

ALGEMEENE
KERKELIJKE
GESCHIEDENIS,
DER
CHRISTENEN.

ALGEMEENE
KERKELIJKE
GESCHIEDENIS,
DER
CHRISTENEN.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

ZESDE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCIII.

INHOUD

VAN HET

ZESDE DEEL.

DERDE BOEK.

Bevattende het derde tijdperk; van de regeering van den Keizer KONSTANTYN den Grooten, in het begin der vierde eeuw, tot de opkomst van MOHAMMED, in de zevende eeuw.

VERVOLG VAN HET

ZESDE HOOFDSTUK.

ZE-

INHOUD.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

KER-

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

DERDE BOEK.

BEVATTENDE HET DERDE TYDPERK; VAN DE REGEERING VAN DEN KEIZER KONSTANTYN DEN GROOTEN, IN HET BEGIN DER VIERDE EEUW, TOT DE OPKOMST VAN MOHAMMED, IN DE ZEVENDE EEUW.

VERVOLG VAN HET ZESDE HOOFDSTUK.

Inwendige gesteldheid der Christen-Kerk, aanzien der Geestelijkheid, gezag der Bisschoppen, Kluizenaars, en Monniken. Toeneming van het Bijgeloof. Behandeling der H. Schriften enz.

Wij besloten het voorgaande Deel dezer Geschiedenis, met het verhaal van de buitensporige stoutheid, welke de Monniken, zelfs jegens Keizers en Vorsten, oefenden, en het gezag, hetwelk zij zich bij het volk verworven hadden. Zij hadden, naamlijk, deszelfs eerbied verkregen, door de zonderlingheid van hunne Godsdienstigheid en vroomheid, welke in de buitenspoorigste dweeperij verbasterde.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Buitensoorige dweep-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zucht der Monniken.

Sommigen waren met *ijzeren ketenen* beladen, ten einde hun ligchaam recht gevoelig te martelen. Anderen droegen een ruige pij van *kemels-* of *geitenhair*, over welke zij een schaaps- of geiten-pels plegen te hangen; *lang haair* en *lange baarden*, *bloote voeten*, en *morsige kleding*, en meer dergelijke met alle welvoeglijkheid strijdige zaken gaven hun in het oog des gemeenen volks een voorkomen van Godsvrucht, die al het aardsche veráchtte, en alleen op het Hemelsche doelde. Verstandige Kerkleeraars echter, ook zulken, die zelve Monniken waren, berispten zulke dwaasheden, en waarschuwden de Christenen daar tegen, met den warmsten ijver. „ Vloek die „ mannen," schrijft HIËRONYMUS aan zijne vriendin EUSTOCHIUM (*), „ die gij met ketenen beladen „ ziet; die, op vrouwlijke wijze, tegen de voor„ schriften van den Apostel PAULUS, hun haair la„ ten groejen, die een geitenbaard en zwarten man„ tel dragen, en hunne bloote voeten aan de kou„ de gewennen. Deze zijn louter kenmerken, (*ar„ gumenta*,) van den Duivel (†)." CASSIANUS (§) maakt ook gewag van Monniken, die, met eenen ijver zonder verstand, de woorden van CHRISTUS: Die het kruis niet op zich neemt, en mij volgt, is mijns niet waardig, naar de letter opvattende, geduu-

(*) *Epist.* 22. *Tom.* I. *Opp. pag.* 93.

(†) Vergel. CHRYSOSTOM. *adv. Vituperatt. Vitæ Monast. Libr.* III. *pag.* 416. *Tom.* IV. *Opusc.* EPIFAN. *Hær.* 80. *pag.* 1073-1094. enz.

(§) *Collat.* VIII. *Cap.* 3.

duurig *houten kruisſen* op de ſchouderen torschten, en daar door ten ſpot des volks ſtrekten.

Pijlaar-Heiligen. SIMEON *Stijlites.*

Onder alle deze ſoorten van dweepächtige buitenſporigheden, baarde geene meer opziens, dan die der zoogenoemde *Pijlaar-Heiligen*, (*Stijlitæ.*) Vele Monniken en Kluizenaars hadden, tot hier toe, op den top der bergen, in derzelver holen en ſpelonken, in graven, onder of op bomen, en in ellendige hutten, ſommigen zelfs zonder zekere verblijfplaats, gewoond (*), maar zekere SIMEON, van wien wij reeds in het voorgaande Deel (†) gewaagden, vond, in het begin der vijfde eeuw, eene nieuwe, in de daad belagchlijke, verblijfplaats uit. Op eenigen afſtand van *Antiöchië*, in *Syrië*, eenen pijlaar, op eenen berg opgericht hebbende, die naauwlijks twee ellen in den omtrek had, nam hij daar op zijn verblijf (§). Hier, gelijk EVAGRIUS ſchrijft, bootſte hij in het vleesch de levenswijze der Engelen naar, zich aan de aardſche dingen onttrekkende, en naar hooger ſtrevende, terwijl hij de natuur geweld aandeed, welke altijd tot het laage nederzinkt. In deze plaatzing, tusſchen hemel en aarde, ſprak hij tot God, hem lövende met de Engelen. Hij bracht de gebeden voor de menſchen van de aarde tot God; maar van den hemel bezorgde hij aan de menſchen hooger genade — Men kan uit deze woor-

(*) SOZOMEN. *Hist. Eccles.* VI. 33.

(†) *Bladz.* 400.

(§) THEODORET. *Hist. religios. Cap.* 26. *Tom.* III. *Opp. pag.* 876. EVAGRIUS *Hist. Eccles.* I. 13.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

woorden ligtelijk afleiden, hoe SIMEON, die naar zijne verblijfplaats, *Stijlites*, de *Pijlaarbewoner* of *Pijlaarheilige*, genoemd werd, zich verbeeld hebbe, op deze wijze, nader aan den hemel te leven, welk kinderächtig oogmerk hij zeker gemaklijker zou bereikt hebben, indien hij zijn verblijf op de spits van eenen berg gevestigd had, maar dan zou deze nieuwigheid de aandacht der menschen niet verwekt hebben. Thans kwam zelfs de Bisschop van *Antiöchië*, die hem tot verstandige gedachten te rug had behoren te brengen, hem bezoeken en bewonderen, en het avondmaal met hem gebruiken. De Monniken en Kluizenaars in de naastgelegene *Syrische* woestijnen, beproefden wel, hem van zijn opzet af te brengen, maar op een wijze, die hem veeleer daar in versterken moest. Zij zonden éénen uit hun gezelschap aan SIMEON, om hem te vragen, waaröm hij deze nieuwe levenswijze begonnen, en die der oude Heiligen verlaten had? en hem te gelijk te bevelen, af te klimmen, en op de gewone wijze te leven. Doch zij hadden tevens dezen afgevaardigden gelast, indien SIMEON zich gehoorzaam betoonde, hem dan op zijnen pijlaar te laten, als houdende dit voor een zeker merkteken, dat hij van God zelven tot deze nieuwe oefening geleid was; maar betoonde hij zich ongehoorzaam, zoo moest de afgevaardigde hem met geweld van den Pijlaar halen. Zoo dra SIMEON van den afgevaardigden het bevel der Monniken verstaan had, begon hij terstond, met den éénen voet af te klimmen, waar op deze tot hem zeide: „ Wees stand-

vas-

„, vastig! houd u manlijk! uw ſtand is van God!" Eene zeldzame manier waarlijk, om te beſluiten, dat God hem daar toe had opgeleid, welke alleen bij Monniken kon plaats vinden, die aan deze zijne gehoorzaamheid zijne nieuwe gedaante van Godzaligheid toetſten. In het eerst had SIMEON zijnen Pijlaar bij een Monnikenverblijf opgericht; maar na negen jaren verplaatſte hij denzelven naar eenen oord, *Mandra* genoemd, hetwelk in het Grieksch eene *Schaapskooi* betekent, en op de woonplaatzen der Monniken werd *toegepast*, bijzonder *zulken*, die als *ſchaapskoojen* onder den blooten hemel lagen, en met eenen muur omringd waren. Hier verbleef hij tien jaren op zijnen Pijlaar, in eenen nauwen weg; zeven volgende jaren op Pijlaren van zes, twaalf, tweeëntwintig, zesëndertig ellen, en eindelijk nog dertig jaren, op eenen Pijlaar van veertig ellen hoog, willende, zegt THEODORETUS (*), op deze wijze, den hemel ſteeds nader komen; ook bracht hij het, ten laatſten, zoo ver, dat hij veertig dagen achter één vasten kon. Naar mate deze zijne moeilijke levenswijze duurde, en zijne lijdzaamheid toenam, verſpreidde zich de bewondering over zijne heiligheid, door het geheele Romeinſche Rijk. Van alle oorden vloeiden de Christenen toe, om hem te zien, zich aan zijne gebeden aan te bevelen, en van zijne wonderkracht proeven te nemen. Men bracht zieken tot hem, om die te genezen; echte lieden verwachtten, door zijne voorbid-

(*) *Hist. relig. Tom.* III. *Opp. pag.* 882.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bidding, kinderen te zullen bekomen. Als de Heidensche bewoners van den *Libanon* hem om bijstand verzochten tegen de wilde dieren, die hen plaagden, gaf hij ten antwoord, dat het eenigste hulpmiddel voor hen was, dat zij den Christen Godsdienst omhelsden. Zij deeden het, en van dien tijd af, zegt men, verdweenen de wilde beesten. Op gelijke wijze, zal hij, door een wonderwerk, een deel *Arabiërs* tot het Christendom bewogen hebben. Toen SIMEON, eindelijk, onder de regeering van Keizer LEO, tusschen de jaaren 457 en 474 overleden was, trok de Bevelhebber van het Oostersch leger, met een gedeelte van hetzelve, op, om zijn lijk naa *Antiöchië* te haalen, terwijl onder weg door hetzelve vele wonderen zullen verricht zijn. De Keizer begeerde zelf dit lijk bij zich te hebben, maar de inwoners van *Antiöchië* drongen bij het Hof aan, dat hun dit lijk in plaats van muuren, zijnde hunne stad ontmanteld, dienen kon, waar op hun de bezitting van dit lijk vergund wierd. EVAGRIUS, bij wien wij lezen, dat SIMEON door eene blikſemstraal gedood zij, zag, op het einde der zesde eeuw, hier deszelfs hoofd nog, met de daarbij liggende ijzeren keten, dien hij aan den hals gedragen had. Ook bezocht hij deszelfs laatsten Pijlaar, die op eenen vrij hoogen berg, dicht bij eene Kerk, onder meer andere Pijlaren stond, en om welken de boeren rond dansten. Bovendien meende hij eene ongemeen groote star gezien te hebben, die alleen op het Feest van dezen Heiligen zichtbaar was. SIMEON vond navolgers van zijne le-

levenswijze, in *Syrië* en *Palæstina*, die eerst met de XIIde eeuw geheel een einde namen. Maar in het Westen maakte deze dwaasheid geen' opgang. Integendeel, toen een Monnik, in den omtrek van *Trier*, in het hoofd kreeg, op zoodanigen Pijlaar te gaan wonen, lieten de Bisschoppen in *Gallië* den Pijlaar omverhalen (*); trouwens, nooit kon de dweeperij zoo hogen trap in het Westen bereiken, als in het verhitte Oosten (†).

Pogingen der Keizers, om de dweepzucht en stoutheid der Monniken te beteugelen. Vervolging der Monniken

Van tijd tot tijd, poogden de Keizers, die het nadeel bezeften, hetwelk de vermeerdering van het aantal der Monniken, hunne stoute ondernemingen, en de onrusten, welke zij veröorzaakten, den Staat aanbrachten, of dreigden, hetzelve, door wetten en bevelen, voor te komen, of te bepalen, waar van wij reeds verscheidene voorbeelden hebben aangevoerd, in onze Geschiedenis. In het bijzonder gaf Keizer VALENS, in het jaar 365, eene wet (§), die tot de Monniken betrekking had: „ Eenige vrien-

(*) GREGOR. *Turon. Hist. Franc. Libr.* I. *Cap.* 17.

(†) Men leze voorts de geschiedenis van SIMEON en zijne navolgers, bijzonder ook van eenen tweeden SIMEON *Stijlites*, tegen het einde der VIde eeuw, behalven bij THEODORETUS en EVAGRIUS, in de *Acta* SS. *Mens. Jan. Tom.* I. *pag.* 265. STEPH. EVOD. ASSEMANNI *Acta Martt. Orient. et Occident. pag.* 227. *fol.* en bijzonder bij URBAN. GOTTFR. SIEBER *de Sanctis Columnaribus Diss. Lips.* 1714.

(§) *Libr.* XII. *Cod. Theod. Tom.* I. *de Decurionibus L.* 63. *Cod. Iust. eod. titulo. Leg.* 26.

ALGEMEENE
KERKELIJKE
GESCHIEDENIS,
DER
CHRISTENEN.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

ZESDE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCIII.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

weder plaats maken moest. Over het geheel at hij zoo weinig, dat hij, gelijk GREGORIUS van *Nazianzus* zegt, geen vleesch noch bloed scheen te hebben, en evenwel stelde hij zich, behoeftig gekleed, voor de strengste koude bloot, en bracht geheele nachten slapeloos door, of sliep op den grond, tevens den zwaarsten ligchaams-arbeid verrichtende. Eene zoo geweldige inspanning maakte hem allengs zoo ziekelijk, dat hij 'er uitzag als een doode, en nogthans zegt hij, dat God hem, door deze veelvuldige ziekten naar verdiensten kastijdde, en zich te gelijk daar door verheerlijkte, dat hij aan een zoo zwak mensch zoo groote krachten verleende (*). Eindelijk stichtte BASILIUS zelf eene Monniken woning in *Pontus*; en toen in de steden en vlekken van dit Landschap rondreizende, wist hij een vrij aanmerklijk getal lediggangers te bewegen, dat zij alle aardsche dingen verzaakten, Monniken woningen bouwden, gemeenschaplijk onder bidden en zingen, met malkanderen leefden, en milddadigheid oefenden omtrent de armen (†). BASILIUS naderhand Ouderling te *Cæsarea* geworden, maar ook omtrent het jaar 363 met den Bisschop aldaar in twist gemaakt, begaf zich, op nieuw, naa zijne eenzame verblijfplaats, in *Pontus*, alwaar hij de Monniken-woningen bezocht, met derzelver bewoners geheele nach-

(*) BASIL. *Epist.* 236, 248, 257. GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *in* BASIL. M. *Tom.* I. *Opp. pag.* 342, 357, 358. GREGOR. *Nyssen. de Basil. M. Tom.* III. *pag.* 488.

(†) RUFINUS *Hist. Eccl.* II. 9. SOZOM. *H. E.* VI. 17.

nachten door bad, en met hen enkel van Geestlijke dingen sprak (*). Elders hebben wij reeds aangemerkt (†), hoe hij het eenzaam Monnikenleven nader met het gezellige vervolgends vereenigd heeft. Niet alleen, dat BASILIUS dus, daadlijk, het Monnikenleven begunstigde, en daar van een voorbeeld gaf, maar hij schreef hun zelfs levensregelen voor, en wij hebben onder zijnen naam een aantal *Ascetische* schriften, bij voorbeeld, *eene voorlopige aanleiding tot Geestlijke oefening*, (ασκησιν προδιατυπωσις,) *twee Leerredenen*, eene *vermaning*, om de wereld te verzaken, en naar de Geestlijke volmaaktheid te streeven; en eene andere, over de Geestlijke oefening, of hoe een Monnik versierd moet zijn? *Voorlopige Verhandelingen* van het oordeel Gods, en van het Geloof. *Zedenlijke lessen*, (ηθικα,) twee *Ascetische Redenvoeringen*, *breedvoerige Regelen* voor de Monniken, met een voorbericht; *korte Regelen* voor dezelve; *Strafwetten* tegen Monniken, die zondigen, als ook tegen Godegewijde vrouwen; eindelijk *Voorschriften* voor Monniken en Kluizenaars, (ασκητικαι διαταξεις.) De *korte regelen* zijn onder den naam van *Regel van den H.* BASILIUS, in de Griekfche Kerk, zedert altijd beroemd geweest; welken de meeste Monniken in dezelve volgden, daarom *Monniken van den H.* BASILIUS genoemd; ja zelfs in *Sicilië*, en het beneden deel van *Italië*, welke landen voormaals aan de Griek-

fche

(*) BASIL. *Ep.* 79-141. GREGOR. *Naz. l. c. p.* 337.
(†) IVde *Deel*, *Bladz.* 115.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

sche Keizeren onderworpen waren, zijn Kloosters van dezen naam gesticht. Velen van deze schriften echter worden van sommigen aan BASILIUS ontzegd, en aan EUSTATHIUS, Bisschop van *Sebaste* (*), toegeschreven. De Benedictiner Monnik GARNIER (†), heeft vrij duidelijk aangewezen, dat de *groote* en *kleine* Monniksregelen van BASILIUS zijn, maar dat men de *voorschriften* heel wel voor een werk van EUSTATHIUS houden kan. Wij zouden al te wijdlopig wezen, indien wij een uittrekzel uit alle deze schriften wilden geven, dit echter kunnen wij niet voorbij, dat men in de *groote Regelen* leest, „dat „ men den waaren strijder van CHRISTUS aan zijn „ mager ligchaam en bleeke kleur kennen moet." Dat men aan den *Opziener der Monniken* alles, zelfs de geheimen van het hart, bekend moet maken, opdat hij aan hunne verbetering kunne arbeiden: en, wanneer hij zelf eenen misslag begaat, hebben de oudste Broeders het recht, om hem te vermanen enz. Zeer streng is voorts de zedenleere, in deze regelen van BASILIUS, hoewel veelal met woorden der Heilige Schrift voorgedragen, doch die kwalijk verstaan en verkeerd toegepast zijn, bij voorbeeld: dat men, om het Hemelrijk deelächtig te worden, volstrekt zijne goederen en alle aardsche voorrechten verloochenen moet; dat, wie alle Godlijke geboden waarneemt, en slechts één overtreedt, niet

(*) Zie IVde *Deel*, *Bladz*. 393.

(†) *Præf. ad Tom*. II. *Opp. S. Basil. ed. Benedictin. pag*. XXXVII. *sq*.

niet zalig kan worden; dat alle zonden elkanderen gelijk zijn, en dergelijke stellingen meer, welke de hoogere volmaaktheid der Monniken boven andere Christenen bevatten zullen.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Even als BASILIUS, waren ook zijne vrienden GREGORIUS van *Nazianzus*, en zijn Broeder GREGORIUS, Bisschop van *Nyssa*, groote voorstanders van het Monnikenleven, alhoewel zij hem niet volkomen evenäarden. De eerstgemelde leefde met BASILIUS in zoo naauwe overëenstemming van gevoelens en zeden, dat hij hem zelfs *in zijne eenzame verblijfplaats* in *Pontus* volgde. Naderhand spotte hij wel in twee Brieven aan hem (*), met het ellendig gewest, woning en levenswijze, waar in zij samen deelden, en waar bij hij van honger gestorven zou zijn, indien de Moeder van BASILIUS zich niet over hem ontfermd had. Maar in den volgenden Brief erkent hij, dit alleen boertend geschreven te hebben, terwijl hij zich den tijd terugwenscht, dien hij daar met zijnen vriend had doorgebracht. GREGORIUS leefde voorts in zijn Leeräar-ambt zelf met alle de gestrengheid van eenen Monnik; en haalde zich daar door, even als zijn vriend, eene aanhoudende zieklijkheid op den hals (†). Eens zelfs nam hij, in den groote vastentijd, veertig dagen lang, een onäfgebroken stilzwijgen in acht (§), en bijzonder is 'er een gedicht van hem, waar in hij zijn vleesch of

GREGORIUS van Nazianzus.

(*) GREGOR. *Nazianz. Epist.* VII, VIII.
(†) *Orat.* XX, XXVIII. *Carm.* LV.
(§) *Carm.* LV. *Tom.* I. *Opp. pag.* 128.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ligchaam dreigt, hetzelve zoo te zullen pijnigen, dat de booze lusten daar geen voedzel meer vinden zullen (*). In een ander Dichtstuk beveelt hij de Monniken in het Kerspel van *Nazianzus*, aan HELLENIUS, eenen Tolbedienden, zijnen vriend, aan, om hen van alle belastingen te ontheffen (†). Deze dienaars van God, deze Christusdragers, zegt hij, bekommeren zich niet, om het aardsche; maar hun hoogste rijkdom is de hoop op die goederen, welke men nooit verliezen kan. Zij ontvlieden het huwlijk, de steden en menschen; maar daar tegen beijveren zij een verborgen leven met CHRISTUS. Sommigen van hen wonen in spelonken en holen; zij zoeken de rust, de vriendin der hemelsche Wijsheid. Anderen beladen zich met ketenen, om het kwaad in zich te betemmen. Velen sluiten zich, gelijk de wilde beesten, in kleine hutjens op, waar zij nooit eenen mensch zien. 'Er zijn lieden onder hen, die twintig dagen achter een vasten; anderen, die een onöphoudelijk stilzwijgen in acht nemen, en zelfs den lof van God alleen met het hart prijzen. Eén hield zich eens gantsche jaren in eene Kerk op, zonder, hetwelk anders ongelooflijk is, zich van den slaap te laten overmeesteren. Aan eenen anderen gaf eene rave een deel van zijn voedzel. Nog een ander begaf zich op den berg, van welken CHRISTUS ten Hemel gevaren is; hier stond hij onbeweeglijk, onder winden, sneeuw, en koude; zich enkel bezig hou-

(*) *Carm.* XVIII. *advers. carnem. T.* II. *Opp. p.* 93.

(†) *Carm.* XLVII. *Tom.* II. *pag.* 106.

houdende, met verhevene overdenkingen, totdat men hem half dood in eene voor hem gebouwde celle bracht. GREGORIUS erkent zelf, hoe hij niet zonder aandoening verhalen kunne, dat sommigen van deze Monniken zich zelven, door honger, of met eenen ſtroop, of door zich in eenen afgrond te ſtorten, het leven benamen, om het gevaar der zonde te ontgaan. Hij bidt CHRISTUS, dat hij hun dezen onverſtandigen ijver wille vergeven, evenwel is te gelijk de lof, welke hij aan zulke menſchen geeft, die door mishandelingen en boetdoeningen, hunne ligchamen langzamerhand verwoestten, waarlijk onbedacht.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GREGORIUS van *Nysſa*, de Broeder van BASILIUS, bracht insgelijks niet weinig toe, tot bevordering van het Monniksleven. Behalven zijne Lofreden op zijnen gemelden Broeder, en zijne *Zuster* MACRINA, die het opzicht had over een Nonnen-Klooster, en die haren Broeder tot de liefde voor de heilige eenzaamheid aanſpoorde, vindt men ook in anderen van zijne ſchriften aanprijzingen genoeg voor deze levenswijze, waar toe voornaamlijk behoort zijne verhandeling over den *Maagdelijken Staat*, (περι παρθενιας,) welken hij met den hoogſten en buitenſpoorigſten lof verheft (*), maar niet minder zijne Lofreden op EFRAËM den *Syriër*.

GREGORIUS van Nysſa.

Deze EFRAËM, naar zijn Vaderland bijgenaamd de *Syriër*, Diäkon der gemeente te *Edesſa*, die kort na het midden der IVde eeuw, omtrent gelijktijdig met BASILIUS, en de beide GREGORIUSSEN, beroemd

EFRAËM de Syrier.

(*) *Opp. Tom.* III. *p.* 111. *ſq. Paris* 1638. *fol.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

roemd werd, was een steunpijlaar der Monniken, niet alleen in zijn Vaderland, maar voor de geheele Oostersche Kerk, alwaar zijne in het *Syrisch* geschrevene werken, in het Grieksch vertaald, met ongemeene graagte gelezen werden. Hij kwam, in zijne eerste jeugd, onder de Kluizenaars. Hier bracht hij het zoo ver, dat hij, gelijk men verhaalt, volkomen meester werd over zijne begeerten en hartstochten. Bidden, arbeiden, tranen en zuchten, waren zijne heerschende bezigheden. Hij was ongerust, wanneer men hem prees; zag geen vrouwspersoon meer in het gezicht, en geloofde ook, van tijd tot tijd, Godlijke verschijningen en openbaringen, zoo in den droom, als bij dag, te zien. Ontvlamd van de heiligheid van dezen levensstand, bleef hij, eenigermate, zijn geheele leven door, in denzelven volharden. Want, alhoewel hij tot *Diaken* werd aangesteld, behield hij nogthans de strengheid en kleding van eenen Monnik, zelfs keerde hij, niettegenstaande zijn ambt, eens naa zijne eenzaamheid weder (*). Zijne schriften zijn niet alleen grootendeels voor de Christelijke Zedenleere bestemd, maar een groot gedeelte derzelver is bijzonder aan het onderwijs der Monniken gewijd; waar onder *vijftig Vermaningsredenen aan de Egyptische Monniken*, (λογοι παραινετικοι,) de eerste plaats bekleden (†), wel-

(*) GREGOR. *Nysfen. in Ephraem Oratio Tom.* II. *Opp. pag.* 1027. SOZOMEN. *Hist. Eccles.* III. 16. PALLAD. *Hist. Lauf. Cap.* 113.

(†) *Opp. Græco-Lat. T.* II. *p.* 72. *Romæ* 1743. *fol.*

welke over de pligten, gebreken, en veelvuldige gevallen handelen, in welken de Monniken zich bevinden kunnen. Onder vele goede en bevallig voorgedragene lessen, zijn 'er even zoo velen, die alleen voor het strengste Monnikenleven geschikt zijn, ook zeldzame verhalen van de listigheden en schadelijke werkingen der booze Geesten, voor welke de Monniken zich te wachten hebben, juist strekkende, om de verbeeldingskracht van dit soort van Christenen te treffen. In eenen Brief aan eenen Monnik JOANNES (*), raadt hij *ten sterksten af*, het gezelschap der Monniken te verlaten, om alleen in woeste oorden om te zwerven, waar door zich velen de dood veröorzaakt hebben. Zijne *Vermaningsreden aan de Asketen* (†), bevat, in eene alphabetische orde, alle de eigenschappen, plichten, en uitzichten van eenen Monnik. Eindelijk is 'er nog van hem eene Redenvoering, *hoe een Monnik volmaakt moet worden* (§)? Men verhaalt van EFRAËM, dat zijne Redenvoeringen onder gestadige zuchten en tranen door hem gehouden werden; als men daar bij voegt de menigvuldige uitroepingen, beeldelijke voordragt, verhalen, en dergelijke, waar door de verbeeldingskracht wordt aangevuurd, zoo kan men van den indruk oordeelen, welken hij bij Monniken, of andere Christenen, die eenigen drift tot dezen levensstand hadden, gemaakt moet hebben.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Doch dit alles is niets te vergelijken, bij den steun, welken het Monnikenleven vond, in JOANNES CHRY-

JOANNES CHRYSOSTOMUS.

(*) Pag. 186. (†) Pag. 356. (§) Pag. 411.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 336. tot 476.

CHRYSOSTOMUS, Bisschop van *Konstantinopolen*, in wien geleerdheid, welsprekendheid, waar naar hij den bijnaam *Chrysostomus*, (*Guldenmond*,) droeg; menschenkennis, eerwaardige zeden, en hoog aanzien der waardigheid, welke hij bekleedde, zich vereenigden, om deze levenswijze aan de Christenen aan te prijzen, en ze voor hen bekoorlijk te maken. Zelfs had hij reeds vroeg begonnen zich aan dezelve over te geven. Juist toen hij, in den ouderdom van omtrent twintig jaren, gereed stond, zijne welsprekendheid voor de Gerichtshoven te vertonen, besloot hij, het gewoel der Wereld, met een stil leven, te verwisselen, halende tevens andere jongelingen, die zich met hem in de welsprekendheid geöefend hadden, over, om zijn voorbeeld te volgen. Zijne leermeesters, in deze nieuwe levenswijze, waren DIODORUS, naderhand Bisschop van *Tarsus*, en CARTERIUS, beide voorstanders van het Monnikenleven (*). In het eerst, ontmoette zijn voornemen den sterksten tegenstand, in de aandoenlijke voorstellen van zijne Moeder, die, kort na zijne geboorte weduwe geworden, dezen haren Zoon, onder vele wederwaardigheden, met de tederste zorgvuldigheid, had opgevoed. Zij bad hem, weenende, en op hetzelfde bed zittende, waar op zij hem ter Wereld gebracht had, terwijl zij hem dit alles voor oogen hield, haar niet andermaal weduwe te maken, en ten minsten haren dood af te wachten, eer hij zijn besluit voltrok. Zij waarschuwde hem, God niet ligt-

(*) SOCRAT. *H. E.* VI. 3. SOZOM. *H. E.* VIII. 2.

ligtvaardig te beledigen, door zijne Moeder ondankbaar te verlaten, en in nieuwe verlegenheid te storten. CHRYSOSTOMUS, die dit alles zelf verhaalt (*), deelde dit alles zijnen vriend BASILIUS mede, die even ééns gezind was, als hij, en hem alleen tot standvastige volharding tegen deze redenen opwekte. Toenmaals echter bereikte hij zijn oogmerk niet; alzoo CHRYSOSTOMUS de gebeden zijner Moeder gehoor gaf. CHRYSOSTOMUS verdedigde nog in zijne laatere jaren zijn voornemen, om zijne Moeder, gelijk hij waande, om CHRISTUS wil te verlaten. „ Men moet," zegt hij, in ééne zijner Leerredenen over de Euängelie-Geschiedenis van JOANNES (†), „ zijne ouders geheel niet kennen, wanneer zij ons in „ Geestelijke dingen hinderen; zoo als wij hun integendeel alles schuldig zijn, wanneer zij dit niet doen." Deze was eene der schadelijke misbruiken van de gewaande Monniken-vroomheid, dat de eerste pligten van ouderliefde, onder de gedaante van Godzaligheid, zonder bedenking overtreden werden! Ondertusschen vond CHRYSOSTOMUS, zelfs ten huize zijner Moeder, gelegenheid, om zoo streng en eenzaam te leven, als of hij zijn eerste besluit volvoerd had. Doch, als hij nu reeds tot voorlezer der gemeente te *Antiöchië* benoemd was, begaf hij zich, kort na het jaar 370, op het nabuurig gebergte, om geheel afgezonderd van de Wereld te leven. Hier werd

(*) *De Sacerd. L.* I. *p.* 1. *sq. T.* IV. *Opusc. ed. Franc.*

(†) *Homil.* LXXXIV. *in Cap.* 19. *Evang. Joann. p.* 545. *Tom.* I. *Comment. ed. Francof.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werd hij bekend met eenen ouden Kluizenaar, onder wiens aanleiding hij vier jaaren in de hardste onthouding leefde. Na verloop derzelven verbergde hij zich in een hol, opdat hij geheel alleen mogt wezen. Hier leefde hij weder twee jaaren, en wel meesttijds zonder te slapen. Geduurende dezen tijd, leerde hij het geheele Nieuwe Testament van buiten. Doch, dewijl hij nacht nog dag ging liggen, werd zijn ligchaam zoo verzwakt, dat hij genoodzaakt was, tot den dienst der Kerk weder te keeren (*). In het eerst, gelijk hij zelf bekent, was hij nog bedacht, op eenig gemak des levens; hij onderzocht, vóórdat hij zich in de eenzaamheid begaf, of hij daaglijks versch brood zou kunnen bekomen? Of hij ook dezelfde olie voor zijne spijze, als voor zijne lamp, zou moeten gebruiken? Of men hem niet noodzaken zou, te spitten, of hout en water te dragen? Hij was, zegt hij, met één woord, niet minder begeerig geweest, naar rust in eenzaamheid, dan vele Monniken van zijnen tijd, dezelve, en te gelijk eenen overvloed van aardsche behoeften, in hunne Kluizen wenschten te vinden. Nogthans berispt hij deze van hem spoedig afgelegde gemaklijkheid zeer levendig, als allerminst voegende voor het voorgewend streven naar volmaaktheid, en den pligt van Monniken, die, door alle moeilijkheden heen, in den Hemel wenschten in te dringen (†). De ge-

(*) PALL. *Dial. de Vit. S. Joh. Chryf. p.* 41. *Paris* 1680. 4.

(†) CHRYSOSTOM. *de Compunct. Cordis. Libr.* I. *pag.* 109. *Tom.* IV. *Opusc. ed. Francof.*

gevolgen van deze gezindheden en oefeningen openbaarden zich in zijn volgend leven bij CHRYSOSTOMUS menigvuldig. Hij bleef steeds een groot bewonderaar van het Kluizenaars- en Monniken-leven, het welk hij met de sierlijkste loftuitingen in zijne Schriften en Predikatiën aanprees, gelijk hij ook, in zijne levenswijze, eene strengheid in acht nam, welke die der Monniken zeer nabij kwam. Zelfs nog in zijn vermaard werk, *over het Priesterschap of den Leeräarstand*, het welk hij eerst na het jaar 381 geschreven heeft, ontbreekt het niet aan lofverheffingen der Monniken, wier levenswijze die der Leeräaren zal te boven gaan, dewijl een Monnik gemaklijker de deugd kan beöefenen, als zijnde minder voor verleidingen tot zonden blootgesteld, dan die Leeräars, die voor vele menschen zorgen en rekenschap geven moeten. Geduurende de jaaren van zijn eenzaam leven schreef CHRYSOSTOMUS, opzettelijk, *drie Boeken tegen de vijänden en lasterären van hen, die de Christenen opwekken tot het Monnikenleven* (*), in welke hij zich beklaagt over zulke Christenen, die de Monniken bespotten en belagchlijk maken, en zelfs mishandelden, welke hij met NERO en andere vijänden van Godsdienst en deugd vergelijkt, terwijl hij het Monnikenleven als nuttig en noodzaaklijk roemt, nademaal in de steden de godloosheid zoo ten top gestegen is, dat men zich volstrekt in de woestijnen begeven moet, wil men onverhinderd Godzalig leven. Nog heeft men van hem:

(*) *L. c. pag.* 355. *sq.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hem: *Eene vergelijking tusschen eenen Koning, en eenen Monnik* (*). Waar in hij, als Redenaar, den laatsten boven den eersten verheft. Ook *twee Vermaningen aan den gevallenen* THEODORUS (†), die van het Monnikenleven tot de Maatschappij was terug gekeerd, in welke CHRYSOSTOMUS de uitgezochtste bloemen van welsprekendheid met den grootsten ijver voor de Monniken, en hunne levenswijze, paart, om zijnen vriend te overreden, dat hij in het eenzaam leven volharden mogt; gelijk dan ook deze beide geschriften hunne bedoelde werking deeden. THEODORUS, die zijnen afval van het Monnikenleven met voorbeelden der Ouden had zoeken te verschonen, en reeds op het punt stond, om een huwlijk aan te gaan, werd, gelijk SOZOMENUS (§) zich uitdrukt, door het in leeringen en stijl meer dan menschlijk schrijven van CHRYSOSTOMUS, bewogen, om zijn eerste voornemen weder te hervatten; gelijk hij dan ook naderhand, als Bisschop van *Mopsuestia*, beroemd is geworden. Boven allen is het Boek van CHRYSOSTOMUS merkwaardig: *Over den Maagdelijken Staat* (**), dewijl het ééne der volledigste en welsprekendste verhandelingen over dit wezenlijk deel der Monniks-deugd bevat; en den ongehuwden staat, ten koste van het huwlijk, al te bovenmatig en buitensporig verheft. In zijne Predikatiën of Leerredenen grijpt deze vermaarde Leeräar verders alle gelegenheden aan, om het Monniksleven als de vol-

(*) *Tom.* IV. *Opusc. pag.* 449. (†) *Pag.* 545

(§) *H. Eccles.* VIII. 2. (**) *Opusc. T.* IV. *p.* 276.

volmaaktheid der Christelijke Godzaligheid te beschrijven. „De waare Wijsbegeerte," zegt hij elders (*), „en de Choren der Engelen, in mensch- „lijke ligchamen doorschijnende, en eene Hemel- „sche verkeering, aanschouwt men voornaamlijk op „de spitzen der bergen." Op eene andere plaats (†) schildert hij de Monniken en *Gekruisten*, gelijk hij hen noemt, nog breeder af; hij vergelijkt hunne heilige stilte en aanbidding van God, met het leven van ADAM, vóórdat hij gevallen was, en zelfs met de Engelen; hij roemt hunne menigvuldige gezangen en gebeden, hunne arbeidzaamheid; en in het algemeen de strengheid van hunne levenswijze, die men ook uit hunne geiten- en kemelshairen- of lederen klederen opmerken kan (§).

Monnikengelofte nog onbekend.

Zoò veel blijkt ondertusschen duidelijk, uit de schriften van CHRYSOSTOMUS, bijzonder uit zijne Brieven aan zijnen vriend THEODORUS, dat de eigenlijke Monniksgelofte toenmaals nog geene plaats had. Alhoewel vele Christenen aan God eene belofte deeden, dat zij zich aan deze strenge deugd wilden overgeven, zij keerden evenwel niet zelden tot hunne voormalige levenswijze terug, zonder te geloven, dat zij daar mede zondigden. Zij deeden wel aan het gezelschap der Monniken, waar zij zich bijvoegden, eene openlijke verklaring van hun voorne-

(*) *Hom.* I. *in Matth. T.* I. *Opp. p.* 9. *ed. Francof.*

(†) *Homil.* LXIX. *in Matth. pag.* 737.

(§) Men zie ook *Homil.* XIV. *in Epist.* I. *ad Timoth. Tom.* VI. *Comment. pag.* 500. *sq.*

nemen, het welk men, gemeenlijk, ὁμολογια, συνθη-κη, *professio*, *propositum*, noemde; men zag ongeern, dat zij veränderden, en hunne belofte braken; maar deze werd nogthans geenszins als eene onverbreekbare gelofte aangemerkt. Dat men, bijzonder, de naderhand zoo genoemde *gelofte van kuischheid*, toen niet gekend heeft, blijkt niet alleen uit de plaats van ATHANASIUS, elders (*) reeds door ons aangehaald, van *getröuwde Monniken*, welke ook door eene plaats van AUGUSTINUS (†) bevestigd wordt, maar wordt buiten allen twijfel gesteld uit de volgende plaats van BASILIUS (§). „ Wij kennen geene andere plegtige verklaring, „ (ὁμολογια,) van mannen, dan wanneer sommigen zich vrijwillig tot den Monnikenstand gewend „ hebben: en *deze schijnen stilzwijgend den ongehuwden staat aan te nemen*. Doch, men moest, „ geloof ik, ook bij dezen dit in acht nemen, dat „ hun afgevraagd worde, om eene uitdruklijke verklaring af te leggen." Dat AUGUSTINUS onder anderen het woord *vovere*, (gelofte doen,) van Monniken gebruikt (**), bewijst insgelijks nog niet, dat de naderhand in trein gebrachte Monniken-gelofte, ten zijnen tijde, in gebruik geweest is; alzoo die Kerkleeräar in die plaats in het gemeen spreekt van velerhande geloften der Christenen, en niet van eene, die aan de Monniken bijzonder eigen was.

Daar

(*) *Deel* V. *Bladz.* 384. (†) *De Hær. Cap.* 40.
(§) *Epist. Canon. Cap.* 19.
(**) *Exarrat. in Psalm.* 75. *pag.* 599. *T.* IV. *Opp.*

Daar zoo aanzienlijke Kerkleeräars, gelijk wij gezien hebben, met het Monnikenleven zoo zeer waren ingenomen, zal het ons niet bewonderen, dat de Monniken, in getal en aanzien, zeer vermenigvuldigden, en dat deze ſtand, ten dezen tijde, zeer bloejend was. Bijzonder had dit plaats in *Egypte*, in welk Land, boven de talrijke Monniken, aldaar voornaamlijk hebben uitgemunt, twee MAKARIUSSEN, wier Geſchiedenis ons de geſteldheid van het Monnikendom, ten dezen tijde, het best doet zien, en daarom hier verdient kortlijk aangevoerd te worden (*).

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bericht van twee voornaame Monniken, MAKARIUS.

MAKARIUS de Groote.

MAKARIUS, *de Oudſte*, gemeenlijk de *Egyptiſche*, voert ook den naam van den *Grooten*; hij was geboren in *Opper-Egypte*, en werd, reeds in zijne jeugd, wegens zijne ſtrenge ingetogenheid, *de jonge oude man*, (παιδαριογέρων,) geheten. Zich vroegtijdig in eene Kluizenaars hutte begeven hebbende, was de eerſte proef zijner zelfsverloochening, dat

(*) Men leert deze Geſchiedenis uit RUFINUS *Vitæ Patrum Cap.* 28. *in* ROSWEIDI *Vit. Patr. Libr.* II. *Cap.* 29. PALLADIUS *Hist. Lauſ. Cap.* 19, 20. CASSIANUS *de Coenob. Inſtitut. Libr.* V. *Cap.* 41. *Collat.* V. *Cap.* 12. XV. *Cap.* 3. XXIV. *C.* 13. SOCRAT. *Hist. Eccles.* IV. 23. SOZOMEN. *Hist. Eccles.* III. 14. VI. 29. THEODORET. *Hist. Eccles.* IV. 21. kennen. Vergel. BOLLAND. *Act.* SS. *Menſ. Jan. T.* I. *p.* 1005. COTELIER *Monu. Eccles. Gr. T.* I. *p.* 524. Onder de nieuwen behoren hier toe TILLEMONT *Mémoires Tom.* VIII. *pag.* 243-264. *Notes ſur les deux Macaires pag.* 357. DU PIN *Nouv. Biblioth. etc. Tom.* II. *pag.* 69. en FABRICIUS *Bibl. Gr. Vol.* VII. *pag.* 491.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat hij eenen struikrover, die in zijn afwezen zijne Kluis had uitgeplunderd, bij zijne terugkomst den buit op deszelfs kameel hielp laden. Maar nu wilde het kameel volstrekt niet opstaan, vóórdat de roof weder ontladen was. Niet lang daar na gaf hij een nog zeldzamer bewijs van zijne lijdzaamheid. Men had hem, tegen zijnen wil, aangesteld tot Geestelijken in een nabuurig dorp; waaröm hij naa een ander de vlucht nam. Hier verklaarde hem een in ontucht bezwangerd meisjen voor vader van haar kind, en haare naastbestaanden jaagden hem op deze beschuldiging, onder allerhande beschimpingen en slagen, door het dorp, tot dat ten laatsten een vriend van hem, in zijnen naam, beloofde, dat hij voor de opvoeding van het kind zorgen zou. Maar hij zelf verdroeg alles zoo geduldig, als of hij waarlijk schuldig was; ja hij sprak zich zelven dus aan: Nu hebt gij eene vrouw gekregen, dus moet gij meer arbeiden dan te vooren. Hij arbeidde ook nacht en dag, en vlocht manden; het verdiende geld zond hij aan het vrouwspersoon. Maar, wat gebeurt? Als de tijd der bevalling daar was, leed zij de hevigste weeën zonder te kunnen verlossen, tot zij, met berouw en leedwezen, haar bedrog en valsche beschuldiging beleed, nu wilden de ingezetenen van het dorp MAKARIUS om vergiffenis bidden, maar hij, dit vernemende, koos de vlucht naa de *Sketische* Woestijn.

Deze uitgestrekte *Egyptische* Woestijn, σκητις of σκητη genoemd, die ook somtijds de *Scijtische* heet, lag ver voorbij het *Nitrisch* Gebergte, waar reeds vroe-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vroeger Kluizenaars- en Monniken-Kluizen waren aangelegd (*). Deze Woestijn is eene der vreeslijkste. Om in denzelven niet te verdwalen, moest men den loop der starren volgen, en maar zelden vond men 'er water in. De uiterste oorden derzelve waren, zeven of agt dagreizen, van alle bewoonde landen afgelegen. Evenwel werd deze Woestijn, reeds zedert het midden der vierde eeuw, zoodanig met Kluizenaars vervuld, dat zij, die de eenzaamheid zochten, zich steeds verder heen begeven moesten. Ondertusschen *hield men* de Kluizenaars en Monniken, *die in dezelve leefden*, voor de volmaaktsten van allen (†).

MAKARIUS was een der eersten, of volgends CASSIANUS (§), de allereerste, die, omtrent het jaar 330, in den ouderdom van bijna 30 jaren, aldaar zijn verblijf nam; en in de eerste tien daar op volgende jaren, boven allen door de strengheid zijner Godzaligheid uitmuntte. Als hem EVAGRIUS, één zijner leerlingen, eens, door dorst op den middag gekweld, om water verzocht; zeide hij hem, dat hij zich vergenoegen moest, om in de schaduw te staan, daar 'er thans toch vele reizigers en zeevarende waren, die deze verkwikking missen moesten. „ Vat „ moed, mijn Zoon," voegde hij 'er bij, „ ik heb „ volle twintig jaren, noch van brood, noch wa„ ter, noch slaap, mijn bekomst gehad. Mijn brood „ heb

(*) IVde *Deel*, *Bladz.* 111.

(†) CASSIAN. *de Coenobior Instit. Libr.* X. *Cap.* 24. *Collat.* XXIV. *Cap.* 4. (§) *Coll.* XV. *Cap.* 3.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ heb ik altijd bij het gewigt gegeten, mijn water „ bij de mate gedronken, en van den slaap alleen „ wat steelswijze genoten, tegen eenen muur leu„ nende." Te gelijk met deze strenge levenswijze bewonderde men zijn gedrag jegens anderen, de voortreflijkheid zijner lessen, en de wijsheid zijner spreuken; in al het welk toch het goede met het zonderlinge gemengd was. Van eenige Kluizenaars gevraagd, hoe zij bidden moesten, gaf hij hun ten antwoord: „ Het is in het gebed niet nodig, veel „ te spreken; men behoeft slechts de handen uit te „ steeken, en te zeggen: Heere, zoo als gij wilt „ en weet, ontferm u! maar komt 'er een aanval, „ zoo moet men zeggen: Heere, help!" Als Opziener en Abt der Kluizenaars, in deze Woestijn, en zelfs tot hun Leeräar, tegen zijnen wil aangesteld zijnde, en, eene Godsdienstige vergadering met hen houdende, gaf hij hun deze vermaning: Vliedt, mijne Broeders! door éénen van hen gevraagd, waar zij, uit deze Woestijn, nog verder vlieden zouden? legde hij den vinger op den mond, en zeide: Hier heen! Vervolgends sloot hij zich in zijne Kluis op, zoo gewoon aan stille eenzaamheid, dat hij zich eenen weg onder den grond gegraven had naa een ander hol, waar heen hij zich begaf, als het bezoek der menschen hem verveelde. Evenwel wilde hij voor geenen echten Kluizenaar gehouden zijn, na dat hij twee lieden van deze levenswijze op het uiterste einde dezer Woestijn had aangetroffen, die geheel naakt gingen, en van alle menschlijke verkering en gezelschap afgezonderd leefden.

den. Eens verzocht zijnde, eene aanspraak te doen aan de vergaderde Broederen, begon hij dus: „Laat „ ons weenen, mijne Broeders, laten onze oogen „ tranen storten, eer wij daar komen, waar onze „ tranen onze ligchamen verbranden zullen:" Hier op weenden alle de aanwezenden, wierpen zich ter aarde neder, en zeiden: „ Vader! bid voor ons!"

Het gene in het leven van alle zoodanige Kluizenaars en Monniken, die als voorname Heiligen beschouwd werden, gemeenzaam is, Godlijke gezichten, gevechten met den *Duivel*, en wonderwerken, hier mede is ook de Geschiedenis van den ouden MAKARIUS opgevuld. Bijzonder was het in hem gewoon, dooden op te wekken, of die een' tijd lang te laten spreken; schoon de Schrijvers van deze tijden, niet altijd, in de bijzondere omstandigheden, overëenstemmen. Dus verhalen RUFINUS (*), dat een Ketter, van de partij der *Hïeraciten*, PALLADIUS (†), en SOZOMENUS (§), een, die de opstanding der dooden ontkende, CASSIANUS (**) een *Eunomiäan*, verscheidene Monniken en anderen verleid hebbende, de Heilige MAKARIUS zich als het zekerst bewijs van rechtzinnigheid, in tegenwoordigheid van dezen Ketter eenen onlangs overledenen Monnik uit het graf opgeroepen hebbe, waarop de Ketter met schaamte de vlucht genomen had. Volgends CASSIANUS durfde de Ketter hier niet bij tegenwoordig te zijn; ook was het niet een Monnik die

(*) *Vit. Patr. Cap.* 28. (†) *Hist. Lauf. Cap.* 19.
(§) *Hist. Eccles.* III. 14. (**) *Coll.* XV. *Cap.* 3.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

die opgewekt werd, maar MAKARIUS begaf zich met de .genen, die reeds verleid waren, naa ééne der Spelonken, in welke de Egijptenaars de gebalsemde lijken bewaarden; hier vraagde hij één van de oudste lijken, of hij wel, indien hij, in tegenwoordigheid van eenen Ketter, in den naam van CHRISTUS, opgeroepen ware, opgestaan zou zijn? Hier op richtte dit doode ligchaam zich op, en zeide: Ja! Op eene nieuwe vraag van MAKARIUS aan den dooden: wie hij geweest was? gaf hij ten antwoord, onder de oudste Egijptische Koningen geleefd te hebben; waar na onze Heilige man hem met deze woorden afscheid gaf: „ Slaap in vrede, met de overigen in uwe orde, tot dat CHRISTUS, in het einde der tijden, u zal opwekken." CASSIANUS maakt hier bij, uit den mond van eenen Abt, in de *Sketische* Woestijn, van wien dit verhaal afkomstig was, de aanmerking, dat het wondervermogen van MAKARIUS, waarschijnlijk, verborgen zou gebleven zijn, indien niet het gevaar van afval van een gantsch volk hem, bij deze gelegenheid, als genoodzaakt had, hetzelve te openbaren. Volgends de mening van dezen Abt toch, behoort van de wondergave slechts in drie gevallen gebruik gemaakt te worden, vooreerst, om zieken te genezen, dan, tot stichting der Kerk, en uitbreiding van het geloof, eindelijk, wanneer waare wonderwerken, door medehulp des Duivels, worden nagebootst; derhalven, voegt hij 'er bij, men behoeft die genen niet te bewonderen, die nodeloos zich daar op toe legden, om zoodanige daaden te verrichten, maar be-

bezien, of zij in de verbetering van hunne zeden ook volmaakt *zijn geworden*. *Al* wilde men echter ook deze opgegevene kenmerken laten doorgaan; welker toepassing op tijden, toen de Christelijke Godsdienst reeds gevestigd was, met goede gronden kan betwist worden; zoo maakt reeds de menigvuldigheid van wonderwerken, het één dikwijls zonderlinger dan het ander, dezelve niet alleen verdacht, maar zij verliezen alle geloofwaardigheid, daar zij verricht werden, in eenen tijd, toen men de ligtgelovigheid, zonder *onderzoek*, op het hoogst dreef; in *Woestijnen*, ver van de menschlijke samenleving; door lieden, van wier heiligheid men buitensporige verdeelding vormde, en die ondertusschen, in hun gantsche gedrag, zich als Dweepers aanstelden; terwijl deze gewaande wonderen dienen moesten tot aanprijzing van eene nieuwlings uitgevondene soort van Godzaligheid, geheel strijdig met de oorspronglijke redelijke voorschriften van het Euangelie.

Laat ons, ter staving van deze aanmerkingen, nog één en ander voorbeeld der wonderen van den H. MAKARIUS aanhalen. *Men had eenen onschuldigen* van eenen moord beschuldigd; deze nam de vlucht in de Kluis van den Heiligen man, waar hem zijne beschuldigers volgden. MAKARIUS liet zich daar op bij het lijk van den vermoorden brengen, en gebood dezen, in den naam van CHRISTUS, te zeggen, of de beschuldigde, in de daad, zijn moordenaar ware? De doode sprak hier op, met luider stem, den man vrij. Evenwel wilde MAKARIUS aan het ver-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zoek der omstanders niet voldoen, die begeerden, dat hij hem nu ook den waaren moordenaar zou laten noemen, zeggende, dat het genoeg was, den onschuldigen gered te hebben. De schuldige kon misschien nog berouw krijgen, zich bekeeren en zalig worden. Hoe hij eenen anderen dooden deed zeggen, waar hij zeker hem toebetrouwd geld gelegd had, ten einde deszelfs weduwe en wezen uit verlegenheid te redden; hoe hij eens, op zijnen weg door de Woestijn, een hersfenpan vindende, deze op de aanraking van zijnen staf, begon te spreken, vertellende, dat hij een Heidensch Hoogepriester geweest was, die thans, zoo dikwijls MAKARIUS voor hem en andere verdoemden bad, eenige verzachting van rampen genoot, enz., waar na MAKARIUS deze hersfenpan onder het zand begroef. Hoe hij een vrouwspersoon, dat door toverij in eene merrie veränderd was, door zijn gebed, de menschlijke gedaante weder gegeven, Duivelen uitgedreven, en wonderdadige genezingen verricht hebbe, stippen wij enkel aan, om des Lezers geduld, door dergelijke sprookjens, niet te zeer te vermoejen.

Dit nogthans, kunnen wij niet geheel voorbijgaan, opdat men zich van de ligtgelovigheid en dweepzucht dezer tijden, een overëenkomstig denkbeeld kunne vormen, dat, gelijk in het gemeen, het leven der Kluizenaars en Monniken van dezen tijd, dus ook dat van den Heiligen MAKARIUS, opgevuld is met verhalen, in welke de Duivel eene voorname rolle speelt. Misschien waren de eerste vertellingen van dien aart slechts leenspreukige voorstellen, of gelijke-

kenisfen, welke, door ligtgelovige menfchen eigenlijk verftaan en opgevat, voor daadzaken werden aangenomen; maar bovendien zagen en hoorden menfchen, van eene verbijsterde verbeeldingskracht, het hoofd vol hebbende van boven-menschlijke volmaaktheid, veel, het gene zij, met ongekrenkte hersfenen, in eene werkzame en bedaarde levenswijze, onder de Maatfchappij der menfchen, nooit gezien noch gehoord zouden hebben. Men oordeele uit de volgende voorbeelden.

MAKARIUS wenschte het hart van twee jonge Kluizenaars en hunne oprechtheid te kennen, en God verhoorde zijn gebed. De Celle, in welke hij met hen fliep, werd met een hemelsch licht vervuld; het welk echter hij alleen zag; bij dit licht ontdekte hij, hoe, toen deze jonge Kluizenaars begonnen te bidden, de Duivelen zich, als vliegen, op de oogen en mond van den jongften Broeder, zetten, maar hoe een Engel met een tweefnijdend zwaard hen verjaagde, zoodat zij den oudften niet nabij konden komen. Dit, en een foort van vuurige keten, die uit den mond des oudften, als hij zong, ten Hemel opging, diende hem tot een kenmerk, dat deze volmaakt was in Godsvrucht. Op eenen anderen tijd, kwam hem de Duivel tegen, met een heel fcherpen feisfen, waar mede hij hem, vergeefs, door midden zocht te houwen, en vervolgends bekende, waarom hem zulks niet gelukken wilde. Ik vervul alles, zeide de Duivel tegen hem, volmaakter dan gij; ik eet en flaap zelfs nooit; alleen in ééne zaak gaat gij mij te boven; in nederigheid!

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In zijnen hoogen ouderdom, toen hij reeds meer dan 40 jaren in de Woestijn en op het *Nitrische* Gebergte geleefd had, trof hem, met zoo vele andere *Egyptische* Monniken, in het jaar 375, eene hevige vervolging. Naardien de Monniken in *Egypte* ongemeenen ijver voor het leerstelsel van *Niceë* betoonden, maar Keizer VALENS, en de toenmalige Bisschop van *Alexandrië*, LUCIUS, even sterk den *Ariänen* waren toegedaan, werd eene bende soldaten naa het *Nitrisch* Gebergte gezonden, die door LUCIUS zelven aangevoerd werden, en onder de Monniken aldaar groote onheilen stichtten. Boven (*), hebben wij in de wetten van den Keizer VALENS, eene andere oorzaak gelezen, van deze vervolging der Monniken. Hoe het zij, nadat vele Monniken mishandeld, en sommigen ter dood gebracht waren, werden de beide MAKARIUSSEN, met eenige andere Opzieners, juist als zij eene wonderbare genezing ondernomen hadden, op een *Egyptisch* Eiland gevoerd, alwaar geheel geene Christenen waren. Maar ook hier verrichtten zij, gelijk men zegt, dra een wonder, rijker in de gevolgen. Toen zij aan land stapten, kwam hun de Dochter van den Heidenschen Priester aldaar, die van den Duivel bezeten was, te gemoet; deze wierp zich voor hen ter aarde, en schreeuwde: „ Waarom „ zijt gij tot ons gekomen, gij dienstknechten des „ grooten Gods! Dit Eiland is onze oude woning; „ wij vallen niemand lastig; maar zijn hier, aan „ al-

(*) *Bladz.* 7, 8.

„ alle menschen onbekend, verborgen, en aan alle „ kanten van moerasſen omringd. Doch behaagt „ het u, zoo neemt onze bezitting in; wij laten ze „ aan u over." Op deze verklaring der booze Geesten, werden zij niet alleen door MAKARIUS, en zijne Reisgenoten, genoodzaakt, het meisjen te verlaten, maar met het meisjen kwamen ook alle de bewoners van het Eiland tot het Christendom over. Niet lang daar na kregen deze Heilige mannen vrijheid, om weder naa hunne Woestijnen te keeren. Eindelijk overleed de *oude* MAKARIUS, in het jaar 390, in eenen ouderdom van 90 jaren (*).

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Schriften aan hem toegeschreven.

Onder den naam van MAKARIUS, hebben wij verscheidene geschriften; GENNADIUS (†) spreekt van eenen vermaarden Egijptischen Monnik MAKARIUS, aan wien hij enkel: *Eenen Zendbrief aan aankomende jonge Monniken toeschrijft*. Doch men heeft gegist, dat hij den jongen MAKARIUS, en deszelfs *Regel*, bedoeld kan hebben, op welken in de daad een Zendbrief aan de Monniken volgt (§). Doch de oudste MAKARIUS schijnt gedeeltelijk mede opsteller te zijn van een anderen *Regel voor de Monniken*, welke echter alleen in het Latijn voor handen is (**), omtrent welken evenwel getwijfeld wordt, of

(*) RUFIN. *Hist. Eccles.* II. 34. SOCRAT. *Hist. Eccles.* IV. 24. SOZOM. *H. Eccl.* VI. 20. THEOD. *H. E.* IV. 18.

(†) *De Viris Illustr. Cap.* 20.

(§) In HOLSTEN. *Cod. Regular. P.* I. *pag.* 43.

(**) *SS. Patrum Serapionis*, MACARII, *Paphnutii, et Alterius* MACARII, *Regula ad Monachos l. c. pag.* 23. *sq.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

of hij voor de levenswijze van de beide MAKARIUSSEN past, alschoon hij tot hunnen leeftijd schijnt te behooren. Meer dan *vijftig Homiliën of Predikatiën*, en *zeven Ascetische* schriften werden insgelijks aan hem toegeschreven, terwijl anderen twijfelen, of derzelver opsteller niet van de beide vermaarde MAKARIUSSEN moet onderscheiden worden. Zij zijn onder anderen uitgegeven door J. G. PRITIUS, te *Leipzig* 1698, en met een nieuw Titelblad 1714. 8. Deze zoogenoemde Predikatiën zijn eigenlijk alleen aanspraken aan de Monniken, en Beantwoordingen van door hen voorgedragene vragen. In dezelve komen wel vele goede zaken voor, zij geven proeven van 's mans Bijbelkennis, vele opmerkzaamheid op zich zelven, vele Godzalige oefeningen, en eenige goede aanmerkingen over den aanvang en voortgang der menschlijke ziel in de deugd; maar al dit goede wordt beneveld door eene duistere en verwarde wijze van denken, door zucht tot *Allegoriën* en Dweepachtige spitsvinnigheden, droomerijën en mijmeringen over beuzelingen of bijgelovigheden. Zoo vindt men in de VI en VIIde Predikatie menigerlijë vragen en antwoorden op dezelve, bij voorbeeld: Of de *Satan* met God in de lucht, of in de menschen is? Of iemand, door Godlijke openbaring en een Godlijk licht, de ziel kan zien? Alsains; is het antwoord, doch alleen de verlichten; maar slechts weinige Christenen. Of de ziel eene gedaante heeft? Of een Christen tot volmaaktheid komen kan? Dit laatste wordt door den Schrijver ontkend, hoewel men dit niet van hem verwacht zou hebben. In de

XIde

XIde wordt JESUS Nederdaling ter Helle zoo wel verklaard van eene eigenlijke verlossing der zielen uit de Hel, als van JESUS heilzame genadewerking op de diepte van het verdorven hart. In de XVde heeft men onder anderen deze vragen: Komt het kwaad van buiten in het menschlijk hart? en kan de mensch hetzelve, wanneer hij wil, den ingang beletten? Kan de mensch, die de genade (Χαρισμα) heeft, vallen? Blijft de genade, (χαρις,) ook na den Val des menschen? Hier is het opmerklijk, hoe de Schrijver het zondig verderf des menschen, de noodzaaklijkheid van Gods bijstand tot zijne verbetering, en den vrijen wil, met het vermogen van den mensch, om de zonden te bestrijden, poogt te vereenigen. Dus noemt hij de zonde eene redelijke magt en zelfstandigheid des Duivels, (δυναμις τις εστι λογικη τε ζαθανα, και ουσια,) welke den geheelen mensch heeft ingenomen, en hem, door een vreemd geweld, tot het kwaad aandrijft, zonder dat hij het gelooft. Maar tevens leert hij, dat de mensch, zoo wel eenen vrijen wil bezit, als God zelf, (αυτεξουσιος εστι,) dat hij kwaad doen, maar ook, als hij wil, God gehoorzamen, en de booze lusten en begeerlijkheden overwinnen kan. enz. In de XXVIIste leest men: „ Het goede, het welk men „ door zijne natuurlijke krachten verricht, is Gode „ wel aangenaam; maar het is toch niet zuiver. ” In de XXVIIIste verklaart de Schrijver zich, dat in de Kerk *Brood* en *Wijn*, als een *Tegenbeeld*, (αντιτυπος,) van het ligchaam en bloed van CHRISTUS geöfferd wordt; en wie van het zichtbaar brood eet,

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eet ook Geestlijker wijze het vleesch des Heeren, enz. Wat de *zeven Ascetische Schriften* betreft, die benevens de gemelde Predikatiën, in de Handschriften, aan den oudsten MAKARIUS worden toegeschreven, derzelver inhoud, de daar in heerschende denkwijze van de Godlijke genade en van 's menschen vrijën wil, de leere, dat de Engelen en de Zielen ligchamen hebben, de wijze van voordragt, de dikwijls ongerijmde gelijkenissen, en de gantsche stijl, die men in deze schriften, even ééns als in de Predikatiën, ontmoet, maken het hoogstwaarschijnlijk, dat beiden van denzelfden man afkomstig zijn. De eerste dezer Verhandelingen draagt tot opschrift: *van het bewaken des harte.* Hier wordt geleerd, dat bidden, zingen, vasten, waken, en dergelijke oefeningen, niet genoegzaam zijn, om de Heiligheid te verkrijgen, veel meer moet men alle vertrouwen op het goede, het welk men verricht, verzaken, en zich eenig en alleen aan de Godlijke genade overgeven. enz. De tweede Verhandeling gaat *over de volmaaktheid in den Geest.* De derde *over het Gebed.* In dezelve wordt geleerd, hoe men altijd en aanhoudend kan bidden, maar dat men het bij bidden niet moet laten berusten. De vijfde Verhandeling, *over de verheffing des gemoeds*, is sterk mijstiek, gelijk blijken kan uit het gene de Schrijver zegt, *van de vereëniging van God met de menschlijke Ziel*: „ De onmeetlijke en onligchaamlijke „ Heer, maakt zich zelven ligchaamlijk, (*σωματοποιει ἑαυτον*,) door zijne oneindige goedertierenheid; de groote en bovenzelfstandige, (*ὑπερουσιος*,) „ ver-

„ vermindert zich, om zoo te spreken, opdat hij „ met zijne redelijke schepzelen één kunne worden, „ Ik meen de Zielen der Heiligen en Engelen, op- „ dat dezen het onsterflijk leven zijner Godheid „ deelächtig kunnen worden. Trouwens, dewijl „ elk derzelven, naar zijne natuur, een fijn ligchaam „ is, en zich met de leden van ons ligchaam om- „ kleedt, zoo trekt zich ook de onuitspreeklijke en „ onbegrijpelijke genade van CHRISTUS, in het klein, „ bijëen, vormt zich tot een ligchaam, en neemt „ de gelovige liefhebbende *Zielen in hare innigste* „ gemeenschap aan, en wordt met hen, gelijk PAU- „ LUS zegt, tot éénen Geest; zoodat zich, als het „ ware, ziel in ziel, persoon in persoon, voegt, en „ eene zoodanige ziel in zijne Godheid leeft." De zesde Verhandeling is *over de liefde*, en de zevende *van de vrijheid des gemoeds*, in welke onder anderen gesproken wordt van eene *Inlichting*, (ελλαμψις,) des Geestes, welke niet alleen bestaat in eene openbaring van kundigheden, en eene verlichting der genade, maar welke het zelfstandige licht in de ziel verspreidt.

III BOEK. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De oude Schrijvers hebben de Geschiedenis der beide MAKARIUSSEN zoo weinig onderscheiden, en hunne lotgevallen en omstandigheden zijn zoo gelijkvormig, dat wij naauwlijks weten, wat wij aan den éénen, wat aan den anderen moeten toekennen. Beiden waren zij uitmuntende in Monniken-Godzaligheid, beide lange jaren tijdgenoten, beiden waarschijnlijk leerlingen van den vermaarden ANTONIUS. Zoo veel is zeker, dat de jongste MAKARIUS, uit

Geschiedenis van den Jongeren MAKARIUS.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Alexandrië geboortig, in welke ftad hij ook eenigen tijd koophandel heeft gedreven, daarom de *Alexandriner*, en ook *de Burger*, of *Stedman*, (πολιτης, πολιτικος, αςος,) genoemd is geweest, of misfchien wel heeft men hem dezen naam gegeven, omdat hij, bij alle de ftrengheid zijner levenswijze, nog fteeds zekere wellevende vrolijkheid, en lieftaligheid behield, waar door hij dan ook vele jonge lieden tot den Monnikenftand overhaalde. Hij verliet *Alexandrië*, omftreeks het jaar 330, en verkoos het *Nitrisch* Gebergte, in *Egypte*, tot zijn eenzaam verblijf. Hier werd hij vervolgends tot *Presbijter*, (Priester of Ouderling) der Monniken, in eenen nabuurigen Oord, *Cellæ* of *Cellia*, naar de Monniken-Kluizen aldaar, genoemd, gewijd, en tevens was hij hun Opziener of Abt. In ftrengheid van leven, naauwgezette gemoedelijkheid, wondervermogen en andere voorrechten, evenaarde hij niet alleen den ouden MAKARIUS, maar ging hem zelfs in vele opzichten te boven (*). Hij had, onder anderen, voorgenomen, gelijk hij zelf aan PALLADIUS verhaalde, den flaap geheel te overwinnen. Na zich twintig dagen over dag voor de hitte, 's nachts voor de koude, ftaande blootgefteld te hebben, voelde hij zich zoo afgemat, dat hij zich fchielijk in zijne Kluis te flapen legde. Al vroeg had hij zich, naar het voorbeeld der *Tabennifche* Monniken, die onder het opzicht

(*) PALLADIUS, een ooggetuige, RUFINUS, die hem ook zelf gefproken heeft. (*Vit. Patr. Libr.* II. *Cap.* 29.) en andere Schrijvers van dezen tijd.

zicht van PACHOMIUS stonden, gewend, geene gekookte spijzen te eten; zeven jaren lang genoot hij niets dan rauwe kruiden, wortelen, of peulvruchten in water gedoopt. Vervolgends reisde hij zelf naar deze Monniken, om de volmaaktheid hunner levenswijze van nabij te beschouwen, zich aan PACHOMIUS in eene wereldlijke kleding aanbiedende; met verzoek, om onder deszelfs 1400 Monniken aangenomen te worden. Deze weigerde dit, omdat hij den onbekenden voor te oud aanzag, om de strenge levenswijze dezer Monniken te kunnen bereiken. Maar, toen MAKARIUS, zeven dagen, met vasten, had doorgebracht, werd hem zijn verzoek ingewilligd. Toen hij daar na zag, dat de Monniken het groote vasten vóór Paaschen, op onderscheidene wijzen, vierden, besloot hij hen allen te overtreffen. Hij nam dan eene menigte geweekte Palmbladen, waar uit hij allerhande soort van werk maakte, blijvende tevens, den geheelen vastentijd door, in eenen hoek staan, en volstrekt niets etende, dan Zondags eenige rauwe koolbladen. Ook sprak hij dezen geheelen tijd geen enkel woord, zich, behalven zijnen arbeid, enkel met inwendig bidden bezig houdende. De Monniken waren verdrietig, dat zij hem niet konden evenaären, en klaagden bij hunnen Abt, dat hij iemand onder hen gebracht had, die enkel geest scheen te zijn, en die alleen tot hunne veroordeeling gekomen was. En nu openbaarde God aan PACHOMIUS, op zijn gebed, dat deze onbekende MAKARIUS was, waar op PACHOMIUS dezen bedankte, dat hij zijne Monniken nederigheid had komen lee-

III BOEK. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leeren, daar zij anders op hunne Godzaligheid ligtelijk verwaand hadden kunnen worden, maar tevens verzocht hij hem, naa zijne Kluis terug te keeren, en voor hen te willen bidden. Hoe ver de Dweeperij van dezen MAKARIUS gegaan zij, oordeele men uit het volgende. Eens had hij eene mug, die hem pijnlijk ſtak, doodgeſlagen. Maar ſpoedig vond hij zich, wegens deze eigendunklijke wraak, ſtrafſchuldig, en veröordeelde daaröm zich zelven, om zes Maanden lang geheel naakt in de *Sketiſche* Moerasſen door te brengen, waar men muggen vond, zoo groot als wespen, en met ſcherpe angels. Dezen ſtelden zijn ligchaam ook zoo jammerlijk toe, dat men geloofde, dat hij melaatsch was geworden, en toen hij in zijne Kluis terug kwam, hem alleen aan zijne ſpraak herkende. Met dit alles was de lijdzaamheid van den Pijlaarheiligen SIMEON nog eenigzins zonderlinger, die zich van twintig van de grootſte luizen een' tijd lang liet plagen, die hij, met eene beweging van de hand, had kunnen dooden (*), enkel en alleen, zegt THEODORETUS, om zich, in het klein, tot grooter lijdzaamheid te oefenen — Op een' anderen tijd, kreeg MAKARIUS den inval, om vijf dagen lang, aan niets anders, dan aan God te denken. Hij ſloot zich, ten dien einde, zoodanig op, dat hij door niemand geſtoord kon worden, en zeide tot zijne ziele: Wacht u, dat gij niet van den hemel nederdaalt! Gij hebt de Engelen en Aards-Engelen, de *Cherubynen* en *Serafynen*, en al-

(*) THEODORET. *Hist. Relig. pag.* 881.

alle hemelsche Magten; gij hebt uwen God, den Schepper aller dingen. Verlaat derhalven den Hemel niet, en laat u niet tot de aardsche dingen verlagen! Hij bracht werklijk twee dagen en twee nachten in zulke gemoedsgestalte door. Maar de Duivel werd daar door zoo woedend, (dit is het eigen verhaal van MAKARIUS aan PALLADIUS,) dat hij, in de gedaante van eene vlam, op hem afkwam, en alles, wat in zijne Cel was, verbrandde. Dus moest hij zijn voornemen opgeven, en weder aan aardsche dingen denken. *Dit, geloofde hij, had God toegelaten, opdat hij niet verwaand zoude worden.* Met den Duivel had MAKARIUS, naar gewoonte dezer Monniken, meermalen moeite. Hij bezat het vermogen, om die uit de bezetenen te verdrijven; eens boezemden de booze Geesten hem de eerzuchtige gedachte in om naa *Rome* te reizen, en daar de bezetenen te helpen, maar om hen te wederstaan, ging hij op den grond in zijne Cel liggen, zeggende, dat zij hem voort moesten slepen, dewijl hij anders niet kon gaan. Dus bleef hij liggen tot den avond, zonder dat zij hem konden voortkrijgen enz. Ook vertelde hij van zijne reize naar de heerlijke grafsteden, welke de twee Toveraars van FARAO, JANNES en JAMBRES voor zich in de Woestijn hadden opgericht, en van de verhinderingen, die de Duivelen hem op dezelve in den weg hadden gelegd. Velen van zijne gezichten en verschijningen zijn veelal van dien aart, dat dezelve oorspronglijk zinbeeldige verhaalen schijnen geweest te zijn, die naderhand voor werklijke daadzaken zijn gehouden.

Zoo

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zoo zag hij, op zijn gebed, wanneer de Monniken hunne gebeden uuten bij nacht vierden, in de Kerk eene menigte zwarte jongens, die de Monniken, op allerhande wijzen, in hunne aandacht verhinderden en stoorden, insgelijks als zij het Avondmaal gebruikten. Voorts genas hij, op eene wonderdadige wijze, vele zieken, zelfs werd een blinde, in zijn afwezen, door een brokjen van den muur, waar op MAKARIUS lag, gemengd met water, het welk hij dronk, tot het gezicht hersteld. Soortgelijke zeldzame en wonderbare verrichtingen leest men menigvuldig in het leven dezer Heilige mannen, ook nog wel verscheidene goede opwekkingen tot Godzaligheid, maar buitengemeene wijsheid in Godsdienstwaarheden ontdekt men in hen geheel niet. Zoo is het ook met de Geschiedenis van den Jongen MAKARIUS. Zie hier een voorbeeld van zijn onderwijs, het welk hij aan zekeren PAULUS, éénen der 500 Monniken op den Berg *Pherme*, bij de *Sketische* Woestijn gaf (*). Deze zonderlinge man arbeidde niets, en nam ook van niemand iet aan, dan zoo veel hij voor éénen dag tot zijn onderhoud nodig had. Zijne geheele bezigheid was een onafgebroken gebed. Dus sprak hij, alle dagen, drie honderd gebeden, houdende 300 steentjens in den schoot, waar van hij 'er, bij het einde van elk gebed, telkens één wegwierp, om in zijn getal niet te missen, waar in wij het eerste Bijgelovig begin van den eeni-

(*) SOZOMENUS *Hist. Eccles.* VI. 29. Vergelijk PALLAD. *Hist. Laus. Cap.* 23.

eenige eeuwen daar na uitgevonden Roozenkrans ontdekken. Deze man kwam eens bij MAKARIUS klagen, hoe bedroefd hem een bericht gemaakt had, dat eene Maagd, die nu 30 jaren aan God gewijd was, niet alleen enkel op Zaturdag en Zondag, maar ook dagelijks, 700 gebeden opzegde, waaröm hij zich zelven moest veröordeelen, dat hij een man, en dus sterker dan zij, het niet verder, dan tot 300, brengen kon. MAKARIUS beleed hem, dat hij, zedert 60 jaren, dagelijks niet meer dan 100 gebeden sprak, zonder dat zijn geweten hem van nalatigheid beschuldigde. „*Indien nu*, zeide hij voorts, uw „ geweten u beschuldigt, dan bidt gij niet met een „ zuiver hart, of gij kunt nog meer bidden."

Zijn regel voor de Monniken, en daarin gewag van Nachtgodsdienst en het woord Missa.

Deze Jongere MAKARIUS schijnt, omstreeks het jaar 394, gestorven te zijn. Boven hebben wij reeds aangemerkt dat hem een Regel voor de Monniken en een daar bij gevoegde Zendbrief aan dezelven, niet zonder waarschijnlijkheid, wordt toegeschreven. Merkwaardig is in dezen Regel, dat daar in van den Nachtgodsdienst, (*Missa in Vigiliis*,) der Monniken gewaagd wordt, en tevens, het geen men nog duidlijker ontwaar wordt uit CASSIANUS (*), dat het woord *Missa*, omtrent het einde der vierde eeuw, den *Godsdienst* in het gemeen betekend heeft, alhoewel het, in het bijzonder, van het H. Avondmaal gebruikt werd, als het welk alleen door de leden der gemeente, (*Missa Fidelium*,) gevierd werd, nadat de Onderwijzelingen, Boetdoenden en anderen waren heen gegaan. Zoo-

(*) *De Instit. Coenob. L.* II. *C.* 13. *L.* III. *C.* 5.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Toestand der Westersche Monniken. AMBROSIUS een groot voorstander der Monniken.

Zoodanig was de staat der Monniken in het Oosten, wier aanzien niet hooger scheen te kunnen stijgen; terwijl zelfs anders geleerde mannen alles in het werk stelden, om dezen stand ten top te vijzelen. Ja men vond 'er, die opzetlijk hunne Geschiedenis hebben beschreven, en als ooggetuigen en aanschouwers hunne zonderlinge levenswijze en wonderdaaden hebben getuigd, gelijk PALLADIUS (*) en THEODORETUS (†), op wier gezag zelfs de ongerijmdste grollen alöm geloof vonden. In het Westen, alwaar de Dweepzucht die van het Oosten niet volkomen evenäarde, vonden de Monniken nogthans groote voorstanders, bijzonder in AMBROSIUS en HIëRONYMUS. De eerstgemelde, Bisschop van *Milaan*, zedert het jaar 374, putte alle zijne welsprekendheid uit, om het Heilig leven der *God gewijde Maagden* aan zijne Toehoorers aan te prijzen, zoodat het hun zelfs, gelijk hij zelf bericht (§), verveelde, deze daaglijks herhaalde loftuitingen te hooren, en de Moeders eindelijk hare Dochters verboden, zijne Predikatiën bij te wonen. Daar tegen zond men hem meermalen, uit de afgelegendste steden, zelfs uit het *Afrikaansche* Landschap *Mauritaniën*, jonge Dochters toe, om die tot eene altijdduurende kuischheid in te wijden. Inzonderheid roemt hij een gezelschap van twintig zulke jonge Dochters te *Bononië*, die, met verlating van het ouderlijk huis, gemeenschappelijk leefden, en zich dan met Geestlijke gezangen, dan

(*) Zie van hem V de *Deel*, *Bl.* 223. (†) Aldaar *Bl.* 221.

(§) *De Virgin. L.* I. *T.* IV. *Opp. p.* 465. *Par.* 1642. *fol.*

dan met handwerken bezig hielden, waar van zij niet alleen haar bestaan hadden, maar ook den armen weldeeden. Op begeerte van sommigen van deze Godzalige Maagden, van welke hij bekent, als een eerstbeginnend Leeraar, alszins veel geleerd te hebben, schreef hij, in het jaar 377, een werk tot lof van den Maagdelijken Staat, hetwelk hij aan zijne Zuster opdroeg. (*De Virginibus, ad Marcellinam Sororem. Libri tres.*)

In het eerste Boek van dit werk, verheft hij, ten koste van den echten Staat, den Maagdelijken zoo hoog, dat hij het prijswaardig keurt, wanneer eene Dochter, ook tegen den wil haarer Ouderen, zich aan het ongehuwde leven toewijdt. „ De Ouders," schrijft hij, „ wederspreken, maar zij willen over„ wonnen worden. Zij wederstaan in het eerst, „ omdat zij schroomen toe te geven. Zij zijn dik„ wils onwillig, opdat gij leert overwinnen. Zij „ dreigen met onterving, om te beproeven, of het „ u mooglijk zij, aardsch verlies niet te vreezen. „ Zij streelen u met uitgezochte liefkozingen, om „ te zien, of dit streelen en velerleië vermaken, u „ niet week kunnen maken. — Overwin eerst den „ eerbied voor de Ouderen! Wanneer gij uw huis „ overwint, overwint gij de Wereld." — In het tweede Boek onderwijst AMBROSIUS de Godzalige Maagd, in hare pligten, door voorbeelden, en beschrijft daar toe het hart en de zeden der Maagd MARIA, tot hier toe, zonder eenige Bijgelovige vereëring van dezelve. Vervolgends voert hij de voorbeelden van de Heilige THEKLA en anderen aan. Het

III BOEK. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

derde Boek bevat de Regelen, welke de Heilige Maagden behooren waar te nemen en te volgen. — Nog is 'er eene Verhandeling van hem, over hetzelfde onderwerp, tot lof van den Maagdelijken Staat. (*Liber de Virginitate.*) Omtrent twee anderen, die onder zijne werken staan, eene *ad Virginem devotam Tractatus*, en eene *de Lapsu Virginis*, (*van den Val eener Godgewijde Maagd*,) is men echter onzeker, of zij van AMBROSIUS zijn. Met meer zekerheid kent men hem toe eene Verhandeling *over de Weduwen*, (*de Viduis Liber*,) geschreven bij het hertrouwen eener weduwe, welke hij over den dood van haren man getroost had. Schoon hij in dezelve het tweede huwelijk niet over het algemeen afkeurt, nogthans verheft hij den weduwlijken staat ten hoogsten. Onder anderen, zegt hij, dat de weduwen zich wenden kunnen tot de *Engelen*, onze beschermers, en de *Martelaren*, die weleer een even zwak ligchaam hadden, als wij, en die ook des te meer *voor onze zonden* kunnen *bidden*, nademaal zij *die zonden*, welke zij in zich zelven hadden, *door hun eigen bloed hebben afgewasschen.* Eene andere Verhandeling van AMBROSIUS, *over het onderwijs van eene aan God gewijde Maagd*, (*de Institutione Virginis Liber*,) draagt in de Handschriften eigenlijk het opschrift: *Leerreden over den bestendigen Maagdelijken Staat van* MARIA, (*Sermo de Virginitate Perpetua S. Mariae*;) in dezelve bestrijdt en wederlegt de Bisschop het gevoelen van BONOSUS, HELVIDIUS, en anderen, die beweerden, dat MARIA, uit haar huwelijk met JO-

SEF,

ster, kinderen gehad hebbe. Deze Verhandeling besluit hij met eene aanspraak aan AMBROSIA, Dochter van EUSEBIUS, eenen Burger te *Bononië*, die deze zijne Dochter door den Bisschop tot eene bestendige kuischheid deed inwijden, en aan wien deze Verhandeling is opgedragen. Uit de woorden, in de gemelde aanspraak aan AMBROSIA, dat zij niet, als eene Bruid, met goudgeele haairen, aan den Altaar zal staan, maar met dat hoofdhaair, waar mede MARIA de voeten van CHRISTUS heeft afgedroogd; en dat haar haair met *zedigheid* en andere deugden opgesierd *behoort te zijn*, mag men besluiten, dat het *haair* der Nonnen, welke anders in de Kerk van den Bisschop den sluiër onder vermaningen en gebeden ontvongen, toen in de Westersche Kerk nog niet werd afgesneden.

HIËRONYMUS.

Veel meer dan AMBROSIUS, ja zoo veel als bijna alle de Westersche Kerk-Leeräars te samen, heeft HIËRONYMUS, tot uitbreiding en voortplanting van den Monnikenstand toegebracht. Hij zelf was de *vermaardste en geleerdste Monnik der Westersche gemeenten*, op het einde der vierde eeuw, en nog twintig jaren in de vijfde. Hij had tevens wel de waardigheid van *Presbijter*, (Ouderling of Priester,) bekomen, maar verkoos boven deze de eenzaamheid van het Monnikenleven, en wilde niet ééns als een Leeräar aangemerkt wezen, alhoewel hij uit zijne Kluis te *Bethlehem*, met zoo ongemeen gezag, leerde, dat zelfs de voornaamste Bisschoppen eerbiedig op zijne gevoelens in Godsdienstzaken letteden, en dat niemand weder op kon staan, dien hij eenmaal door

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijne vermogendste tegenspraak overhoop geworpen had. Behalven zijn eigen voorbeeld, besteedde HIËRONYMUS allen zijnen ijver en wegslepende welsprekendheid, om den Monnikenstand te doen vereëren. Hij beschreef de levens der eerste en voornaamste zoogenoemde Heilige Monniken, PAULUS en HILARION (*). Velen van zijne Brieven zijn ook daar toe bestemd, dus behelst reeds de eerste zijner Brieven, in de Frankforter uitgave zijner werken, *den lof van het eenzaam leven*, (*ad Heliodorum de laude vitæ solitariæ.*) Zijn vriend HELIODORUS had hem, op zijne reize in de *Syrische* Woestijn, waar hij zijn verblijf wilde nemen, verlaten, en in dezen Brief, die met warmte en ijver geschreven is, en van DU PIN (†), een meesterstuk van welsprekendheid genoemd wordt, poogt HIËRONYMUS zijnen vriend weder te bewegen, om hem te verzellen. In denzelven is eene merkwaardige vergelijking tusschen den Leerstand en Monnikenstand, van den eersten zegt HIËRONYMUS: „ Het zij verre van mij, dat ik van die genen kwaad spreken zoude, die navolgers der Apostelen geworden zijn, *die* CHRISTUS *ligchaam, met hunnen heiligen mond, voortbrengen*; door welke ook wij Christenen zijn; die, daar zij *de Sleutelen des Hemelrijks hebben*, eenigermate *vóór den dag des Oordeels oordeelen*, en de Bruid des Heeren hare zuivere kuischheid bewaren. Alhoewel deze Brief, welke omtrent het jaar 374 afgezonden schijnt

(*) Zie IIde *Deel*, *Bladz.* 436. IVde *Deel*, *Bl.* 103.

(†) *Nouv. Bibl. des Aut. Eccles. T.* III. *p.* 102.

schijnt te zijn, de gewenschte uitwerking niet had, alzoo HELIODORUS tot den Leeraarstand overging, en Bisschop werd, in welk ambt hij van zijnen vriend ongemeen geprezen wordt, bleef de Brief zelf nogthans in zoo hooge achting, dat de edele en Godzalige Romeinsche vrouw FABIOLA dien van buiten leerde (*). In twee andere Brieven prijst hij deze levenswijze insgelijks ten sterksten aan, waar van de eerste gericht is aan PAULLINUS, waarschijnlijk die namaals Bisschop van *Nola* geweest is, geschreven omtrent het jaar 395 (†). In den anderen, die breedvoeriger is, aan den *Gallischen* Monnik RUSTICUS (§), waarschuwt HIËRONYMUS zijnen vriend voor de verkeering met andere vrouwen, behalven zijne Moeder, dewijl dit reeds dikwijls slechte gevolgen had gehad, wanneer vrouwen zich Geestelijke zoonen verkozen, of Monniken met donkerbruine klederen en lange baarden met vrouwen huis gehouden hadden. Hij keurt ook beter, dat zijn vriend met andere Monniken in gezelschap, dan dat hij geheel alleen leve. „In de eenzaamheid," schrijft hij, „kan de hoogmoed schielijk insluipen. „De Monnik, die een weinig gevast, en geene „menschen gezien heeft, gelooft, een man van ge„wigt te zijn. Hij vergeet zich zelven en zijnen „oorsprong, zwerft inwendig met het hart, en uit„wen-

(*) HIËRONYM. *Epist.* 84. *ad Oceanum T.* IV. *Part.* II. *pag.* 662. *ed. Benedict.*

(†) *Ep.* 49. *p.* 563. *ed. Bened. Ep.* 13. *p.* 66. *ed. Francof.*

(§) *Ep.* 95. *ed. Bened. Ep.* 4. *p.* 28. *ed. Francof.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ wendig met de tong, rond, Hij oordeelt, tegen „ den wil des Apostels, eens anders dienstknech„ ten; hij ftrekt de handen uit ten dienfte zijner „ vraatzucht, flaapt zoo veel hij wil, vreest of ont„ ziet niemand, doet alles wat hem behaagt, en is „ meer in de ftad, dan in zijne Kluis." enz. HIËRONYMUS, die dus toont, de gebreken en kunstgrepen der Monniken vrij wel te kennen, offchoon hij zelf ze niet allen vermijdde, gewaagt, in dezen Brief, ook van zulke Monniken, „ die vreemde „ Gefchiedenisfen van booze Geesten, die met hen „ geftreden hebben, verdichtten, opdat zij van on„ kundigen en van het gemeen bewonderd worden, „ en daar uit voordeel trekken mogen."

HIËRONYMUS bemoeit zich voornaamlijk om vrouwen tot het eenzaam leven te bewegen.

Met eenen geheel bijzonderen ijver, was HIËRONYMUS werkzaam, om *vrouwen* tot een Godzalig afgezonderd leven te bewegen. Hier toe vond hij voornaamlijk gelegenheid, gedurende zijn tweede verblijf te *Rome*, na het jaar 380. Toen reeds bekend zijnde, als de geleerdfte uitlegger der Heilige Schrift, die zelfs van den *Roomfchen* Bisfchop geraadpleegd werd, zoo bedienden zich eenige aanzienlijke *Romeinfche* vrouwen van zijn onderwijs in Bijbelkundigheden. Onder dezen was MARCELLA, die als weduwe eene Non werd, en het eerst tot het ftichten van Nonnen-Kloosters te *Rome* medewerkte, ook de eerfte leerlinge van HIËRONYMUS (*). Doch nog vermaarder is hare vriendin PAULA geworden, wier leven HIËRONYMUS, insgelijks, in eenen

(*) Men zie van haar IVde *Deel*, *Bladz.* 284.

eenen Brief, tot hare nagedachtenis (*), beschreven heeft.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Berichten van de H. PAULA uit HIËRONYMUS

PAULA was de Gemaalin van eenen aanzienlijken Heer, TOXOTIUS, geweest, en bij hem Moeder van vijf kinderen, BLASILLA, PAULINA, wier echtgenoot PAMMACHIUS eenen zoo uitsteekenden roem verworven heeft, EUSTOCHIUM, RUFINA, en TOXOTIUS. Na het overlijden van haren echtgenoot, hetwelk haar bijna haar leven gekost had, schonk zij een groot gedeelte van hare rijkdommen aan de armen. Uit eerbied voor eenige te *Rome* zich bevindende Bisschoppen, en voornaamlijk van HIËRONYMUS, besloten hebbende, haar Vaderland te verlaten, om in de Woestijnen van PAULUS en ANTONIUS te leven, liet zij hare overige bezittingen, bijkans geheel, aan hare kinderen over, en begaf zich, alleenlijk van hare Dochter EUSTOCHIUM verzeld, in het jaar 385, naa het Oosten, op reize. Op het Eiland *Cyprus*, in *Palæstina*, en *Egypte*, bezocht zij alle verblijven der Monniken, en alle zoogenoemde *Heilige plaatzen*, met eene vuurige aandacht. Hier wierp zij zich voor het Heilige *Kruis* neder, en aanbad, als of zij den Heer 'er aan zag hangen; zoo veréérde zij de overige Heilige plaatzen en overblijfzelen, welke HIËRONYMUS zorgvuldig opnoemt. Bij de graven der XII Profeeten, en de stad *Sebaste*, of *Samaria*, alwaar onder andere Heiligen JOANNES *de Dooper* begraven lag, zag zij wonderbare zaken. Zij zag de

(*) *Epist. 68, ad Eustochium Virginem, Epitaphium Paulæ Matris. pag. 669. ed. Bened.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de booze Geesten onder allerhande pijnigingen brullen; en voor de graven der Heiligen, menschen als wolven huilen, als honden blaffen, als leeuwen brullen, als slangen schuifelen, en als stieren loejen. Anderen draaiden het hoofd achter over, zoodat zij dus den grond raakten. De Heilige PAULA had met deze allen medelijden, en bad CHRISTUS voor hen onder vele tranen. In *Egypte* kwamen haar ontallijke Monniken te gemoet, zij bezocht hier de Kluizen van MAKARIUS, en andere eerwaardige mannen, en zou hier onder zoo veel duizend Monniken, met vele, even als zij gezinde, Maagden, die haar verzelden, en met hare Dochter, haar verblijf genomen hebben, indien niet haar sterk verlangen naar de Heilige plaatzen haar derwaards getrokken had. Zij keerden dan weder naa *Bethlehem*, alwaar zij zich drie jaren in een klein hutjen onthield, tot zij zelve eenige Monnikenwoningen, liet bouwen, als ook drie gebouwen voor aan God gewijde Maagden, die zij in drie gezelschappen onderscheidde, zulken, die van aanzienlijke geboorte, anderen, die geringer, en zulken, die van geheel laage afkomst waren, welke nogthans gezamenlijk met malkanderen Psalmen zongen en baden, maar voor het overige afzonderlijk leefden en arbeidden. Zelve leefde PAULA, met haar oud en zwaklijk ligchaam, strenger, dan de levendigste van hare Maagden. Zelfs in de koorts, weigerde zij een weinig wijn te gebruiken. Voorts was zij zoo milddadig, dat zij de palen te buiten ging, gelijk HIËRONYMUS zelf erkent. Als hij haar deswegens aansprak, zeide zij: dat zij dit

al-

alles deed, in den naam van God; dat zij wenschte, als eene bedelaarster te sterven, hare Dochters niet het minste na te laten, en dat haar lijk in eens anders linnen mogt gerold worden. Van hare kunde in den Godsdienst tekent HIËRONYMUS aan, dat zij de Heilige Schrift genoegzaam van buiten kende, doch, met alle hare liefde voor de Geschiedenis, zocht zij meest den Geestelijken zin, tot hare stichting, waar in dan HIËRONYMUS haar moest onderwijzen. Na een verblijf van 20 jaren te *Bethlehem*, overleed PAULA, in het jaar 404. Bij haren uitvaart waren de Bisschop van *Jerusalem*, en die van vele andere steden, in *Palæstina*, behalven eene ontelbare menigte Geestlijken, Monniken, Nonnen, en andere Christenen, uit dit Land, tegenwoordig. Bisschoppen droegen de lijkbaar, andere Bisschoppen brandende kaarsen, en dus werd zij, in het ruim der Kerk, die boven de spelonk gebouwd was, in welke CHRISTUS geboren is, begraven. HIËRONYMUS besluit zijn verhaal met deze woorden: „ Vaarwel, „ PAULA! en stà den hoogen ouderdom van uwen „ Verëerer met uwe voorbidding bij!" Een Brief, geschreven in haren naam, en dien van hare Dochter EUSTOCHIUM (*), is zeer waarschijnlijk door HIËRONYMUS opgesteld, onder wiens Brieven dezelve geplaatst is, hoe zeer MARTIANAY (†), dien voor haar opstel houdt.

De Dochters van PAULA volgden genoegzaam het Bericht. spoor

(*) HIËRONYM. *Epist.* 44. *pag.* 545. *ed. Benedict.*
(†) *Vie de St. Jerôme.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten van hare Dochters. BLASILLA.

spoor van hare Moeder. BLASILLA, de oudste, was, maar zeven maanden getrouwd geweest zijnde, in den ouderdom van 20 jaren weduwe geworden, en viel daar op in eene ziekte, wanneer zij alle hare voorige gemakken en vermaken verwisselde met een donkerbruin kleed, veel bidden, weenen, vasten en waken (*). Toen zij kort daar na overleed, vereerde HIËRONYMUS, die haar in haar voornemen bijzonder gesterkt had, hare gedachtenis in eenen Brief aan hare Moeder PAULA (†), ten einde deze te troosten in hare droefheid, welke zoo groot was, dat men haar van de begravenis half dood terug bracht, bij welke gelegenheid het volk te *Rome* zich vrij ongunstig uitliet, omtrent de Monniken. „ Hebben „ wij het niet dikwijls gezegd, riep men: Zij be„ klaagt zich, dat hare Dochter door het vasten „ vermoord is; dat zij geene kleinkinderen uit haar „ tweede huwlijk gezien heeft. Hoe lang zal het „ nog duuren, *dat het verfoeilijk schuim van Mon„ niken* uit de stad gejaagd wordt? waaröm stenigt „ men hen niet? en werpt ze in Zee? Zij hebben „ de beklagenswaardige Mevrouw verleid; hoe wei„ nig zin zij had, om eene Non, (*Monacha*,) te „ worden, ziet men daar uit, dat geene Heidensche „ vrouw haar kind ooit zoo beweend heeft.”

EUSTOCHIUM.

PAULA's tweede, of, volgends anderen, hare derde Dochter, EUSTOCHIUM, ook JULIA geheten, om hare afstamming van het geslacht *Julia*, werd daadlijk als Non-

(*) HIËRONYM. *Epist.* 19. *pag.* 49. *ed. Benedict.*

(†) *Epist.* 22. *pag.* 84.

Nonne, van hare vroege jeugd af, lange jaren met hare Moeder, *en nog na derzelver dood*, tot het jaar 419, des te vermaarder. Zij was de eenigste onder hare Zusters, die ongetrouwd bleef, en zich, naar den wensch harer moeder, al heel vroeg van de Wereld afzonderde. HIËRONYMUS, die behalven MARCELLA en PAULA, geene andere gewijde vrouw zoo hoog geprezen heeft, als deze EUSTOCHIUM, welke hij onder anderen *den kostbaren halssieraad der Kerk*, (*Ecclesiæ monile pretiosum*,) noemde (*), verhaalt aan hare Behuwdzuster LÆTA eene zeldzame Geschiedenis *in zijnen smaak*, of liever in den smaak van zijnen leeftijd, hoe God het gevaar, dat zij in de gemeenschap der Wereld zou blijven, hebbe afgewend (†). Als EUSTOCHIUM haren voormaligen opschik reeds had veränderd, waagde het eene Romeinsche Mevrouw, PRÆTEXTATA, wier Gemaal haar Oom was, op deszelfs verzoek, haar haair op nieuw te kappen, en haar kostbaar te kleden. Maar in den naastvolgenden dag verscheen een Engel met een vreeslijk gelaad aan PRÆTEXTATA, die haar dus aansprak: „ Gij hebt dus u kunnen verstouten, „ het bevel van uwen man hooger te achten, dan „ het gebod van CHRISTUS? het hoofd eener Maagd „ van God met uwe Godloze handen aan te raken? „ welke dra zullen verwelken, opdat gij gepijnigd „ wordende, voelen moogt, wat gij gedaan hebt, „ en over vijf maanden in de Hel geworpen wordt, „ doch,

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *In Epitaph. Paulæ p.* 593. *T.* IV. *Opp. P.* II, *ed. Bened.* (†) *Ep.* 57. *pag.* 593.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ doch, indien gij in uwe misdaad volhardt, zult „ gij uwen man en uwe kinderen verliezen." Dit alles is dus ook, in het vervolg, gebeurd, zoo als HIËRONYMUS verzekert. „ Een fchielijk verderf te„ kende het te laat berouw dezer ellendigen, zoo „ wreekt CHRISTUS zich aan die genen, welke zij„ nen Tempel fchenden." Niettegenftaande de drift van EUSTOCHIUM zelve, en het voorbeeld van MARCELLA, bij wie zij opgevoed was, haar reeds genoeg tot het afgezonderd leven fcheenen op te fpooren, oordeelde HIËRONYMUS het echter nodig, haar daar toe nog nader op te wekken, gelijk hij deed, in eenen langen Brief, geduurende zijn verblijf te *Rome*, in het jaar 383, gefchreven. (*Epist.* 18, *ad Euftochium*, *de Custodia Virginitatis pag.* 27.)

Drie of vier foorten van Monniken.

In dezen Brief, befchrijft deze Kerkleeräar, bij gelegenheid, de *drie foorten* van Monniken, die toen in *Egypte* gevonden werden (*). De eerfte foort zijn de *Coenobiten*, of die in gemeenfchap leefden, die in het *Egyptisch Sanfus* genoemd werden, en in tienen en honderden werden afgedeeld, ftaande telkens negen van hen onder eenen Opziener, (*Decanus*,) en tien van deze weder onder den honderdften. Zulke Monniken waren, volgends hem, voormaals de *Esfenen*. Het tweede foort zijn de *Anachoreten*, die zich geheel eenzaam afzonderden, en met brood en zout zich in de Woestijnen begeven, naar het voorbeeld der oorfpronglijke *Eremieten*, of Kluizenaren. Meer zegt hij ons van het der-

(*) Vergelijk IVde *Deel*, *Bladz.* 115.

derde foort, die in *Syrië* en *Palæstina Remoboth*, in *Egypte Sarabaïten* heeten (*), die met hun twee of drie geheel naar willekeur en onäfhanglijk leefden; zeer velen onthielden zich in fteden en floten; dikwijls ontftonden onder hen twisten. Alles, zegt hij, is bij hen gedwongen, wijde mouwen, een ruw kleed, menigvuldig zuchten, bezoeken bij jongvrouwen, kwaadfpreken van Geestelijken; en als 'er eens een Feestdag komt, eten zij zich zat tot walgens toe. Op gelijke wijze befchrijft CASSIANUS de *Sarabaïten*, die zich daaröm aan de Kloostertucht en de gehoorzaamheid aan eenen Abt onttrokken, om dos te vrijër te kunnen leven en rondzwerven — CASSIANUS gewaagt nog (†) van een *vierde foort van Monniken*, waar aan hij geenen naam geeft, maar die van den Stichter der *Benedictijnen-orde*, in de volgende eeuw (§), *gyrovagum*, of de *omzwervenden* genoemd wordt. Deze zijn waarfchijnlijk dezelfde, die AUGUSTINUS befchrijft (**), met de volgende woorden: „ De vijänd des menschlijken geflachts heeft eene menigte Huichelaars, onder de gedaante en het voorkomen van Monniken, overäl verftrooid, welke in de Landfchappen rondtrekken, nergens gezonden zijn, nergens blijven, nergens ftaan of zitten. Sommigen van hen verkopen ledenmaten van *Martelaren*, zo zij anders van *Martelaren* zijn; anderen maken de zoomen hunner klederen en hunne gedenkcedels wijd; nog an-

(*) CASSIAN. *Collat.* XVIII. *C.* 7. *p.* 521. (†) *L. c. C.* 8.
(§) *Regula S. Bened. C.* 1. (**) *De Opere Monach. C.* 28.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ anderen zeggen, dat zij gehoord hebben, dat hunne Ouders of Bloedverwanten in het één of ander Land woonen, en wenden valschlijk voor, dat zij naa dezelve reizen. Zij bedelen van alle menschen, zij eischen van alle menschen, of de kosten voor eene winzuchtige behoeftigheid, of de waarde van eene geveinsde Godzaligheid." Of men uit eene plaats van dezen zelfden Schrijver (*) mag besluiten, dat zij ook *Circumcelliones* genoemd werden, gelijk de *Donatistische* Dweepers van dezen naam, is geheel onzeker.

Vervolg der berichten van EUSTOCHIUM.

EUSTOCHIUM, opdat wij tot haar wederkeeren, leefde vervolgends met hare Moeder, welke zij op hare reizen verzeld had, te *Bethlehem*, in de nabuurschap van HIËRONYMUS, in den reuk eener uitnemende heiligheid, en zich oefenende in de Heilige Schrift, waar bij zij dan HIËRONYMUS raadpleegde, dien zij zelfs eenmaal, volgends zijne bekentenis (†), in het naauw bracht, door hem eene tegenwerping te maken, dat PAULUS *Rom.* III. 13. enz., agt verzen uit eenen *Psalm* aanhaalt, welke in den Hebreeuwschen Tekst der *Psalmen* niet stonden. Na het overlijden harer Moeder, werd zij Opzienster van een Klooster van 50 jonge Dochters (§), ten behoeve van welke HIËRONYMUS den Regel van PA-

CHO-

(*) *Enarrat. in Psalm.* 132. *Tom.* IV. *Opp. pag.* 1110. *ed. Benedict. Antverp.*

(†) *Commentt. Esaiæ ad Eustoch.* Vergel. *Libr.* XVI. *Prooem. Tom.* V. *pag.* 177. *ed. Francof.*

(§) PALLADIUS *Hist. Laus. Cap.* 26.

CHOMIUS in het Latijn vertaalde (*). Omstreeks het jaar 416 liep zij groot gevaar, toen eenige booswichten, die men voor aanhangers van PELAGIUS hield, haar Klooster, met nog eenige andere nabijgelegenen, verbrandden, en vele andere geweldenarijën bedreven (†). EUSTOCHIUM schijnt in het jaar 419 overleden te zijn.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

PAULINA en haar Echtgenoot PAMMACHIUS.

Eene andere Dochter van PAULA, PAULINA, had PAMMACHIUS, eenen Romeinschen *Senator*, tot Gemaal; na haar overlijden, deelde deze zijn vermogen grootendeels onder de armen uit, en was de eerste *Senator*, die Monnik werd. Aan hem zijn verscheidene belangrijke Brieven van HIËRONYMUS geschreven, bijzonder de 54ste in de *Benedictiner* uitgave. Ook prijst AUGUSTINUS hem grootelijks wegens zijne pogingen, om de *Donatisten* met de Rechtzinnige Kerk te vereënigen (§). In de Brieven van PAULINUS van *Nola*, komt ook het een en ander tot zijnen lof voor (**). Hij overleed in het jaar 410 (††).

De jonge PAULA en anderen.

Nog een voorbeeld van het Monnikenleven in de familie van PAULA, was hare Kleindochter van denzelfden naam, geboren uit het huwelijk van haren Zoon TOXOTIUS, met LÆTA, wier Vader nog een Afgodspriester was. Deze jonge PAULA was reeds, vóór

(*) HIËRON. *Epist.* 108. *pag.* 810. *ed. Bened.*

(†) AUGUSTIN. *de Gestis Pelagii T.* X. *Opp. p.* 153.

(§) *Ep.* 58. *ed. Bened.* (**) Onder anderen *Ep.* 37.

(††) Men zie meer van hem in TILLEMONT *Memoires Tom.* X. *pag.* 240. *sq.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vóór hare Geboorte, door hare Moeder, tot den Maagdelijken Staat bestemd. In eenen Brief aan LÆTA, onderricht HIËRONYMUS (*) haar, hoe zij hare Dochter, overëenkomstig met dit oogmerk, zal hebben op te voeden, belovende tevens, haar onderwijs, hoe oud hij ook zij, op zich te zullen nemen. Ook werd zij door hare Ouders aan hem naa *Bethlehem* gezonden — Behalven de reeds gemelde haalde HIËRONYMUS nog verscheidene andere vrouwen tot het eenzaam leven over, en zijne Brieven zijn vol losspraken van zoodanige bij uitstek Godzalige Nonnen. Zoo prijst hij, in den 20 en 21sten (†), LEA en ASELLA, van welke de eerste, eene weduwe, Opzienster van een Nonnen-Klooster was geworden; de andere, door haren Vader, van kinds af, tot den ongehuiwden Staat bestemd was, omdat hij haar, in eenen droom, in een zeer glansrijk glazen vat gezien had; gelijk zij dan ook, terstond na haar twaalfde jaar, zich aan God wijdde, en te *Rome*, even streng als in de Woestijn, leefde.

FABIOLA.

Op eene andere plaats (§) sticht hij voor FABIOLA een roemrijk gedenkteken. Deze aanzienlijke Romeinsche vrouw, had haren eersten man, wegens zijn onverdraaglijk schandelijk levensgedrag, verlaten, en was, daar de wet haar vrijheid gaf, weder met een' ander getrouwd. Zij wist niet, schrijft HIËRONYMUS, dat het Euängelie aan de vrouwen volstrekt

(*) *Ep.* 57. *p.* 590. (†) *T.* IV. *P.* II. *p.* 51. *ed. Bened.*
(§) *Epist.* 54. *pag.* 657.

ſtrekt verbiedt, een' ander man te trouwen, zoo lang de eerſte man leeft. Doch, toen haar tweede man overleden was, erkende zij den beganen misſtap, en verſcheen, daags voor het Paaschfeest, in de Kerk van *Lateraan*, onder de Boetdoenden, in eene zoo treurige houding, dat zij den Biſſchop, de overige Geestlijkheid, en alle aanwezenden, tot medelijden bewoog. Zij werd daaröp weder in de gemeenſchap der Kerk aangenomen; en maakte nu alle hare groote goederen tot geld, ten behoeve der armen. In het Gasthuis, hetwelk zij het eerst in de Hoofdſtad bouwen liet, nam zij den geringſten ellendeling van den ſtraat op, die zij, zelfs bij de walglijkſte ziekten, dikwijls in perſoon oppaste. Niet min mild betoonde zij zich omtrent Geestelijken, Monniken, en Nonnen. Ook gaf zij HIËRONYMUS te *Bethlehem* een bezoek, wien zij vele vragen voorlegde, omtrent den zin der H. Schrift, inzonderheid omtrent den leenſpreukigen zin derzelve; gelijk men dan ook in zijne ſchriften twee *Allegoriſche* en *Moralisch-Anagogiſche* uitleggingen der Hoogepriesterlijke klederen, en der legerplaatzen, welke de *Israëliten*, op hunnen togt door de Woestijn, doorgetogen zijn, ontmoet, die aan hare gedachtenis zijn toegewijd. FABIOLA keerde vervolgends naa *Rome* terug, alwaar zij, gemeenſchappelijk met PAMMACHIUS, een Hospitaal voor vreemdelingen ſtichtte, en op het einde der vierde eeuw overleed, algemeen bewonderd wegens hare heiligheid.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hier toe behoort ook de Geſchiedenis der beide MELANIA's. De oudſte onder dezen was insgelijks eene

De twee MELANIA's.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eene vrouw van hoogen staat te *Rome*, die, na de dood van haren Gemaal, de Hoofdstad verliet, en tevens haren eenigen Zoon, wiens opvoeding zij aan de regeering aanbeval. Zij reisde eerst naa *Egypte*, en van daar naa *Palæstina*, om de Monniken en Kluizenaars dezer Landen te bezoeken. Toen dezen door den Keizer VALENS vervolgd werden, onderhield zij 'er ééns 5,000, die zich verborgen hadden, drie dagen lang, en ondersteunde meer dan 100 anderen, onder welke ook Geestelijken, die in ballingschap verwezen waren, waarom zij zelve eenige mishandelingen dulden moest. Te *Jerusalem* stichtte zij een Klooster, in hetwelk zij met 50 Nonnen leefde. Zeven en twintig jaren lang, was zij, in dit land, een voorbeeld van strenge Godzaligheid. Na verloop van dezen tijd, begaf zij zich weder naar *Rome*, alwaar zij hare Kleindochter MELANIA, en derzelver Echtgenoot PINIANUS, die reeds zeven jaren gehuwd waren, bewoog, om zich, voor het overige van hun leven, aan eene kuische onthouding te wijden. Eindelijk, stierf zij te *Jerusalem*, na het jaar 410. HIËRONYMUS, die haar langen tijd met lofspraken overlaadde (*), sprak in laater jaaren des te ongunstiger van haar, omdat zij de partij van RUFINUS genomen had. PAULINUS van *Nola* (†), en PALLADIUS (§), hebben nog veel meer tot haren roem gemeld.

En anderen.

Van den ijver van HIËRONYMUS, om jonge weduwen

(*) *Epist.* 22. *pag.* 58. *Epist.* 28. *pag.* 66.

(†) *Ep.* 10, 44. (§) *Hist. Laus. C.* 117, 118.

duwen over te halen tot den Nonnen-stand; dragen eindelijk ook nog twee van zijne Brieven, aan twee jonge weduwen, FURIA (*), en SALVINA (†), bijzonder getuigenis. Hoe zeer ook deze Kerkleeraar, in dezen ijver, naar zijnen wensch slaagde; en alhoewel hij, waar hij bij de algemeene Christelijke zedenleer zich bepaalt, in zijne Brieven zeer veel goeds heeft, kunnen wij nogthans niet zeggen, dat hij zijnen, anders zoo hoog geroemden naam, daar mede veel eere aandoet. Zijn Brief aan SABINIANUS, eenen ondeugenden *Diakon*, die bestaan had, eene Non uit een Klooster te *Bethlehem* te verleiden, en zich gehouden, als of hij een Monnik wilde worden, maar die vervolgends HIëRONYMUS, alhoewel deze het hem vergeven had, overäl lasterde, deze Brief bevat niet weinig aandoenlijke voorstellingen (§). Men leert uit denzelven ook, dat het in *Egypte* en *Syrië* een gebruik was, dat de jonge Dochters en Weduwen, die zich aan God wijdden, haar haair aan de Moeders der Kloosters aanboden, om het af te snijden, ten einde in het vervolg het hoofd te moeten bedekken en besluiëren; en dat deze gewoonte daaröm zoo natuurlijk was geworden, deels, omdat zij zich nooit baadden, deels, omdat zij, noch op het hoofd, noch in den mond, olie gebruikten, en dus tegen de diertjens, die tusschen de huid en het haair groe-

jen,

(*) *Epist* 47. *pag.* 554.
(†) *Epist.* 85. *pag.* 663.
(§) *Epist.* 93. *pag.* 754.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

jen, niet anders beveiligd konden wezen. Voorts heeft deze Brief nog meer zwakke plaatzen.

AUGUSTINUS een voorstander der Monniken.

Ook AUGUSTINUS betoonde zich niet min dan HIËRONYMUS, een' voorstander van den Monnikenstand, evenwel met minder drift, en gematigder denkbeelden. Hij noemt de Monniken, bij uitnemendheid, *dienstknechten van God* (*). Hij vindt in de H. Schrift toespelingen en voorbeelden op dezelve, zoo als in den persoon van DANIËL, terwijl integendeel NOÄCH de Leeraaren, en JOB de gemeene Christenen zal afgebeeld hebben (†). Hij beveelt zich in hunne gebeden aan, als meer waakzaam en krachtig, dan de Bisschoppen, onder Wereldlijke bezigheden, verrichten kunnen (§); maar tevens verzwijgt hij ook de misbruiken niet, die van de Monniken gepleegd werden, waar van in zijn werk, *de Opere Monachorum*, (*over den arbeid*) der Monniken, voorbeelden genoeg voorkomen (**). In eenen Brief aan Nonnen (††), die onderling oneens en onrustig waren, geeft hij aan dezelve vele voorschriften, en beveelt, als haar Bisschop, dat die eenmaal alle weeken gelezen moet worden.

Choorheeren of Canonici, Kanunniken

In de Roomsche Kerk houdt men AUGUSTINUS vrij algemeen voor den insteller der *Choorheeren*, die naar hem den naam dragen, (*Canonici Regulares S. Au-*

(*) *Epist.* CCXX. *Tom.* II. *Opp. p.* 618. *ed. Antv.*
(†) *Enarrat. in Psalm.* CXXXII. *T.* III. *p.* 1111.
(§) *Epist.* XLVIII. *Tom.* II. *pag.* 85.
(**) Zie ons Vde *Deel*, *Bladz.* 388.
(††) *Ep.* CCXI. *ad Sanctimoniales T.* II. *p.* 595.

Augustini,) als ook der *Augustyner Kluizenaars*, (*Augustiniani Eremitæ.*) Bij deze beide hoofdsoorten is vervolgends nog eene menigte andere Geestelijke gezelschappen gekomen, die alle voorwenden, dat zij *naar den Regel van den Heiligen* AUGUSTINUS leven (*). Op dezelfde wijze, als zich, in vervolg van tijd, Kluizenaars of ordens van Monniken en andere Geestelijke genootschappen naar HIËRONYMUS genoemd hebben; (*Hiëronymiani Eremitæ, Clerici Regulares et Seculares.*) En deze nog met eenigen schijn, naardien HIËRONYMUS werklijk een Kluizenaar geweest is. Maar AUGUSTINUS was zelf nooit Kluizenaar noch Monnik, gelijk hij ook geenen bijzonderen *Regel* voor dezelven heeft nagelaten. Men heeft hem wel een aantal Predikatiën toegeschreven, die hij voor de Monniken in de Woestijn gehouden zal hebben (†), maar deze zijn in later tijden opgesteld, zoo als ook een ander werk van gelijken inhoud. (*De Vita eremitica ad Sororem Liber*) (§). Het volgende alleen weet men met zekerheid. Toen AUGUSTINUS Onderling te *Hippo* was geworden, stichtte hij in eenen tuin, dien hem de Bisschop aldaar gegeven had, een Klooster, waar in hij, zoo als hij zich uitdrukt, welgezinde Broeders

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) Men zie 'er eene lijst van in GREGOR. RIVII PURITANI (GEORG BURKARD LAUTERBACH) *Monastica Historia Occid. Ordo Augustinianus s. albus. p.* 8. *sq.*

(†) *Sermones* LXXVI. *ad Fratres in eremo commorantes Tom.* VI. *Opp. pag.* 786.

(§) *Tom.* I. *Opp. pap.* 640.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ders bijeenbracht, die even zoo weinig hadden, als hij, en dus gereed waren, om, gelijk hij, hunne bezitting ten dienste der armen tot geld te maken, en in gemeenschap te leven (*). Maar, toen AUGUSTINUS Bisschop was geworden, en vond, dat hij in deze waardigheid met veel meer menschen moest verkeeren, dan voor het ingetogen leven van een Klooster voegde; legde hij in zijne Bisschoppelijke woning zelve een Klooster van Geestelijken, (*Monasterium Clericorum*,) aan; hetwelk eene nabootzing van het Monnikenleven in den leerstand, en niet eene eigenlijke Monnikenwoning zou zijn. Alle de Geestelijken van AUGUSTINUS, zelfs de lagere Kerkdienaars, (*Subdiaconi*,) leefden met hem in gemeenschap, en in eene vrijwillige armoede. Op dit laatste stuk was hij inzonderheid ijverig, hij had deze vrijwillige armoede bevolen, onder straffe van ontzetting van hun ambt, evenwel maakte hij hier in verändering, en sloot zulken, die hunne goederen wilden blijven bezitten, wel uit deze gemeenschappelijke samenleving uit, maar liet hen hun ambt behouden: „Verlaat zulk een," zegt hij, „het „heilige gemeenschappelijke leven, en blijft hij, „voor het overige, een Geestelijke, dan is hij „voor de helft gevallen; maar blijft hij in mijn ge„zelschap, als een huichelaar, dan is zijn val vol„komen." Hier over verklaart hij zich nog breeder,

(*) POSSIDIUS *Vit. August. Cap.* 5-25. AUGUSTINUS zelf *Serm.* CCCLV. *Tom.* V. *pag.* 962. van dit Klooster is reeds gesproken Vde *Deel*, *Bladz.* 385.

der, in eene volgende Kerkreden (*). Van zoodanige samenwoning der Geestelijken met hunnen Bisschop in hetzelfde huis, vinden wij bij SOZOMENUS (†), nog een voorbeeld, hetwelk te *Rhinocolura*, of *Rhinocorura*, plaats had. Van eenige verdere uitbreiding van zoodanige levenswijze in dezen tijd, heeft men geene berichten. Waarschijnlijk is het, dat zoodanige Geestelijken, of reeds in de vijfde, of wel in het begin der zesde eeuw, *Canonici*, genoemd zijn geworden. Deze benaming was in de oudste Grieksche Kerkspraak te vooren aan alle Geestelijken gemeen, omdat hunne namen vóór alle anderen, in het *Kerkeboek*, (κανων.) werden opgetekend. Doch, daar dit Grieksche woord ook *eenen Regel* of *voorschrift* betekent, schijnt men, bij de Westersche Christenen, hetzelve in deze betekenis genomen te hebben, om 'er Geestelijken mede aan te duiden, die volkomen naar dezelfde wetten leefden, zonder dat hier mede strijdt, dat men 'er dan nog overtollig bijvoegde *Canonici Regulares*, omdat men naamlijk de Grieksche Taal, in het Westen, niet recht meer verstond. Ondertusschen blijft 'er steeds een groot onderscheid tusschen deze *Canonici* van AUGUSTINUS, die een middensoort waren tusschen Leeraaren en Monniken, doch die altijd Leeraars en Kerkedienaars van zekere gemeente bleven, en de latere *Canonici*, Kanunniken, of Choor- ook Domheeren, die daadlijk eene vermenging der beide gemelde standen zijn, en wier oorspronglijke bestemming

(*) *Serm.* CCCLVI. *p.* 965. *sq.* (†) *H. E. L.* VI. *C.* 31.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Berichten van CASSIANUS.

ming in zoo verre veränderd is, dat zij slechts eene schaduw van iet Kerkplegtigs behouden heeft.

Wij kunnen onze berichten, van den tegenwoordigen toestand der Monniken, niet gevoeglijk eindigen, zonder gewag te maken van JOÃNNES CASSIANUS, die, zelf een geleerd Monnik van dezen tijd, ons de Monniken, in meer dan één opzetlijk werk, naauwkeurig leert kennen (*). CASSIANUS wordt van sommigen een *Scyth* uit *Thracië* genoemd, doch waarschijnlijk heeft hij den naam van *Scyth* gekregen, van wegen zijn verblijf bij de Monniken, in de *Sketische* of *Scythische* Woestijn. Hoe het zij, wij weten uit hem zelven, dat hij, van zijne eerste jeugd af, in een Klooster te *Bethlehem* geleefd heeft; maar naderhand, met eenen anderen Monnik, GERMANUS, naa *Egypte* gereisd is. Hier bezocht hij de Kluizenaars en Monniken, zoo wel op het *Nitrische* Gebergte, als in de *Sketische* Woestijn, en in *Thebais*. Zeven jaren hier mede doorgebracht hebbende, keerde hij, met zijnen reisgenoot, naa hun Klooster terug, maar ondernam vervolgends, omtrent het jaar 397, nog eene reize van drie jaren naa de *Sketische* Woestijn, om de Monniken te bezoeken. Hier na begaf CASSIANUS zich naa *Konstantinopolen*, waar hij het onderwijs genoot van CHRYSOSTOMUS, en zich van dezen tot *Diakon* liet be-

(*) Men zie van hem, behalven het gene hij van zich zelven verhaalt; GENNADIUS *de Vir. Illustr. C.* 61. CASSIODORUS *de Institut. divinar. lection. Cap.* 29. FOTIUS *Biblioth. Cod.* 197. enz.

bevestigen. Toen deze vermaarde Kerkleeraar uit de gemelde Hoofdstad verdreven was, ging CASSIANUS, in den naam van een deel der Geestlijkheid aldaar, met zijnen vriend GERMANUS, in het jaar 405, naar *Rome*, om den Bisschop aldaar een bericht van deze gebeurenis mede te deelen. Zedert schijnt hij niet weder in het Oosten geweest te zijn, of zijn verblijf aldaar is ten minsten zeer kort van duur geweest. Veel meer verbleef hij te *Massilia*, (*Marseille*,) in *Galliën*, alwaar hij zijn best deed, om den Monnikenstand, inzonderheid naar het voorbeeld van dien in *Egypte* en *Palæstina*, te vestigen. Ook stichtte hij aldaar twee Kloosters, een voor Monniken, en een ander voor Nonnen. Het eerste is nog onder den naam van de Abtdij van den Heil. VICTOR bekend, en zal, in zijnen tijd, wel 5,000 Monniken bevat hebben. Hij was niet alleen hun Abt, maar ook, als Ouderling, hun Leeraar. Hij overleed in het jaar 435, maar volgends anderen, eerst in het jaar 440 of 448.

Te *Massilia*, (*Marseille*,) schreef hij zijne twee voorname werken, die tot aanprijzing van het Monniksleven in deze Gewesten dienen moesten. Het eerste, hetwelk hij omtrent het jaar 417 vervaardigde, op begeerte van CASTOR, Bisschop van *Apta Julia*, (thans *Apt* in *Provence*,) die nog geene Kloosters in zijn Kerspel had, en die geern een voorbeeld voor dezelven wenschte te hebben, handelt *over de inrichting der Kloosters*, of *van de levenswijze der Monniken in de Oosterſche Landen*. (*De Institutis Coenobiorum, Libri* XII.) Doch alleen de vier eer-

Zijn werk over de inrichting der Kloosters.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eerste Boeken van hetzelve handelen van dit onderwerp, de agt overigen hebben zelfs een bijzonder opschrift, (*Colluctatio adversus octo principalia vitia.*) *Worsteling tegen de acht hoofdondeugden.* Evenwel behoeven deze voor geen afzonderlijk werk gehouden te worden, gelijk GENNADIUS en FOTIUS gedaan hebben, dewijl CASSIANUS ze, volgends zijne eigene verklaring, bij de voorgaande Boeken gevoegd heeft, omdat hij de lessen der Oostersche Monniken over den oorsprong en het overwinnen dezer ondeugden wilde voordragen.

Kleding der Monniken.

In het *eerste Boek* van dit werk, beschrijft CASSIANUS de kleding der gemelde Monniken. De Egijptische Monniken droegen, bij dag en nacht, een hoofddekzel, zijnde een kap, die tot aan de schouderen kwam, (*cucullus*, κουκλιον,) om hunne eenvoudigheid, als kinderen, te vertonen. Hun *linnen kleed*, (*colobium*, κολοβιον,) komt slechts tot den ellenboog, om, door de afgesnedene mouwen, het afhouwen van de werken dezer Wereld aan te duiden. Over hetzelve droegen zij twee wollen *banden*, die van den hals afhingen, en onder de armen doorliepen, ten einde dit kleed aan het ligchaam saam te snoeren, en des te vaardiger te kunnen zijn tot den arbeid, (ἀναβολαι, *succinctoria*, *redimicula*, *vel rebracchiatoria.*) Een kleine korte mantel, (*mafros* of *mavors*,) waar van zij zich bedienden, om den hals en schouders te bedekken; en een *geitenpels*, (*melotis*, μηλωτη,) welke zij in navolging hunner voorgangeren in deze levenswijze, en tot een teken der bij hen gedoodde hartstochten, droegen,

maak-

maakten hunne overige kleding uit. De *rok*, dien zij droegen, leert, dat zij tegen zoo vele hondsche ondeugden, die hen aanblaffen, en onzichtbare beesten der Geestelijke boosheid, niet ongewapend mogten wezen. Eindelijk; dewijl de schoenen in het Euängelie verboden zijn, beveiligden zij hunne voeten tegen koude en hitte, alleen door *muilen* of *pantoffelen*, als eene blijk van eene slechts geringe deelneming aan de belangen dezer Wereld: en zelfs deze trokken zij, bij de Godsdienst-oefening, uit.

III Boek VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Oorsprong der *Horæ Canonicæ*

In het *tweede Boek* begint CASSIANUS te berichten, welke gewoonte de *Egyptische* Monniken, bij het gebed, en in het gemeen, bij den Godsdienst waarnemen; en wel in hunne Avond- en Nacht-Godsdiensten, waar bij zij bestemde gebeden-uuren hebben. (*Orationes Canonicæ.*) Bij de gebeden knielen de Egijptische Monniken niet, van Saturdag tot Zondag avond, noch in den geheelen tijd, tusschen Paasschen en Pinksteren. In het *derde Boek* beschrijft CASSIANUS de Godsdienst der Monniken over dag, en hunne vastgestelde bid-uuren, waar in wij, duidelijk, den oorsprong der bekende zeven *Horæ Canonicæ*, *Matutina*, *Prima*, *Tertia*, *Sexta*, *Nona*, *Officium Vesperarum*, *Completorium*, ontdekken. De Oostersche Monniken vasten niet op Saturdag, hoedanig vasten bij de Roomsche Gemeente en eenige anderen in het Westen plaats had, evenwel niet bij allen, waaröm AMBROSIUS, Bisschop van *Milaan*, aan AUGUSTINUS schrijft (*): „Als

„ ik

(*) AUGUST. *T.* II. *Opp. Ep.* 36. *p.* 58. *Ep.* 54. *p.* 94.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Onbepaalde gehoorzaamheid der Monniken aan hunnen Overften.

„ ik te *Rome* ben, dan vast ik op den *Sabbath*; „ maar ben ik te *Milaan*, dan vast ik niet."

In het *vierde Boek*, (*de Institutis renunciantium*,) voltooit CASSIANUS zijne berichten, meldende de voorwaarden, op welken in *Egypte*, inzonderheid ook in het beroemde Klooster te *Tabenna*, een Eiland in den *Nyl*, de Monniken werden aangenomen; waar na hij vervolgends de ftrenge levenswijze der Monniken aldaar omftandig befchrijft. Hier leerden zij bijzonder hunnen wil verloochenen, door eene onbepaalde gehoorzaamheid aan hunnen Abt of Opziener, wien zij geene hunner gedachten mogen verbergen, noch iet voor goed of kwaad houden, dan alleen volgends zijne uitfpraak. De jonge Monniken mogen, zonder zijne voorkennis, niet uit hunne Celle gaan, zelfs niet om de behoeften der natuur te voldoen. Zoodanig haastten zij, om zijne bevelen te volbrengen, als of die *van God zelven kwamen!* Somtijds zelfs pogen zij *onmooglijke dingen*, die hij hun mogt opgelegd hebben, ten uitvoer te brengen. De naderhand zoo vermaard gewordern Abt JOANNES (*), werd, in het eerst, door zijnen Opziener, ter zijner beproeving, belast, een uitgedroogd, en bijkans verrot ftuk hout, dat weder in den grond gezet was, daaglijks met water te begieten, tot dat het in eenen groeijenden boom zou veränderen. JOANNES gehoorzaamde langen tijd, waar bij hij het water nog van verre halen moest, tot dat hij eindelijk van dezen vruchteloozen arbeid ont-

(*) Van wien reeds in het Vde *Deel*, *Bl.* 400 gewaagd is.

ontslagen werd. Eene andere keer gebood hem de Opziener, het eenigste flesjen olie, dat men volstrekt niet missen kon, het venster uit te werpen, hetwelk hij zonder draalen gehoorzaamde. Nog eens moest hij, (tot stichting der aanwezende Monniken, over zoodanige onderwerping, zegt CASSIANUS,) eenen verbazend grooten steen, dien vele menschen te gelijk niet bewegen konden, voortrollen; hetwelk hem te vergeefs zweet en zuuren arbeid kostte. Maar nog verder gaat het voorbeeld van MUCIUS, die naderhand Abt werd. Toen deze zich bij het Klooster aandiende, om aangenomen te worden, bracht hij zijn Zoontjen, een kind van agt jaaren, mede, en lag met hetzelve eerst een' tijd lang voor de deur. Daar op werd het kind van hem afgenomen, opdat MUCIUS 'er niet meer aan denken zou, dat hij Vader was; ja, om hem te beproeven, of hij in staat ware, de vaderlijke liefde aan de gehoorzaamheid van CHRISTUS op te offeren, werd het kind hard behandeld, en dikwijls in zijne tegenwoordigheid, zonder eenige reden, geslagen; zoodat hij het niet anders dan wanhavenig en huilende zag. Evenwel bleef de Vader bij dit alles ongeroerd; hij geloofde, zijnen Zoon aan CHRISTUS toegewijd te hebben, en verheugde zich, dat het niet zonder nut leed. Ten laatsten gebood hem de Abt eens, in een geveinsd ongenoegen tegen het kind, omdat het huilde, hij zou het in de daar voorbij lopende rivier werpen. MUCIUS deed dit, zonder zich eenigzins te bedenken, en zijn Zoontjen zou het leven verloren hebben, indien niet eenige Monniken langs den stroom be-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bereid waren geweest, om het kind waar te nemen. Nu openbaarde God ook op het oogenblik aan den Abt, dat MUCIUS hier door in de voetstappen van ABRAHAM getreden was. Eindelijk sluit CASSIANUS dit Boek, met eene aanspraak van den Abt PYNUSIUS, die eenige duizend Monniken niet ver van de *Egyptische* stad *Panephysis*, onder zich had, aan eenen Monnik, welken hij in zijn Klooster aannam, en wien hij in deze aanspraak, onderwijst, wat het zij, de Wereld te verzaken; hem waarschuwt tegen de listen en lagen des Duivels, en hem den *weg tot volmaaktheid* leert, waar toe hij het voorbeeld niet van velen, maar van één of twee nemen moet.

Na deze verhaalen leert CASSIANUS, in de acht overige Boeken van zijn werk, hoe een Monnik de *acht hoofdzonden* moet bestrijden. Ten dien einde beschrijft hij dezelve, en voert de gronden en hulpmiddelen aan, om dezelve te overwinnen. De eerste is de *onmatige eetlust*, (*spiritus gastrimargiæ*,) de volgenden, *de drift tot onkuischheid*, (*spiritus fornicationis*;) van de *geldgierigheid*, (*spiritus Philargyriæ*,) wordt in het *zevende* Boek gehandeld, en in het *achtste*, van de *neiging tot toorn*, (*spiritus iræ*.) In het *negende* Boek, toont CASSIANUS aan, hoe de Monnik het *knagend verdriet*, of *de ingewortelde droefheid*, (*spiritus tristitiæ*,) van welke men de heilzame droefheid, die, uit berouw en leedwezen over de zonde, ontstaat, hebbe te onderscheiden, bestrijden moete. Met deze hoofdzonde is naauw verbonden, de *verveling* of *kommer van het hart*, (*spiritus acediæ*, ἀκηδίας,) welke inzonderheid de

Klui-

MUCIUS deed dit, zonder zich eenigzins te bedenken.

VI. D. bladz. 77.

Kluizenaars plaagt, van deze handelt het *tiende* Boek. In het *elfde* Boek wordt aangewezen, hoe men *de ijdele roemzucht*, (*spiritus cenodoxiæ*, κενοδοξια,) bestrijden moet. Eindelijk wijst het *twaalfde* Boek aan, hoe men den *hoogmoed*, (*spiritus superbiæ*,) zal onderbrengen. Het beste middel, zegt de Schrijver, om dezen valstrik des Duivels; want door hem is deze zonde tot den eersten mensch gekomen, en heeft alle andere zonden geteeld, het veiligst te ontwijken, is, dat wij alle vordering in de deugd, niet aan ons zelven, maar met den Apostel, aan de Godlijke genade toeschrijven. Bij deze gelegenheid verklaart hij den boven alles werkzamen, en zelfs bij de ernstigste menschlijke pogingen, echter onontbeerlijken bijstand en hulp der Godlijke genade, tot bekering en zaligheid des menschen, uitvoerig; welke plaats in de Geschiedenis der *Pelagianery* en *Halve-Pelagianery* merkwaardig is, in welke ook CASSIANUS eene hoofdrolle gespeeld heeft.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Met dit werk van CASSIANUS staat zijn tweede werk, hetwelk hij, omtrent het jaar 420, geschreven zal hebben, in een naauw verband, behelzende *Gesprekken met Kluizenaars en Monniken, in de Sketische Woestijn*, (*Collationes Patrum in Scythica eremo commorantium*, XXIV) (*). In de voorreden of opdragt voor het eerste tiental van deze Gesprekken, welke aan den Bisschop LEONTIUS, Broeder van den Bisschop CASTOR, aan wien het eer-

Het werk van CASSIANUS, bevattende zijne gesprekken met Monniken enz.

(*) *Pater*, *Abbas*, *Abt*, *Vader*, is bij CASSIANUS meermalen de titel van Monniken in het gemeen.

eerste werk is opgedragen, en aan den Kluizenaar HELLADIUS, gericht is, meldt de Schrijver zelf, dat hij van de uiterlijke en zichtbare gesteldheid der Monniken, welke hij in het voorgaande werk had afgebeeld, thans tot de onzichtbare gedaante van den inwendigen mensch overgaat, en in plaats der voorgeschrevene gebeden, den hoogsten trap van het onophoudelijk gebed wil aanwijzen. In het eerste gesprek tusschen CASSIANUS, en zijnen vriend, den Abt GERMANUS, met den Abt MOSES, in de *Sketische* Woestijn, onderwijst deze laatste hen, *welk het doeleinde zij van het Monnikenleven?* Volgends hem is het einde, (*finis*,) van hunne levenswijze, het Koningrijk van God; maar hunne bestemming, of hun doeleinde, (*destinatio*, *id est*, *scopus*,) de reinigheid van het hart, zonder welke men in dat Rijk niet kan ingaan. In het tweede gesprek, vervolgt deze Abt te handelen *van de onderscheiding* van waarheid en onwaarheid, van goed en kwaad, (*de discretione*,) en welke bestaan zal in dat onderscheidend oog, hetwelk de Zaligmaker het licht des ligchaams noemt. Dit wordt opgehelderd met het voorbeeld van zekeren HERO, die 50 jaren in de Woestijn zoo eenzaam had geleefd, dat hij zelfs op het Paaschfeest niet bij de gemeenschappelijke tafel met de Broederen in de Kerk wilde komen. Deze miste dat onderscheidend oog, en stortte zich, door de verleiding des Duivels, dien hij voor een' Engel des Lichts hield, in eenen diepen put, in volle overreding, dat hij daar door geen leed zou ondervinden. Zelfs toen de Monniken 'er hem half dood

uit-

uithaalden, wilde hij nog niet geloven, dat hij van den boozen Geest bedrogen was. Naauwlijks konden de Broeders, die medelijden met hem hadden, van den Abt PAPHNUTIUS met hunne gebeden verwerven, dat HERO niet onder de zelfmoordenaren geteld, en het gebed en het offer voor de overledenen, (*memoria et oblatio pausantium*,) onwaardig verklaard werd. Op den grond van dit oordeel des onderscheids wordt, in dit gesprek, gewaarschuwd, voor het overdreven vasten en waken enz. Als CASSIANUS met zijnen vriend zich vervolgends begeven hadden in de Kluis van PAPHNUTIUS, deelt deze hun in het *derde gesprek*, zijn onderricht mede, *over de drievoudige verlochening der Monniken*, (*de tribus abrenuntiationibus*.) In dit gesprek komt weder een omstandig onderwijs voor, over den vrijën wil des menschen, en de noodzaaklijkheid der bekeerende en heiligende genade van God, welke plaats weder in de Geschiedenis der *Pelagiänen* te pas zal komen. In het *vierde gesprek*, handelt een ander Abt DANIËL, over de *onvruchtbaarheid des gemoeds*, op de klagt der beide vrienden, dat zij, te midden van hun gebed, en grootste verlustiging in God, vaak door eene treurigheid en kommer overvallen werden, die hen belet, het hart, met ruimte, tot God op te heffen, het opschrift van dit gesprek is: *over de begeerte tusschen geest en vleesch*, (*de Concupiscentia Carnis et spiritus*,) in hetzelve wordt geleerd, dat 'er een driederleië toestand, of staat der ziel is, een vleeschlijke, dierlijke, en Geestelijke enz. In het *vijfde gesprek* handelt de Abt SERAPION

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

over de acht hoofdzonden. Tot het zesde gesprek, over de geweldige dood der Heiligen, met den Abt THEODORUS, die zich tusschen het Nitrische Gebergte en de Sketische Woestijn onthield, gaf het lot van eenige Monniken aanleiding, die, in de groote Woestijn van Palastina, naa den kant van Arabie en de Doode Zee, lang in den roep van Heiligheid geleefd hadden, en van stroopende Saracenische Rovers vermoord waren. De twee volgende gesprekken worden met den Abt SERENUS gehouden, die eene buitengewone gave der kuischheid van God ontvangen had, waar omtrent hij, tot stichting der Monniken, het volgende sprookjen vertelde, ten zij het een droom geweest zij, waar bij zijne levendige verbeeldingskracht werkzaam is geweest. Op zijn aanhoudend gebed, dat alle begeerlijkheid in hem gedood mogt worden, kwam eindelijk een Engel, in een nachtgezicht, tot hem, die hem, als het ware, den buik opende, en een vuurig stuk vleesch uit zijne ingewanden scheurde, dat hij wegwierp, en toen alles weder op zijn plaats te recht bracht, tevens tot SERENUS zeggende: Hier mede is de begeerlijkheid in uw vleesch afgesneden, en thans hebt gij die reinheid der ligchaams verkregen, daar gij om gebeden hebt! Het zevende gesprek met dezen Abt gehouden, handelt, *over de beweeglijkheid des harten, en de Geestelijke boosheden*, (*de Animae Mobilitate et Spiritalibus Nequitiis.*) In dit gesprek wordt veel gesproken van de booze Geesten of Duivelen, en derzelver werkingen op de menschen, bijzonder in de Bezetenen. Ook

leert

leert de Abt SERENUS de beide vrienden, dat 'er *menigerleië soorten van Duivelen* zijn. Sommigen, zegt hij, zijn spottende Geesten, die op de openbare wegen de reizigers plagen, maar hun anders geen nadeel toevoegen. Men kent hen onder den naam van *Fauni*. Anderen leggen zich, insgelijks zonder leed te doen, des nachts, op de menschen. Maar anderen integendeel zijn niet te vrede, de ligchamen der bezetenen wreedlijk te kwellen, maar vallen ook anderen aan, die zij zelfs om het leven brengen. (*Matth.* VIII.) Nog anderen vullen de harten der Bezetenen met zoodanige opgeblazenheid, dat zij zich, vol hoogmoed, boven hunne gewone ligchaams-grootte uitzetten, maar ook weder laager zinken, en gevolglijk door hunne gebaarden toonen, dan, dat zij de hooger magten aanbidden, dan, dat zij gelooven, van anderen aangebeden te worden. Het volk noemt deze gemeenlijk *Bacucei*, 'Er zijn ook Duivelen, welke zich niet alleen met leugens bezig houden, maar ook den menschen Godslasteringen ingeven. De Abt verzekert, zelf eenen *Demon* te hebben hooren bekennen, dat ARIUS en EUNOMIUS hunne dwalingen van hem gekregen hadden. Dit onderzoek wordt ook in het volgende of *agtste gesprek*, (*de Principatibus*, *seu Potestatibus*,) achtervolgd, en zeer vele bijzonderheden van de booze Geesten gemeld. Vervolgens hebben de beide vrienden twee gesprekken, het *negende* en *tiende*, met den Abt ISAÄK, *over het aanhoudend bidden*, hetwelk mede tot de volmaaktheid van den Monnik behoort.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Anthropomorphiten onder de Monniken.

Merkwaardig is het *tiende gesprek*, inzonderheid wegens een verhaal van zeker verschil onder de Monniken in *Egypte*, toenmaals ontstaan. Reeds lang was het in dat Land gewoon, wanneer het Feest *Epifania* gevierd werd, op welken dag de Leeraars aldaar zoo wel den doop van CHRISTUS, als zijn ligchaamlijke geboorte, stelden, en daarom deze beide heilige plegtigheden, (*utriusque sacramenti sollennitas*,) op denzelfden dag vierden; (dit was de zesde Januarij, dien men ook *Theofania* noemde, waaromtrent zich de Oostersche Kerk van de Westersche onderscheidde, gelijk wij in het vervolg der Geschiedenis zien zullen,) — dat van den Bisschop van *Alexandrië*, Brieven aan alle de gemeenten, zelfs aan alle Monniken-verblijven in *Egypte*, afgezonden werden, in welken hij hun het begin van den grooten Feesttijd, als ook het Paaschfeest, aankondigde. De toenmalige Bisschop dezer Hoofdstad, THEOFILUS, voegde deze keer bij zijnen Brief eene lange wederlegging van de Ketterij der *Anthropomorfiten*, die aan God een menschlijke gedaante, en een ligchaam, toeschreven. Doch, deze wederlegging werd bijna van alle Monniken in *Egypte*, uit dwalende eenvoudigheid, met zulke verbittering, opgenomen, dat zij veel meer THEOFILUS zelven van eene snoode Ketterij beschuldigden, en het grootste gedeelte hunner Opzieners, dreven, dat alle de Monniken eenparig hem verfoejen moesten, als eenen bestrijder der H. Schrift, die aan God eene menschlijke gedaante ontkende, die evenwel ADAM naar zijn Beeld geschapen heeft. De gemelde Paasch-

aan-

aanschrijving, werd door de Kluizenaars en Monniken, in de *Sketische* Woestijn, op deze wijze wederlegd, dat, behalven den Abt en Priester PAPHNUTIUS, niemand anders van de Ouderlingen of Priesters, Opzieners van de drie overige gemeenten aldaar, duldde, dat dezelve gelezen werd. SOCRATES (*) en SOZOMENUS (†), verhalen zelfs, dat een troep *Egyptische* Monniken, in *Alexandrië* gekomen, THEOPHILUS, als eenen Ketter, de dood gedreigd hebbe, zoodat deze hen alleen daar mede bedaarde, dat hij hun niet alleen zeide, dat hij in hun, *als het ware, het aangezicht van God* zag, maar ook op hunne begeerten de schriften van ORIGENES veröordeelde, in welke hun gevoelen insgelijks werd tegengesproken, waar van ons, in het vervolg, meer zal voorkomen. Uit CASSIANUS, te dezer plaatze, zien wij, dat de hier voor genoemde Abt SERAPION, ook deze menschlijke gedachten van God toegedaan was, en dat hij bij de overigen, welke hij bijkans allen in ouderdom en strenge deugd overtrof, grooten indruk gemaakt hebbe. Vergeefs poogde PAPHNUTIUS hem betere denkbeelden in te boezemen. Bij geluk, kwam, ten dezen tijde, zekere PHOTINUS, een zeer geleerd *Diakon*, uit *Kappadocië*, in de *Sketische* Woestijn. Aan dezen vraagde PAPHNUTIUS, in naam van alle de Monniken aldaar, hoe men, in de Rechtzinnige gemeenten in het Oosten, de woorden: *Laat ons Menschen maken naar ons Beeld!* verklaarde? Niet naar den laagen let-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Hist. Eccles.* VI. 7. (†) *Hist. Eccles.* VIII. 11.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ste zonder de laatste bezitten, maar niet de laatste zonder de eerste. Deze *Wetenschap* schijnt hier hetzelfde te betekenen, het gene anders de *Mystieke* Schrijvers door *leven*, en door de bekende verdeeling van hetzelve in het *daadige* of *werkzame* en *beschouwende*, (*Vita Activa et Contemplativa*,) aanduiden. Daar zijn voorbeelden, zegt de Abt, van een werkzaam leven, die men meer bewonderen dan navolgen moet. Zoo kwam 'er ééns een Boer bij den Abt JOANNES, om hem de eerstelingen van zijne vruchten te schenken. Juist was de Abt ijverig, maar vruchteloos, bezig, om den Duivel uit eenen bezetenen te drijven; maar zoodra de Duivel den Boer zag aankomen, verschrikte hij zoo zeer, dat hij, onder het eerbiedig noemen van zijnen naam, uitvoer. Toen de verbaasde Abt den Boer vraagde, waar door hij eene zoo uitnemende Godlijke genadewerking verdiend had, vernam hij eindelijk, dat deze, daar hem zijne Ouders, niettegenstaande zijne genegenheid tot den Monnikenstand, gedwongen hadden, te trouwen, reeds elf jaren lang, met zijne Vrouw, als met zijne Zuster, geleefd had. De beschouwende of eigenlijke Geestlijke wetenschap verdeelt hij in *de Historische* of *Letterkundige Uitlegging*, of *in het Geestlijk Verstand*, en dit laatste, of den geheimen zin der Heilige Schrift, begrijpt de Abt onder de drie reeds uit ouder Leeraaren bekende soorten: *Tropologia*, *Allegoria*, *Anagoge*.

In het *vijftiende gesprek*, met denzelfden Abt NESTEROS, is het onderwerp, hetwelk behandeld wordt, *de Godlijke Wonderwerken*, (*de Charismati-*

tibus Divinis,) waaromtrent geleerd wordt, dat men meer op deugd en Godzaligheid moet zien, dan op wonderwerken enz.

Een ander Abt JOSEF, die, behalven de *Egyptische* taal, ook de *Griekſche* in zoo verre verſtond, dat men met hem geenen tolk nodig had, onderricht CASSIANUS en zijnen vriend, *in het zestiende geſprek, over de Vriendſchap*, over welk onderwerp hij vrij veel goeds en nuttigs zegt.

Na alle deze geſprekken, beklaagden CASSIANUS en GERMANUS hunnen toeſtand. Zij konden, gelijk de laatstgemelde zegt, indien zij onder zoo Heilige mannen bleven, des te eer tot volmaaktheid komen. Maar zij hadden beloofd, naa hun Klooster bij *Bethlehem* weder te keeren; en als zij daar éêns weder in waren, zou het hun niet geöorloofd zijn, hetzelve te verlaten. Toen zij deze hunne bedenking aan den Abt JOSEF voorſtelden, deelt deze hun zijnen raad mede, in *het zeventiende geſprek, over het bepalen van een voornemen*, (*de Definiendo*;) waar in hij aanmerkt, dat het eenen Monnik wel betaamt, zijne belofte te vervullen, maar juist daarom moet hij nooit een bepaald beſluit over iet nemen; doch in hun geval, dewijl zij bekenden, dat het voor hun nuttiger zou zijn, in de Woestijn te blijven, was het alszins beter, te liegen, of hunne gedaane belofte niet te vervullen, nademaal zulks verder geene ſlechte gevolgen kon hebben, dan zich in gevaar van een gemaklijker leven te ſtorten. Verders beweerende, dat een noodleugen geen zonde, en niet ongeöorloofd zij, enz.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De *zeven laatste gesprekken* heeft CASSIANUS toegewijd aan vier *Abten* in *Gallië*, die zoo wel het Monniken- als Kluizenaars-leven aldaar, en tot op de *Stoechadische* Eilanden, aan de Zuidelijke Kust van dat Land, zeer hadden bevorderd. Eerst verhaalt hij hun, in het *achttiende gesprek*, wat hij van den Abt PIAMMON, die als de oudste onder vele Kluizenaars, te gelijk tot hun *Presbijter*, of Priester, bij het vlek *Diolkos*, aan ééne der uitwateringen van den *Nyl*, was aangesteld, van de *drie soorten van Monniken, en de vierde, die onlangs ontstaan was*, gehoord had (*). In dit gesprek vinden wij ook onderscheid gemaakt tusschen eene *Monnikswoning*, (*Monasterium*,) alwaar ook wel een enkele Monnik alleen woonde, en een *Klooster*, (*coenobium*,) waar 'er verscheidenen samen woonen. De inhoud van dit gesprek leidde in het volgende of *negentiende*, tot eene daar mede verbondene stoffe: *over het eind-oogmerk van den Kloosterbroeder en den Kluizenaar.* In het *twintigste gesprek* wordt het onderwijs van den Abt PINUPHIUS, *over het oogmerk der Boete, en over de genoegdoening*, (*de Poenitentiæ fine et Satisfactione*,) medegedeeld. Daar zijn, volgends dit onderwijs, behalven den *Doop* en den *Marteldood*, nog vele andere *middelen, om ons met God*, wegens onze zonden, *te verzoenen*, zulk een middel is de *liefde*, dewijl zij eene menigte van zonden bedekt; *aalmoesen*; *belijdenis der zonden*; *berouwvolle droevige gesteldheid van*

Geest

(*) Zie boven *Bladz.* 60.

Geest en Ligchaam; verbetering van zeden; de voorbidding der Heiligen; Barmhartigheid en Geloof; het *bekeeren van anderen;* en het *vergeven* der van hen ontvangene *beledigingen.* Dewijl 'er ook in de Heilige Schrift staat, dat 'er zonder bloed geene verzoening plaats heeft, zoo moet men, door het zwaard des Geestes, het schuldige bloed, waar door de Zondestof in ons onderhouden wordt, heilzaam vergieten.

CASSIANUS begint het *één en twintigste gesprek*, met een verhaal van den Abt THEONAS, die getroffen door de aanprijzing der Euängelische volkomenheid van eenen anderen Abt, na vijf jaren getrouwd te zijn geweest, niettegenstaande de hevige tegenkanting van zijne vrouw, haar verliet, en Monnik werd, omdat hij geloofde, anders niet aan zijne zaligheid te kunnen arbeiden. Onder zijne dweepende gezegden komt ook voor *de heilige instelling van het huwelijk*, (*Conjugii Sacramentum*,) waar uit men naderhand ligtelijk een *Sacrament des huwelijks* heeft kunnen maken. Bij dit verhaal laat de Schrijver volgen, dat hij hetzelve niet heeft bijgebracht, om de Echtscheiding te bevorderen, of zelfs den huwelijken staat te veröordeelen, maar alleen, omdat het oogmerk van zijn werk dit veréischte; ook laat hij het den Lezer over, om deze handelwijze, te prijzen of te laaken. Doch, zegt hij, deze zal toch wel zijn eigen oordeel niet voor billijker en heiliger houden, dan het gene God zelf over THEONAS geveld heeft, daar hij hem met wondergaven begunstigde; gelijk dan ook de eerwaardigste va-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vaders in den Monnikenstand zijne daad zeer geprezen hadden. Deze THEONAS beäntwoordt in dit gesprek de vraag der beide vrienden: *Waaröm in geheel Egypte van Paaschen tot Pinksteren niet gevast, noch knielend gebeden wordt?* (*de Remissione Quinquagesimæ?*) hetwelk men toch in *Syrië* niet zoo naauwkeurig in acht nam.

Het *twee en twintigste gesprek* handelt over de *Nachtbevlekkingen*, (*De nocturnis Illusionibus*,) in hetwelk aangemerkt wordt, dat dezelve, indien men 'er geen deel in genomen heeft, iemand niet kunnen beletten, het Heilig Avondmaal te gebruiken, „eigenlijk toch zijn wij dit Hemelsch *Manna* nooit geheel waardig, omdat het voor ons te heerlijk is, en wij nooit volkomen vrij zijn van kleine overtredingen. Iemand kan een Heilige wezen, zonder dat men hem daaröm onbevlekt kan noemen."

Als THEONAS bij deze gelegenheid het gezegde van den Apostel PAULUS *Rom.* VII. aanhaalde: *Het goede, dat ik wil, doe ik niet; maar het kwaade, dat ik niet wil, dat doe ik*, geeft dit gelegenheid tot het *drie en twintigste gesprek*, waar in deze woorden van den Apostel breeder ontvouwd worden, beweerende de Abt, dat zij alszins op den Apostel zelven slaan, en tot geene anderen, dan tot volmaakten, behooren, PAULUS bezat alle goed in eenen hoogen graad, alleen het allervolmaaktste ontbrak hem nog, het aanschouwen naamlijk van God, (*Theoria.*) Zelfs de menschlijke goedheid en gerechtigheid zijn, bij de Godlijke vergeleken, niet goed, omdat de werkzaamste deugden dikwijls van

dat

dat aanschouwen aftrekken. Ook belijden alle Heiligen, dat zij zondaars zijn enz.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Eindelijk, konden CASSIANUS en GERMANUS hun verlangen niet langer inhouden, om naa het aangenamer *Palæstina*, tot hunne nabestaanden, terug te keeren, daar, buiten tijdlijke zorgen, hun begonnen Monnikenleven te vervolgen, en naar het onderwijs hetwelk zij in *Egypte* ontvangen hadden, veel daar in te vormen en te regelen. Dit aan den Abt ABRAHAM ontdekt hebbende, bestrijdt deze in het *vier en twintigste gesprek, over het dooden der begeerlijkheden*, of *de afsterving der Wereld*, (*de Mortificatione*,) hun voornemen; waar toe hij onder anderen het voorbeeld bijbrengt van den Abt APOLLO. „ Deszelfs Broeder kwam eens des nachts bij hem, „ hem klaaglijk biddende, dat hij hem wilde hel„ pen, eenen os, die in den modder gezakt was, „ daar uit te trekken. Waaröm roept gij onzen „ jongsten Broeder, die u nader bij is, niet te „ hulp? vraagde APOLLO. Kan ik dien dan uit het „ graf haalen, gaf de ander ten antwoordt, daar hij „ reeds vijftien jaren begraven is? En weet gij dan „ niet, hernam APOLLO, dat ik al voor twintig „ jaren de Wereld afgestorven ben? dat ik uit het „ graf van mijne Celle u in het aardsche geene hulp „ meer bewijzen kan? CHRISTUS veröorlooft mij „ zoo min, dat ik, om een os uit den modder te „ haalen, deze begonnene afsterving zou afbreken, „ dat hij mij niet ééns vergund heeft, aan de veel„ dringender begravenis van mijnen Vader, eenige „ oogenblikken te besteeden."

Zoo

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Algemeene aanmerking over dezewerken van CASSIANUS.

Zoo veel oordeelden wij nodig, van deze beide werken van CASSIANUS te zeggen, welke ons den toestand van het Monnikenleven, ten dezen tijde, het duidelijkst leeren kennen, en welke ook door de voornaamste voorstanders van dezen stand, zoo als BENEDICTUS en GREGORIUS *de Groote*, in de IVde eeuw, hooglijk geprezen, en bij hunne voorschriften voor de Monniken ten grondslag gelegd zijn. Zij maken ons, zelfs tegen de bedoeling des Schrijvers, bekend, met de slaafsche onderwerping, met het verstikken van goede zielsvermogens, met de Dweeperij en Bijgeloof, de zucht tot beuzelingen, en om zonderling te wezen; welke in deze Monniken zoo zeer uitblonken, en welke hij te midden van zijne lofspraken inmengt. Voorts is het hoogstwaarschijnlijk, dat zijne gesprekken, wat derzelver vorm aangaat, niet kunst verdicht zijn, enkel om den Lezer mede te deelen, wat hij bij *Egyptische* Monniken opgemerkt en geleerd heeft. De beschuldiging van *Semi-Pelagianery* of *Halve-Pelagianery*, waar van wij reeds, met één woord, gewaagden, werd al spoedig, na derzelver verschijning, tegen deze geschriften van CASSIANUS ingebracht, en had ten gevolge, dat niet alleen PROSPER, een Leeraar van de vijfde eeuw, die nog zijn tijdgenoot was, de stellingen, die voor *Half-Pelagiaansch* gehouden werden, in een afzonderlijk werk, (*Liber contra Collatorem.*) heeft wederlegd; maar dat zij ook kort daar na, van eenen *Afrikaanschen* Bisschop VICTOR, in de werken van CASSIANUS zelven veranderd zijn, opdat dezelve door de Monniken zonder ergernis ge-

gelezen konden worden (*). Op dit laatste bericht steunende, hebben sommigen vermoed, dat wij de werken van CASSIANUS alleen met deze vervalsching en niet echt bezitten, welke gissing evenwel hare waarschijnlijkheid verliest, doordien wij de plaatsen, die PROSPER berispt en afgekeurd heeft, nog in dezelve lezen. Behalven deze heeft CASSIANUS nog een werk geschreven tegen NESTORIUS, *over de Menschwording van* CHRISTUS, hetwelk ons bij de Geschiedenis der Nestoriäansche verschillen zal voorkomen. De beste uitgave zijner werken is die van ALARD GAZET of GAZÆUS, een' *Benedictiner* in het Klooster *St. Wast*, te *Arras*, in het jaar 1628 uitgegeven, in één Deel in Folio, met eenen uitgebreiden Commentarius, en bijvoeging van het gemelde werk van PROSPER, en anderen, tot de wederlegging of verbetering derzelven, behoorende.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Besluit van dit bericht omtrent de Monniken.

Na alle deze berichten van den staat der Monniken, en hunne gewaande volmaaktheid, die ten dezen tijde den hoogsten trap bereikte, en naderhand niet overtroffen, en maar zelden weder bereikt is, is niets gemaklijker dan een algemeen oordeel op te maken, over de grondregelen, waarde, en bijzonder, over de betrekking van deze levenswijze tot den Christelijken Godsdienst. Het oordeel van SCHRÖCK (†), komt ons zoo bescheiden en onpartijdig voor, dat wij geene zwarigheid maken, hetzelve hier over te nemen. „ Het zou hard en on-

„ bil-

(*) CASSIODOR. *de Div. Lect. Cap.* 29.

(†) *Christ. Kirchen-Gesch.* VIII. *Th.* S. 455.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ billijk zijn, alles, wat hier toe behoort, en zoo „ vele eerlijke mannen, van eene veràchtlijke zijde „ te beschouwen. Elke eerlijke inspanning van geest „ en leven tot hooger deugd verdient zoo wel onze „ achting als genegenheid. Men kan ook volstrekt „ niet ontkennen, dat eene menigte welmenende „ menschen in dezen stand geleefd hebben, die voor „ zichzelven en anderen, in meer dan één opzicht, „ nuttig kan geweest zijn. Het is onze pligt, het „ eerlijk hart van het beneveld verstand, buitenge- „ meene liefde tot God en menschen, moed, zelfs- „ overwinning en standvastigheid, zoo als zij naar „ ieders begrippen ontstaan, en uitgeöefend wor- „ den, te onderscheiden van alle die zijwegen, op „ welke zij verdwaald zijn. Ook kan men niet vol- „ strekt ontkennen, dat deze levenswijze, schoon al „ niet zoo ongemeen heerlijke, nogthans eenige ze- „ kere voordeelen tot bevordering der deugd, tot „ Broederlijke verbindtenissen, als een toevlucht „ voor ellende en rampen, en waarschijnlijk ook „ nog andere, hebbe aangeboden. Doch, met dit „ alles schijnen zulke Geschiedkundige Tafereelen en „ voorstellingen, als ons tot hier toe zijn voortge- „ komen, meer dan genoegzaam te wezen, om te „ erkennen, dat de Monniksgeest, over het geheel „ genomen, niet de geest van het echte Christen- „ dom zijn kan."

Overgang tot de beschouwing van

Thans willen wij de Geschiedenis van den Godsdienst, geduurende dit tijdsverloop, kortelijk beschouwen, en wel, in de eerste plaats, de bronnen van de leere, die de Christenen beleden, dan de leere

zel-

zelve, of het gebruik, hetwelk zij van deze bronnen maakten; en de verbastering dezer leere door het Bijgeloof, en door dwalende gevoelens, of de twisten over deze leere.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den staat des Godsdiensts.

De Heil. Schriften de bronnen van de leere der Christenen. Vrijheid omtrent den Canon of lijst derzelven.

De leere van JESUS en zijne Apostelen, welke de leere en het geloof der Christenen, volgends hunne belijdenis, vervat, is begrepen in de Schriften der Apostelen van JESUS, dewijl deze Stichter van den Christelijken Godsdienst zelf niets in geschrift heeft nagelaten. In de Geschiedenis van de drie eerste eeuwen van het Christendom, is ons gebleken, dat de Leeräars en Gemeenten der Christenen alle vrijheid gebruikt hebben, omtrent zoodanige schriften, welke zij, als van de Apostelen oorspronglijk, en dus als echt, en de leere van JESUS en de Apostelen bevattende, erkenden. Wij hebben tot de vierde eeuw toe geene andere opzetlijke lijsten van deze Boeken, dan die van MELITO, Bisschop van *Sardes*, in het laatst der tweede eeuw, waar op de Boeken van het Oude Testament voorkomen, behalven het Boek *Esther*; in de eerste helft der derde eeuw, hebben wij eene dergelijke lijst van ORIGENES (*), alwaar hij *twee en twintig Heilige Boeken der Jooden* telt, en uitdruklijk de *Boeken der Makkabeën* verwerpt. Voorts leest men van dezen grooten Kerkleeräar nog twee plaatzen (†), in welke *alle de Schrif-*

(*) *Exposit. in Psalm. Tom.* II. *Opp. pag.* 529. en EUSEB. *Hist. Eccles.* IV. 25.

(†) *Homil.* XIII. *in Genes. pag.* 95. *et Homil.* VII. *in Josuam pag.* 412. *Tom.* II. *Opp. ed. Benedict.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Schrijvers des Nieuwen Verbonds en derzelver schriften bij name gemeld worden. Doch, dewijl zij alleenlijk in de Latijnsche Overzetting van RUFINUS voorhanden zijn, en niet in een letterkundig werk van ORIGENES, maar in Leerredenen voorkomen; kan men 'er niet veel op af. Maar uit EUSEBIUS (*) blijkt ons, met meer zekerheid, dat ORIGENES in den *Kerkelijken Canon*, of op de lijst der Heilige Boeken, aangenomen heeft de vier *Euängeliën*, als welke algemeen in de geheele Kerk voor echt erkend waren. Voorts, beweert hij, dat van de vier Euängeliesschrijvers, LUKAS ook *de Handelingen der Apostelen*, en JOANNES eene *Openbaring*, en bovendien ook *eenen* korten *Brief* geschreven heeft; misschien ook een' *tweeden* en *derden*, die echter niet van allen erkend werden. Hij erkent ook den *eersten Brief* van PETRUS, omtrent den *tweeden* wordt getwijfeld. Den *Brief aan de Hebreën* houdt hij, uit hoofde van den stijl, niet voor éénen Brief van PAULUS, doch keurt het, wegens den inhoud, als PAULUS waardig zijnde, niet af, dat vele gemeenten hem aan PAULUS toekennen, gelijk hij zelf dien meermalen in zijne schriften, onder den naam van PAULUS, aanhaalt. Men kan ook uit eene uitdrukking, (ἐν τῇ φερομένῃ Ἰακώβου,) besluiten, dat hij omtrent den Brief van JAKOBUS zwarigheid gemaakt heeft (†). Maar uit den *Brief van* JUDAS haalt hij plaatzen met volle zekerheid aan. — Nog heeft men eene *Lijst* van *de Boeken des Nieuwen Verbonds*, uit de

(*) *L. c. Hist. Eccles.*

(†) *Comment. in Joann. Tom.* II. *Opp. pag.* 284.

IIIde eeuw, welke men aan den Roomschen Ouderling CAJUS toeschrijft, waar in de *Brief* van PAULUS *aan de Hebreën*, de *Brieven* van PETRUS, JAKOBUS, en *de derde Brief van* JOANNES ontbreken, waar tegen *het Boek der Wijsheid*, en *de Openbaring van* PETRUS genoemd worden. Het is echter niet uitgemaakt zeker, dat deze lijst van den gemelden Ouderling afkomstig is. Meer *Lijsten van de Heilige Boeken* zijn ons uit de drie eerste eeuwen niet ter hand gekomen, en uit de aanhalingen van onderscheidene Boeken in de Schriften der Kerkleeraren van die eeuwen, blijkt het duidelijk, dat deze *Lijst* bij *alle* de Christen-Gemeenten niet gelijkvormig noch even volledig geweest is; hoewel men omtrent de Boeken des Ouden Testaments meestal eenparigheid van gevoelens ontdekt. Wat de Lijst der Boeken des Nieuwen Testaments betreft, hier vinden wij geen het minste spoor, dat ooit onder de Christenen, der eerste eeuwen, over het algemeen, getwijfeld is, aan de echtheid der *vier Euängeliën van* MATTHEUS, MARKUS, LUKAS en JOÄNNES, de *Handelingen der Apostelen*, door LUKAS, *dertien Brieven* van PAULUS, eenen *Brief* van PETRUS, en eenen van JOÄNNES. Omtrent de overige Schriften, welke wij tot het Nieuwe Testament rekenen, verschilden niet alleen de Leeraren, maar ook geheele Gemeenten. Dus is het zeker, dat de Roomsche Gemeente, tot de vierde eeuw toe, den *Brief aan de Hebreën* verworpen heeft (*). Maar daar tegen kan men ook niet ontken-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) EUSEB. *Hist. Eccles.* VI. 20.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

kennen, dat bij verscheidene Gemeenten, op de *Kerkelijke Lijst* der Boeken, die openlijk werden voorgelezen, Schriften werden gevonden, niet alleen *Schriften van laater Schrijvers* na de Apostelen, maar ook zulken, die valschlijk onder den naam der Apostelen waren ondergeschoven. Dus las men den eersten Brief van CLEMENS, den *Romein*, en *den Herder van* HERMAS, bij den openbaren Godsdienst voor (*), en nog tot in de vijfde eeuw, werd, in sommige Gemeenten van *Palæstina*, de *Openbaring van* PETRUS, op gelijke wijze, gebruikt (†); om niet van bijzondere Kerkleeräaren te spreken.

Lijsten der H. Boeken uit de vierde en vijfde eeuw.

Uit de *vierde eeuw* hebben wij talrijker berichten. Reeds hebben wij, omtrent het midden dier eeuw, de Kerkvergadering van *Laödicea* ontmoet (§), zoo veel wij weten, de eerste, die over den Bijbelschen *Canon* uitspraak gedaan heeft; doch dewijl deze slechts eene bijzondere Kerkvergadering was, zoo konden hare besluiten niet voor alle de Gemeenten verpligtend wezen, en zo zij, gelijk sommigen vermoeden, eene vergadering geweest is van *Ariäansche* Bisschoppen, had zij even daar door geen' den minsten invloed op de *Katholijke* Gemeenten. Voords vindt men van zoo vele Kerkvergaderingen, als tot in de vijfde eeuw gehouden zijn, nog slechts in *ééne* enkele eene dergelijke lijst, te weten, in de derde Kerkvergadering van *Karthago*, gehouden in het

(*) EUSEB. *H. E.* III. 16. (†) SOZOM. *H. E.* VII. 19.
(§) Zie IVde *Deel*, *Bladz.* 401.

het jaar 397, in welker 47ste *Canon* (*) bepaald is, dat 'er, behalven de *Kanonieke Boeken*, geene anderen, onder den naam van *Godlijke Boeken*, in de Kerk zullen gelezen worden. Maar tot de *Kanonieke Boeken*, in het *Oude Verbond*, worden, behalven de gewone, nog twee Boeken, en dus in het geheel vijf van SALOMO geteld, zijnde deze twee het *Boek der Wijsheid* en *het Boek van* JESUS SIRACHS; nog worden tot het Oude Testament gerekend, de Boeken van TOBIA, JUDITH, en *twee Boeken der Makkabeën*. In het Nieuwe Verbond wordt ook de *Openbaring van* JOÄNNES mede aangenomen; in dit laatste verschilt deze Kerkvergadering van die van *Laödicea*, en ten opzichte van het Oude Verbond, van alle de andere Lijsten. Ondertusschen is ook deze Kerkvergadering weder eene bijzondere Kerkvergadering, die enkel voor de Gemeenten van *Afrika* verbindend was.

Lijst van AUGUSTINUS.

Naardien AUGUSTINUS één der leden van deze vergadering te *Karthago* was, kan het ons niet bevreemden, dat de Lijst der Heilige Boeken, die men in zijne Schriften vindt (†), volkomen instemt, met die van de gemelde vergadering. Evenwel komen 'er in zijne Schriften verscheidene ophelderende aanmerkingen voor. In het gemeen geeft deze Kerkleeräar (§) een voorschrift, hoe de onderzoeker der Heilige Schrift zich omtrent het bepalen der *Kanonieke* Boeken te gedragen hebbe; „hij volge daar bij het

(*) HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 968.

(†) *De Doctrina Christiana L.* II. *C.* 8. (§) *L. c.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het gezag der meeste *Katholijke* Gemeenten, voornaamlijk van die, welke zetels der Apostelen geweest zijn, en Brieven van hen ontvangen hebben. Hij neme daar bij die voorzichtigheid in acht, dat hij die *Kanonieke* Schriften, welke van alle *Katholijke* Gemeenten aangenomen zijn, stelle boven die, welke van sommigen verworpen worden; vervolgends die, welke van de meeste en gewigtigste Gemeenten erkend worden, boven die, welke bij minder en min aanzienlijke Gemeenten worden aangenomen. Maar vindt hij, dat eenige Schriften van meer Gemeenten, maar andere van meer aanzienlijke worden aangenomen, hoewel dit geval niet ligt zal voorkomen, zal hij, naar den raad van AUGUSTINUS, aan beiden hetzelfde gezag behooren toe te kennen." Vervolgends den *Canon Scripturarum* opgevende, zoekt AUGUSTINUS, op zijne wijze, maar gronden, om welke de Westersche Kerk de Boeken der Wijsheid en van JESUS SIRACHS op de lijst der Heilige Boeken heeft aangenomen, schoon hij elders erkent, dat men de Boeken des Ouden Testaments, die in den Joodschen *Canon* niet gevonden worden, ook niet tegen partijën gebruiken kan (*); ook schrijft hij (†), van de *Boeken der Makkabeën*, dat zij wel *niet van de Jooden*, maar toch *van de Kerk*, als *Kanoniek* zijn aangenomen, en wel uit hoofde van het lijden van sommige Martelaren, welke voor de Godlijke wet de dood geleden hebben. Voorts komt AUGUSTINUS, met betrekking tot het Nieuwe Testament, vol-

(*) *De Civit. Dei L.* XVII. *C.* 20. (†) *L.* XVIII. *C.* 36.

volkomen overëen met de Kerkvergadering te *Karthago*.

Van deze lijst verschilt echter HIËRONYMUS, insgelijks een Leeraar der Westersche Kerk, doch die in *Palæstina* leefde. Zijn *Canon* des Ouden Testaments bevat niet meer dan XXII Boeken, welke de Jooden ook erkennen, terwijl hij alle de overige *Apokryf* noemt (*), en elders zegt hij, dat de Kerk deze *Apokryfe* Boeken wel leest, maar ze niet onder de *Kanonieke* aangenomen heeft (†). Nog geeft hij, in éénen van zijne Brieven (§), eene volledige lijst van alle de Boeken des Bijbels, welke met onze gewone overëenkomt. Met deze lijst van HIËRONYMUS stemt volkomen overëen de lijst bij zijnen Tegenschrijver, RUFINUS, *Ouderling* te *Aquileja* in *Italië*, omtrent het einde der IVde eeuw (**). Aan het slot derzelve zegt hij: „ Deze Schriften „ zijn het, welke de Vaders binnen den *Canon* be„ sloten, en uit welke zij de bewijzen van ons ge„ loof ontleend willen hebben. Evenwel moet men „ aanmerken, dat 'er nog andere Boeken zijn, die „ van onze Voorvaders niet *Kanonieke*, maar *Ker„ kelijke* genoemd zijn. Van deze soort is *de Wijs„ heid van* SALOMO, en eene andere *Wijsheid*, die „ den

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Lijst der H. Boeken volgends HIËRONYMUS en anderen.

(*) Zie zijnen *Prolog. Galeat. s. Præfatio de Omnib. Libr.* V. T. *Tom.* I. *Opp. pag.* 322.

(†) *Præf. in Libros Salomon. l. c. pag.* 939.

(§) *Epist.* L. *ad Paulin. Tom.* IV. P. I. *pag.* 568.

(**) *Exposit. in Symb. Apost. pag.* 26. *in Append. Opp. Cypriani Bremæ* 1690. *fol.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ den naam van den Zoon van SIRACH heeft, en „ ook bij de Latijnen dezen algemeenen naam, „ (*Ecclesiasticus*,) draagt. Daar toe behoort ook „ het Boek TOBIA, JUDITH, en de Boeken der „ *Makkabeën*. Doch in het Nieuwe Testament zijn „ soortgelijke de zoogenaamde *Herder* of *Hermas*, „ hetwelk ook de *twee wegen* heet; insgelijks *het* „ *Oordeel van* PETRUS. Het lezen van alle deze „ Schriften hebben zij wel toegelaten; maar niet het „ aanhaalen tot bevestiging van het Geloof. De „ overige Schriften hebben zij *Apokryfe* genoemd, „ en niet gewild, dat die in de Gemeente zouden „ gelezen worden." In dezelfde Westersche Kerk, heeft ook HILARIUS, Bisschop van *Pictavium*, in *Gallië*, omtrent het midden der vierde eeuw, den *Canon des Ouden Testaments*, op XXII Boeken bepaald, 'er bijvoegende, dat *sommigen* ook goedgevonden hebben, de Boeken *Tobias* en *Judith* hier bij te rekenen (*); en het is niet meer dan eene uitvlucht, wanneer men beweert, dat hij hier alleen de telling der Jooden zou opgeven. FILASTRIUS, Bisschop te *Brixia*, (thans *Brescia*, in het *Venetiaansche*,) omtrent het einde der vierde eeuw, levert, schoon geen Schrijver van veel gezag, echter eenige berichten, nopens de gesteldheid des *Canons* in de Westersche Kerk. In de 88ste *Ketterij* beschrijft hij zulke Dwaalleeräaren, die, in plaats der *Kanonieke Boeken* der Heilige Schrift, *Apokryfe*, onder den valschen naam der Profeeten en Apostelen

(*) *Prol. in Libr. Psalm. n.* 15. *pag.* 9.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

len gebruiken (*), en hij telt vervolgends de Boeken des Nieuwen Testaments op; behalven *de Openbaring van* JOÄNNES, die hij weglaat, alhoewel hij die elders als een Apostolisch Boek aanhaalt (†). Van den Brief aan de *Hebreën* meldt hij, dat dezelve alleen somtijds in de Gemeente werd voorgelezen. Eindelijk, verschijnt, in het jaar 405, de eerste *Canon*, dien een *Roomsche* Bisschop INNOCENTIUS I. heeft nagelaten (§). Deze is in den grond dezelfde als de *Canon* van *Karthago* en van AUGUSTINUS, of misschien wel reeds een ouder lijst dan dezen.

Canon in de Oosterſche Kerk.

Wanneer wij nu van de *Westersche* Kerk overgaan tot de *Oosterſche*, wordt die zelfde verſcheidenheid van den *Bijbelſchen Canon* weder zichtbaar. ATHANASIUS, de vermaarde Bisſchop van *Alexandrië*, onderſcheid gemaakt hebbende, tusſchen *Apokryfe* en *van God ingegeven* Boeken, telt de laatſte, op eene lijst gebracht, (*κανονιζομενα*,) dus op (**), voor het *Oude Testament twee en twintig* Boeken, overeenkomſtig de bepaling der Jooden, behalven, dat hij het Boek *Esther* weglaat, maar daar tegen de *Richteren* en *Ruth* bijzonder rekent, en bij *Jeremia* nog *Baruch*, de *Klaagliederen*, en eenen *Brief* voegt; daar op de Boeken des Nieuwen Testaments aangehaald hebbende, zoo als wij die tellen, ſpreekt hij

(*) *Hær.* LXXXVIII. *Apocryphi p.* 166. *ſq. ed. Fabric.*

(†) *Hær.* XLII. *p.* 92. (§) *Deel*, V. *Bl.* 285.

(**) *In eenen Brief over het Paaschfeest* Ἐπιστολη ἑορταστικη *Tom.* I. *Opp.* P. II. *pag.* 961.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij nog van andere Boeken, die wel niet in den *Canon* gebracht waren, maar, naar de aanwijzing der Vaderen, echter van de Leerlingen van het Christendom zouden gelezen worden; te weten; de *Wijsheid van Salomon en Strachs*, *Esther*, *Judith*, *Tobias*, de zoogenoemde *Leere der Apostelen*, (dat is, *de Apostolische Verordeningen*,) en *de Herder*. Maar van de *Apokryfe* Boeken werd bij de Vaderen niet gewaagd; deze waren slechts een verdichtzel van de Ketters. Bovendien vindt men, in de werken van ATHANASIUS, eene vrij uitvoerige Verhandeling, met dit opschrift: *Kort begrip der Godlijke Schrift des Ouden en Nieuwen Verbonds*. (Συνοψις ἐπιτομος της θειας γραφης, παλαιας και νεας διαθηκης) (*), welke wel door MONTFAUCON met grond aan ATHANASIUS ontzegd wordt, maar nogthans kort na zijnen leeftijd schijnt geschreven te zijn. In hetzelve worden alle de Boeken des *Ouden Testaments*, even als in de boven aangehaalde plaats van ATHANASIUS, opgeteld, doch de beide Boeken der *Wijsheid*, *Esther*, *Judith* en *Tobias*, worden onder de *niet Kanonieke* geplaatst, welke enkel van de *Katechumenen* gelezen worden. Doch tevens wordt aangemerkt, dat eenige Ouden bericht hebben, dat het Boek *Esther* bij de *Hebreën* ook voor *Kanoniek* gehouden, maar dan de Boeken van de *Richteren* en *Ruth* als één Boek gerekend worden. In den daar op volgenden *Canon des Nieuwen Testaments* merkt hij ten aanzien van de *Openbaring van* JOÄNNES

(*) *Tom*. II. *Opp. pag*. 126-204.

nes aan, dat zij van de Oude Heilige en den Geest van God bezittende Vaderen, als des Apostels werk, aangenomen en goedgekeurd is. Na dit alles de *Kanonieke* Boeken nogmaal naauwkeuriger doorloopende, wijst hij ook die Boeken des *Ouden Testaments* nogmaal aan, die tegenspraak lijden, (ἀντιλεγόμενα,) en wel behalven de reedsgemelden, *vier Boeken der Makkabeën*, *de Ptolemëischen*, de *Psalmen* en *Gezangen* van *Salomo*, en de Geschiedenis van *Susanna*; als *Apokryfe* Boeken des *Ouden Testaments* noemt hij het Boek van *Henoch* en de *Patriärchen*, het *Gebed* van *Jofef*, het *Testament* van *Moses*, de *Hemelvaart* van *Moses*, het Boek van *Abraham*, *Eldad* en *Modad*, de Profeten *Elias* en *Sophonias*, de Boeken, die valschlijk aan *Zacharias*, Vader van *Joannes*, aan *Baruch*, *Ambacbus*, *Ezechiël* en *Daniël*, worden toegeschreven. Onder de betwiste Boeken des Nieuwen Testaments worden gerekend de *Reizen* van *Petrus*, *Joannes*, en *Thomas*, het Euängelie van *Thomas*, de *Leere der Apostelen*, en de Schriften van *Clemens*. Eindelijk, gewaagt de opsteller nog van alle de Grieksche Overzettingen des Ouden Testaments, en van de Boeken van *Nathan*, *David*, *Salomo*, en anderen, die daar in gemeld worden, maar thans niet meer voorhanden zijn.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Omtrent gelijktijdig met ATHANASIUS, dus omtrent het midden der vierde eeuw, schreef CYRILLUS, Bisschop van *Jerusalem*, den *Katechumenen* of Onderwijzelingen, die eerlang zouden gedoopt worden, in eene voor hen gehoudene Kerkleerreden,

niet

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

niet alleen in het gemeen het lezen der H. Schrift voor, maar voornaamlijk, dat zij zich alleen zouden vergenoegen, met die Boeken, welke in de Kerk met zekerheid gelezen werden, en van de Apostelen en andere Bisschoppen ten gebruike aanbevolen waren, maar zich met de *Apokryfe* niet zouden ophouden (*). Zijn *Canon* is van dien, welken wij uit ATHANASIUS hebben bijgebracht, alleen daar in onderscheiden, dat hij in het Oude Testament het Boek *Esther* medetelt; maar in het Nieuwe de *Openbaring van Joännes* weglaat. Alle de overige Schriften, voegt hij 'er bij, behoorden zij als vreemde aan te zien, en het gene in de Gemeente niet gelezen werd, ook voor zich zelven alleen niet te lezen.

GREGORIUS *van Nazianzus* heeft ook, in het midden der IVde eeuw, in een klein Dichtstukjen, eene lijst der *echte Boeken der Godlijk ingegevene Schrift* nagelaten (†), waar in hij noch het Boek *Esther*, noch de *Openbaring van Joännes* gewaagt; hoewel hij zich van dit laatste Boek tweemaal tot een Godgeleerd bewijs bedient (§). Nog vindt men onder die werken van dezen GREGORIUS een ander grooter Gedicht, waar in eene dergelijke lijst van het *Oude* en *Nieuwe Testament* voorkomt (**). Vele

(*) *Cateches.* IV. *Illuminandorum s. Baptizandorum pag.* 65. *sq. ed. Oxon.* 1703. *Folio.*

(†) *Tom.* II. *Opp. pag.* 98.

(§) *Orat.* XXXII. *pag.* 516. *Orat.* XXXV. *pag.* 573.

(**) *Opp. Tom.* II. *pag.* 190-195.

le Geleerden schrijven dit Gedicht wel toe aan AMPHILOCHIUS, Bisschop van *Iconium*, die tot dezelfde tijden behoort. Doch dit is genoeg, in de hoofdzaak komt deze lijst met de voorgaande overëen. Want van het Boek *Esther* wordt alleen gezegd, dat sommigen het ook onder de overige Boeken aannemen; en dit wordt ook van de *Openbaring van Joännes* aangemerkt, alleen met de bijvoeging, dat de meesten deze voor een onëcht Boek houden.

De laatste Leerâar der Griekſche of Oosterſche Kerk, bij wien men eene lijst van den *Bijbelschen Canon* aantreft, is, op het einde der vierde eeuw, EPIFANIUS, Bisschop van *Salamis*, op het Eiland *Cyprus*. Deze noemt tweemaal de Boeken, tot den *Canon des Ouden Testaments* behoorende, op (*), wel *zeven en twintig* in getal; maar in den grond gelijkluidend met den *Joodschen Canon*, ook met insluiting van het Boek *Esther*. In de eerste van deze plaatzen, worden bij *Jeremia*, behalven de *Klaagliederen*, nog zijn *Brief*, en de *Brief van Baruch* gevoegd. Eindelijk evenwel schrijft EPIFANIUS, dat 'er nog twee andere Boeken zijn, te weten, de *Wijsheid van Sirach en Salomo;* uitgezonderd nog eenige *Apokryfe* Boeken. In eene andere plaats integendeel (†), noemt hij alleen het getal der Boeken des Ouden Testaments, en van het Nieuwe, de *vier Euängeliën*, *veertien Brieven van Paulus*, de

(*) *Panar. Hær.* VIII. *p.* 19. *T.* I. *Opp. ed. Colon. de Mensuris et Ponderib. C.* 22, 23. *T.* II. *p.* 180.

(†) *Hæres.* LXXVI. *Tom.* I. *pag.* 941.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Algemeene aanmerkingen over de vaststelling van den Canon onder de Christenen.

de Handelingen der Apostelen, *zeven Katholijke Brieven der Apostelen*, *de Openbaring van Joännes*, en na deze allen de *twee Boeken der Wijsheid*.

Uit al het geen wij tot hier toe hebben bijgebracht, ziet men, dat tot in de vijfde eeuw geene vaste bepaling van den *Canon* of lijst der Heilige Boeken bij de Christenen plaats had. Niet alleen bijzondere *Leeräaren*, maar ook de twee *Hoofdkerken*, de *Oosterfche* en *Westerfche*, komen met elkander niet volkomen overeën. De *Griekfche* Kerk blijft vrij ftipt ten aanzien van het Oude Testament bij den *Canon* der Jooden, alleen dat zij doorgaands het Boek *Esther* verwerpen. De *Westerfche* of *Latijnfche Kerk* daar tegen vermeerderde deze lijst met die Boeken, welke wij thans *Apokryfe* noemen. En wat de *Kanonieke Boeken* des Nieuwen Testaments betreft, over de Euängeliën, de Handelingen en de meeste Brieven der Apostelen, was men het, ten dezen tijde, genoegzaam éêns, alleen heeft men, in verfcheidene, zelfs aanzienlijke Gemeenten der Westerfche Kerk, zwarigheden en twijfeling omtrent den *Brief aan de Hebreën*, gelijk in de *Griekfche*, omtrent de *Openbaring van* JOÄNNES. De Gefchiedenis leert ons dus, met welke vrijë omzichtigheid de Christenen tot hier toe verkeerd hebben, omtrent hunne Heilige Boeken, zonder dat eenig Kerkleeräar of Kerkvergadering ondernam, door magtfpreuken het getal der Boeken voor zijne Geloofsgenoten te bepalen, welke tot den *Canon* behoorden. Zelfs heeft de Kerkvergadering van *Karthago*, in het jaar 397, éêne van die twee, welke het eerst eene lijst

van

van Kanonieke Boeken, heeft opgeleverd, bij haren 47sten. *Canon* of *Besluit*, dit bijvoegzel, in één Handschrift: „ Daar zijn dus te samen 27 Boeken, „ (te weten, van het *Nieuwe Testament*,) en men „ zal de Overzeesche Gemeenten raadplegen, opdat „ zij dezen *Canon*, (of Lijst,) bevestigen." Ook hebben wij gezien, dat de Gemeente te *Rome*, door haren Bisschop INNOCENTIUS I., eenstemmig met de vergadering van *Karthago*, zich verklaard heeft. Het gezag van deze Gemeenten en het aanzien der Kerkleeräaren heeft vervolgends natuurlijk die eenparigheid in de Westersche Kerk voortgebracht, welke wij, in de volgende eeuwen, omtrent den *Canon* ontdekken; evenwel zoo, dat ook in de volgende eeuwen, zich voorbeelden genoeg opdoen van de vrijheid, welke zich bijzondere Gemeenten en Leeraars, in dit stuk, voorbehouden hebben. Wij kunnen ons van deze vrijheid een recht denkbeeld vormen uit eene plaats van HIËRONYMUS (*), waar hij schrijft, omtrent het jaar 414: „ Dit moet ik den onzen „ zeggen, dat *de Brief aan de Hebrëen* niet alleen „ van alle Oostersche Gemeenten, maar ook van „ Oudere Grieksche Kerkschrijvers, als een werk „ van den Apostel PAULUS is aangenomen; alhoe„ wel velen hem aan BARNABAS of CLEMENS toe„ schrijven; en dat 'er niets aan gelegen zij, van „ wien hij geschreven is, dewijl hij toch aan eenen „ Kerkleeräar toebehoort, en dagelijks in de Ge„ meenten in het openbaar gelezen wordt. Is het „ al

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Epist. ad Dardanum. Tom.* II. *Opp. pag.* 608.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ al niet bij de *Latijnsche Kerk* gewoon, hem on„der de *Kanonieke Schriften* te plaatzen, zoo „neemt ook de *Griekſche Kerk*, met dezelfde vrij„heid, de *Openbaring* niet aan. Evenwel nemen „wij deze beide geſchriften aan, omdat wij niet „de gewoonte van dezen tijd, maar het gezag der „oude Schrijvers volgen, welke meestendeels ge„tuigenisſen uit deze beide Schriften aanvoeren; „en wel niet enkel, zoo als zij ſomtijds met de „*Apokryfe* doen; (want zelfs haalen zij nu en dan „ook uit *Heidenſche Boeken* plaatzen aan;) maar „zij bedienen zich van deze als van *Kanonieke* en „*Kerkelijke* Schriften." Ook, om andere Leeräaren uit de Westerſche Kerk, uit de *vijfde* en *zesde* eeuw, voorbij te gaan, ISIDORUS, Bisſchop van *Hispalis*, (*Sevilla*,) in *Spanje*, in de zevende eeuw, meldt ons nog (*), dat de *meeste Latijnen* den Schrijver van den *Brief aan de Hebreën* voor onzeker hielden, of hij PAULUS, of BARNABAS, of CLEMENS was. Hij voegt 'er bij, dat ſommigen ook den *tweeden Brief* van PETRUS, den *Brief* van JAKOBUS, en de beide laatſten van JOÄNNES, niet aan deze Apostelen toekenden. Aan den anderen kant, werd, in de Griekſche Kerk, nog lang na HIËRONYMUS, de *Openbaring van* JOÄNNES niet doorgaands aangenomen. Zelfs tot in de *negende eeuw* bleven 'er omtrent dit Boek nog hier en daar twijfelingen over, ten minſten het ontbreekt zeer zeker in den *Bijbelſchen Canon* van den *Patri-*

(*) *De Eccleſiaſticis Officiis L.* I. *C.* 12. *p.* 5.

triärch NICEFORUS, uit deze eeuw; of zij wordt liever daar in uitdruklijk met de *Openbaring* van PETRUS, den *Brief* van BARNABAS, en het *Euängelie volgends de Hebreën*, in de klasse der onzekere Boeken gesteld. (*ἀντιλεγομενα*) (*). Dat men het zelfs, in de *Westersche Kerk*; in de *zevende* eeuw, niet algemeen ééns was, omtrent de *Openbaring* van JOÄNNES, bewijst de bepaling der Kerkvergadering van *Tòledo*, in het jaar 633 (†), volgends welke die *Spaansche* Geestelijken, die nog in merklijken getale, (*plurimi*,) het gezag van gemelde Boek, hetwelk nogthans door vele Kerkvergaderingen, en Sijnodale voorschriften der Bisschoppen van *Rome*, voor een werk van den *Euängelist* JOÄNNES erkend, en onder de Godlijke Schriften gerekend was geworden, niet wilden aannemen, met den Kerkelijken Ban gedreigd worden. Waar uit men, te gelijk, ziet, door welke middelen de eenparigheid omtrent den *Canon* toenmaals bevorderd is geworden.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zonder ons te willen inlaten, in het gene in onzen tijd, bijzonder op het laatst der jongstverlopene eeuw, door SEMLER en zijne Voor- en Tegenschrijvers, nopens de vaststelling van den Bijbelschen *Canon* geschreven is, zullen wij alleen verslag doen, welke berichten de Geschiedenis ons daarömtrent aanbiedt. Hier staat vóór alles aan te merken, dat de

Onderzoek, hoe de Canon allengs ontstaan, en hoe de zoogenoemde Apokryfe

(*) NICEPHORI *Canon Script pag.* 7. *Tom.* VI. *Crit. Sacr. ed. Francof.*

(†) HARD. *Act. Concil. T.* III. *p.* 584. *Capitul.* XVII.

III. BOEK VI. Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Boeken op denzelven eene plaats gekregen hebben.

de betekenis der woorden *Kanoniek* en *Apokryf* niet altijd dezelfde zijn geweest; *Kanonieke Boeken* zijn, in de eerste betekenis, zulke Boeken, die op den *Canon* of lijst der Boeken stonden, welke in eene Gemeente werden voorgelezen; het zij die van Godlijken of Menschlijken oorsprong, indien zij slechts stichtelijk waren; waarom ook de Boeken *der Wijsheid*, en van JESUS SIRACH, en anderen op deze lijsten, die bij onderscheidene Gemeenten verschilden, voorkomen. Naderhand kreeg het woord *Kanoniek* de betekenis van *Godlijk ingegevene* Schriften, en deze werd met de oudste betekenis reeds in de vierde eeuw verward, en men hield de benaming van *Kanonieke* Boeken, en *Godlijk ingegevene* Schriften, voor benamingen van dezelfde betekenis, en gewende zich, reeds zedert de tijden van ORIGENES, de *Kanonieke Boeken*, de *Boeken der beide Testamenten*, des *Ouden* en des *Nieuwen*, (ενδιαθηκοι βιβλοι,) te noemen (*). Eene evenredige verändering heeft ook de betekenis van het woord *Apokryfe Boeken*, in de Christelijke Kerk, ondergaan. In het eerst schijnt men onder dezen naam enkel verstaan te hebben Boeken, die niet op den *Canon* of Lijst der Gemeenten gevonden werden. Deze konden met recht, αποκρυφα βιβλια, (*verborgene*, *geheim gehoudene Boeken*,) heeten, omdat zij niet in het openbaar voor de Gemeente gelezen werden. Maar reeds ten tijde van TERTULLIAAN begon men den naam van *Apokryfe* aan *Kettersche* Boeken te ge-

(*) EUSEB. *Hist. Eccles.* III. 3.

geven, die van de *Katholijken* of Rechtzinnige Christenen niet behoorden gelezen te worden.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kanon van het O. T.

In het bijzonder, behoort omtrent den *Canon* of Lijst der Boeken des Ouden Testaments aangemerkt te worden, dat de Joodsche Kerk al vroeg, blijkens de getuigenissen van FILO den Jood, en JOSEFUS, twee en twintig Boeken als *Kanonieke* en Heilige Boeken erkend heeft, ook blijkt, uit de overëenstemming dezer beide Schrijveren, dat de *Hellenistische* Jooden, hier in, met de Jooden van *Palestina*, overëenstemden. JESUS en de *Apostelen* erkenden deze lijst der Joodsche Heilige Boeken, over het geheel, gelijk uit het geheele beloop en den Geest van de Schriften der Apostelen en Euängelisten blijkbaar is. Dewijl nu JESUS en de *Apostelen* deze Schriften gedurig aanhaalden, daar uit hunne bewijzen ontleenden, en aantoonden, dat zij thans hare vervulling kregen, zoo kon het gewigt en het verband van deze Boeken, met de nieuwe Openbaring, niet geloochend worden, en gelijk het natuurlijk was, dat de eerste Christenen uit de Jooden deze Boeken als Heilige Boeken behielden, om de overëenstemming derzelve met de leere der Apostelen daar in naar te spooren, zoo moesten zelfs ook de Christenen uit de Heidenen deze Boeken overnemen en gebruiken. En daar deze Boeken, al vroeg, hoewel niet allen te gelijk, in het Grieksch voorhanden waren, en deze Overzetting door de Griekschsprekende Jooden, ja zelfs door de Apostelen, dewijl zij in het Grieksch schreven, doorgaands gebruikt werd, kwam dezelve bijzonder bij de Christenen uit de Heidenen in het

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hoogste aanzien, zoo zelfs, dat men die spoedig verëerde, als door Godlijke ingeving vervaardigd. Nademaal nu, van tijd tot tijd, ook andere Boeken en Brokstukken, door Jooden geschreven, in deze Overzetting waren opgenomen, zoo ontdekt men ligtelijk, hoe het gebeurd zij, dat men ook deze hier en daar heeft begonnen, in de Gemeenten, voor te lezen, en 'er gebruik van te maken. In de derde eeuw leerde ORIGENES, door zijn voortreflijk werk der *Hexapla*, den eigenlijken *Hebreeuwschen Canon*, als ook de oude echte *Alexandrynsche Overzetting*, van alle bijvoegzelen naauwkeurig onderscheiden; door hem en zijne geleerde kwekelingen is de Oostersche Kerk terug gehouden, om die bijvoegzelen in haren *Canon* des Ouden Testaments aan te nemen; zelfs schijnt men het aan de bijvoegzelen op het Boek *Esther* te moeten schrijven, dat dit Boek bij vele Leeräars dier Kerk niet erkend werd als *Kanoniek*. In de *Westersche Kerk*, alwaar men langen tijd de kennis der Hebreeuwsche Taal miste, en tot de tijden van HIËRONYMUS toe, den arbeid van ORIGENES niet kende of gebruikte, had men al vroeg zelfs eene Latijnsche Overzetting uit het Grieksch, van de Boeken der *Wijsheid*, der *Makkabeën*, en anderen, en gebruikte deze en de overige Boeken, die men in de *Alexandrynsche* Overzetting voor zich vond. Dat in dezelve de Geschiedenis van Martelaren voor het geloof, vóór CHRISTUS, verhaald wordt, en omdat men in andere voorzeggingen op CHRISTUS meende te ontdekken, was een genoegzame grond, om deze Boeken in haar Kanoniek

niek gezag te handhaven (*). Tegen deze wijze van redenkavelen, onderfteund door eene Kerkvergadering, en het aanzien van eenen Leeräar als AUGUSTINUS, en het voorbeeld van den Roomfchen Bisfchop INNOCENTIUS I, waren HILARIUS en HIËRONYMUS niet beftand, om den *Joodfchen Canon*, zonder deze bijvoegzelen, te verdedigen. Velen vonden ook in de gemelde bijgevoegde Boeken meer Stichting en Zedenkunde, zij kwamen hun verftaanbarer voor, dan fommige echte *Kanonieke* Boeken, bij voorbeeld, *het derde Boek van* MOSES, waaröm zij ze ook in de Gemeenten liever hoorden voorlezen (†).

Canon van het N. T.

Dus geeft ons de Gefchiedenis genoegzame opheldering omtrent den *Canon* des Ouden Testaments, zoo als die door de Christenen werd aangenomen; wat leert nu die zelfde Gefchiedenis nopens den *Canon* des Nieuwen Testaments, bijzonder nopens de vraag: Daar 'er bij deze en gene gedeelten derzelven zoo verfchillende gedachten ftand greepen, en aan verfcheidene Boeken getwijfeld werd, hoe en op welke wijze, zijn die twijfelingen opgelost, en de Christenen tot eenparigheid in dit opzicht gebracht geworden? Hier hebben wij aan te merken: Alle de Boeken, welke de Christenen op hunne Lijst of *Canon* des Nieuwen Testaments hebben, zijn reeds in

(*) AUGUST. *de Doctr. Christ.* L. II. C. 8. *de Civit. Dei* L. XVII. C. 20. L. XVIII. C. 36. *sqq.*

(†) ORIGENES *Homil.* XXVII. *in Num. Tom.* II. *Opp. pag.* 374. *ed. Benedictin.*

III BOEK. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in de eerste eeuw in het licht gekomen, toen de Schrijvers nog leefden, of kortlings eerst overleden waren. Deze Schriften zijn echter niet gelijktijdig, noch in dezelfde Landen en Plaatzen, geschreven, maar in een tijdsverloop van twintig of dertig jaren, en meestal aan onderscheidene Gemeenten, of enkele persoonen gericht; daar nu niemand der onmidlijke leerlingen van JESUS, de Apostelen, in eenig geschrift eene lijst van zijne en zijner Medezendelingen Schriften heeft opgegeven, kan men niet anders verwachten, te meer daar de gemeenschap tusschen de Gemeenten der Christenen in het eerst niet zoo geregeld en geschikt was, of 'er is eenige tijd nodig geweest, eer dezelve bij alle de Christenen algemeen zijn geworden. Die Gemeenten en Persoonen, welke Schriften of Brieven ontvangen hadden, kenden derzelver echtheid, en deelden ze aan de andere Gemeenten mede; die Brieven of Schriften, welke aan eenig bijzonder persoon gericht waren, bleven natuurlijk het langst in eenen slechts bepaalden kring bekend, en als zij, vervolgends, bekender werden, vonden de Christenen, in het eerst, min of meer bedenklijkheid en twijfeling, om ze aan te nemen. Dit moest ook natuurlijk plaats hebben, met zulke Schriften en Brieven, als gericht waren aan de Gemeenten van Christenen uit Jooden, en zich in *Palæstina* en deszelfs Hoofdstad *Jerusalem* bevindende, welke minder gemeenschap hadden met de Gemeenten uit Heidenen, in andere Gewesten, en bij welke, in de verwarringen van den alvernielenden Oorlog, in welken geheel *Palæstina* eene uiterste

ver-

verwoesting onderging, ligtelijk de oorspronglijke Handschriften verloren konden raken. Ingevolge van dit alles vinden wij, in de daad, reeds in de Schriften der Kerkschrijveren, van de tweede eeuw, omtrent de meeste en gewigtigste Schriften des Nieuwen Testaments, blijken van eenparigheid en zekerheid. Volgends een bericht, hetwelk wij bij EUSEBIUS vinden (*), zal de Euängelist JOANNES, de drie *Euängeliën* van MATTHEUS, MARKUS, en LUKAS, voor echt verklaard, en het zijne, als eene vervulling van hunne verhalen, opgesteld en 'er bijgevoegd hebben. De aanzienlijke Gemeenten van groote steden, als *Rome*, *Korinthe*, *Thessalonica*, *Filippi*, *Efeze*, *Kolossen*, die van *Galatië*, en de aanzienlijke Leerlingen der Apostelen, TIMOTHEUS, TITUS, Leeraars en Opzieners van groote Gemeenten enz., konden de echtheid der Brieven van PAULUS aan hun geschreven, getuigen, en die spoedig aan andere Gemeenten mededeelen. Op het getuigenis en gezag der Gemeenten, gestaafd door de vergelijking van den inhoud, stijl, en andere bijzonderheden, werden dus, met grond, deze Schriften aangenomen, en wel de meesten eenparig, zonder verder bedenken, alleen zes of op zijn hoogst zeven uitgezonderd, over welke getwijfeld is geworden. Op dezen grond van het eenparig getuigenis der Gemeenten, verdedigde reeds TERTULLIANUS de vier Levensbeschrijvingen van JESUS, of de *Euängeliën* tegen MARCION (†). Niets anders bedoelt ook ORI-

III. BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

GE-

(*) *H. E.* III. 24. (†) *Adv. Marcion.* *L.* IV. C. 5.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GENES bij EUSEBIUS (*), als hij verzekert, *bij overlevering* verstaan te hebben, (εν παραδοσει μαθων,) dat 'er maar *vier Euängeliën* zijn, welke buiten allen kijf in de Kerk van God zijn aangenomen. Hier toe behoort ook die vermaarde plaats van AUGUSTINUS: *Ik zou het Euängelie niet gelooven, indien mij het gezag der Katholijke Kerk daar niet toe beweegde* (†). Zoo erkennen wij op het getuigenis van tijdgenoten, en van zulken, die naast aan hunnen tijd geleefd hebben, dat de Schriften, welke op den naam van CÆSAR of CICERO gaan, in de daad van deze Schrijvers afkomstig zijn. De echtheid dezer Boeken en Geschriften hebben zelfs de vijanden van het Christendom, in de eerste eeuwen, niet durven ontkennen, noch het getuigenis der Christenen durven verwerpen, hoe veel zij ook anders daarmede voor hunne zaak zouden gewonnen hebben. CELSUS sprak wel van een veränderen der Euängeliën door de Christenen, maar ORIGENES bepaalt dit alleen tot de *Marciöniten*. PORFYRIUS, die het Boek van DANIËL zoo hevig bestreed, ontkende echter niet de echtheid der Euängeliën en der Schriften van de Apostelen, en even dus gedroeg zich de Keizer JULIANUS; doch, gelijk wij, in den loop dezer Geschiedenissen, gezien hebben, Dwaalleeraars of Ketters waren de eersten, die de echtheid dezer Schriften bestreden, omdat zij hunne dwa-

(*) *Hist. Eccles.* VI. 25.

(†) *Libr. contra Epistolam Manichæi, quam vocant Fundamenti Cap.* 5. *Tom.* VIII. *Opp. pag.* 111.

dwalingen niet met dezelve overëen konden brengen. Dus verwierpen de *Gnostieken* de Schriften van het *Oude Testament*; en MARCION wilde alleen het *Euängelie* van LUKAS, en niet meer dan *tien* Brieven van PAULUS erkennen, zoo veel wij weten, om geene andere reden, dan omdat hij de overige Boeken volstrekt met zijne gevoelens niet zag te vereënigen, zelfs niet met zulke geweldige veränderingen, als hij zich omtrent dezen, die hij behield, verööorloofde. Merkwaardiger is het, dat de *Manicheïsche* Bisschop FAUSTUS, omtrent het einde der vierde eeuw, deze Boeken aan die Schrijveren ontzegd heeft, aan welken zij, in het gemeen, werden toegeschreven. „ Lang na CHRISTUS, en de Apostelen," schrijft hij in *ééne* van die plaatzen, welke AUGUSTINUS uit zijn werk bewaard heeft (*), „ hebben eenige „ onbekende lieden deze Boeken vervaardigd. Doch „ opdat zij, van zaken schrijvende, daar zij niet „ van wisten, geloof zouden vinden, hebben zij „ de namen der Apostelen, en derzelver opvolgers, „ aan het hoofd van hunne Schriften gesteld, en „ verzekerd, dat zij *naar dezen* geschreven hebben." (Hij doelt op de Opschriften der Euängeliën, *κατα Ματθαιον*, *naar Mattheus*, *of volgends Mattheus*, enz.) „ Echter schijnen zij mij den Leerlingen van „ JESUS een des te harder ongelijk aangedaan te „ hebben, dat zij het tegenstrijdige, hetwelk zij „ hadden opgetekend, aan hun toeschreven, en „ voorgaven, *Euängeliën*, welke zoo opgevuld zijn „ met

(*) *Contra Faust. L.* XXXII. *C.* 2. *T.* VIII. *Opp. p.* 319.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ met dwalingen, en die zoo vele onderling strijdende „ verhaalen en gevoelens bevatten, *naar* of *volgends* „ *hun*, geschreven te hebben." Hetzelfde zegt hij ook in eene andere plaats (*), gelijk hij elders (†) nog meer gronden voor zijne beschuldiging bijbrengt. Dan FAUSTUS komt in de daad telaat, na het overeenstemmend getuigenis der Christenen van drie achtereenvolgende eeuwen, en zijne gronden zijn gemaklijk te wederleggen. Alleen kon de twijfeling der Christenen over sommige Boeken door FAUSTUS tot zijn voordeel gekeerd worden. Waar door, kon hij vragen, zijn de Christenen van sommigen *dezer* Boeken meer zeker, dan van de anderen, over welke zij zelve twijfelden! Doch, wel overwogen, was deze twijfeling een bewijs van de zorgvuldigheid der Christenen, om zich niet te laten misleiden, alzoo zij alleen ging over zulke Schriften, waar van men niet zoo volledige berichten en eenparige getuigenis der Ouden voor zich had, gelijk wij gezien hebben. Deze twijfeling diende tevens, om zoo vele *onechte* en *ondergeschovene* Schriften te onderscheiden en te verwerpen, als reeds vroeg opkwamen.

De Kanonieke Boeken voor Godlijke Schriften erkend.

Na dit alles, is het eene andere vraag, hebben de Christenen van dezen tijd die echte Boeken en Schriften, welke zij op de *Lijst* der Kerkelijke Boeken, of als *Kanoniek*, erkenden, tevens als Godlijke Boeken erkend, en op welke gronden? In de daad, zij erkenden deze Schriften voor *Godlijke*, en wanneer

(*) *L. c. Libr.* XXXIII. *Cap.* 3. *pag.* 329.

(†) *L.* XXX. *C.* 1. *p.* 315. *L.* XXXI. *C.* 1. *p.* 317.

neer zij ze voor *echt* kenden, was 'er tot derzelver *Godlijkheid* flechts een kleine ftap te doen. De Apostelen van JESUS waren zijne gezanten, toegerust met zijnen Geest, hebbende van hem de belofte van onfeilbaarheid, zij waren dus de door JESUS gevolmagtigde Leeraars van den Godsdienst; dezen Godsdienst hadden zij, als eene Godlijke leere, mondelijk gepredikt, dezen flelden zij in fchrift, dus, wanneer men verzekerd was, van de echtheid dezer Schriften, moest men ook de leere daar in vervat, als de Godlijke leere van JESUS, erkennen. Uit hoofde van deze naauwe betrekking tusfchen de echtheid en Godlijkheid dezer Schriften, kan men zelfs zeggen, dat ook de Godlijkheid dezer Schriften, doorgaands, op het *getuigenis* der Gemeenten is aangenomen; doch bovendien bewees men ook deze Godlijkheid, gelijk wij daar van, onder anderen, bij ORIGENES voorbeelden vinden, uit de *voorzeggingen*, in dezelve voorkomende, en derzelver vervulling; uit de wonderwerken, en uit de kracht dezer leere, om het verftand te verlichten, en het hart te bewegen tot geloof en deugd.

III BOEK VI Hoofdft. na C. G. Jaar 363, tot 476.

Godlijke ingeving dezer Boeken, hoe bij de eerfte Christenen begrepen.

Ondertusfchen is het niet gemaklijk te bepalen, in welken zin de oude Christenen deze benaming *Godlijk*, en van *Godlijke Ingeving*, (θεοπνευςος,) verftonden. Dikwijls fpreken zij zoo fterk, dat zij, als het ware, de *Apostelen*, even gelijk de *Oude Profeeten*, zich voorftelden, van welke ATHENAGORAS (*) fchrijft, dat zij door *Geestverrukking buiten*

(*) *Legat. pro Christ. Cap.* 8. *pag.* 36.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

ten hunne denkbeelden, (of verstand,) geplaatst werden, en dat zij, door den Godlijken Geest gedreven, het geen deze in hen werkte, gesproken hebben, alzoo deze zich van hen bediende, als *een fluitenspeler van eene fluit*, daar hij op speelt. Dus noemen de Christelijke Leeräars de Godlijke Schrijvers, *werktuigen* (*οργανα*) *van God*, of *der Godlijke stem* (*). Bij CHRYSOSTOMUS (†), heet hun mond *Gods mond*. AUGUSTINUS noemt de Heilige Schrift de eerbiedwaardige *pen van Gods Geest* (§), en *Gods Handschrift* (**). Eenigzins duidlijker bevatten wij hunne mening, wanneer zij ophelderende vergelijkingen bijbrengen. Dus erkent CLEMENS *van Alexandrië* (††), niet alleen, dat de Heidensche Dichters, door Godlijke aandrift, en door eenen Heiligen Geest, gelijk DEMOCRITUS zeide, veel schoons hebben voortgebracht, maar hij beweerde zelfs (§§), dat de gedachten van deugdzame menschen, in het algemeen, door eene Godlijke ingeving, (*επινοια θεια*,) in hun ontstaan; zoodat de ziel daar naar geschikt, en de Godlijke wil in haar gebracht wordt, waar bij ook de bijzondere Dienaren van God, (*Engelen*,) hunne hulp bewijzen.

Nog

(*) THEOFIL. *Antioch. ad Autolyc. Libr.* II. *Cap.* 11. *pag.* 114. CLEMENS *Alexandr. Stromat. Libr.* VI. *pag.* 698. enz.

(†) *Homil.* XIX. *in Act. Apost. T.* III. *Comment. in Nov. Test. p.* 185. (§) *Confess. L.* VIII. *C.* 21.

(**) *Enarrat. in Ps.* 144. *T.* IV. *Opp. p.* 1208.

(††) *L. supra l.* (§§) *Pag.* 693.

Nog bepaalder zegt EPIFANIUS (*), zoo lang 'er Profeeten nodig geweest waren, hadden deze Heilige mannen, door den waarächtigen Geest, met een vast gemoed, en met behoorlijke *inzichten des verstands*, alles geleerd; zij waren, naar *evenredigheid der gaven*, aan elk hunner van den Geest medegedeeld; en *naar de mate zijns Geloofs*, ten algemeenen nut, met den Heiligen Geest vervuld. Ook scherpt hij, vervolgends, verder tegen de *Montanisten* in, men moest toch niet gelooven, dat de *Profeeten*, en de *Apostelen*, op dezelfde wijze als de Profeeten, profeeterende, *het gebruik van hun verstand ten dien tijde verloren hadden*, wanneer hun toekomende dingen, of in het algemeen de Godlijke wil aan de menschen was bekend gemaakt. Wanneer men sommige berichten der Ouden in aanmerking neemt, zou men bijkans twijfelen, of zij altijd eene *Godlijke ingeving* bij de Heilige Boeken, zelfs in eigenlijke *Godsdienstleere*, of in den overigen *mingewigtigen inhoud*, ik laat staan in alle *woorden*, geloofd hebben. Dus verhalen zij, dat MARKUS zijn *Euängelie* geschreven heeft, op verzoek der Christenen te *Rome*, hetwelk door PETRUS zal nagezien en goedgekeurd zijn. Dus is insgelijks eene oude volksmare, dat LUKAS, de reisgenoot van PAULUS, het Euängelie door dezen Apostel mondeling gepredikt, in geschrift gesteld geeft. Bijzonder zegt ORIGENES (†), van den *schrijfstijl der Apostelen*, dat

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zij

(*) *Panar. Hær.* 48. *pag.* 404-409. *Tom.* I. *Opp.*

(†) *Comment. in Joann. pag.* 86.

III. BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363, tot 476.

zij wel geweten hebben, waar zij in haperden en ongeoefend waren; soortgelijke plaatzen over het geheellijk gebrek aan welsprekendheid bij de Apostelen, en meer dan éénen Israëlitischen Profeet, leest men ook bij sommige volgende Christen-Leeraars. Doch, tevens bespeurt men, zedert de derde en vierde eeuw, dat zich een verhevener denkbeeld van de woorden der Heilige Schrift begint uit te breiden, wier Godlijke ingeving thans meer als bekend ondersteld wordt; het vroom oogmerk, om aan de Heilige Schrift eerbied te geven, versterkte meer en meer deze gevoelens. ORIGENES, wiens neiging, om den Bijbel geheimzinnig te verklaren, zoo veel voedsel nodig had, beweerde reeds (*), dat 'er geen jota noch stip in de Heilige Schrift zonder werking voorkomt. Die zelfde HIËRONYMUS, die van den Profeet AMOS verzekert, dat hij volstrekt geenen stijl had (†), vindt nogthans in de woorden der Bijbelsche Schrijveren zoo veel geheimzinnigs, dat de geleerdste mannen, naar zijne gedachten, zedert eeuwen, den grond van elk dezer woorden, meer gegist dan uitgedrukt hebben (§). CHRYSOSTOMUS, één der aanzienlijkste navolgers van ORIGENES, herhaalt deze gedachte meermalen, zoo zegt hij (**), dat

(*) *Homil.* XXXIX. *in Jerem. Tom.* I. *pag.* 199.

(†) *Imperitus Sermone Expos. in Amos Proph. Tom.* III. *Opp. pag.* 1370.

(§) *Epist.* XXV. *pag.* 62. *Coll. Epist.* XXII. *pag.* 57. *Tom.* II. *Opp. Part.* II.

(**) *Homil.* XVIII. *in Genes. pag.* 173.

dat elke lettergreep, elk ſtipjen, in de H. Schrift, eenen verborgenen ſchat in zich beſluit. Evenwel erkent hij, elders (*), „ dat PAULUS het één en „ ander *op eene menschlijke wijze* heeft voorgedra„ gen; dat hij niet altijd de genade genoten heeft, „ maar dat het hem ook veröorloofd geweest is, „ *iet uit zichzelven voort te brengen.*" AUGUSTINUS (†) bewondert insgelijks de diepte in de woorden der Heilige Schrift. Uit dergelijke welmenende lofſpraken, is naderhand de zoo geprezene ſtelling van *de vruchtbaarheid van den zin der H. Schrift* meer uitgebreid, waar door men haar eene uitmuntendheid boven andere bloot menschlijke goede Boeken meende toe te brengen, maar haar in de daad aan talloze mishandelingen van zoogenoemde uitleggers prijs gaf, die elke van hunne invallen door deze ondoorgrondelijke diepten verdedigden.

III BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Gebruik der H. S. bij de Christenen door lezen.

Deze Heilige Boeken der Christenen, gelijk zij, door derzelver opſtellers geſchikt waren, ten dienſte van allerleië ſoort van Lezers, en met vermaning, dat zij van allen zouden gelezen worden, (*Filipp.* I. 1. 1. *Thesſalon.* V. 27. enz.) zoo werden zij ook, in de daad, van eerſten af, niet alleen, gelijk de Jooden gewoon waren, hunne Wet en Profeeten openlijk in de Sijnagogen voor te lezen, in de vergaderingen der Christenen den volke voorgelezen, waar bij zelfs ongedoopte leerlingen van het Christendom tegenwoordig waren, maar de Christenen la-

(*) *Homil.* XLIX. *in Act. Apost. C.* 23. *Tom.* III. *Comment. in SS. p.* 421. (†) *Confesſ. L.* XII. *C.* 14.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

lazen ze ook voor zichzelven en in hunne huisgezinnen, waar toe zij door hunne Leeräaren werden vermaand; zoo vermaande reeds CLEMENS van *Rome*, een tijdgenoot der Apostelen, de Christenen te *Korinthe*, den eersten Brief, door PAULUS aan hen geschreven, naarstig te lezen (*). ORIGENES wenschte, dat zijne Toehoorers ook in hunne huizen zich in het Godlijk woord oefenden, en zich met deszelfs overweging dag en nacht onledig hielden, te meer, omdat velen, bij de openbare voorlezing, niet toeluisterden (†). TERTULLIANUS spreekt als van iet gewoons, dat Christelijke Echtgenooten de Heilige Schrift met malkanderen lazen (§).

Verklaren en vertalen, waar toe een Uitlegger of Tolk diende.

Het lezen werd door de Leeräars gemaklijk gemaakt, door het vertalen der Heilige Boeken in de gewoone landstaal, dus had men reeds in de eerste tijden verscheidene *Latijnsche* en eene *Syrische* Overzetting. Ja het is meer dan waarschijnlijk, dat reeds in de oudste Gemeenten iemand was aangesteld, die als *Tolk* of *Overzetter*, (Ἑρμηνευτής,) gelijk EPIFANIUS hem, op het einde der vierde eeuw, onder de Kerkedienaren noemt (**), de voorlezingen voor die genen verstaanbaar maakte, die in de taal onërvaren waren; waar van men reeds spooren meent te ontdekken in den eersten Brief van PAULUS, aan de Gemeente van *Korinthe*. (XIV. 27, en 28)

(*) CLEM. ROM. *Epist. ad Corinth. Cap.* 47.

(†) *Homil.* IX. *in Levit. Tom.* II. *Opp. pag.* 240.

(§) *Ad Uxor. Libr.* II. *Cap.* 6.

(**) *Exposit. fid. n.* 21. *Tom.* I. *Opp. pag.* 1104.

28) (*). Men *nodigde* ook zelfs de *Jooden* en *Heidenen*, dat zij de Heilige Schriften lezen, en zich daar door van de waarheid zouden laten overtuigen (†). Ook maakte men reeds vroeg menigvuldige afschriften, zoo dat men niet alleen in de Kerkelijke Boekzaalen verscheidene zoodanige afschriften ten gebruik had liggen, die men daar en bij de *Oudsten* of *Ouderlingen* lezen kon (§); maar ook verhaalt ons EUSEBIUS (**), van den beroemden Martelaar PAMFILIUS, omtrent het begin der vierde eeuw, dat hij niet alleen aan mannen en vrouwen, die daar naar begeerig waren, de Heilige Schrift te lezen gaf, maar ook daadlijk in eigendom schonk, en 'er daaröm vele afschriften van maakte, om ze gereed te hebben, wanneer iemand ze verlangde. Ook meldt CLEMENS *van Alexandrië* (††), dat men de Heilige Schrift gemaklijk te lezen kon krijgen, en ons zijn verscheidene voorbeelden uit deze vroegere eeuwen bekend van Heidenen, die dezelve werklijk gelezen hebben.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De oude Kerkleeräars beweerden insgelijks, ten einde elk aan te spooren tot dit lezen der Heilige Schrift, dat deze duidelijk en verstaanbaar geschreven,

Wat 'er te houden zij van den regel

(*) FROMMANN *de Hermeneuta Veteris Ecclesiæ*, *pag.* 425. *in Opuscul. Philol. atque Histor. Tom.* II.

(†) JUSTIN. *Cohort. ad Græc. C.* 35, 36, 38. ATHENAGORAS *Legat. pro Christian. C.* 8. TERTULLIAN. *Apologet. C.* 31. (§) IREN. *Advers. Hær. L.* IV. *C.* 32.

(**) Bij HIËRON. *Apol. adv. Rufin. L.* I. *T.* IV. *P.* II. *Opp. p.* 357-359. (††) *Stromat. L.* VII. *p.* 758.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476. — des Geloofs.

ven, en dus van ongeleerde menschen van gezond verstand zeer wel verstaan kon worden. Hier toe behoort ORIGENES, daar hij, in zijn Boek tegen CELSUS (*), deszelfs tegenwerpingen omtrent den slechten en eenvoudigen schrijfstijl der H. Schrift, daar mede wederlegt, dat hij aantoont, dat dezelve dus geschreven is naar de vatbaarheid der menschen: „ God," zegt hij, „ heeft niet enkel voor geleer„ de Grieken, maar ook voor de overige Heidenen „ gezorgd." Het is waar, dat men bij de oudste Kerkvaders veel leest van den *regel des Geloofs*, (*regula fidei*,) en dat zij de *Geloofsbelijdenis* der Kerk, als van de Apostelen en derzelver Leerlingen afkomstig, aanprijzen (†); IRENEUS (§) noemt ze de *mondelijke leere, welke de Apostelen aan de Leeraars der Gemeenten overgegeven hebben*, en *welke men volgen zou moeten, indien zij geene geschriften hadden nagelaten*. TERTULLIANUS inzonderheid, in zijn werk *over de verjaring tegen de Ketters*, spreekt van dezen Regel des Geloofs meermalen zeer overdreven, beweerende, dat men met de Ketters, *die zich dikwijls op de Heilige Schrift beroepen*, volstrekt *zich in geenen twist over de Heilige Schrift moet inlaten*, dewijl de Heilige Schrift alleen den Rechtzinnigen toebehoort, en de *Ketters* geene *Christenen* zijn. Maar, wie dit werk en den stijl van TERTULLIANUS kent, zal zich over zoodanige uitspraken niet bevreemden, welke niet meer noch

(*) *L.* VI. *p.* 275. *ed. Spenceri. L.* VII. *p.* 372.
(†) IREN. *Adv. Hær. L.* I. *C.* 2, 3. (§) *L.* III. *C.* 4.

noch anders ten doel hebben, dan zijne Lezers te doen opmerken, dat de Ketters van die waarheid zijn afgeweken, in welker bezit de Christelijke Kerk van eersten af geweest is. Ook verklaart hij elders zijne eigenlijke mening duidelijker. Trouwens, in het zelfde Boek, leidt hij het hoofdkenmerk van de onvervalschte oudheid van den *Katholijken Geloofsregel* af uit de *echte Schriften der Apostelen*, welke nog in de door hen gestichte Gemeenten werden voorgelezen (*). Ook is het bovendien bekend, dat TERTULLIANUS in gantsche Boeken, (zoo als in zijn werk *tegen* MARCION,) *met de Ketters uit de Heilige Schrift heeft getwist*, gelijk hij het Christendom alleen daar uit ontleent, en Jooden en Heidenen aanspoort, om dezelve te lezen. En andere Schrijvers uit de drie eerste eeuwen spreken even min twijfelächtig, en leggen overäl de H. Schrift ten grondslag. Het zou kibbelen wezen, indien men wilde beweeren, dat 'er, buiten de Heilige Schrift, een zekere *Geloofsregel* bij de eerste Christenen hebbe plaats gehad, omdat toch de eerste voordragt der Apostelen, bij monde, ouder was, dan eenige geschriften door hen opgesteld, en dat dus het eerste kort begrip des Christelijken Geloofs uit dit mondelijk onderwijs is opgemaakt; doch deze mondelijke voordragt is geheel en al dezelfde, die naderhand, schriftelijk, door de Apostelen is nagelaten (†). Zedert de tijden van KONSTANTYN *den Groo-*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Cap.* 36.

(†) Een Roomsch Schrijver DU PIN heeft vele plaat-

 zen

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Grooten hebben, insgelijks, de Kerkleeräars daar op aangedrongen, dat de Christenen den Bijbel met vlijt behooren te lezen, en onder alle Leeräaren der vierde eeuw niemand meer, niemand met grooter ijver, en met oplosfing van alle bedenkingen daar tegen, dan de welsprekende JOÄNNES CHRYSOSTOMUS, waar toe hij zelfs een bijzondere leerreden *over de nuttigheid van het lezen der Heilige Schrift* (*), gehouden heeft. Voornaamlijk is de volgende plaats, uit zijne *derde Kerkleerreden over* LAZARUS (†), waardig, om, hoewel wat lang, hier eene plaats te vinden. „ Ik ben om deze re„den," zegt CHRYSOSTOMUS, „ gewoon, den „ inhoud mijner aanstaande Kerkleerredenen, dik„wijls eenige dagen vroeger, aan te kondigen, op„dat gij, in dien tusschentijd, den Bijbel zoudt „ter hand nemen, de geheele Afdeeling of Hoofd„stuk nalezen, en wanneer gij ziet, wat daar uit „ reeds verklaard is, als ook wat daar in nog te „ verklaren overblijft, uw verstand des te leergie„riger maken op het geen, vervolgends, gezegd „ zal worden. Hier toe vermane ik u altijd, en „ zal niet ophouden, u te vermanen, opdat gij niet „ al-

zen uit de oude Kerkleeräaren bijeenverzameld, om te bewijzen, dat zij het lezen van den Bijbel aan alle Christenen ten sterksten hebben aanbevolen. *Dissertation Preliminaire ou Prolegomenes sur la Bible pag.* 231-246. *à Paris* 1701. 4to.

(*) *Serm.* LIII. *quod utilis sit lectio S. Script. Opuscul. p.* 601. (†) *Opuscul. Tom.* V. *pag.* 55.

„ alleen hier, in de Kerk, op het geen voorgedra-
„ gen wordt, opmerkzaam zijt, maar *dat gij u*
„ *zelven, ook te huis, met het lezen der Heilige*
„ *Schrift, ijverig bezig houdt.* Dit zelfde bevele
„ ik ook vlijtig den genen aan, die mij bezoeken.
„ Niemand brenge toch bij mij de laffe en zeer
„ verwerpelijke ontschuldigingen in: „ *Ik heb veel*
„ *voor het gericht te doen; ik moet de openlijke*
„ *belangen der stad bezorgen; ik drijve een hand-*
„ *werk; ik heb eene vrouw; ik moet kinderen op-*
„ *voeden, en mijn huisgezin voorstaan; ik ben een*
„ *wereldsch mensch; het is mijne zaak niet de*
„ *Schrift te lezen; dit komt alleen den genen*
„ *toe, die de wereld verzaakt hebben*; en die op
„ de toppen der Bergen steeds een eenzaam leven
„ leiden. Wat zegt gij, mensch? Zou het
„ daaröm uwe roeping niet zijn, de Schrift te le-
„ zen, ömdat gij van duizend zorgen omgedreven
„ wordt? *Juist daaröm behoort dit immers meer*
„ *voor u, dan voor genen.* Zij hebben de hulp
„ der Godlijke Schriften niet zoo nodig, als die
„ genen, die midden onder vele bezigheden rond-
„ geslingerd worden. Want die Monniken, die zich
„ van de openbare plaatzen, en derzelver gewoel,
„ ontdaan, in de Woestijnen hutten opgericht, en
„ met niemand verkeering of omgang hebben; maar
„ die in de bedaardste rust en stilte, als in een
„ haven, wonende, als Wijsgeeren leven, deze be-
„ vinden zich in alle veiligheid. Wij integendeel,
„ die, om zoo te spreken, midden op Zee rond-
„ geslingerd worden, en gevaar lopen, om duizend

„ zonden te begaan, hebben onöphoudelijk den „ troost der Heilige Schrift nodig. Gene zijn verre „ van den ſtrijd verwijderd; daaröm ontvangen zij „ ook niet vele wonden. Maar gij ſtaat beſtendig „ in de ſlagördè; daaröm ontvangt gij zoo menige „ kwetzuren, en hebt ook des te meer geneesmid- „ delen van doen. Dan tergt u uwe vrouw; dan „ bedroeft u uw zoon; dan wekt een bediende u „ tot toorn; dan belaagt u een vijänd; dan benijdt „ u een vriend; dan benadeelt u een nabuur; dan „ werpt een mededinger u neder; vaak dreigt u de „ rijkdom; of de armoede drukt u; of het verlies „ uwer bloedverwanten maakt u droevig; het ge- „ luk blaast u op, en het ongeluk doet u ſlinken. „ Met één woord, ons omringen, van alle kanten, „ zoo vele gelegenheden en onwederſtaanbare ver- „ zoekingen, tot toorn, tot kommer en verdriet, „ tot verwaandheid en overmoed; overäl ſnorren „ zoo ontelbare pijlen rond, dat wij de wapenrus- „ ting uit de Heilige Schrift ſteeds behoeven. Weet, „ ſtaat 'er, (SIRACHS IX. 20.) dat gij midden „ onder valſtrikken, en op de tinnen der ſtad wan- „ delt. Want zelfs de begeerlijkheden des vleeſches „ verheffen zich heviger tegen de genen, die onder „ het gewoel der menſchen leven. Dan dringt een „ ſchoon gelaad, of een welgemaakt ligchaam, „ door onze oogen binnen; dan brengt een ſchan- „ delijk woord, hetwelk door het oor toegang „ vindt, ons verſtand in wanörde; dikwijls maakt „ een dartel lied, dat de ſterkte van onze ziel in- „ ſlaapt. En waar toe noem ik in de eerſte plaats

„ zul-

„ zulke dingen? Het geen dikwijls veräehtlijker „ dan dit alles schijnt te wezen, de reuk der zal- „ ven, die ons van ontuchtige vrouwspersonen in „ het voorbijgaan tegenkomt, grijpt ons zelfs aan, „ en leidt ons door de bloote ontmoeting gevangen „ weg. Zoo veel is 'er, hetwelk onze zielen be- „ stormt, en daaröm hebben wij de Godlijke ge- „ neesmiddelen nodig, zoo wel, om de reeds ge- „ slagene wonden te heelen, als om die nog te „ volgen staan, af te weeren; als ook, om de van „ verre aankomende pijlen des Duivels, door het „ vlijtig lezen der Heilige Schrift, uit te bluschen „ en te verdrijven. *Want het is onmooglijk, dat „ iemand zalig wordt, die niet steeds van dit „ Geestlijk lezen gebruik maakt.* Ja wij zouden „ in de daad vrolijk kunnen zijn, indien wij ook „ door het onöphoudlijk gebruik van dit genees- „ middel, eenmaal zalig worden. Maar, wanneer „ wij daaglijks gewond worden, en volstrekt geene „ hulpmiddelen gebruiken, welke hoop hebben wij, „ om zalig te wezen! Ziet gij niet, hoe de kun- „ stenaars, die in metaal, goud en zilver, arbeiden, „ en alle anderen, de gezamenlijke werktuigen hun- „ ner kunst gereed hebben liggen; en hoe zij, al be- „ kommerde hen ook de honger, al drukte hen de „ armoede, echter liever alles zouden uitstaan, dan „ dat zij één van hunne werktuigen zouden verko- „ pen, om daar van te leven? — Even dus moes- „ ten ook wij gezind wezen. Gelijkerwijs genen „ den hamer, het ambeeld, en de tang, als werk- „ tuigen gebruiken; zoo hebben wij insgelijks, aan

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ de Schriften der Apostelen en Profeeten, en *aan* „ *elk van God ingegeven en nuttig Schrift*, werk„ tuigen der kunst. En even gelijk genen, door „ deze werktuigen, alle gereedschappen, die zij „ voornemen, vervaardigen; zoo vormen en be„ schaven wij, door dezen, onze zielen. — Ja, gij „ kunt nog meer doen, dan zij. Gij kunt van een „ houten vat misschien éénmaal een gouden ma„ ken, gelijk PAULUS dit getuigt. (2 *Timoth.* II. „ 20.) — Laat ons niet verzuimen, ons deze Boe„ ken te verkrijgen, opdat wij niet doodlijke won„ den ontvangen; laat ons het goud niet begraven; „ maar schatten van Geestelijke Boeken verzame„ len. — Waar deze Boeken zijn, daar wordt alle „ Duivelsche magt verdreven; en de inwoners heb„ ben eene sterke aansporing tot deugd. Want, „ zelfs het aanschouwen dezer Boeken maakt ons „ reeds traager, om zonden te bedrijven. Indien „ wij ook iet verbodens gewaagd, en ons veront„ reinigd mogten hebben, dan veroordeelt ons, „ wanneer wij naa huis terug keeren, en deze Boe„ ken aanzien, ons geweten ons te meer; wij wor„ den daar door ongeneigder, om weder in deze „ zonden te vervallen. Zo wij, daar tegen, in hei„ ligheid blijven; dan verkrijgen wij daar door nog „ meer voordeelen. Want, zoodra iemand het Eu„ angelie heeft aangeraakt, verändert terstond zijn „ gemoed, en verwijdert zich, enkel door het aan„ schouwen, van het aardsche. Komt hier nu een „ opmerkzaam lezen bij, dan wordt de tot God„ lijke dingen ingewijde ziel, gelijk op de heilige

„ plaats

„ plaatzen, gereinigd en verbeterd, dewijl God
„ zelf, door deze Schriften, met haar spreekt.
„ *Maar hoe*, zegt men, *indien wij derzelver in-*
„ *houd niet verstaan!* Alszins verkrijgt gij, ook
„ dan, wanneer gij dien niet verstaat, reeds door
„ het lezen, veel heiliging. Maar, waarlijk, het
„ is onmooglijk, dat u alles even gelijklijk onbe-
„ kend zou zijn. Want juist daaröm heeft de ge-
„ nade des Geestes het dus besteld, dat deze Boeken
„ van Tollenaren, Tentenmakers, Schaap- en Gei-
„ tenhoeders, gemeene en ongeleerde lieden geschre-
„ ven werden, opdat niemand onder den gemeenen
„ man dezen uitvlucht zou kunnen maken; opdat
„ allen, het geen gezegd wordt, gemaklijk verstaan
„ zouden; opdat ook de handwerksman, de knecht,
„ de weduwe, de alleréénvoudigste mensch, eenig
„ gewin en voordeel uit deze Boeken zou kunnen
„ trekken. Trouwens, die genen, welke God van
„ eersten af, met de genade des Geestes verwaar-
„ digd heeft, hebben niet, zoo als de Heidenen,
„ uit ijdele roemzucht, maar tot heil der Toehoo-
„ rers, dit alles opgesteld. — De Apostelen en
„ Profeeten hebben juist het tegendeel gedaan, (van
„ het geen de Heidensche Wijsgeeren en Schrijvers
„ deeden.) Zij hebben, als gemeenschappelijke
„ Leeräars der geheele Wereld, hunne leringen zoo
„ klaar en duidlijk voor ieder één voorgesteld, dat
„ elk van zelven, zich, door het bloote lezen,
„ daar uit kan onderwijzen. Dit heeft de Profeet
„ voorzegd, met deze woorden: *Zij zullen allen*
„ *van den Heere geleerd zijn* enz. (*Jes.* LIV.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ 13. *Jer.* XXXI. 34.) En PAULUS spreekt, (1. „ *Kor.* II. 1.) „ *Dus ben ik zelf, toen ik tot u* „ *kwam, Broeders, niet gekomen met hoogvliegende* „ *Welsprekendheid*, of Wijsheid; en wederöm; „ *Mijne Leere en mijne Prediking* enz. (1. *Kor.* „ II. 4, 6.) Voor wien is niet, in de Euängeliën, alles klaar? Zal wel iemand, die hoort: „ *Zalig zijn de zachtmoedigen, zalig zijn de barmhartigen, zalig zijn de reinen van harte*, en „ meer dergelijke uitspraken, eenen Leeräar nodig „ hebben, om deze woorden te leeren verstaan? „ Zijn ook niet de tekenen, wonderen en geschiedenisfen, voor elk eenen bekend en verstaanbaar? „ Dit is enkel een uitvlucht, een voorwendzel, een „ dekzel der traagheid. Gij verstaat den inhoud „ niet? Hoe zult gij dien ooit kunnen verstaan, „ indien gij niet eene enkele keer 'er uw oog in „ wilt slaan? Neem het Boek in de hand, lees „ de geheele Geschiedenis, behoud het duidelijke, „ en ga het onverstaanbare herhaalde keeren door. „ Kunt gij het, door vlijtig lezen, niet verstaan; „ zoo ga bij eenen wijzen man, begeef u tot den „ Leeräar, spreek met hem, van het geen gij gelezen hebt, en toon hem uwe ijverige leerzucht. „ Wanneer God eene zoo ernstige begeerte in u „ waarneemt, zoo zal hij uwe waakzaamheid en „ uw zorgvuldig naarspooren niet verächten; ja, „ indien zelfs ook geen mensch u leeren kon, het „ geen gij zoekt; dán zal hij zeker zelf het u openbaren. Herinner u den Kamerling der Koningin „ van *Ethiopië*. Deze man was een vreemdeling,

„ (Bar-

„ (Barbaar,) door duizend zorgen gedrukt, en van III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.
„ alle kanten met vele bezigheden omgeven; hij
„ verstond niet, het geen hij las; evenwel las hij,
„ op zijnen wagen zittende. Daar hij zich op reize
„ zoo vlijtig betoonde, zoo verbeeld u, hoe hij
„ zich te huis zal gedragen hebben. — Daar deze
„ nu las, alhoewel hij nog geenen wegwijzer
„ had, zoo heeft hij even daar door spoedig eenen
„ leidsman verkregen. God zag zijne goede ge-
„ zindheden, keurde zijnen vlijt goed, en zond
„ hem terstond eenen Leeräar. Maar, thans is 'er
„ geen FILIPPUS bij de hand! Genoeg, dat de
„ Geest daar is, die FILIPPUS aandreef. Laat ons
„ onze zaligheid niet verwaarlozen. Geliefden! *Dit*
„ *alles is ter onzer waarschuwing geschreven, tot*
„ *welke het einde der eeuwen gekomen is.* Het le-
„ zen der Heilige Schrift verschaft eene groote vei-
„ ligheid, opdat men niet zondige. Maar de on-
„ wetendheid in de Schrift is een gevaarlijke en
„ diepe afgrond. Niets van de Godlijke wetten te
„ weten, sleept ligtelijk het verlies der zaligheid na
„ zich. Dit heeft de Ketterijen gebaard; dit een
„ verdorven leven ingevoerd; dit de grootste wanör-
„ de voortgebracht. *Want het is onmooglijk*, on-
„ mooglijk is het, zeg ik, *dat die geen, die de*
„ *Schrift vlijtig en opmerkzaam leest, zulks doen*
„ *zou, zonder eenig voordeel daar van te behalen.*"
Elders beklaagt zich deze Welsprekende Leeräar (*),
dat men, in zijne Gemeente, genoeg theatrale en
on-

(*) *Homil.* II. *in Matth. T.* I. *Comm. in N. T. p.* 21.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ontuchtige Liederen, maar geenen Psalm, of *een ander stuk uit de Heilige Schrift*, *van buiten wist op te zeggen*; hij noemt het een allergrootst, van den Duivel zelven gesticht, verderf, dat men geloofde, *dat de Heilige Schrift alleen voor de Monniken nodig zij*. Elders (*) beäntwoordt hij de tegenwerping, dat *velen* misschien te arm konden zijn, *om* zich eenen Bijbel te *kunnen kopen*; waartegen hij beweert, dat, zo al de armoede den hoogsten trap bereikte, nogthans het openbaar voorlezen van den Bijbel, elk en een ieder met denzelven genoegzaam bekend zou maken. Daar tegen bestraft hij de Rijken, dat zij slechts met fraaje afschriften van den Bijbel pronkten, zonder denzelven te lezen (†).

Bepaling omtrent het lezen van sommige deelen des Bijbels.

De overige Kerkleeräaren van dezen tijd stemmen in dit opzicht met CHRYSOSTOMUS volkomen overeen. Alleen verdient aanmerking, dat men in zoo verre eene bepaling maakte omtrent het Bijbellezen, dat men, in navolging der Jooden, sommige deelen des Bijbels van de openbare lezing uitsloot, en derzelver bijzondere lezing alleen aan bejaarde lieden toestond. Dus prijst GREGORIUS *van Nazianzus* (§), hoe zeer hij anders de H. Schrift onder de voorrechten rekent, waar van de Christenen zoo veel gebruik mogen maken, als zij willen (**), het voor-

(*) *Homil.* X. *in Johan. Tom.* II. *l. c. pag.* 71.

(†) *Homil.* X. XXXII. *in Joann. l. c. pag.* 201.

(§) *Orat.* I. *pag.* 21. *Tom.* I. *Opp.*

(**) *Orat.* XXVI. *Tom.* I. *Opp. pag.* 457.

voorbeeld der Jooden, bij welken, gelijk bekend is, niemand *het Hooge Lied van* SALOMO mogt lezen, vóór dat hij den ouderdom van 25 of 30 jaren bereikt had, waar bij HIËRONYMUS (*) ook het begin van MOSES eerste Boek, insgelijks het begin en het einde van EZECHIËLS Voorzeggingen telt. Op gelijke wijze werd in vele Christelijke Gemeenten de *Openbaring van* JOÄNNES, van de lijst der Boeken, die openlijk werden voorgelezen, weggelaten, zonder daaröm derzelver echtheid te ontkennen, of haar gebruik volstrekt te verbieden; alleen omdat de duisterheid van dit Boek hetzelve min geschikt deed voorkomen, ter openbare voorlezing en Godsdienstig onderwijs.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Misbruik van dit lezen.

De Christenen lazen ook de Heilige Schriften, in de daad, ijverig. EUSEBIUS (†), spreekt van vele duizenden mannen en vrouwen, die zich daar mede bezig hielden; maar daar tegen weten wij ook, dat bij de *Asceten*, *Kluizenaars*, en *Monniken*, het lezen, van buiten leeren, en zingen, van sommige gedeelten der Heilige Schrift, een werk van het geheugen, en een pligt van bijzondere Godzaligheid was, zonder dat 'er gelet werd, op het verstandig lezen, waar uit dan ook die tegenwerping voortgevloeid schijnt bij andere lieden, dat het Bijbellezen voor de Monniken behoorde, zoo als wij van CHRYSOSTOMUS gehoord hebben.

Gebruik

Ten einde het lezen der Heilige Schriften gemak-

lijk

(*) *Prolog. in Ezech. Proph. T.* III. *Opp. p.* 698.

(†) *Orat. de Laudib. Constantini Cap.* 9.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

der H. S. door vertalingen.

lijk en bruikbaar te maken, hadden de Christenen reeds vroeg gezorgd, voor vertalingen derzelven in de moederspraak van onderscheidene volken. De Schrijvers van de vierde eeuw spreken hier van zelfs in buitensporige bewoordingen. Zoo zegt EUSEBIUS (*), dat de Heilige Schrift in *alle Talen* der Barbaren en Grieken *overgezet* is geworden. De zaak zelve lijdt echter geen twijfel. HIëRONYMUS verzekert (†), dat de Heilige Schrift, reeds vóór LUCIANUS en HESYCHIUS, in vele Talen overgezet is, hetwelk AUGUSTINUS (§) insgelijks als bekend onderstelt. Van het Oude Testament hadden de Christenen, gelijk men weet, de *Alexandrynsche Griekſche* Vertaling des Ouden Verbonds, van welke, als ook van het vermaarde werk van ORIGENES, omtrent deze en andere Overzettingen des Ouden Testaments, onder den Titel van *Hexapla*, in het voorgaande dezer Gefchiedenis gefproken is. Omtrent het Nieuwe Testament was men, in de Oosterfche Gemeenten, fpoedig op Vertalingen bedacht, waar toe misfchien het *Hebreeuwsch Euängelie* van MATTHEUS, hetwelk de *Nazareën* hadden, behoorde. Zekerer is dit van eene *Syrifche Vertaling* der Heilige Schriften (**). Ook kent men de *Armenifche* Overzetting, die door MIESROB, die

(*) *Orat. de Laudib. Conſtant extr.* Verg. CHRYSOST. *Hom.* I. *in Joann. T.* II. *Comment. in N T. p.* 12.

(†) *Præfat. in* IV *Euangelia T.* I. *Opp. p.* 1425.

(§) *De Doctr. Christ. Libr.* II. *Cap.* 5.

(**) Zie IIde *Deel*, *Bladz.* 95.

die in het begin der vijfde eeuw voor de *Armeniërs* letters heeft uitgevonden, met behulp van twee zijner leerlingen, in het jaar 410, voltooid is. Twijfelächtiger is men omtrent de *Persische*, en omtrent eene *Ethiöpische* Vertaling. Eindelijk zijn 'er ook Overzettingen in de beide Egijptische Tongvallen, de Opper-Egijptische of *Sahidische* en de Neder-Egijptische of *Koptische*, die tot dit tegenwoordig Tijdvak schijnen te behooren. In de Westersche Talen is de Bijbel in de *Gothische* Taal overgezet door ULFILAS, waar van reeds op zijne plaats gemeld is; maar bijzonder was 'er meer dan ééne Latijnsche Vertaling voorhanden. Men kon dezelve niet tellen, volgends bericht van AUGUSTINUS (*). „ Want, zoodra iemand, in de eerste tijden van „ het Christendom, een Grieksch Handschrift in „ handen kwam, ondernam hij terstond, om hetzelve te vertalen." Een weinig verder, voegt hij 'er bij (†), dat onder deze allen de *Italiäansche*, (*Itala*,) dat is, die in *Italië* meest in gebruik was, voor de beste te achten zij, omdat zij zich het naauwkeurigst aan de woorden hield (§). Door het gestadig afschrijven derzelve, en de toevallige misslagen, of opzettelijke veranderingen, der Afschrijveren, ontstond 'er in dezelve zoo groote verwar-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *De Doctr. Christ. L.* II. *C.* 11. (†) *C.* 15.

(§) Men zie behalven de Schrijvers der *Inleidingen* in het Oude en Nieuwe Testament voornaamlijk JOS. BLANCHINI *Euangeliarium Quadruplex Latinæ Versionis Antiquæ s. Veteris Italæ etc.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

warring, dat ten laatsten elk Handschrift eene bijzondere Overzetting scheen te zijn. Om deze reden ondernam HIËRONYMUS, geduurende zijn verblijf te *Rome*, in het jaar 383, op verzoek van den Bisschop of Paus DAMASUS, eene verbetering derzelve, beginnende met het *Psalmboek*. Doch, naderhand besloot diezelfde Kerkleeräar, tot eene geheel nieuwe Vertaling; waaröm zijne vrienden bij hem aanhielden, inzonderheid SOFRONIUS, die, in eenen twist met eenen Jood, eenige getuigenissen van CHRISTUS uit de *Psalmen* aangehaald hebbende, van den Jood ten antwoord kreeg, dat het gene SOFRONIUS uit de Alexändrijnsche Overzetting aanhaalde, niet in het Hebreeuwsch stond (*). Wanneer nu HIËRONYMUS reeds een begin gemaakt had van de Overzetting der Boeken des Ouden Testaments, maande AUGUSTINUS (†), in het jaar 403, hem van het voortzetten van dezen arbeid af, door de onäangename gevolgen, welke dezelve toen reeds had. Hij wenschte, dat HIËRONYMUS enkel voortging, om de Heilige Schrift, volgends de LXX Overzetters, te vertalen. „ Want," zegt hij, „ het zou toch „ zeer hard zijn, indien uwe vertaling in vele Ge„ meenten menigvuldig gelezen werd, en de La„ tijnsche Gemeenten daar door bij de Grieksche in „ eenen kwaaden naam zouden komen. Eenen te„ genspreker kan men, door hem den Griekschen „ Tekst, als ééne der bekendste Talen, voor te „ hou-

(*) HIËRON. *Præf. in Libr. Psalm. T.* I. *Opp. p.* 835.

(†) AUGUST. *Epist.* LXXI. *Tom.* II. *pag.* 120. *sqq.*

„ houden, gemaklijk wederleggen, maar wanneer
„ iemand, in eene vertaling uit het Hebreeuwsch,
„ zwarigheid ontmoet, en eene beschuldiging van
„ vervalsching aanvoert; zoo zal men niet gemak-
„ lijk, of wel nooit, tot de Hebreeuwsche getuige-
„ nissen komen, door welke men ze tegen deze
„ beschuldiging zou kunnen verdedigen. Maar, al
„ komt men ook zoo ver, wie zal het dulden, dat
„ zoo vele aanzienlijke Latijnsche en Grieksche ver-
„ talingen veröordeeld werden? Hier komt nog
„ bij, dat, indien ook de Jooden hier over ge-
„ raadpleegd werden, zij anders zouden kunnen
„ antwoorden. Dus schijnt het, dat gij alleen daar
„ toe nodig waart, om hen te kunnen overtuigen;
„ maar wie alsdan hier de Richter zou zijn, zult
„ gij zelf bezwaarlijk willen beslissen. Want, als
„ één van onze Medebroederen, een Bisschop, uwe
„ vertaling in zijne Gemeente liet voorlezen, ver-
„ oorzaakte eene plaats in den Profeet JONA, welke
„ gij geheel anders vertaald hadt, dan zij in het
„ geheugen van alle tegenswoordig zijnde ingeprent,
„ en door de opvolging van zoo vele leeftijden be-
„ kend was, vrij wat beweging. 'Er ontstond zoo
„ veel opschudding over onder het volk, voor-
„ naamlijk toen die genen, die Grieksch verston-
„ den, uwe Overzetting van valschheid beschuldig-
„ den, dat de Bisschop, (want dit gebeurde in de
„ stad,) genoodzaakt was, van de Jooden een ge-
„ tuigenis te vragen. Het zij onkunde of boosheid,
„ genoeg; dezen gaven ten antwoord, dat men
„ juist in de Hebreeuwsche Handschriften vond,

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ het gene de Griekfche en Latijnfche hadden en „ zeiden. Met één woord, de goede man zag „ zich gedwongen, als het ware, het gebrekige te „ verbeteren, dewijl hij toch, na een zoo groot „ gevaar, niet zonder volk wilde blijven. Op deze „ wijze komt het mij ook voor, dat gij, insgelijks, „ in fommige dingen hebt kunnen dwalen. En be„ denk ééns, hoe veel dit betekene, in een ge„ fchrift, hetwelk men, door vergelijking van het „ getuigenis van bekende Talen, niet verbeteren „ kan." Men ziet, dat deze zwarigheid van AUGUSTINUS, alleen daar in haren grond kon hebben, dat hij, zoo min als de Afrikaanfche, of de overige Leeraaren der Christenen, geen Hebreeuwsch verftonden. Evenwel erkende AUGUSTINUS naderhand de nuttigheid van den arbeid van HIËRONYMUS (*), die nogthans ook zelf niet fchijnt begeert te hebben, dat zijne nieuwe Overzetting terftond in het Kerkelijk gebruik zou opgenomen worden (†). Deze beide Leeraaren, AUGUSTINUS en HIËRONYMUS, waren ook niet volkomen eensgezind, over de wijze der vertaling, waar over AUGUSTINUS meer als Wijsgeer, HIËRONYMUS integendeel, als Spraakkundige, oordeelde; waarom deze laatfte eene angftige naauwgezetheid op elk woord afkeurde, en meer op den zin en fierlijken ftijl acht geven wilde (§).

In

(*) *Epist.* LXXXII. *pag.* 152. *l. c.*

(†) *Præf. in Pfalm. Tom.* I. *pag.* 837.

(§) HIËRONYMUS geeft in eenen Brief aan PAMMACHIUS goede regelen op, over de beste wijze van vertalen.

In de daad, men kan niet ontkennen, dat HIëRONYMUS meer dan iemand anders onder de oude Kerkleeräaren, bekwaam was, om de Heilige Schrift te vertalen. Hij verstond Hebreeuwsch, Chaldeeuwsch, Grieksch en Latijn, en had de algemeene grondregelen van vertalen en uitleggen, van de oude Grieken en Romeinen, en de Bijbelsche Oordeelkunde van ORIGENES, geleerd; doch hij volgde niet overal zijne eigene goede grondregelen, omdat hij dikwijls bevreesd was, den geheimen zin der Heilige Schrift te zullen benadeelen, wanneer hij te veel van de woorden afweek; ook was hij niet zelden met den Hebreeuwschen Tekst verlegen, omdat zijn Hebreeuwsch Handschrift, zonder vokaalpunten, geschreven was. HIëRONYMUS maakte, omtrent het jaar 390, of wat laater, een begin van zijne vertaling des Ouden Testaments, uit het Hebreeuwsch, met de *Boeken van Samuël*, en *der Koningen*, vervolgends gaf hij, tot het jaar 392, *Job*, *de Profeeten*, *de Psalmen*, en *de Schriften van Salomo*, vertaald in het licht. De overige Boeken schijnen van hem, tot het jaar 405 toe, voltooid te zijn. Ook vertaalde hij, uit het Chaldeeuwsch, de Boeken *Tobias* en *Judith*; als ook de onechte Bijvoegzels bij *Jeremia*, *Daniël* en *Esther*, doch met aanwijzing tevens van derzelver geringe waarde. Dat HIëRONYMUS ook eene eigene Latijnsche vertaling van het Nieuwe Testament gemaakt hebbe, kan men niet be-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

len. *Epist.* XXXIII. *de optimo genere interpretandi T.* IV. *Opp. Part.* II. *pag.* 248. *sq.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bewijzen. De woorden, welke hij gebruikt, om zijnen arbeid, aan dit gedeelte der Heilige Schriften, aan te duiden, (*Novum Testamentum Graecae fidei reddidi* (*),) wijzen slechts zijne verbetering der oude Overzetting naar den Griekschen Grondtekst aan, en de Voorreden, welke hij voor deze verbetering aan den Bisschop DAMASUS geplaatst heeft, bevestigt dit. Daar HIËRONYMUS dus de eerste was, onder de Christelijke Leeraaren, die ondernam de Alexandrijnsche vertaling der LXX te verlaten, voor den Hebreeuwschen Tekst, haalde hij zich daar door de berispingen en het verwijt van velen op den hals; gelijk wij reeds gezien hebben, hoe weinig AUGUSTINUS daar mede in zijnen schik was; maar niemand voer 'er heviger over uit, dan RUFINUS, de groote tegenspreker van HIËRONYMUS (†); hij houdt het voor eene groote en nooit te verzoenen misdaad van HIËRONYMUS, dat hij, in plaats der door de Apostelen zelve aan de Christenen overgegevene Schrift, eene nieuwe van de Jooden ontleende Overzetting invoerde enz. Alle deze berispingen konden nogthans niet verhinderen, dat de Overzetting van HIËRONYMUS al spoedig opgang maakte, en reeds in het jaar 395, door de Spaansche Gemeenten ten gebruik in den openbaren Godsdienst aangenomen werd. Eindelijk, voegen wij hier bij, schoon het tot laater tijd behoort, dat,

(*) *De Viris Illustr. Cap.* 135.

(†) *Apolog. seu Invectivar. in Hieron. Libr.* II. *T.* IV. *Opp. Hieron. P.* II. *p.* 444. *T.* V. *p.* 288-296. *sqq.*

dat, uit deze Overzetting van HIERONYMUS, zoo als zij, in het vervolg, menigerleië veranderingen geleden heeft, uit de oudste Latijnsche, en uit die, welke deze Leeraar naar de Alexandrijnen verbeterd heeft, de zoogenoemde *Vulgata* gevormd is, welke in de laatere eeuwen eenen zoo hoogen rang bij de Roomsch-Katholijken bekomen heeft.

III BOEK. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Achting voor de overleveringen.

Maar, hebben de Christenen van dien tijd, hunne Geloofs- en Zedenleere, alleen uit de Heilige Schrift, afgeleid, of hebben zij bovendien zich daartoe ook op de oude *Overleveringen* beroepen? Hier is, vooreerst, niets zekerer, dan dat de Leeraars van dezen tijd, de Christenen op de Heilige Schriften gewezen hebben, als genoegzaam, en behelzende alles, wat tot het Geloof en de beoefening der Godzaligheid nodig is. De volgende plaatzen, behalven meer anderen, spreken hier duidelijk. AUGUSTINUS, in dat Boek, waar in eigenlijk zijn oogmerk was, het nuttig lezen der Heilige Schrift gemaklijk te maken, na aangewezen te hebben, welke de *Kanonieke* Schriften waren, gaat dus voort (*):
„ In alle deze Boeken, zoeken de vereerers van
„ God, die zich op zachtmoedige Godzaligheid
„ beijveren, den wil van God. Het eerste, wat
„ men ten dien einde doen moet, is, dat men de-
„ ze Boeken kenne, en alhoewel men ze ook niet
„ terstond verstaan mogt, nogthans door het lezen,
„ of in het geheugen prente, of zich algemeen
„ met dezelve bekend make. Vervolgends, moet
„ men,

(*) *De Doctr. Christ. Libr.* II. *Cap.* 14.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ men, het geen duidelijk in dezelve wordt voor„ gedragen, zoo wel de Levensvoorschriften, als „ de Geloofsregelen, met den zorgvuldigsten vlijt, „ naarspooren. Hoe vatbaarer iemand is, om kun„ digheden te verkrijgen, hoe meer hij van die na„ tuur vinden zal. *Want in het geen, wat in de „ Heilige Schrift duidlijk voorgedragen is, vindt „ men alles, wat het Geloof en de Zeden des le„ vens, te weten, hoop en liefde, betreft.*" Even dus verzekert ATHANASIUS (*), *dat de Heilige en van God ingegevene Schriften, genoegzaam zijn, tot verklaring der waarheid.* Meer dergelijke plaatzen uit CHRYSOSTOMUS, CYRILLUS *van Jerusalem*, BASILIUS *den Grooten*, HIËRONYMUS, en anderen, zouden hier, indien het nodig ware, kunnen bijgebracht worden. Echter, niettegenstaande deze zoo uitdruklijke gezegden, zou het kunnen schijnen, als of de Christenen, behalven de Heilige Schriften, nog eene andere bron gehad en erkend hebben, waar uit zij zekere leerlingen en voorschriften van den Godsdienst ontleenden, indien wij op verscheidenen van hunne gevoelens en Kerkgebruiken letten, waar van men geene spoor in den Bijbel vindt, en daar bij voegt de menigvuldige plaatzen in de Schriften der Kerkleeräaren, die van *Overleveringen*, (παραδοσις en *traditio*,) spreken en gewagen. In het voorgaande dezer Geschiedenis hebben wij niet verzuimd, aan te merken, hoe de Christenen, na den tijd der Apostelen, in de drie eerste eeuwen,

(*) *Orat. contra Gentes T. I. p. 1. ed. Commelin.*

wen, over de *Overleveringen*, gedacht, wat zij daar door verstaan, en hoe zij die bepaald hebben. Wij hebben gezien, dat zij dit woord, *Overlevering*, dikwijls gebruikten, om 'er de Heilige Schrift door aan te duiden, verders, dat zij het woord alleen tot Godsdienstgebruiken en bijzaken bepaalden, omtrent welke men verschillend denken en handelen mogt, volgends de Christelijke vrijheid, welke iedere Gemeente genoot; terwijl zij de gewoonten volgde, die onder haar in gebruik waren. Hoe zeer nu de Leeräars der vierde eeuw, niet zelden, met meer ophefs, van de *Overleveringen* spreken, en dezelve aanprijzen, evenwel kan men duidelijk aantoonen, dat zij in geenen anderen zin spreken, dan de Leeräars der drie voorgaande eeuwen. Eéne der sterkste plaatzen, hier toe behoorende, vindt men in de *Verhandeling* van BASILIUS *den Grooten*, *over den Heiligen Geest* (*). „ Onder de in de Kerk bewaarde Leerstellingen, „ hebben wij eenigen, *uit de mondelijke Leere der* „ *Apostelen*, (εκ της των Αποστολων παραδοσεως,) „ zoo als die ons in geheimenis is overgeleverd, „ aangenomen. Beiden hebben dezelfde kracht tot „ Godzaligheid; en niemand zal ze wederspreken; „ zeker niemand, die slechts eene geringe ervaren„ heid in Kerkelijke instellingen heeft. Want in„ dien wij de *gewoonten*, welke niet beschreven „ zijn, (τα αγραφα των εθων,) als dingen van „ geen groot aanbelang, verächten zouden, dan „ zou-

III. BOEK VI. Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Cap.* 27. *Tom.* III. *Opp. pag.* 54.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ zouden wij het Euängelie zelfs in hoofdpunten „ benadeelen; of liever deszelfs voordragt tot eenen „ blooten naam beperken. Bij voorbeeld, om dat „ geen eerst te melden, wat het eerste en gemeen„ ste is, wie heeft in de Schriften geleerd, dat „ wij de genen, die hunne hoop op onzen Heere „ JESUS CHRISTUS stellen, *met het teeken des Kruis* „ *tekenen moeten?* Welke Schrift heeft ons ge„ leerd, ons *bij het Gebed naa het Oosten* te kee„ ren? Welke Heilige heeft ons de woorden der „ aanroeping, (ἐπικλήσις, een Gebed bij het Heilig „ Avondmaal,) wanneer het Brood der Dankzeg„ ging, en de Beker der Zegening, getoond wordt, „ nagelaten? — Wij zegenen ook het Water in „ den Doop, en de Olie der Zalving, ja zelfs den „ genen, die gedoopt wordt. Naar welke Schrif„ ten! Geschiedt het niet naar eene stilzwijgende „ en geheime leere? En welk geschreven woord „ heeft de *Zalving* zelve met Olie geleerd? Van „ waar is het ontleend, dat men den Dopeling drie„ malen onderdompelt? Uit welke Schrift hebben „ wij de overige *gebruiken bij den Doop*, zoo als „ onder anderen, dat men den Duivel en zijne En„ gelen verzaakt? — Iet anders, zegt hij vervol„ gends, is de leere, (δογμα,) maar iet anders, „ de openlijke voordragt, of Prediking, (κηρυγμα.) „ De eerste wordt verzwegen; deze laatste wordt „ bekend gemaakt." Hoe sterk hier ook de bewoordingen mogen zijn, blijkt nogthans, dat het oogmerk van BASILIUS niet is, de Heilige Schrift uit te sluiten, wanneer hij van *Overleveringen* spreekt;

of

of deze laatste met de Heilige Schrift gelijk te stellen; hij bepaalt deze enkel tot bijgevoegde gebruiken of omstandigheden, of plegtigheden, of bij de uitbreiding van eenig leerstuk of wijze van voordragt derzelve. Zijn eigenlijk oogmerk in deze verhandeling is, de Godheid van den Heiligen Geest te verdedigen, dit doet hij door bewijzen uit de H. Schrift, maar nu roept hij, ten aanzien van de *wijze* van *voordragt*, ook de overlevering te hulp. Dus blijft hij lang staan bij het zoo bekende Gebed, *ter eere des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes*, hetwelk, naar het eerste woord, de (δοξολογια,) *doxologie*, genoemd wordt. Men sprak dit Gebed niet op dezelfde wijze; alhoewel de meestgewoone deze schijnt geweest te zijn: *Eere zij God den Vader, den Zoon, en den Heiligen Geest!* Ook BASILIUS bad in de Gemeente, dan: *met den Zoon en den Heiligen Geest*; dan: *door den Zoon in den Heiligen Geest* (*). Wanneer men hem deswegens tegenwierp, dat de uitdrukking, *met den Heiligen Geest*, niet in de Heilige Schrift gevonden werd; antwoordde BASILIUS hier op, dat ook de Geloofsbelijdenis der Dopelingen niet letterlijk in de Schrift staat, dooh dat dezelve, alhoewel met de Leere der Schrift overeenstemmende, door mondelijke overlevering is bepaald geworden. Men ziet hier uit, dat BASILIUS geene Geloofsleeren enkel uit de *Overlevering* bewezen heeft, en wanneer hij deze te hulp roept, wil hij daar uit alleen den voordragt en bepaling eener,

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *L. c. Cap.* 1. *pag.* 3.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eene gewoonte, wier laater oorsprong men niet kon aantoonen, met recht, voor *Apostolisch* gehouden wordt (*). Dan wilde hij, dat men, uit de algemeene waarneming van zeker Kerkgebruik onder alle Christenen, behoort te besluiten, dat het, of van de *Apostelen*, of *van algemeene Kerkvergaderingen*, zij voorgeschreven (†). Vervolgends verhaalt hij, dat zijne Moeder ongerust was geworden, toen zij gezien had, dat men te *Milaan* op den Sabbath niet vastte; waar over hij den Bisschop AMBROSIUS had geraadpleegd, die hem ten antwoord had gegeven: *Wanneer ik te Rome kom, dan vast ik op den Sabbath; maar ben ik hier, dan vast ik niet;* doe gij ook zoo in elke Gemeente, waar gij niemand wilt ergeren, of zelf geërgerd worden. Zijne Moeder had dit geern aangenomen; en hij zelf had zich naderhand altijd beklaagd, dat door de twistzucht of bijgeloovige schroomvalligheid van vele Christenen, twistvragen verwekt werden, over dingen, welke noch *door het gezag der H. Schrift*, *noch door de Overlevering der algemeene Kerk*, noch door *derzelver nuttigheid, tot verbetering der zeden*, met zekerheid bepaald konden worden. In den naastvolgenden wijdlopigen Brief (§), bevestigt hij dit met voorbeelden, terwijl hij tevens pogingen doet, om voor zekere gebruiken eenen Bijbelschen grond

(*) *De Baptismo contra Donatistas L.* IV. *Cap.* 6. *T.* IX. *Opp. p.* 85. (†) *Ep.* LIV. *T.* II. *Opp. p.* 93.
(§) *Epist.* LV. *s. ad Inquisitiones Januarii Libr.* II. *l. c. pag.* 96.

grond te vinden; dit onderzoek verders met dit algemeen oordeel besluitende: „ Ik kan dat niet „ goedkeuren, hetwelk zonder eene voorgaande ge„ woonte ingevoerd wordt, om als eene geheiligde „ plegtigheid, (*Observatio Sacramenti*,) gevierd te „ worden; alhoewel ik, om de ergernis van som„ mige heilige of onrustige lieden te vermijden, niet „ besta, veel van deze natuur af te keuren. Maar „ dit beklaag ik zeer, dat velen der heilzaamste be„ velen van de de Godlijke Boeken weinig geächt „ worden, en dat alles met zoo vele vooröordee„ len vervuld is. Men bestraft den genen scher„ per, die, op eenen ongeöorloofden tijd, (*per oc„ tavas suas*,) de aarde biddende met bloote voe„ ten aanraakt, dan den genen, die door dronken„ schap zinloos geworden is. Alle dergelijke schik„ kingen derhalven, welke noch *op het gezag der* „ *Heilige Schrift* berusten, noch op *Kerkvergade„ ringen* zijn vastgesteld, noch *door de gewoonte* „ *der geheele Kerk* bevestigd zijn, maar die, naar „ de verschillende gebruiken, in verscheidene Ge„ westen, op ontällijke wijzen, veränderd werden, „ zoodat men de redenen, waaröm men ze heeft „ ingevoerd, bezwaarlijk, of geheel niet, kan op„ spooren, behoorden, mijns bedunkens, waar men „ slechts kan, weggeruimd te worden. Want, *al„ schoon men ook al niet kan aantoonen, dat zij* „ *met het Geloof strijdig zijn; nogthans drukken* „ *zij den Godsdienst zelven*, welken de Godlijke „ barmhartigheid, door zeer weinige en eenvoudig„ ste plegtigheden, (*paucissimis et manifestissimis*

„ Ce-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *Celebrationum Sacramentis*,) in eenen staat van „ vrijheid gesteld heeft, *met slaafsche lasten; zoo-* „ *dat de toestand der Jooden verdraaglijker is*, die „ wel den tijd der vrijheid niet gekend hebben, doch „ evenwel aan wettelijke lasten, maar niet aan mensch- „ lijke invallen, onderworpen zijn geweest. Doch, „ de Kerke Gods, welke met veel kaf en onkruid „ omgeven is, duldt wel veel; maar wat tegen het „ Geloof of goede Zeden is, duldt zij niet." Deze schoone plaats van AUGUSTINUS, hoezeer zij hare zwakke zijden heeft, leert ons het hoog gevoelen van dezen Kerkleeraar, aangaande de Christelijke vrijheid, en hoe hij de Overlevering alleen ter aanprijzing van zekere gewoonten, maar niet tot bewijs van Geloofsleeren, gebruikt wilde hebben. Het is waar, hij zegt in eene andere plaats (*). „ De „ gewoonte van onze Moeder, de Kerk, met be- „ trekking tot den Kinderdoop, is geenszins te „ verächten of voor overtollig te houden; *maar* „ *men zou die niet moeten gelooven, indien zij* „ *niet eene Apostolische Overlevering ware.*" Doch, om niet te zeggen, dat hier het woord *Traditio*, gelijk in zoo vele andere plaatzen bij de Kerkleeräaren, naar allen schijn, *de Leere van* CHRISTUS *en de Apostelen* beteekent, zoo als zij in de H. Schrift staat uitgedrukt; zoo vindt men ook, dat AUGUSTINUS elders (†), zijn eigen uitlegger is, waar hij,

(*) *De Genesi ad Litter. L.* X. *C.* 23. *T.* III. *p.* 204.

(†) *De Peccato Origin. contra Pelagium et Cælestium Libr.* II. *Cap.* 19. *Tom.* X. *Opp. pag.* 175.

hij, naamlijk, zelf de noodzaaklijkheid van den Kinderdoop uit de woorden van JESUS bewijst, *wie niet wedergeboren wordt uit Water en Geest, kan in het Rijk van God niet ingaan.* Uit dit alles besluiten wij, met recht, dat de Kerkleeraars van dezen tijd, hoe zeer ook de Overleveringen verheffende, echter nog steeds, in Geloofsleerstukken, alles tot de Heilige Schrift gebracht hebben.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Vervalsching der H. S, ook door Rechtzinnigen.

Niettegenstaande den eerbied, welken men voor de Heilige Schriften, volgends het voorgaand verhaal, algemeen onder de Christenen koesterde, is het toch merkwaardig, dat niet alleen Ketters en Onrechtzinnigen, reeds vroeg, waar van ons voorbeelden zijn voorgekomen, maar ook *Rechtzinnigen* zich meermalen verstout hebben, daar in eigendunklijke veränderingen te maken. Wanneer EPIFANIUS (*), onder andere bewijzen, dat JESUS een waarächtig mensch geweest is, ook dit aanhaalt, dat hij *geweend* heeft, voegt hij 'er bij: „ Zoo „ als het in de *onverbeterde Afschriften* van het „ Euängelie van LUKAS gelezen wordt; en van dit „ getuigenis heeft ook de Heilige IRENEUS, tegen „ die genen gebruik gemaakt, die beweerden, dat „ CHRISTUS alleen den schijn van mensch gehad „ hebbe. Maar de *Rechtzinnigen* hebben dit woord „ verworpen, omdat zij deszelfs oogmerk en na„ druk niet verstonden." Aan den anderen kant gebruikten de *Ariänen* tegen de *Katholijken* deze woorden, in de Euängelie-Geschiedenis: *Van dien dag*

(*) *Ancorat. Cap.* 31. *Tom.* II. *pag.* 36.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dag en uur weet niemand, ook niet de Engelen in den Hemel, noch ook de Zoon, maar alleen de Vader (*). Men liet daaröm niet alleen dezelve in verscheidene Grieksche Handschriften in MARK. XIII. 32, weg, maar ook vermoeden sommigen, dat de gelijkluidende plaats MATTH. XXIV. 36. om dezelfde reden verminkt is geworden, als waar in de woorden ουδε ο υιος, (*noch ook de Zoon*,) niet meer voorkomen, die volgends het bericht van HIËRONYMUS (†), wel ook in de Handschriften, door ORIGENES en PIERIUS doorgezien, en dus reeds vóór de tijden der *Ariänen* ontbraken, maar daar tegen in eenige Latijnsche Overzettingen stonden, en daarom ook van hem verklaard werden. Dezelfde HIËRONYMUS (§), geeft elders te kennen, dat de twaalf laatste Verzen van MARKUS XVIde Hoofdstuk, bijna in geen één Grieksch Handschrift gevonden werden, om de schijnbare strijdigheid derzelven met de andere Euangelisten. Nog gewaagt HIËRONYMUS (**), in eene andere plaats van zijne Schriften, van een Bijvoegzel op hetzelfde laatste Hoofdstuk van MARKUS, in sommige Grieksche en Latijnsche Handschriften. Zoo heeft ook het Euangelie van LUKAS zulk een Bijvoegzel, misschien uit het een of ander *Apokryf* schrift der eerste eeuw ontleend,

(*) HILAR. *de Trinit. Libr.* I. *Cap.* 29. *pag.* 681. *L.* IX. *C.* 2. *p.* 984. *C.* 58. *p.* 1022.

(†) *Comm. in Matth.* XXIV. *T.* IV. *Opp P.*I.*p.*118.

(§) *Ad Hedibiam de Quæstionib.* XII. *p.* 172. *l. c.*

(**) *Advers. Pelagianos L.* II. *T.* IV. *P.* II. *p.* 520.

leend, onder anderen in één der oudste Handschriften, dat van *Cambridge*, anders van BEZA genoemd, op *Hoofdst.* VI. 5. „ Als hij op denzelfden Sabbath eenen mensch zag arbeiden op den Sabbath, zeide hij tot hem: Mensch! indien gij weet, wat gij doet, zijt gij gelukkig; maar weet gij dit niet, zoo zijt gij vervloekt, en een overtreder der wet." Ondertusschen zijn zoodanige veränderingen min bedenklijk voor de zuiverheid van den Tekst der Heilige Schrift, dan men, bij den eersten opslag, zou vermoeden. *Zij* waren altijd het werk van enkele persoonen, en streden met de heerschende gezindheid der Leeräaren en andere verstandige Christenen; dus zijn zij altijd iet zeldzaams, en worden van de oude Christen-Schrijvers aangehaald, afgekeurd of wederlegd. De menigte van afschriften, tot openbaar gebruik en voorlezing in de Gemeenten geschikt, verhinderden de verspreiding van zoodanige willekeurige veränderingen genoeg; en niet min de naarijver der verschillende gezindten, onder de Christenen, die elkanderen, ten dezen opzichte, stipt gade sloegen. Eindelijk, alle veränderingen, bijvoegzels, uitlatingen enz. welke men, in onderscheidene Handschriften, ontdekt, zijn niet opzetlijk, maar doorgaands misslagen der Afschrijveren, die door overhaasting of onkunde, en onöplettendheid, dezelve begaan, ook wel somtijds het geen iemand op den kant van zijn Afschrift had aangetekend, in den Tekst opgenomen hebben.

Wij hebben, uit dit Tijdperk, een aanzienlijk deel van den *Uitlegkundigen* arbeid der toenmalige Leeräa- Uitlegkunde der H. S.

 ren

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ren over; de *Predikatiën* of *Kerkleerredenen*, door hen over *geheele Booken* des Bijbels, of over *bijzondere plaatzen* uit denzelven gehouden, als ook hunne eigenlijke *Uitlegkundige* werken, die tot onzen tijd gekomen zijn, zijn talrijker, dan in de voorgaande eeuwen. Hoe zeer zij echter in algemeene grondregelen, over het gebruik en de toepassing des Bijbels, overëenkomen, *zoo onderscheiden* is toch hunne *wijze van verklaren* zelve. Onder hen zijn slechts weinige geleerde en geöefende Uitleggers, meer welsprekende en scherpzinnige Predikers, maar zonder taalkennis, en de meesten bloote nabootzers van geächte voorbeelden; maar eenen Schriftverklarer, van alle die kundigheden en bekwaamheden, zoo als men thans zou vorderen, zal men onder hen niet wel aantreffen. ORIGENES was bijkans de algemeene leidsman der *Uitleggeren* van dezen tijd, voor wiens *Leerstellige* misslagen men zich wel zorgvuldig wachtte, maar wien men in zijne *Allegorische* wijze van verklaren des te ijveriger volgde. In zijne waare en groote verdienste omtrent de Heilige Schrift, kwam HIËRONYMUS hem het naast bij, zijnde deze *één* der *Geleerdste Uitleggeren van dezen tijd*; ja hij begon zelfs ORIGENES te overtreffen. Doch de overhaasting van zijnen arbeid, zijne driftige en veränderlijke denkwijze, zijne zucht, om meer belezenheid dan eigen oordeel te vertonen, ook zekere bekommering voor de Rechtzinnigheid, en niet weinige denkbeelden van Bijgelovige Godzaligheid, hinderden hem in den voortgang tot die volkomenheid, welke zijne bekwaamheden hadden kun-

kunnen bereiken. De *algemeen nuttigste Schriftverklarer* was ongetwijfeld CHRYSOSTOMUS. Deze toont eene goede kennis van het Spraakgebruik der Heilige Schrift; dus ontvouwt hij haren woordelijken zin geschikt en naauwkeurig, voornaamlijk is hij gelukkig in Zedelijke Toepassingen, op welke hij zich ook bijzonder toelegt, dus zoo wel voor het hart als het verstand zijner Toehoorderen nuttig zijnde. BASILIUS *de Groote* integendeel, is in zijne *Homiliën* grootendeels meer een *geleerd en zeer woordrijk*, dan een verstaanbaar *Uitlegger van den Bijbel.* AUGUSTINUS ontbrak het aan *Taal- en Spraakkunde*; maar des te minder aan eenen *doordringenden Geest*, die hem dikwijls tot den waaren zin der H. Schrift leidde. Ondertusschen is hij ook vol *spitsvinnigheden*, *geheimen*, en *verborgenheden*, die onder de woorden bedolven zullen liggen, diepzinnige vragen, en Theologische ophelderingen.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Predikatiën onder het Prediken afgeschreven.

Nog verdient hier bij aangetekend te worden, dat men, ten dezen tijde, veelal zijn werk maakte, om de Leerredenen en Voorstellen van aanzienlijke Leeraaren, onder het opzeggen, na te schrijven; zoo liet ORIGENES, toen hij over de 60 jaren oud was geworden, door lieden, die snel schrijven konden, (ταχυγραφοι,) zijne openbare leerredenen optekenen (*). Wanneer GREGORIUS van *Nazianzus* predikte, waren 'er verscheidenen in de Kerk, die schreven. Ook werden de Predikatiën van AUGUSTINUS uit zijn' mond opgeschreven. In de Redenvoe-

(*) EUSEB. *Hist. Eccles.* VI. 36.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voeringen van CHRYSOSTOMUS vindt men eene verscheidenheid, omdat hij dezelve niet allen zelf heeft opgetekend, maar een groot gedeelte door naarstige jongelingen, terwijl hij predikte, nagefchreven werden (*).

Aanwas van het Bijgeloof

Uit zoo veel eerbied en ijver voor de H. Schriften, de eenige waare bronnen, uit welke de leere van JESUS, en eigen aart van den Christelijken Godsdienst gefchept kan worden, zou men, met reden, mogen verwachten, dat deze Godsdienst, in dit Tijdvak, daar hij vrij, en zonder belemmering, mogt beleden en geöefend worden, zich in zijne zuiverheid en voortreflijkheid zou vertoond hebben; en nogthans leert ons de Gefchiedenis, integendeel, dat het Bijgeloof, juist ten dezen tijde, diepe wortelen en welige loten, allerwegen door de Christelijke Gemeenten, gefchoten heeft. Niet, dat ik elke invoering van eenige Kerkplegtigheid, of fchikking voor de Kerkelijke orde en tucht, terftond *Bijgeloof* zou willen noemen, maar zoodanig *Bijgeloof*, hetwelk het ander uiterfte is van *Ongeloof*, en hetwelk door redenloze bijvoegzelen of menfchenvonden, de eigene natuur van den redelijken Godsdienst van JESUS ontäart en verbastert, en met *Joodfche* en *Heidenfche* beuzelingen bezoedelt. De oorzaken van een zoodanig Bijgeloof onder de Christenen waren verfchillende. In het gemeen werkte hier het gewoone vooröordeel der menfchen, dat de Godsdienst voornaamlijk bestaat in het ijverig waarnemen van

(*) SOCRATES *Hist. Eccles.* IV. 4.

van uitwendige plegtigheden, welke vooröordeelen velen, die uit de Jooden en Heidenen tot het Christendom overkwamen, in volle kracht medebrachten; hier uit volgde, dat de waarneming van uitwendige plegtigheden als een onvermijdelijke pligt werd aangemerkt, en de waare Christelijke vrijheid verloren werd. In het bijzonder, was de onkunde eene vruchtbare bron van Bijgelovigheden; de eerbied voor de Heilige Schrift, tot uiterften overflaande, bracht twee geheel ftrijdige gevolgen voort; aan den éénen kant niet te vrede met derzelver letterlijken, en voor elk eenen verftaanbaren zin, was men 'er fteeds op uit, om de zeldzaamfte geheimzinnige uitleggingen van de duidelijkfte plaatzen uit te denken; maar aan den anderen kant, vatte men fommige gezegden, die eene hooger bedoeling hadden, al te zeer naar de letter op, bij voorbeeld, wanneer JESUS van zijne Leerlingen eischt, dat zij hun kruis op zich nemen en hem volgen zullen, dat men de Wereld niet liefhebben, maar Vader, Moeder, Zusters, Broeders, en alles zal verlaten enz. Zwaarmoedige en dweepächtige lieden hielden zulks voor eene volmaaktheid in de Godzaligheid, welke niet voor alle Christenen, maar alleen voor afgezonderden te bereiken was. Van daar de *Asketen*, de *Kluizenaars*, en *Monniken*, van wier Bijgelovigheden wij hier voor reeds zoo veel hebben opgetekend; bovendien werd het Bijgeloof van de aanzienlijkfte Leeräaren aangeprezen, terwijl hetzelve wederftand te bieden, vruchteloos, ja zelfs gevaarlijk was. ——

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Vereëring der Heiligen.

Het *verëeren van Heiligen* was, onder de Bijgelovigheden dezer eeuw, ééne der eersten en voornaamsten. Eene volstrekte afwijking van de eerste grondregelen van den Christelijken Godsdienst. Ten tijde der Apostelen werden alle gelovige en godzalige Christenen *Heiligen* genoemd, als zulken, die aan den dienst van God geheiligd en gewijd waren. Vervolgends begon men den Titel van *Heiligsten* of *Allerheiligsten* te geven aan de Opzieners der Gemeenten en derzelver Leeräaren, welken zich daar na de Bisschoppen bijzonder aanmatigden, even gelijk de eernamen van *Zaligsten*, *Godgeliefdsten enz.*, waaröm zelfs de Kerkelijke Geschiedschrijver SOCRATES (*), eene ontschuldiging maakt, dat hij deze Titels aan de Bisschoppen niet telkens geeft, (θεοφιλεςατυς και άγιωτατυς,) zoo min als hij de Keizers met vleijende benamingen, (θειοτατοι,) noemt, omdat dit voor eenen Geschiedschrijver niet wel staat. Inmiddels ontstond 'er onder de Christenen een soort van wezenlijke Heiligen, zulke Belijders van den Godsdienst, die in grootheid en sterkte van geloof en deugd uitmuntten, en hun leven zelfs voor den Godsdienst veil hadden, de *Martelaren*. Deze verwierven de hoogächting en eerbied der andere Christenen, reeds in het jaar 169, zien wij, in het voorbeeld van POLYKARPUS, hoe men hunne gedachtenis al vroeg in zegening heeft gehouden, door den dag van hunne dood te vieren, zonder nogthans hen te aanbidden (†). Deze eerbied

(*) *Prooem. ad L.* VI. *H. E.* (†) Zie II. *Deel*, *Bl.* 160.

bied nam geduurende de tweede en derde eeuw meer en meer toe, men bezocht hen in hunne gevangenissen, verzorgde hen overvloedig van alles, kuste hunne ketenen, schreef hunne laatste merkwaardige gezegden op, liet hunne voorspraak gelden voor Christenen, die uit de gemeenschap der Kerk waren gesloten, en die op hun verzoek weder werden aangenomen. TERTULLIANUS noemde het eerst den *Marteldood* den *Bloeddoop*, het *laatste hulpmiddel*, hetwelk God had daargesteld, omdat de meesten, na den eersten Doop, gevaar liepen, verloren te gaan, een *Sleutel tot het Hemelrijk*, enz. Volgends CYPRIANUS was deze *tweede Doop grooter in genade, verhevener in magt, en kostlijker in eer, dan de eerste.* ORIGENES ging nog verder, daar hij, hoewel met een bijgevoegd *misschien*, de mening voordroeg, dat *sommige menschen wel door het dierbaar bloed der Martelaren gekocht konden zijn* (*).

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In de eerste drie eeuwen der Christenheid, is ons nogthans geen enkele spoor voorgekomen, dat men deze *Martelaren* of *Heiligen*, in het gemeen, na hunne dood hebbe aangebeden, veel meer hebben wij voorbeelden van gebeden, die men voor de Heiligen deed, hoedanig het volgende gebed is (†); bij de inzegening van het Brood en Wijn, tot het Heilig Avondmaal bestemd, en in de vergadering der gemeente, doch alleen van de gelovigen uitgesproken. „*Wij bidden u*, (προσφερομεν σοι,) ook „*voor alle Heiligen*, welke u van ouds af behaagd „ heb-

Heiligen in de eerste eeuwen niet aangebeden.

(*) Zie II. *Deel*, *Bl.* 68. (†) *Constit. Apost. L.* VIII. *C.* 12.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

„ hebben; voor de Patriärchen, Profeeten, Regtvaardigen, Apostelen, *Martelaren*, Belijders, „ Bisschoppen, Ouderlingen, Kerkendienaren, Onderbedienden, Voorlezers, Voorzangers, Maagden, Weduwen, Leeken, en voor allen, wier „ namen gij zelf kent!" Dit Gebed had, zoo als bekend is, geen ander oogmerk, dan voor hun allen de eeuwige rust van God te smeken, en hem inzonderheid te danken voor den bijstand, aan de Martelaren geschonken.

Gedachten omtrent den toestand der Heiligen na de dood.

Te weten, de aanzienlijkste Leeräars van de eerste Kerk geloofden niet ééns, dat de Heiligen, terstond na de dood, tot de volmaakte zaligheid geraakten, maar wezen hun eene zekere tusschenplaats ten verblijf, tot het einde der Wereld, aan, die zij het *Paradijs*, ook wel *den schoot van* ABRAHAM noemden, eene plaats van verkoeling of verkwikking, (*Refrigerium*,) waar zij op ons wachten, die na hen komen (*). Zelfs durfde men niet ééns met zekerheid zeggen, of zij, even als de Engelen, ten besten der levenden, werkzaam waren. ORIGENES, ten minsten, telt de beäntwoording dezer vraag, onder de verborgenheden, welke God voor de menschen verborgen heeft (†), hoewel hij

(*) JUSTINUS *Dial. Cum. Tryph. Iud. p.* 333. IRENEUS *Adv. hær. L.* V. *C.* 31. TERTULLIAN. *adv. Marcionit. L.* IV. *C.* 34. *Apologet. C.* 47. *de Anima Cap.* 55. ORIGENES *Homil.* VII. *in Levit. Tom.* I. *Opp. pag.* 138. Verg. ons IIIde *Deel*, *Bladz.* 93.

(†) *Comment. in Ep. ad Rom. L.* II. *T.* IV. *p.* 479.

hij elders van hen en van de Engelen sterker spreekt (*). III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Maar toen, in de vierde eeuw, de Monniken en Kluizenaars, als een nieuw soort van *Heiligen*, bij duizenden opstonden, en zich als bovenmenschlijke godzaligen, als wonderdoeners en overwinnaars der booze Geesten voordeeden, greep het Bijgeloof, nu met reuzenschreden voortstappende, de van ouds zoo eerwaardige Martelaren aan, als voorwerpen, der hoogste vereëring waardig, en van wie men zich alle hulp en bijstand beloven mogt. Vele Heidenen, die thans tot het Christendom overkwamen, vonden nu hunne *Beschermgoden* eenigermate, in de *Beschermheiligen* der Christenen, weder, en zelfs een GREGORIUS de Wonderdoener, (*Thaumaturgus*,) vergunde aan het volk, op de gedachtenisdagen der Martelaren, allerhande vermaaklijkheden, om hen, die aan de openbare Feesten onder de Heidenen gewoon waren, daar van af te trekken, en tot de vereëring van den waaren God op te leiden (†). Dus maakt ook EUSEBIUS (§) geene zwarigheid, uit PLATO en HESIODUS te bewijzen, ten einde de Heidenen voor het Christendom in te nemen, dat men de overledene deugdzamen, de Helden en Halfgoden, ook bij hunne graven, voornaamlijk, vereëren moet; en dan voegt hij 'er bij: „ Dit past zeer wel op de dood der van God be- „ min-

In de vierde eeuw neemt de vereëring der Heiligen de overhand, in navolging der Heidenen.

(*) In eene plaats tegen CELSUS, aangehaald in ons III Deel, Bladz. 91. (†) Zie III Deel, Bladz. 227.

(§) *Praeparat. Euang. L.* XIII. *C.* 11. *p.* 663.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ minde mannen, die men met recht Kampvechters „ voor de waare Godzaligheid noemen kan. Want, „ het is ook onze gewoonte, dat wij bij hunne „ graven bijëen komen, aldaar ons gebed verrich„ ten, en hunne gelukzalige zielen vereeren, al het„ welk wij gelooven, met recht te doen." Omtrent twintig jaren daar na, beschuldigde de Keizer JULIANUS de Christenen, dat zij alles met *Graven* en *Grafstekenen* vervuld hadden, evenwel spreekt hij niets van derzelver aanbidding, en lang daar na heeft nog CYRILLUS *van Alexandrië* de Christenen tegen dit verwijt verdedigd, met de gewoonte der *Atheniënzen*, die jaarlijks de gedachtenis vierden, van de dood der genen, die in de verdediging van hun Vaderland gesneuveld waren.

Kerken ter gedachtenis der Martelaren.

De *Kerken*, welke over de Begraafplaatzen der Martelaren, en tot hunne gedachtenis gesticht werden, verdienen hier ook niet vergeten te worden; die wel door AUGUSTINUS verschoond worden, dewijl men alleen hunne gedachtenis daar mede in waarde hield, maar hun geenen Godsdienst, als aan Goden, toebracht, maar als men in aanmerking neemt, dat de beenderen en overblijfzelen, (*Reliquiën*,) der Martelaren, in die Kerken geplaatst, en aan dezelve wonderdaadige krachten toegeschreven werden, door welke AUGUSTINUS zelf geloofde, ongetwijfelde wonderen verricht te worden, zoo was ten minsten de overgang van deze vereering tot de aanbidding der Heiligen zeer gemaklijk; te meer, dewijl doorgaands de Kerkleeraars hieromtrent zeer inschiklijk waren, en zelfs het geen zij, als bijgeloof in on-

kun-

kundige Christenen, afkeurden, nogthans ligtelijk ontschuldigden. Dus wilde AUGUSTINUS het niet geheel afkeuren, als sommige Christenen hunne spijzen bij deze gedachtenisplaatzen der Martelaren brachten, en daar over dezelve hun Gebed spraken, dewijl naamlijk, op deze wijze, de spijzen, *door de verdiensten der Martelaren*, in den naam van den Heer der Martelaren, *geheiligd* werden. HIËRONYMUS (*) keurt het af, dat vele eenvoudige Leeken of vroome vrouwen lichten ontstaken bij de graven der Martelaren, maar voegt 'er tevens bij, dat zij nogthans naar hun geloof zullen beloond worden. ——

Lofredenen op de Martelaren.

Niets strekte meer, om den eerbied voor de Heiligen aan te vuuren, dan de Lofredenen, die door aanzienlijke Predikers op dezelve gehouden werden; in deze werden alle de krachten der welsprekendheid aangewend, om hunne godzaligheid en wonderen te verheffen, en de Christenen tot eerbied voor hen op te spooren, geene aanspraken aan hen, geene uitroepingen, geene bloemen en sieraaden der Rederijkkunst werden gespaard, om hunnen lof te vergrooten, welke, zo zij al bij den spreker enkel gewrochten van zijne kunde, en niet regelrechte *Gebeden* waren, evenwel van den grooten hoop, als zoodanig, werden aangemerkt, en weldra nagevolgd. Omtrent het midden der vierde eeuw, namen deze Lofredenen eenen aanvang, en één der eerste voorbeelden van dezelven is eene Kerkleerreden van BASI-

(*) *Advers. Vigilant. Tom.* IV. *Opp. P.* I. *p.* 284.

SILIUS *den Grooten*, op veertig soldaten, die onder den Keizer JULIANUS den Marteldood geleden hadden (*), welke hij kort na het jaar 360 gehouden heeft. Hier zegt deze Kerkleeräar, onder anderen, tot zijne Toehoorers: „ Hoe veel moeite hebt gij „ gedaan, om *éénen* te vinden, die bij God voor „ u bidden mogt! Hier zijn 'er *veertig*, die een „ eenparig gebed opwaards zenden. Waar twee „ of drie in den naam des Heeren vergaderd zijn, „ daar is hij in hun midden. Maar waar veertig „ tegenwoordig zijn, wie zal daar aan de tegen„ woordigheid van God willen twijfelen? *Wie „ rampen duldt, die neemt tot deze veertig zijnen „ toevlucht; wie zich verblijdt, wendt zich insge„ lijks tot hen; gene, om van zijne onheilen ver„ lost te worden; deze, opdat zijn welvaart besten„ dig voortduure. Hier vindt men eene godzalige „ vrouw, die voor hare kinderen bidt; zij smeekt „ om de wederkomst van haren, op reize zich be„ vindenden, om de gezondheid van haren kranken „ echtgenoot. Verëenigt dus ook uwe gebeden met „ deze Martelaren!*" Een weinig verder roept hij uit: „ ô Heilige Vergadering! ô Geheiligd Heir! „ ô Ondoordringbaar sterke Bende! ô *Gemeenschap„ pelijke Beschermers van het Menschdom!* Goede „ deelnemers der zorgen! Medehulpen des gebeds! „ Hoogstmagtige gezanten! Starren der wereld, „ en Bloemen der gemeenten!" Wat men hier ook ter ontschuldiging zegge, dat BASILIUS toch niet uit-

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 155.

uitdruklijk leert, dat men deze Heiligen aanbidden, maar *met* deze Martelaren bidden zal, zeker, het had nogthans veeleer eenen Christen Leeraar gevoegd, zijnen Toehooreren te vermanen en onder het oog te brengen, dat zij niet verlegen behoefden te zoeken, naar eenen Voorbidder, en voorspraak bij God, maar hen op JESUS CHRISTUS, den Rechtvaardigen! te wijzen. De overige *Homiliën*, door BASILIUS, op gedachtenis-dagen van Martelaren gehouden, bij voorbeeld, ter gedachtenis van BARLAAM, GORDIUS, MAMAS, leiden wel de Christenen meer op om de Martelaren in hunne Godzaligheid na te volgen; doch in dezelven heerscht weder een ander gebrek. Daar 'er van de levensbijzonderheden van deze Martelaren dikwijls weinig bekend was, zoo keert zich de Redenaar, ten einde deze gaping te vullen, aan zijne Toehoorers, aan hen, die MAMAS in den droom mogten gesproken hebben; aan hen, wier medehelper in het gebed hij in de kerk geweest was; *dien hij bijstand verleend had, in hunnen arbeid en nooden, zoo dra hij met zijnen naam was aangeroepen; die hij van de reize t' huiswaards geleid, van krankheden hersteld, en wier bepaalden leeftijd hij verlengd had.* Men vermoedt ligt, hoe spoedig zich menschen voordeeden, die zich zoodanige weldaaden van den Heiligen Martelaar verbeeldden, of daar op roemden, en 'er van getuigen wilden. GREGORIUS *van Nyssa*, Broeder van BASILIUS, heeft insgelijks zoodanige *Lofredenen op Martelaren* nagelaten, onder anderen *drie* op de bovengemelde *veertig Martelaren*, die ook door

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zij-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zoo mild waren deze Redenaars met het verspillen van hunne kunst, dat deze zelfde GREGORIUS de ziel van den Keizer KONSTANTIUS, met omtrent even zoo buitensporigen lof, aanspreekt (*), als die van den door dezen Keizer vervolgden ATHANASIUS, wien hij bovendien bidt, „ *zijne Gemeente* „ *te regeeren, en hem in den Hemel te brengen* (†)!" CHRYSOSTOMUS, die insgelijks de *Martelaren*, zoo dikwijls en zoo welsprekend, geprezen heeft, wacht zich wel van soortgelijke aanspraken aan dezelven, maar bevordert de verëering van hen weder, door den ijver, met welken hij, van de waarde en kracht van hunne *Overblijfzelen*, (*Reliquiën*,) spreekt. *De Graven der Martelaren*, zegt hij (§), *zijn niet anders dan veilige havens, bronnen van geestlijk water, en onuitputlijke schattrezoren van rijkdommen. Laat ons derhalven deze Graven met geloof aanraken!* enz. In eene andere Predikatie ter eere der *Martelaren*, zegt CHRYSOSTOMUS (**), onder anderen: *Niet alleen de Beenderen der Martelaren, maar ook hunne Graven en Bewaarplaatzen, vloejen over van zegeningen.* In eene Redenvoering op de beide Maagden Martelaressen BERNICE en PROSDOCE (††), wekt hij zijne Toehoorers op, met deze woorden: „ Misschien hebt gij veel liefde voor deze Heilige Vrouwen opgevat; *laat ons* „ *nu*,

(*) *Orat.* III. *p.* 63. (†) *Orat.* XXI. *p.* 379.
(§) *De SS. Martyrib. Hom.* LXVIII. *Tom.* V. *Opusc. Varior. pag.* 873. *ed. Francof.* (**) *L. c. p.* 697.
(††) *Opusc. Tom.* I. *pag.* 568.

„ *nu*, met dit vuur, *vóór hare overblijfzelen neder-* III
„ *vallen!* Laat ons hare graven omvatten! Want BOEK.
„ zelfs de graven der *Martelaren* kunnen vele magt VI
„ hebben; zoo als ook de beenderen der *Martela-* Hoofdst.
„ *ren* veel kracht bezitten. Laat ons, niet alleen na C. G.
„ op dezen Feestdag, maar ook op andere dagen, Jaar 363.
„ bij dezelve zitten, *haar bidden en smeeken, dat* tot 476.
„ *zij onze voorspraken zijn!* enz.". Elders echter spreekt deze Kerkleeräar meer overëenkomstig de eenvoudige leere van het Christendom, wanneer hij 'er op aandringt, dat men de *Martelaren eere* en *navolge*, maar *God alleen aanbidde* (*), „ bij „ menschen zij het wel dikwijls nodig, als men „ hen wil verbidden, dat men zich eerst bij hunne „ deurwachters en vleijers vervoege, en eenen „ langen omweg neme, maar bij God vindt men „ niets dergelijks; *hij wil zonder eenen tusschenpersoon*, zonder kosten en uitgaven, *verhooren*; „ *men moet derhalven, in geenen nood of ongeval, tot menschen den toevlucht nemen*; maar, met „ voorbijgaan van allen, bij den Arts der zielen, „ genezing zoeken." Dus ongelijk zijn de Kerkvaders aan zich zelven; zij volgen hunne aandrift en ijver, en nemen aan, het geen zij voor zich best keuren, zonder zich aan vaste en bepaalde grondregelen te houden; ook geven zij te veel toe aan den geest hunner tijden, en luisteren meer naar hunne verbeelding en vernuft, dan naar hun verstand en rede. Men oordeele hier uit, met hoe veel of wei-

(*) *Hom.* IV. *de Poenitentia T.* I. *Opusc. p.* 592.

III. Boek. VI. Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476. Vervolg.

weinig grond, men in later tijd, zich op de overeenstemming dezer Kerkvaderen beroepen hebbe, en men leere hen op hunne rechte waarde te stellen, door hen en hunne schriften te toetsen, aan den geest van hunne tijden.

Niet min dan de *Grieksche* Kerkleeraars, hebben ook de *Latijnsche* of Westersche het hunne toegebracht, om het *Bijgelovig vereeren der Heiligen* te bevorderen. Onder hen is AMBROSIUS, Bisschop van *Milaan*, één der eersten en voornaamsten, die deze *vereering der Heiligen* zoodanig heeft aangeprezen, dat men bijkans niets tot verzachting van zijne uitspraken kan aanvoeren. In zijn Boek *over de weduwen* (*), wil hij, dat *de weduwen* zich tot de *Martelaren* zullen wenden, die weleer een even zwak ligchaam omdroegen, als wij; aan *wier ligchamen wij een onderpand van hunne bescherming bezitten*; die zich *als opzichters van ons leven* betoonen; die ook des te meer in staat zijn, *om voor onze zonden te bidden*, nadien *zij* die *zonden*, welke zij misschien zelve aan zich hadden, *door hun eigen bloed hebben afgewasschen.* Hij noemt hen *voorbidders van onze zwakheid*, (*intercessores nostræ infirmitatis*;) en geeft van dit alles den grond op, dat de zondaars het niet zouden mogen wagen, zich regtstreeks tot den Geneesheer te wenden. Eene rijke bron, zeker! tot alle soort van Bijgeloovigheden. Hij schrijft het aan eene *Gelofte* of het *Gebed*, (*Votis*,) van den Heiligen Martelaar LAURENTIUS toe,

(*) *Libr. de Viduis T.* IV. *Opp. p.* 380.

nie, dat het zijnen Broeder vergund is geworden, nog kort voor zijne dood tot hem te komen (*). Hoe veel hij toegebracht hebbe, tot het Bijgelovig vereeren van Heilige *Overblijfzelen*, zal ons straks nader blijken. Aangaande HIERONYMUS, éénen der schitterendste Kerkleeraren van dezen tijd, hebben wij reeds zoo vele blijken van zijne ligtgelovigheid en zucht, om, als het ware, plantzoenen van nieuwe Heiligen aan te leggen, gelezen, dat wij niet nodig hebben, hier meer van hem te zeggen, te meer, daar wij vervolgens zien zullen, hoe zijn ijver ten dezen tijde bijkans tot vervolging toe is overgeslagen. Meer gematigd verklaart zich, gelijk wij gezien hebben, AUGUSTINUS, alhoewel ook deeze, door zijne onderscheiding tusschen de vereering der Heiligen, en den eerdienst, welken de Grieken λατρεια noemen, en die aan God alleen toebehoort, waar mede hij den eerbied voor de Heiligen tegen de verwijtingen van FAUSTUS den *Manicheër* verschoont (†), der Bijgelovigheid eer een voorwendzel aan de hand gegeven, dan tegengewerkt schijnt te hebben; welke bijgelovigheid zoo ver ging, onder den gemeenen hoop des volks, dat dezelfde AUGUSTINUS tegen de *Manicheën*, welke zich ten sterksten daar aan ergerden, aanmerkt, dat zij zich op domme hoopen van Christenen niet moesten beroepen, die zelfs *in den waaren Godsdienst bijgelovig*, of aan hunne begeerlijkheden zoo overgegeven waren, dat zij daar door vergaten, wat

(*) *Libr. de obitu Satyri fratris T.* IV. *Opp. p.* 230.

(†) *De Morib. Eccl. Cathol. L.* I. *C.* 34. *T.* I. *p.* 531.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wat zij aan God beloofd hadden; hoedanigen vele *aanbidders der graven* waren, die over de dooden op het onmatigst dronken, en den dooden ligchamen spijzen voorlegden, zich zelven boven de begravenen begroeven, en hunne gulzigheid en dronkenschap op rekening van den Godsdienst stelden. Eindelijk, wij hebben reeds hier voor gezien, hoe onberaden de Christelijke Dichters van dezen tijd, PAULINUS van *Nola*, PRUDENTIUS, en anderen, zich aanroepingen van Heiligen in hunne gedichten veroorloofden, waar door derzelver verëering algemeen zou hebben moeten worden, indien zij zulks ten dezen tijde niet reeds geweest ware.

Vervolg. Zoo algemeen, zoo driftig, nam deze verëering der *Heiligen* toe, dat zelfs de vijfde Kerkvergadering van *Karthago*, in het jaar 398 (*), 'er op bedacht was, om 'er een perk aan te zetten, en zelfs dit durfde men niet dan met schroom doen, omdat men voor opschuddingen vreesde onder het volk. Doch niet alleen bij het volk, maar ook bij de Christenen van den eersten rang, was, ten dezen tijde, deze verëering der Heiligen reeds ingeslopen. Keizer THEODOSIUS, zich toerustende tot den krijg tegen EUGENIUS, ging, verzeld van de Geestlijkheid en het volk, alle plaatzen rond, waar men zijn gebed verrichtte; werpende zich, in een haairen kleed, *voor de graven der Martelaren en Apostelen neder, en smekende*, door hunne getrouwe voorbidding, om de nodige *hulp* en *bijstand* (†). Men

(*) HARDUIN. *Act. Concil. T.* I. *p.* 988.

(†) RUFIN. *Hist. Eccles. L.* XI. *C.* 33.

Vereëring der Engelen.

Men heeft opgemerkt, dat de bijgelovige *vereëring der Heiligen*, eenen aanvang genomen hebbende, *van min bekende menschen*, na dezen de *Apostelen*, later de *Engelen*, en eindelijk de *Maagd* MARIA, tot haar voorwerp heeft genomen. Deze voortgang was zeer natuurlijk. Zeer vele *Gemeenten* hadden eerst hare *bijzonder tot haar behorende Martelaren*, die onder haar in geduld en volstandigheid des geloofs en der heiligheid hadden uitgemunt, en wier gedachtenis zij jaarlijks bij hunne grafsteden vierden; de vereëring derzelve was dus bij deze Gemeenten de eerste en naaste. Vervolgends kreeg ook de Kerk in het gemeen, van tijd tot tijd, *algemeene Heiligen*, en nam daar toe de *Apostelen* en zulke *Martelaren* aan, die meer algemeen bekend en op de *Lijst der Martelaren* geplaatst waren. Van de zinlijke voorwerpen, van menschen, die men, als met menschlijke zwakheden bekend, vrijmoediger vertrouwde, en op welken de menschheid zich beroemde, kwam men tot de zalige Geesten, de *Engelen*; de dienst van dezen, gelijk ook van de *Maagd* MARIA, nam eerst, in dit Tijdperk, eenen aanvang, hoewel niet zonder tegenkanting, hoe zeer de vereëring der *Engelen* voor de menschen veel sterker bekoring scheen te hebben, dan die der Heiligen, omdat, misschien, de Bijbel al te duidlijk den dienst der Engelen tegensprak en afkeurde; evenwel werden de Engelen door de Christenen der drie eerste eeuwen niet aangebeden, nog met eenigen eeredienst vereërd. Ondertusschen spraken de Leeräars der Christenen nu en dan van derzelver be-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

betrekking tot de menschen, als *Beschermof Geleï-Engelen*, en *Bestuurers* der ondermaansche zaken. Volgends ATHANAGORAS (*), had God, daar zijne Voorzienigheid het Geheel-al omvatte, de bijzondere regering van de enkele deelen der Schepping aan de Engelen opgedragen: ORIGENES maakt hen tot Geleï-Geesten der Godzaligen, wier gebeden zij aan God, door den eenigen Hogenpriester, voordragen (†), doch niemand bewijst te gelijk zoo krachtig, als ORIGENES, dat de Engelen niet moeten worden aangebeden (§), hoe zeer men hun ook achting verschuldigd zij, als aan verhevener wezens. Deze denkwijze omtrent de Engelen bleef ook in de vierde eeuw stand houden. Evenwel vond toen reeds eene Kerkvergadering, die van *Laodicea*, nodig, *de verëering der Engelen*, als eene *Afgoderij*, te verbieden, waarschijnlijk, omdat eenige dwaalgeesten sommige *Katholijke* Christenen daartoe begonnen te verleiden. En SOZOMENUS (**), bericht ons, dat KONSTANTYN *de Groote*, niet ver van *Konstantinopolen*, eene Kerk hebbe gesticht, die den naam droeg naar den Aarts-Engel MICHAËL, (Μιχαηλιον,) omdat men geloofde, dat deze aldaar verscheen, gelijk hij, de Geschiedschrijver zelf, zulks als waarheid getuigen kon, als hebbende aldaar eene uitnemend groote weldaad ontvangen;

(*) *Legat. pro Christian. pag.* 27.
(†) *Adv.* CELS. *L.* VIII. *pag.* 401. *ed. Spencer.*
(§) *L. c. Libr.* V. *p.* 239. *Libr.* VIII. *p.* 416.
(**) *Hist. Eccles. Libr.* II. *Cap.* 3.

gen; daar tegen echter hebben wij het uitdruklijk getuigenis van AUGUSTINUS (*): „ Wij vereeren „ de Engelen door liefde, niet door hen te dienen; „ *wij bouwen hun geene Tempelen.* Want, zij „ willen van ons niet vereerd worden, alzoo zij „ weten, dat wij zelve, indien wij godvruchtig „ zijn, Tempelen zijn van den Allerhoogsten God." Misschien spreekt SOZOMENUS, die omtrent honderd jaaren na KONSTANTYN leefde, van zijnen tijd, in welken deze Kerk, door KONSTANTYN gesticht, na den tijd dezes Keizers, aan den Aarts-Engel was gewijd geworden, dewijl hij niet uitdruklijk *zegt*, dat deze Keizer zelf deze Kerk aan den Aarts-Engel toegewijd had. Intusschen gewagen de Kerkleeräars van dezen tijd reeds overvloediger van de magt, verrichtingen en verdiensten der Engelen bij de menschen. GREGORIUS van *Nazianzus* gelooft dus, dat elke stad en gemeente haren Beschermengel hebbe (†). AUGUSTINUS (§), laat zich uit het Boek van TOBIAS bewijzen, *dat de Engelen onze gebeden voor God brengen*, eldets nogthans roept dezelfde Kerkvader (**), God aanspreekende, uit: „ Wien zou ik toch vinden, die mij met u „ zou verzoenen? Zou ik tot de Engelen gaan? „ Maar

(*) *De Vera Relig. Tom.* I. *Opp. pag.* 588.

(†) *Orat.* XXXII. *Tom.* I. *Opp. pag.* 516. Vergel. EPIFAN *Hær.* LI. *Tom.* I. *Opp. pag.* 456.

(§) *Epist.* CXX. *Cap.* 29. *Tom.* II. *Opp. pag.* 340. *Epist.* CXXX. *Cap.* 9. *pag.* 295.

(**) *Confess. L.* X. *Cap.* 41., 42. *T.* I. *Opp. p.* 145.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ Maar met welk gebed? Met welke geheiligde „ plegtigheden? (*Sacramentis.*) Velen, die pogen, „ tot u terug te keeren, en daar toe door zichzelven buiten staat waren, hebben dit beproefd; „ maar zijn in eene begeerte tot zonderbare gezichten vervallen, en zijn waardig geweest, om verdwaasd te worden — Zij zijn, door de magten „ der lucht, met tovergeweld misleid geworden, „ omdat zij eenen Middelaar zochten, door wien „ zij gereinigd konden worden, waar 'er geen was." Ook gewaägt hij van zekere lieden, die hij *vereërers der Engelen*, (*Angelici*,) noemt, als eenen aanhang, welke toen, volgends EPIFANIUS (*), reeds te niet gemaakt was. Met één woord, onder alle de Leeräaren van dezen tijd, kan men niemand, dan alleen AMBROSIUS, noemen, die zich uitdruklijk voor de *aanbidding der Engelen* verklaart. Deze, die de Christenen aanspoort, om hunnen toevlucht tot de *Martelaren* en *Apostelen* te nemen, wil ook, dat zij *tot de Engelen bidden zullen, die hun ter bescherming gegeven zijn geworden* (†). Een blijk, dat, zo hij niet de eerste invoerer van deze gewoonte, dezelve nogthans in dezen tijd nog geheel zeldzaam geweest is.

Vereëring der Maagd MARIA. Kollyridiänen.

Eéne enkele, nog bovendien duistere plaats, bij IRENEUS (§), uitgezonderd, in welke hij MARIA de *Patronesse*, (*Advocata*,) van EVA noemt, komt ons, in de drie eerste eeuwen van het Christendom,

(*) *De Haer.* C. 39. (†) *Libr. de Viduis* T. IV. p. 380.
(§) Zie ons IIde *Deel*, *Bladz.* 267, 268.

dom, geene spoor voor, van eenige buitengemeene verëering der Jongvrouw MARIA, de Moeder van JESUS CHRISTUS. Omtrent het einde der vierde eeuw, ontmoeten wij het eerste voorbeeld van *Christenen*, die haar eene eere begonnen te bewijzen, meer dan aan een' mensch toebehoort; doch deze Christenen worden voor *Onrechtzinnigen* en *Ketters* verklaard. Eenige vrouwen, uit *Thracië* en *Opper-Scythië* naa *Arabië* gekomen, verëerden de Maagd MARIA, als of zij God was; zoo verhaalt EPIFANIUS (*) de zaak; zij offerden aan haar een klein koekjen, (κολλυρις,) hielden vergaderingen, en offerden aan haren naam, alle palen te buiten gaande, en tot ontëering van God. Zij sierden eenen wagen of vierkanten zetel op, over welken zij een linnen kleed spreidden, waar op zij, op zekeren staatlijken tijd in het jaar, het gemelde brood, eenige dagen lang, ten toon legden; en het in den naam van MARIA geöfferd hebbende, aten zij 'er allen van. Naar deze koek geeft EPIFANIUS aan deze lieden den naam van *Kollyridiänen* of *Kollyridiänerinnen* (†); verders vindt deze Schrijver hier eene schroomlijke Ketterij in, welke hij van den *Duivel* afleidt; hoe zeer men waarschijnlijk mag gissen, dat deze, nog half Heidensche, vrouwen, tot het Christendom overgebracht, door verkeerde voorstelling van CHRISTUS en *zijne Moeder*, daar mede misschien hare Heiden-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Haeres.* LXXVIII. *Cap.* 23. en *Haeres.* LXXIX. *Cap.* 1. *sq. Tom.* I. *Opp. pag.* 1054, 1057.

(†) *Anakephalaios. pag.* 128, 130, 150. *T.* II. *Opp.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

denſche denkbeelden van de *Moeder der Goden* vermengd, en in hare eenvoudigheid gedwaald hebben. In de wederlegging van deze Ketterij, zegt de Kerkvader onder anderen: Het ligchaam van MARIA was wel heilig, maar zij was evenwel geen God. Zij was ook Maagd, maar is ons evenwel niet ter aanbidding voorgeſteld; zij zelve, integendeel, heeft den genen aangebeden, die uit haar vleesch geboren was enz.

Verſchillen over den Maagdelijken Staat van MARIA.

Doch, terwijl de leeräars van dezen tijd zoodanige *grove* Bijgelovigheid beſtreden, welke de Maagd MARIA bovenmatig onderham te vereeren, begunſtigden zij, te gelijker tijd, door het verheffen van den ongehuwden Maagdelijken Staat, en MARIA daar toe ten voorbeeld aan te prijzen, eene *fijnere* Bijgelövigheid, omtrent deze Moeder van JESUS, des te meer, gelijk wij daar van reeds de voorbeelden gezien hebben, in HIËRONYMUS en AMBROSIUS. Deze beide Leeräars beweerden, met den grootſten ijver, de ſtelling, *dat* MARIA, *haar geheele leven lang*, *Maagd gebleven zij*, en het tegenövergeſtelde gevoelen was, eer men 'er aan dacht, Ketterij geworden; hoewel TERTULLIANUS hetzelve reeds was toegedaan geweest (*). De vermaarde *Ariäanſche* Bisſchoppen, EUDOXIUS en EUNOMIUS, leerden hetzelve openlijk voor de Gemeente (†), doch EPIFANIUS, zoo vruchtbaar in het ſmeeden van Ketters en Ketternamen, gewaagt van eene bijzondere ge-

(*) *De Monogamia Cap.* 8.

(†) FILOSTORG. *Hist. Eccles.* VI. 2.

gezindte, welke, naar dit gevoelen, den naam van III
Tegenstrevers van MARIA, (ἀντιδικομαριανῖται,) zal BOEK
gevoerd hebben. In *Arabië* inzonderheid, schrijft VI
hij (*), stonden sommigen op, die uit vijandschap Hoofdst.
tegen de Heilige Maagd, of uit nijd, of door dwa- na C. G.
ling, zich verstoutten, te beweeren, dat MARIA, na Jaar 363. tot 476.
de geboorte van CHRISTUS, met haren Man JOSEF, echtelijk hebbe saamgewoond. Dit gevoelen zal van den ouden APOLLINARIS, of van zijne Leerlingen, oorspronglijk wezen, waaromtrent echter EPIFANIUS twijfelt. EPIFANIUS wederlegt deze lieden, in eenen Brief, welken hij, in het jaar 370, naa *Arabië* zond, en ook in zijn werk heeft ingevoegd. Zijne voornaamste bewijzen zijn, dat MARIA altijd met den eernaam van *Maagd* benoemd wordt; dat JOSEF reeds tachtig jaren oud was, toen zij aan hem verloofd werd, en weduwnaar van zijne eerste vrouw, bij welke hij zes kinderen geteeld had, en zou deze grijsaart eene Maagd daadlijk tot zijne vrouw genomen hebben? Ook zou hij, wetende, dat MARIA zwanger was van den Heiligen Geest, haar niet hebben durven aanraken. Zij, die dit ontkennen, behoorden de kinderen op te noemen, welke MARIA na CHRISTUS ter Wereld zou gebracht hebben; waar toe zij volstrekt niet in staat zijn, want de *Broeders* van CHRISTUS, in de Heilige Schrift gemeld, zijn de Zoons van JOSEF, uit zijn eerste huwlijk enz.

Zoodanige wederlegging kon niet verhinderen, HELVI-
dat

(*) *Hæres.* LXXVIII. *Tom.* I. *Opp. pag.* 1033.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

DIUS en BONOSUS.

dat anderen insgelijks voortgingen te ontkennen, dat MARIA altijd Maagd gebleven zij. Onder dezen behoort HELVIDIUS, wiens aanhangers naar hem *Helvidiänen* genoemd zijn (*); wij kennen dezen man alleen uit zijnen Tegenschrijver HIËRONYMUS (†), die hem als eenen lompen onkundigen Leek afschildert, die niet verdiende, dat zijn geschrift beäntwoord werd; en uit GENNADIUS (§), die hem voor eenen Leerling van den *Ariäanschen* Bisschop AUXENTIUS uitgeeft, en voor eenen nabootzer van den Welsprekenden Heidenschen Staatsman SYMMACHUS; hij zegt, dat hij zijn Boek tegen den duurzamen Maagdelijken Staat van MARIA, uit Godsdienst-ijver, geschreven heeft, terwijl hij echter in hetzelve zoo wel den stijl als de uitvoering verächt, alhoewel de overblijfzels en brokstukken van dit werk, die bij HIËRONYMUS voorkomen, niet zoo geheel slecht zijn. De wederlegging van dit Boek, door HIËRONYMUS, die in het jaar 383 te *Rome* uitkwam, is, gelijk doorgaands de twistschriften van dezen Kerkleeräar, vol scheldwoorden en bitterheden, doch, hij overtreft EPIFANIUS, in geleerdheid en uitlegkunde der Heilige Schrift. Niettegenstaande deze Wederlegging van HIËRONYMUS, vond het gevoelen van HELVI-

DI-

(*) AUGUSTINUS (*de Haer. Cap.* 8.) houdt hen voor dezelfden met de *Antidikomarianiten*, doch zij schijnen, ten aanzien van tijd en plaats, onderscheiden te zijn.

(†) *Advers. Helvid. de Perpetua Virginit.* B. *Mariæ Virginis Tom.* IV. P. II. *Opp. pag.* 129.

(§) *De Viris Illustrib. Cap.* 32.

DIUS, nog in de laatste jaaren der vierde eeuw, eenen verdediger, in BONOSUS, die, gelijk men vermoedt, Bisschop was te *Sardica*, in *Illyrië*. Men ziet dit uit eenen Brief, die, naar allen schijn, afkomstig is van den Roomschen Bisschop SIRICIUS, en eene op zijne wijze korte wederlegging van dit gevoelen, bevat (*); ook is het waarschijnlijk, dat AMBROSIUS zijne Kerkreden *over den bestendigen Maagdelijken Staat van* MARIA tegen dezen BONOSUS heeft gericht. Nadat mannen van zoo groot aanzien, in de Kerk, AMBROSIUS, HIËRONYMUS, en EPIFANIUS, zoodanige uitspraak gedaan, en eene *uitlegkundige* vraag tot *Ketterij* en *Godloosheid* gemaakt hadden, durfde niemand zich verder in het onderzoek derzelve inlaten.

Hier bij bleef het, ten dezen tijde, met de vereering van MARIA, van welke EPIFANIUS zelf nog schrijft, dat de Heilige Schrift vervolgends van haar zwijgt, opdat de menschen niet te hoog met haar zouden gaan, ja, dat men niet met zekerheid van haar kan zeggen, *of zij onsterflijk gebleven, dan of zij gestorven is*; maar van de *Martelaren* en andere *laater Heiligen*, van de *Apostelen*, en zelfs van de *Profeeten*, bezat men, of meende men de *ligchamen* en andere *overblijfzelen* te bezitten, die wonderen verrichtten, en die men daarom bijgelovig vereerde. Wij hebben reeds op zijne plaats (†) gesproken van den oorsprong en waarschijnlijke aanleiding tot de-

Vereering der Reliquien of H. overblijfzelen.

(*) HARDUIN. *Concil. Tom.* I. *pag.* 859.

(†) IVde *Deel*, *Bladz.* 94.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze soort van Bijgelovigheid onder de Christenen, welke onder de Christenen der twee eerste eeuwen onbekend was, hoe zeer zij misschien uit dankbare liefde deze en gene *gedenktekenen* van JESUS en de *Apostelen*, die bij geval bewaard waren gebleven, in waarde hebben kunnen houden. Trouwens, dat de *Karpocratiänen*, een *Gnostische*-aanhang in de tweede eeuw, geschilderde, of ook andere afbeeldingen van CHRISTUS, waar toe PILATUS de schets zou gemaakt hebben, onder zich hadden, en deze gekroond en naast de afbeeldingen van Heidensche Wijsgeeren geplaatst, en die, naar de gewoonte der Heidenen, vereerd zullen hebben, verdient nauwelijks bijgebracht te worden (*). AUGUSTINUS (†) voegt 'er bij, dat zekere MARCELLINA, die tot deze gezindte behoorde, de Beelden van JESUS en PAULUS, HOMERUS en PYTHAGORAS, zonder onderscheid, aangebeden, en daar voor wierook ontstoken hebbe. De *Katholijken*, zich door zulke voorbeelden van de Ketters onderscheidende, schijnen, tot de tijden van den Kerkgeschiedschrijver EUSEBIUS toe, niet eens *Beelden* van CHRISTUS en de *Apostelen* bewaard te hebben. Deze toch besluit zijn verhaal van het bekende Standbeeld te *Paneas*, met deze woorden (§): „ Men behoeft zich ook niet „ te verwonderen, dat Heidenen, die voordezen „ weldaden van den Verlosser ontvangen hadden, „ op

(*) IRENEUS *adv. Hær. L.* I. *C.* 24. EPIFAN. *Hæres.* XXVII. *T.* I. *Opp. p.* 108. (†) *De Hær. C.* 7.

(§) *Hist. Eccles. Libr.* VII. *Cap.* 18.

„ op deze wijze gehandeld hebben. Want wij hebben „ ook de schilderijën van PAULUS en PETRUS, en „ van CHRISTUS zelven, tot heden toe bewaard „ gezien. De Ouden plagten in het gemeen hunne „ Verlossers, zonder onderscheid, *naar Heidensche* „ *gewoonte*, op deze wijze te vereeren." Hij bericht wel terstond daar op (*), dat de Christenen den *Leerstoel* van den Jongen JAKOBUS, den Apostel, eersten Bisschop te *Jerusalem*, tot zijnen tijd toe, bewaarden, en in eere hielden, doch zulk een kenmerk van geliefd aandenken zal niemand gelijk stellen met de verbeelding der laater Christenen, dat God door brokken van CHRISTUS Kruis wonderen verricht hebbe; of met hun verlangen, om *Lijken van Martelaren* in hunne Kerken te bezitten, die te *kussen*, knielend bij dezelven te *bidden*, en *wondervolle werkingen* van dezelve te verwachten. Deze Bijgeloovigheid vond niet alleen haare aanleidende oorzaak in de *liefde* en *hoogächting* voor de *Martelaren*, maar was tevens eene navolging van het voorbeeld der *Heidenen*, gelijk VIGILANTIUS erkende, die Altaren en Tempels bouwden over de graven van hunne Helden, maar ook de assche en beenderen van hunne geliefde overledenen in vazen verzamelden, en zorgvuldig bewaarden, en geern de lijken van uitmuntende mannen bezaten, opdat de plaats, waar zij begraven waren, van derzelver bescherming verzekerd ware. In *Egypte*, waar de *Egyptenaars* van ouds hunne overledene bloedvrienden

(*) *Cap.* 19.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den balsemden en in hunne Huizen bewaarden, handelden de Christenen op dezelfde wijze, met de ligchamen der *Martelaren*, welke zij, op deze wijze, geloofden te vereeren. Vergeefs verzette zich ANTONIUS, de Vader der Monniken, hier tegen, verzoekende de Bisschoppen op het ernstigste, om hunne Leeken daar van beter te onderrichten, ja het was om deze reden, opdat men ook zijn lijk na zijne dood niet uit het graf zou nemen, dat hij zich, zijn einde voelende naderen, in het binnenste van het Gebergte begaf, en zich van twee van zijne Medegezellen op eene plaats liet begraven, die niemand te weten kwam (*).

Onëchte Reliquien vereerd.

Wij hebben reeds, in een voorgaand Deel (†), het eerste voorbeeld, van het overbrengen van ligchamen van Heiligen in eene Kerk, verhaald, in het jaar 359, op bevel van Keizer KONSTANTIUS, en elders (§), bericht gegeven van de Bijgelovigheid van zekere Mevrouw LUCILLA, omtrent de overblijfzelen van eenen Martelaar, die nogthans niet *behoorlijk erkend* was; dus waren 'er meer voorbeelden, van onëchte *reliquiën* of overblijfzelen, die men als echte vereerde. De Heilige MARTEN, Bisschop van *Tours*, ontdekte, dat de Christenen, in dien omtrek, eenen geruimen tijd lang, hunne aandacht, bij het graf van eenen struikrover, verricht hadden, nadat aldaar, zelfs onder begunstiging van Bis-

(*) ATHANAS. *Vit. Anton. T.* I. *Opp. P.* II. *p.* 862. Vergel. ons IVde *Deel*, *Bladz.* 131.

(†) IVde *Deel*, *Bladz.* 94. (§) Aldaar *Bl.* 131.

Bisschoppen, een Altaar gesticht was (*). In de tweede helft der IVde eeuw, nam deze verëering der Heilige overblijfzelen te meer toe, naarmate zij, gelijk wij gezien hebben, door aanzienlijke Kerkleeräaren werd aangeprezen, door CHRYSOSTOMUS, BASILIUS, en anderen. Ten tijde van den Keizer KONSTANTIUS, waren de ligchamen van den Apostel ANDREÄS, den Euängelist LUKAS, en TIMOTHEUS, ontdekt. Onder JULIANUS kwamen de beenderen van JOÄNNES *den Dooper* te voorschijn, toen zijn graf te *Sebaste* door de Heidenen verwoest was geworden (†). Omtrent het begin der vijfde eeuw vond men zelfs de beenderen van den Profeet SAMUËL, die, op last van Keizer ARKADIUS, uit *Judea* naa *Konstantinopolen* werden overgebracht, wordende door Bisschoppen, in een gouden vaas, met zijde overdekt, onder het geleide eener ontelbare menigte, gedragen (§).

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Wanneer men in twijfel stond, of dergelijke overblijfzelen ook echt waren, beriep men zich op *Godlijke Openbaringen* en *Verschijningen*, die dezelve ontdekt en aangewezen hadden, waar van wij het voorbeeld gezien hebben, in het ligchaam van den Heiligen STEFANUS, het welk, in een nachtgezicht door GAMALIËL, den Leermeester van den Apostel PAULUS, aan eenen Ouderling of Priester, LUCIANUS,

De Heil. overblijfzelen worden door Godlijke verschijningen ontdekt.

(*) SULPIC. SEVER. *de Vit.* B. MART. *C.* XI.

(†) RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* XI. *C.* 28. P. II. *p.* 109. THEODORET. *Hist. Eccles. L.* III. *C.* 7.

(§) HIËRON. *adv.* VIGILANT. *T.* IV. *Opp.* P. II. *p.* 283.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

NUS, ontdekt werd (*). Eenigen tijd te vooren, had de meer bekende AMBROSIUS, Bisschop te *Milaan*, eene dergelijke Openbaring, tot hetzelfde oogmerk strekkende. Wanneer hij eens eene Kerk te *Milaan* wilde inwijden, zoo schrijft hij zelf (†), begeerden vele Christenen aldaar, dat hij daar bij even zoo te werk wilde gaan, als bij de inwijding der *Apostel-Kerk.* AMBROSIUS gaf ten antwoord: *Dit zal ik doen, indien ik overblijfzelen van Martelaren vind.* Men zou zich zeker moeten verwonderen, indien hij, bij zoodanige stemming der gemoederen, onder den wensch van zoo vele Christenen, en in eene stad, waar *zoo vele Martelaren* geweest waren, 'er geene gevonden had. Hij vervolgt dan, met deze woorden: „ *Terstond had ik* „ *een vuurig voorgevoel*, en, om het kort te zeg„ gen, de Heere gaf mij de genade; ik gebood, „ hoe beschroomd ook de Geestlijken waren, dat „ men de aarde op die plaats zou weggraven, wel„ ke men voor het grafteken van de Heiligen FELIX „ en NABOR vindt; en hier vertoonden zich de „ echte kenmerken." Uitvoeriger nog wordt in eenen voorgaanden Brief (§) bericht, dat hem, als hij half in slaap lag, twee jongelingen in witte kleederen verscheenen waren, die, op zijn gebed tot God en zijn vasten, in den derden nacht daar na, als hij van het vasten magteloos sluimerend te bed lag, waren wedergekomen, verzeld van eenen derden,

(*) Vde *Deel*, *Bl.* 50. (†) *Ep.* LIV. *T.* V. *p.* 242.
(§) *Epist.* LIII. *pag.* 245.

den, dien hij, uit hem bekende schilderijën, voor den Apostel PAULUS herkende; deze had hem verklaard, dat deze beide jongelingen, die bij hem stonden, twee Martelaars van *Milaan* waren, wier ligchamen hij op die plaats zou vinden, waar hij gestaan en gebeden had; ter eere van hunnen naam zou hij eene Kerk wijden: verders, zou hij hunne namen en geschiedenis verstaan uit een geschrift, het welk bij hunne hoofden lag; en dit alles was dan ook daadlijk dus uitgekomen. De *Benedictinen* hebben wel, in hunne uitgave der werken van AMBROSIUS, de echtheid van dezen laatsten Brief, wegens eene strijdigheid, die hij met eene andere plaats in zijne werken bevat, ontkend; doch behalven dat men voor deze echtheid nog het één en ander zou kunnen zeggen, zoo is het genoeg, dat de eerstgemelde Brief van AMBROSIUS, PAULINUS in 's mans Levensbeschrijving (*), AUGUSTINUS (†), die toen te *Milaan* tegenwoordig was, en meer anderen, van deze ontdekking zoo veel verhalen, als men tot derzelver volledigheid en beöordeeling der gevolgen nodig heeft. AMBROSIUS zelf verzekert, dat men twee reusächtige ligchamen vond, zoo als 'er in de oude tijden waren. Alle de beenderen waren gaaf, en 'er was ook veel bloed. Zij waren terstond in eene Kerk, waar men, den geheelen nacht door, Godsdienst gehouden had, en den volgenden dag in de *Ambrosiäansche* overgebracht, in welke hij eene

(*) *Vit. S. Ambros. Tom.* VI. *pag.* 65.

(†) *De Civit. Dei L.* XXII. *Confess. L.* IX. *C.* 7.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eene Kerkleerreden hield, welke hij hier mededeelt. In dezelve zegt hij, onder anderen, dat de lang onbekend geblevene PROTASIUS en GERVASIUS thans te voorschijn waren gekomen, en de Gemeente te *Mediolanum*, (*Milaan*,) die zedert eenigen tijd onvruchtbaar was geweest in Martelaren, vreugde hadden aangebracht. Zeer velen hadden dit, met recht, *eene Opstanding der Martelaren* genoemd. Velen waren daar door van de Duivelen bevrijd; niet weinigen door het aanraken van de klederen der Heiligen gezond gemaakt; vervolgends dankt AMBROSIUS den Heiland, dat hij zulke geesten der Heilige Mannen op eenen tijd heeft opgewekt, als zijne Kerk naar grooter bescherming verlangde; en hij wenschte zichzelven geluk, dat hij aan zijne Gemeente zulke verdedigers bezorgd had enz. Een onbevooröordeeld Lezer zal, behalven andere aanmerkingen, die zich aan hem als van zelf aanbieden, ontleend van de stemming en geneigdheid van deze eeuw, tot wonderen en zinlijkheid, uit deze laatstgemelde woorden van HIËRONYMUS, ter beöordeeling van deze Geschiedenis, genoegzame aanleiding hebben, voornaamlijk wanneer hij dit vergelijkt met het bericht van 's mans Levensbeschrijver PAULINUS. AMBROSIUS was juist, ten dezen tijde, in moeilijke omstandigheden, met de *Ariänen* ingewikkeld. Op bevel van het Keizerlijke Hof, moest hij eene Kerk inruimen; en dit weigerende, haalde hij zich eene vervolging op den hals. Maar nu ontdekte hij de ligchamen dezer beide *Martelaren;* door dezelven werden wonderen verricht; en de omstandigheden

van

van AMBROSIUS werden gunstiger. De *Ariänen* en de Keizerin JUSTINA spotteden wel aan het Hof met deze zaak, en zeiden, dat AMBROSIUS lieden voor geld bestoken had, die valschlijk voorwendden, van den Duivel bezeten te zijn, en die zich beklaagden, dat zij even zoo veel van AMBROSIUS, als van de *Martelaren*, leden. Maar, zegt PAULINUS, dit zijn Joodsche lasteringen, zoo als men JESUS lasterde, dat hij de Duivelen uitdreef door BEËLZEBUB, den Oversten der Duivelen. In een ander geschrift, ten dezen tijde opgesteld, maar ten onrechte aan HIËRONYMUS (*) toegeschreven, wordt nog gemeld, dat sommigen, omtrent het ontdekken van deze beide *Martelaren*, de volgende bedenkingen in het midden hadden gebracht. Indien zij door hun Martelaarschap de gave der wonderwerken verkregen hebben, waaröm wordt, het gene zij voor lang bezaten, zoo laat eerst uitgeöefend? Of, indien zij dit vermogen, toen zij de Marteldood leden, niet hebben geöpenbaard, hoe komt het, dat zij hetzelve nu eerst aan den dag leggen? Heeft misschien de Openbaring van AMBROSIUS hen grooter gemaakt, dan de waardigheid des Martelaarschaps? De opsteller van gemelde geschrift antwoordt hier op, onder anderen; dat de meergemelde ontdekking en wonderdadige werking eerst daaröm ten tijde van AMBROSIUS gevolgd zij, opdat het waar geloof, door AUXENTIUS, *Ariäanschen* Bisschop van *Milaan*,

(*) *Epist. de Viro Perfecto Tom.* V. *Opp. Hieron. pag.* 63-68. *sqq.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bedrog met, en twisten over de H. Overblijfzelen.

laan, te zeer bestreden, Godlijk bevestigd mogt worden.

Hoe het zij, AMBROSIUS werd een hoofdvoorstander van de zucht, om Heilige Overblijfzelen op te zoeken en te verëeren, in de Westersche Gemeenten. Hoe heerschend deze neiging toenmaals geweest zij, en tot welke laage handelwijze zij aanleiding hebbe gegeven, blijkt ons, uit eene wet van THEODOSIUS *den Grooten*, van het jaar 386, waar in hij verbiedt, dat niemand een begraven ligchaam naa eene andere plaats vervoeren, dat niemand *lijken van Martelaren verkopen of kopen zal*; (*nemo Martyrem distrahat*, *nemo mercetur*,) alhoewel hij tevens toelaat, overäl, waar een Heilige begraven ligt, tot zijne verëering, (*Veneratio*,) een Gedachteniskapel, (*Martyrium*,) te stichten (*). Zoo klaagt ook AUGUSTINUS, omtrent het jaar 400, dat de booze vijänd zoo vele huichelaars en schijnheiligen, onder de gedaante van *Monniken*, overäl had uitgezonden, die onder anderen *ledenmaten van Martelaren, zo het anders Martelaren waren, verkochten*. Het bleef zelfs niet bij deze *Reliquiën-kraam*, somtijds maakte men zich met geweld van dezelve meester. Als eenige Monniken, in de uitgestrekte Woestijn van *Thekoa* in *Palæstina*, tot in *Arabië*, en naa de Doode Zee, van *Saraceensche* Rovers omgebracht waren, bewezen de Bisschop van dat Gewest en de gezamenlijke *Arabiërs* zoo veel

(*) *C. Theod. L.* IX. *Tit.* 17. *de Sepulchr. violat. l.* 7. *C. Iust. L.* I. *Tit.* 2. *de Sacros. Eccles. l.* 3.

veel eerbied aan derzelver *lijken*, die zij bij de *overblijfzelen der Heiligen*, plaatsten, dat de talrijke ingezetenen van twee steden, daar over in twist geraakt, het zwaard trokken en om dezen *Heiligenroof* streden (*). Bijna op gelijke wijze twistten de inwoners van *Palæstina* en *Cyprus*, over het ligchaam van den H. HILARION, hetwelk HESYCHIUS, een andere Heilig, op het Eiland *Cyprus* gestolen en met zich naa *Palæstina* gebracht had. Op beide plaatzen gebeurden, nog ten tijde van HIëRONYMUS (†), vele wonderen, doch wel de meesten in den tuin op *Cyprus*, in welken hij eerst begraven was geweest, misschien omdat hij van deze plaats het meest gehouden had — Ten einde zich een recht denkbeeld te vormen van de buitensporigheid der verëering van Heilige *Overblijfzelen*, behoeft men verders enkel de *Homiliën* en de Lofreden te lezen van CHRYSOSTOMUS, over den Martelaar BABYLAS; ook getuigt hier van eene wet van THEODOSIUS, van het jaar 381 (§). In dezelve verbiedt deze Keizer, dat geene lijken in de steden zullen begraven worden; en noemt bepaaldelijk, opdat het oogmerk der wet niet te leur gesteld mogt worden, ook Kerken, gesticht ter eere van *Apostelen* en *Martelaren*, (*Apostolorum vel Martyrum Sedes.*) Te weten, dewijl in dezelven *Martelaars* begraven lagen, en ook van tijd tot tijd Keizers en Bisschop-

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

pen

(*) CASSIAN. *Collat.* VI. *Cap.* 1. *pag.* 297.
(†) *Vita. S. Hilar. T.* IV. *Opp. Hier.* P. II. *p.* 90.
(§) *Cod. Theod. l. f. c. l.* 6. *Cod. Iust. l. c. l.* 2.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

pen in de Voorhoven der Kerken eene begraafplaats kregen; zoo geloofden ook de overige Christenen des te meer, dat zij insgelijks aanspraak mogten maken op het geluk, om dicht bij deze Heilige Overblijfzelen te rusten —— In het voorgaande is ons ook reeds voorgekomen, hoe men het *Kruishout* van CHRISTUS, hetwelk men meende gevonden te hebben, en hetwelk men geloofde, dat door het afbreken en wegschenken van stukken van hetzelve, evenwel niet verminderde, als ook de *aarde* uit het gewaande *graf* des Verlossers, eerbiedigde, en voor wonderdadig hield.

Beelden in de Kerken geduld.

Niets is zekerer, dan dat de eerste Christenen eenen afkeer hadden, van het gebruik van *Beelden* in den Godsdienst, daar zij, met allen ijver, tegen de Heidenen beweerden, dat God en hun Godsdienst veel te verheven waren, dan dat zij dezelve nodig konden hebben. In het begin der IVde eeuw echter vond reeds de Spaansche Kerkvergadering van *Illiberis* of *Elvira*, in het jaar 305 nodig, de *schilderijën* in de Kerken te verbieden, opdat men niet op de wanden schildere, het gene men veräert en aanbidt (*). Ook schrijft AUGUSTINUS, dat hem, onder de Bijgelovige Christenen, vele *aanbidders van Beelden* bekend waren (†). Men ziet daar uit, dat noch het één noch het ander toen iet gewoons in de Christen-Kerk was. Het eerste spoor van Beelden in de Kerken zou zijn het Standbeeld van

(*) Zie ons IIIde *Deel*, *Bladz.* 386.

(†) *De Morib. Eccles. Cathol. L.* I. *C.* 34.

van CHRISTUS, hetwelk hem de vrouw, die van den bloedvloed genezen was, zal opgericht hebben, van hetwelk de ſtukken en overblijfzelen in het jaar 362 in eene Kerk zouden geplaatst zijn, indien men op het verhaal van SOZOMENUS (*) aankon, doch ASTERIUS, die veel vroeger dan deze ſchreef, verzekert, dat het gemelde Standbeeld ten zijnen tijde niet meer voorhanden is geweest (†). Met meer zekerheid komt eenigen tijd daar na het beeld van den Martelaar THEODORUS, èn de door hem ondergane doodſtraf, voor, in de Kerk, waar van GREGORIUS *van Nysſa* gewaagt, en gebruik maakt in zijne Lofreden op dezen Martelaar (§). Evenwel waren alle Christen-Leeràärs van dezen tijd, omtrent dit ſtuk, niet zoo onverſchillig. Als EPIFANIUS, op zijne reize door *Palæſtina*, in een dorp eene lamp zag branden, en men hem zeide, dat te dezer plaats eene Kerk was, ging hij 'er in, om het gebed te doen; maar vond, bij den ingang, een voorhangzel of gordijn, waar op het Beeld van CHRISTUS, of van den éénen of anderen *Heiligen*, geſchilderd was. „ Toen ik dit zag," ſchrijft hij aan JOÄNNES, Bisſchop van *Jeruſalem*, in eenen Brief, die alleen in de Latijnſche Vertaling van HIËRONYMUS overig is (**), „ *dat 'er in eene Kerk* „ *van* CHRISTUS, *tegen de leere der Heil. Schrift,* „ *het*

(*) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 21.

(†) *In* PHOT. *Bibl. Cod.* 271. *p.* 1508. *ed.* SCHOTTI.

(§) *Orat. in Theodor. Tom.* III. *Opp. pag.* 578.

(**) EPIFAN. *Tom.* II. *Opp. pag.* 317.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *het Beeld van een' mensch hing*, scheurde ik het „ terstond in stukken, en gaf den Oppasseren der „ Kerk den raad, dat zij een arm overleden mensch „ in dit gordijn winden en daar in begraven zou„ den." Dan, dewijl zij over het geleden verlies morden, zond hij hun een ander gordijn, en verzocht tevens den gemelden Bisschop, dat in het vervolg zulke gordijnen, welke met onzen Godsdienst strijdig zijn, niet weder in de Kerk van CHRISTUS mogten opgehangen worden. Daar tegen hebben wij, in onze berichten van PAULINUS, Bisschop van *Nola* (*), gezien, hoe deze eene door hem gestichte Kerk, met zinbeelden der *Godlijke Drieëenheid* enz, en met andere schilderijën heeft laten versieren. Met één woord, het ging met de *Beelden* in dit Tijdvak, omtrent als met de *Heilige Overblijfzelen*, en met het *teken des Kruis*, het Bijgeloof deed zulke reüzenschreden, dat verstandige en redelijker Leeräars niet in staat waren, hetzelve in zijnen vaart te stuiten (†).

Bedevaarten naa de H. Plaatzen.

Op dezelfde wijze hadden de *Bedevaarten naa de Heilige plaatzen* sterk de overhand genomen, die zedert de tijden van Keizer KONSTANTYN, en het voorbeeld van zijne Moeder HELENA (§), in menigvuldig gebruik waren geraakt, en die als een God-

(*) Vde *Deel*, *Bladz.* 189.

(†) AUGUSTINUS ijvert dus tegen alle vereëring van Beelden, hoewel hij daar bepaaldelijk de Heidenen bedoelt. *Serm.* II. *in Ps.* CXIII. *T.* IV. *Opp. p.* 946, 947.

(§) Zie IVde *Deel*, *Bladz.* 93.

„scheurde ik het terstond in stukken.

VI. D. bladz. 202.

Godvruchtig werk werden aangezien, terwijl men aan zoodanige plaatzen, bijzonder in *Palæstina*, het *Heilig-Land* genoemd, eene bijzondere *heiligheid* en kracht toeschreef; zoodat men verwachtte, dat de *Gebeden*, daar gedaan, Gode meer behaagden dan elders, hetwelk in de daad weder een nieuw soort van *Bijgeloovigheid* uitmaakte. Te vergeefs waarschuwde HIËRONYMUS, schoon zelf te midden van deze Heilige Plaatzen te *Bethlehem* wonende, de Christenen tegen dit Bijgeloof, in eenen Brief, omtrent het jaar 395, aan den Monnik PAULINUS, die hem daaröver geraadpleegd had, geschreven (*), welke Brief in te algemeene bewoordingen is opgesteld, dan dat men, met sommige laater Schrijvers, zou denken, dat HIËRONYMUS daar mede bedoeld hebbe, alleen de *Monniken*, van zoodanige Godsdienstige reizen naa *Jerusalem*, af te manen. Doch HIËRONYMUS was zichzelven in dit stuk geenszins gelijk, daar hij met zoodanigen ophef elders spreekt, van de Heilige weduwe PAULA, die deze plaatzen met Godsdienstigen ijver bezocht, waar toe hij ook andere Godvruchtige vrouwen opwekte, die uitnodigende, om in het *Heilig Bethlehem*, gelijk hij zich uitdrukt, haar verblijf te nemen (†); ja hij verzekert zelfs aan zekeren DEMETRIUS, dien hij, in het jaar 396 of 397, verzocht, om hem, bij gelegenheid van het bezoeken der Heilige Plaatzen, insgelijks een bezoek te geven, *dat het een gedeelte* zij

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Ep.* XLIX. *T.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 563.

(†) *Epist.* XLIV. XLV. *pag.* 545, 552. *etc.*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zij van Geloof, (*pars fidei*,) *daar te bidden*, *waar de voeten des Heeren gestaan hebben*, *en daar*, *als het ware*, *de versche spooren van zijne geboorte*, *zijn kruis en lijden*, *te zien* (*). Onder die Kerkleeräaren, welken het voor eene ijdele verbeelding verklaarden, als men waande, door het bezoeken van Heilige Plaatzen, in Godlijke genade en deugd iet te winnen, schijnt ook CHRYSOSTOMUS te behoren, wanneer hij in ééne zijner Leerredenen zegt: „*Om* „ *vergeving onzer zonden te verkrijgen — is het* „ *niet nodig naa vergelegene Landen te reizen* (†). Dan, ten zelfden tijde, ondernam de Keizerin EUDOCIA, uit hoofde eener gelofte, eene Godvruchtige reize naa *Jerusalem* (§). Ook verklaart CHRYSOSTOMUS elders (**), dat hij, indien hij geen Kerkelijk ambt, en een sterker ligchaam had, eene reize zou ondernemen, enkel om de ketenen te zien, met welke PAULUS, en de plaats, waar hij gebonden is geworden. Dit moge nu in den vloed der reden hem als Redenaar ontvallen zijn, genoeg, zijne Gemeente werd 'er door aangespoord, om die ketenen op te zoeken, of in het gemeen die plaatzen te gaan zien, waar dergelijke overblijfzelen bewonderd konden worden. Op gelijke wijze, heeft dezelfde GREGORIUS *van Nyssa*, die toch de verëering van de overblijfzelen der Heiligen, en de aandachtige be-

(*) *Epist.* XLVIII. *pag.* 562.

(†) *Hom.* I. *in Ep. ad Philem. T.* VI. *Comm. in N. T. p.* 676. (§) SOCRAT. *Hist. Eccles. L.* VII. *C.* 47.

(**) *Hom.* VIII. *in Ep. ad Ephes. T.* V. *Comm. in N. T. p.* 921.

beschouwing der plaatzen, waar dezelve gevonden werden, zoo sterk aanprees, gelijk wij gezien hebben, in eenen bijzonderen Brief, *over de genen, die naa Jerusalem reizen*, zich tegen deze Godvruchtige reizen en Bedevaarten met klem van redenen verklaard (*); evenwel hadden eenige Roomsch-Katholijke Geleerden geene reden, om denzelven voor onëcht te verklaren, of alleen aan te merken, als eene bestuuring voor *Monniken*; zoo min als de Protestanten, om hem voor een gewigtig getuigen der waarheid tegen de *Bedevaarten* bij te brengen. De waarheid der zaak is; hij en andere Leeräars van dezen tijd, schoon zij somtijds de waarheid zagen en voelden, hadden noch kunde noch moeds genoeg, om het kwaad in den grond aan te tasten, of zich tegen den stroom aan te kanten; dewijl men de grenzen van waare Godzaligheid niet naauwkeurig genoeg onderscheidde van den eigenwilligen Godsdienst, om dus den schijn en gedaante van de kracht der Godzaligheid af te zonderen.

Tegenstanders van het Bijgeloof

Te minder durfden velen bestaan, zich tegen het toenemend Bijgeloof aan te kanten, terwijl hetzelve van mannen van het grootste gezag en aanzien in de Kerk goedgekeurd en ondersteund werd, omdat spoedig bleek, dat verkettering, dreigende strafwetten,

(*) Deze Brief staat in zijne werkén *Tom.* III. *pag.* 651. en is ook afzonderlijk uitgegeven door PETR. MOLINÆUS of DUMOULIN te *Hanau* 1607 8vo. Ook heeft J. H. HEIDEGGER dien achter zijn Boek *de Peregrinationibus religiosis Zurich* 1670. 8vo. laten drukken.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten, en geweld die Christenen troffen, die beter dachten, en edelmoedig genoeg waren, om zich openlijk tegen de heerschende begrippen te verklaren; gelijk dit uit het voorbeeld van JOVINIANUS en VIGILANTIUS ten duidelijkſten bleek.

JOVINIANUS.

JOVINIANUS, een Monnik te *Rome*, gaf, in het jaar 388, te *Rome* een geschrift uit, hetwelk voor ons verloren is gegaan, en welks inhoud wij alleen uit de schriften zijner Tegenschrijveren kennen, en van dezen heeft HIËRONYMUS niet meer dan ééne enkele plaats uit gemelde werk met de eigene woorden des Schrijvers behouden (*). Volgends opgave van HIËRONYMUS leerde JOVINIANUS, in dat geschrift, vooreerst: dat *Maagden*, *Weduwen*, *en echte Vrouwen*, die ééns in CHRISTUS gedoopt waren, *dezelfde verdienste* en *waarde* hebben, indien zij slechts buitendien dezelfde deugden beöefenen. Ten tweden beweerde hij, dat *de genen*, *welke eenmaal met een volkomen Geloof*, *in den Doop wedergeboren zijn*, *van den Duivel niet overwonnen kunnen worden*. Verders ontkende hij, dat 'er *eenig onderscheid* plaats hebbe, *tusschen de onthouding van spijzen*, *en derzelver gebruik*, met dankzegging. Eindelijk stelde hij ook als zijn gevoelen voor, *dat alle de genen*, *welke hunnen Doop bewaard hebben*, *dezelfde beloning in den Hemel ontvangen zullen*. Nog schrijven hem AMBROSIUS (†) en AUGUSTINUS (§), be-

(*) *Advers. Jovinian. L.* I. *T.* IV. *Opp.* P. II. *p.* 145.

(†) *Epist.* VII. *Tom.* V. *Opp. pag.* 125.

(§) *De Haeres. Cap.* 82. *de nuptiis Libr.* II. *pag.* 200.

behalven deze stellingen, toe, het gevoelen, dat de Maagd MARIA CHRISTUS wel als Maagd ontvangen, maar niet als Maagd gebaard hebbe, en dat zij, door hem te baren, hebbe opgehouden Maagd te zijn. Zoodanige gevoelens moesten, ten dezen tijde, opzien verwekken, daar zij regelrecht strekten, om de buitenspoorige gedachten van eene volmaakte Godzaligheid, waar naar de Monniken en anderen streefden, te ontzenuwen, en de Bijgelovige denkbeelden van de voortreflijkheid van den Maagdelijken Staat, en de te verregaande hoogächting voor de Maagd MARIA, om te keeren. Hoe JOVINIANUS wilde begrepen zijn, als hij beweerde, dat zij, die met volkomen geloof gedoopt waren, niet weder zondigen kunnen, of onder de slavernij des Duivels vervallen, weten wij niet, omdat wij zijne gevoelens enkel uit het getuigenis van zijne partijdige vijanden kennen; die hunne uiterste pogingen aanwenden, om den bestrijder van het Bijgeloof, als een' boozen Ketter, zwart te maken, en zelfs zijn zedelijk gedrag lasteren. HIERONYMUS (*) noemt hem *een' dienstknecht der zonden en der dartelheid; een' hond, die tot zijn eigen uitbraakzel wederkeert*, bij slot echter komt alles daar op uit, dat JOVINIANUS de strengheid van het Monnikenleven met eene zachtere en aangenamere levenswijze verwisseld hebbe. Naar het voorgeven van HIËRONYMUS (†), werd

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

200. *L.* I. *ad Bonifac. p.* 273. *contra Julian. L.* I. *p.* 328. *Opp. imperf. contra Julian. L.* IV. *p.* 891. *T.* X.

(*) *L. c. L.* I. *p.* 183. (†) *L. c. L.* II. *p.* 214.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werd JOVINIANUS, door overdadig te leven, zoo dik en vet, dat hij naauwlijks verstaanbaar spreken kon. AUGUSTINUS (*), integendeel, zegt niets nadeeligs van hem, of zijn gedrag, maar wel merkt hij aan, dat JOVINIANUS niet is getrouwd geweest, noch heeft willen trouwen, niet, als of hij, door een ongehuwd leven, zich bij God eene grooter beloning had willen verwerven, maar om de bezwaren van het huwelijk te ontgaan. HIËRONYMUS geeft ons ook van 's mans Geleerdheid en Welsprekendheid een zeer veräчhtlijk denkbeeld; en men moet bekennen, dat in de plaats, door HIËRONYMUS aangehaald, de stijl gezwollen en duister is. Maar, wie staat borg, dat deze plaats niet opzetlijk door dezen Kerkleeräar is uitgekozen? Aan kennis der Heilige Schriften ontbrak het JOVINIANUS zeker niet, blijkens andere uit zijn werk ontleende plaatzen. JOVINIANUS vond te *Rome* toeval en had vele aanhangers. Hij bewoog aldaar vele oudächtige vrouwen, en mannen, die zich reeds aan den ongehuwden staat gewijd hadden, om zich in het huwelijk te begeven (†). Echter kon hij geen éénen Ouderling of *Priester*, (*Sacerdos*,) op zijne zijde brengen. SIRICIUS, toenmalige Bisschop van *Rome*, liet, toen zich eenige voorname Christenen over de stellingen van JOVINIANUS bezwaarden, zijne Geestlijkheid bijëenkomen, met welke hij gemeenschaplijk de stellingen van JOVINIANUS veröordeelde, die, gelijk gewoon-

(*) *De Heres. l. c.*

(†) AUGUST. *de Heres. l. c. Retract. L.* II. *C.* 22.

woonlijk, van den Duivel afkomstig verklarende, en ze, onder zoo vele Ketterijën, van de oudste tijden af, voor de allerverleidelijkste houdende. In den Brief, waar in hij dit aan AMBROSIUS en andere *Italiaansche* Bisschoppen meldt (*), vordert hij tevens, dat JOVINIANUS en acht van zijne aanhangers, die voor altijd uit de gemeenschap der *Roomsche* Kerk waren uitgesloten, ook bij hen dit lot ondergaan zullen. Intusschen waren JOVINIANUS en zijne Leerlingen naa *Milaan* gereisd, misschien, om de bescherming van Keizer THEODOSIUS, die zich hier bevond, in te roepen. Maar, AMBROSIUS had hen, op het ontvangen van gemelden Brief, reeds in eene Kerkvergadering veröordeeld, hetwelk hij aan SIRICIUS (†) schreef, hem tevens meldende, dat de Keizer ook deze lieden vervloekt had, en dat ieder één hen schuwde en vermijdde. Gevolgen van den Kerkelijken Ban! Sommigen hebben gedacht, dat eene wet van Keizer HONORIUS, van het jaar 412 (§), dezen JOVINIANUS betreft, in welke hij beveelt, dat zekere JOVINIANUS, die buiten *Rome* verbodene Kerkelijke vergaderingen hield, eerst met geesfels, met loden kogels verzien, (*Plumbatis*,) gezweept, en vervolgends naa het Eiland *Boa*, gelijk zijne aanhangers naa andere Eilanden, zou gebannen

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *In* AMBROS. *Opp. l. c. Epist.* VI. *pag.* 145. en HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 852.

(†) *Epist.* VII. *Tom.* V. *Opp.* AMBROSII *pag.* 146. HARDUIN. *l. c. pag.* 853.

(§) *C. Th. L.* XVI. *Tit.* 5. *de Hæreticis l.* 53.

III. BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nen worden. Maar, JOVINIANUS was reeds vóór het jaar 406 uit de wereld verhuisd (*), zoodat de wet hem niet kan bedoelen, ten zij derzelver jaartekening bedorven ware. Onbehoorlijk spot HIËRONYMUS met 's mans dood; hij gaf niet zoo zeer den geest, zegt hij, maar braakte dien uit, onder faizanten en zwijnen-vleesch (†). Zoo veel is ondertusschen zeker, dat de aanhang van JOVINIANUS spoedig onderdrukt is geworden. Onder dezen telt men anders ook nog twee Monniken SARMATIO en BARBATIANUS, van welke AMBROSIUS, omtrent het jaar 396, in eenen Brief aan de Gemeente te *Vercellen*, gewaagt (§), wier leer zekerlijk met die van JOVINIANUS overëenstemde, doch, alzoo AMBROSIUS hem, bij deze gelegenheid, niet noemt, is het wel mogelijk, dat deze Monniken, zonder door JOVINIANUS daar toe aanleiding gekregen te hebben, op die zelfde gedachten gekomen zijn. JOVINIANUS is door AUGUSTINUS, AMBROSIUS, en HIËRONYMUS, wederlegd geworden, doch op eene wijze, welke deze Kerkleeraaren bij onbevooröordeelde Richters weinig eer aandoet. AUGUSTINUS echter, bewaart nog eenigzins de welvoeglijkheid, en schrijft vrij bedaard; doch AMBROSIUS met hevigheid, verfoeijende zulke

Dwaal-

(*) Men kan dit besluiten uit eene plaats van HIËRONYMUS (*advers. Vigilant. l. c. Opp. pag.* 281.)

(†) Eene dergelijke lompe scherts veröorlooft zich ook, waarschijnlijk op dit voorbeeld van HIËRONYMUS, een onbekend Priester PAULUS, bij GENNADIUS *de SS. Eccles. C.* 75. (§) *Ep.* XXV. *Opp. l. c. p.* 187.

Dwaalleeräaren, die de Kerk vermetel durven tegenspreken; HIËRONYMUS eindelijk, laat zich door zijne ongestuimigheid, die hem, bij alle zijne geleerdheid, zoo eigen was, tot gramschap en scheldwoorden verleiden. Zijne wederlegging van JOVINIANUS behaagde zelfs weinig aan zijne vrienden te *Rome*, die oordeelden, dat dezelve genoegzaam eene geheele *veroordeeling* van het huwelijk behelsde, zoodat zijn vriend PAMMACHIUS heilraadde; de afschriften van dit werk weder op te zoeken, en het werk uit de wereld te helpen. Daar HIËRONYMUS dit onmogelijk vond, zond hij aan PAMMACHIUS eene breedvoerige verdediging van zijn werk over (*), waar in hij zich omtrent het huwelijk nader verklaart, dat hij naamlijk hetzelve niet geheel verwerpt, maar evenwel den Maagdelijken Staat verre boven hetzelve verheft. Voorts zich ontschuldigende, nopens eenige sterke plaatzen van zijn voorgaande geschrift, met het voorbeeld van andere Kerkleeräaren, en bijzonder ook met deze aanmerking, dat men in twistschriften meer vrijheid heeft, dan in leerstellige schriften, en zich daar in van de kunsten der Redenrijkkunde, ja zelfs van eene soort van vermomming, bedienen mag, om zijne partij te ligter overhoop te werpen. AUGUSTINUS, gewaarschuwd door het voorbeeld van HIËRONYMUS (†), besloot, toen hij de overblijfzelen der stellingen van JO-

(*) *Apologeticus ad Pammachium pro Libris contra Jovinianum Opp. Tom.* IV. P. II. *pag.* 229-243.

(†) Dit belijdt hij zelf *Retract.* *L.* II. C. 22.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

JOVINIANUS wilde bestrijden, eerst aan den Huwlijken Staat recht te doen, maar dan vervolgends de eer van den Maagdelijken Staat te handhaven. Hij gaf dan een werk uit, *over het goede van den echten Staat*, (*de Bono conjugali*) (*). Dit goede, zegt hij, is veelerlei; vooreerst *het gewinnen van kinderen*; ten tweeden *de gezellige verkeering van twee personen*, van beide kunne, die, hoe beter zij zijn, des te vroeger zich, met wederzijdsche bewilliging, van de echtelijke bijwoning onthouden, en eene steeds duurzame vereeniging van gemoederen stichten; verders dat de *vleeschlijke lust*, alhoewel zij op zichzelve zondig is, door het oogmerk, om kinderen te teelen, *eerbaar wordt*; dat de *begeerte des vleesch* daar door wordt *ingebonden*, en eenigermate *schaamächtiger* opwelt, terwijl men denkt *Vader* en *Moeder* te worden; eindelijk, *dat de Echtelieden*, *zelfs* in het bewijzen van den *Huwlijkspligt*, alhoewel zij daar ook onmatig naar verlangen, zekere *trouw aan malkanderen* verschuldigd zijn — De bijslaap van echte lieden, die *enkel tot voldoening der lusten* wordt geöefend, veröorzaakt eene vergeeflijke schuld, (*Venialis Culpa.*) De *huwlijksverbindtenis is iet zoo geheiligds*, (*Cujusdam Sacramenti res est*,) dat zij zelfs door de scheiding niet vernietigd wordt. Het huwlijk is op zich zelf iet goeds; doch het behoort onder zulk goed, hetwelk alleen goed is, om eenig ander goed, het huwelijk naamlijk, uit hoofde van het verwekken van

(*) *Opp. Tom.* VI. *pag.* 233.

van kinderen. In dit opzicht is het wel goed te trouwen, maar nog beter is het, niet te trouwen. Op de bedenking, hoe het menschdom bestaan zou, indien alle menschen zich van den bijslaap onthielden, roept AUGUSTINUS uit: ô! willen zij allen dit doen, dan zou de Stad Gods veel spoediger vervuld, en het einde der Wereld verhaast worden, waar toe ook PAULUS opwekt, (1 *Kor.* VII. 7, 29.) Het verlangen naa kinderen zelf is iet vleeschlijks, alhoewel het bij de oude Vaderen geestlijk was, omdat het voor de geheime betekenis, (*Sacramentum*,) van hunnen tijd voegde. De wet toch zag ook ten dezen op geheime betekenissen en schaduwen der toekomende dingen. (*Sacramentum et umbras futurorum.*) Ten slotte vat AUGUSTINUS *het goede van den Huwlijken Staat* in drie stukken samen: *Voor alle menschen*, in het verwekken van kinderen, en in getrouwe kuischheid; maar voor de *Christenen* nog bovendien in de heiligheid van het *Sacrament*, welke niet toelaat, dat eene gescheidene vrouw weder trouwt, zoo lang haar voorige man leeft; zelfs niet om kinderen te winnen. AUGUSTINUS bewijst zich dus jegens den Echten Staat wel gunstiger dan HIËRONYMUS, hoewel hij JOVINIANUS even zoo min genoegzaam wederlegde, als deze, maar hij deed tevens veel nadeel met dit werk, alzoo hij daar in den Christenen vele gemoedsbezwaren vermenigvuldigde, en in de Latijnsche Kerk de gedachte voortplantte, dat het naauw mogelijk zij, den Huwlijksplicht zonder zonde te vervullen, dewijl zulks niet zonder begeerte en lust geschieden kan, die een gevolg

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

volg en oorzaak der zonde is; alhoewel men het enkel eene vergeeflijke zonde noemen mogt. Het menigvuldig, gedeeltelijk speelend gebruik van het dubbelzinnig woord *Sacrament*, gaf insgelijk aanleiding, om allengs het *Huwlijk* tot een *Sacrament* te maken, in den bepaaldsten en naauwsten zin des woords, nadat reeds de Oude Latijnsche Vertaaler, *Efez.* V. 32, het woord μυστηριον vertalende, hetzelve *Sacramentum* genoemd had. — AUGUSTINUS voegde bij het bovengemelde werk een tweede tot regelrechte aanprijzing van *den Maagdelijken Staat* (*), ter wederlegging van JOVINIANUS, die denzelven voor onverschillig verklaarde. Ook heeft hij nog in eenen langen Brief, schoon deze niet eigenlijk tegen JOVINIANUS gericht was, gehandeld over het *goede van den Weduwlijken Staat*, (*de Bono Viduitatis*,) aan eene weduwe JULIANA (†).

Gedachten der Kerkvaderen over de Maagd MARIA.

In alle deze schriften stelt AUGUSTINUS de Jongvrouwe MARIA voor, als het volmaaktste patroon van den Maagdelijken Staat. Ondertusschen, gelijk wij reeds gezien hebben, was hare verëering nog niet zoo hoog gestegen, als die der Martelaren. De oude Kerkleeraars hadden van haar gevoelens voortgebracht, welke deze verëering te zeer in den weg stonden. TERTULLIANUS had haar van ongeloof beschuldigd (§); en ORIGENES (**), dat zij zich, even als de Apostelen, aan het lijden van CHRISTUS

(*) *Liber de Sancta Virginitate l. c. p.* 249. *sqq.*

(†) *L. c. p.* 271. *sq.* (§) *De carne Christi C.* 7.

(**) *Homil.* XVI. *in Lucam.*

TIUS geërgerd had. BASILIUS, CHRYSOSTOMUS enz. ontdekken insgelijks fouten en misslagen in haar; doch de eerbied voor haar nam van tijd tot tijd toe, omdat alle vrienden van het ongehuwde leven een zoo uitmuntend voorbeeld in haar vonden, dat AUGUSTINUS zelf, die anders zoo algemeen mogelijk leert, dat geen mensch, die op de gewone wijze geboren is, zonder zonde is (*), en het met hem overëenkomend oordeel van AMBROSIUS daar toe aanhaalt (†), evenwel in eene andere plaats bekent (§), dat hij, wanneer 'er van zonden gesproken wordt, ten aanzien van MARIA, ter eere des Heeren, volstrekt niets gevraagd wil hebben. Want haar, die waardig geächt was, om den genen te ontvangen en te baaren, die geene zonde gekend heeft, was zeker genade genoeg medegedeeld en geschonken, om de zonde van allen kant te kunnen overwinnen.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

JOVINIANUS had alleenlijk deze en gene bijzondere stukken van de Bijgelovigheid zijner Tijdgenoten aangetast, VIGILANTIUS ging veel verder, was stouter in zijne berispingen, en tastte het Bijgeloof in den grond aan; maar een geducht vijand, HIERONYMUS, viel hem aan, en liet hem in de Kerk niets overig dan den naam van Ketter, en eene algemeene verfoeijing. Ongelukkig zijn de schriften van

VIGILANTIUS.

(*) *De Peccator. meritis et remiss. Libr.* II. *Cap.* 7, 20, 35. *Tom.* X. *Opp. pag.* 29. *sq.*

(†) *De Nuptiis et Concupisc. L.* I. *C.* 35. *l. c. p.* 200.

(§) *De Natura et Gratia C.* 36. *l. c. p.* 97.

van zijnen vijand de eenigste bronnen, uit welke wij iet van hem vernemen kunnen; en de Geschiedenis heeft de strengste onzijdigheid nodig, om hem, onder het zwarte beeld, onder hetwelk hij daar in voorkomt, eenigzins kenbaar te maken. VIGILANTIUS was uit *Calagurris*, in *Galliën*, of uit *Caseris*, in het tegenwoordig Graafschap *Comenges* of *Comminges*, hetwelk tot *Gascogne* plagt gerekend te worden, geboren. HIËRONYMUS noemt hem eenen waard of herbergier, hij verwijt hem, den wijn geproefd en vervalscht te hebben, en dat hij, bij deze kostwinning, geen' tijd heeft gehad, om den zin der Heilige Schrift te leeren verstaan (*). Het kan zijn, dat de Vader van VIGILANTIUS deze kostwinning aan de hand gehad, en de Zoon hem, in zijne jonge jaren, behulpzaam geweest is, maar VIGILANTIUS zelf had zich al vroeg aan den leerstand toegewijd. In het jaar 395, werd hij door SULPICIUS SEVERUS, aan PAULINUS, Bisschop van *Nola*, gezonden; maar naa zijn Vaderland terug gekeerd, verkreeg hij daar het ambt van *Presbijter*, hetwelk hij, niet lang daar na, te *Barcino*, thans *Barcellona*, in *Spanje*, bekleedde. In het jaar 396, deed hij eene reize naa *Palæstina*, werwaards PAULINUS hem eenen Aanbevelingsbrief medegaf aan HIËRONYMUS, die hem ook ongemeen wel onthaalde, en in zijn antwoord aan PAULINUS (†), den *Heiligen*

(*) *Epist.* XXXVI. *ad Vigilant. p.* 277. *Libr. adv. Vigilant. pag.* 281. *Tom.* IV. *Opp.* P. II.

(†) *Epist.* XLIX. *pag.* 568.

gen Presbijter VIGILANTIUS noemde, wien hij eene proeve van zijne vriendschap gegeven had; doch van wiens overhaast vertrek hij, om niemand te beledigen, de oorzaak niet onderzoeken wilde. Te weten, geduurende hunne korte verkeering met malkanderen, waren tusschen deze beide aanzienlijke mannen de gronden tot vijandschap en twisten reeds gelegd. VIGILANTIUS geloofde te zien, dat HIËRONYMUS een al te sterk veréërer van ORIGENES, en een aanklever van deszelfs dwalingen was. Alhoewel HIËRONYMUS verzekert (*), dat VIGILANTIUS hem, wegens dit vermoeden, vergiffenis verzocht, en bij het aanhooren van zijne Predikatie, *over de Opstanding des Vleeschs*, niet alleen met gebaarden openlijk zijne goedkeuring betoond, maar ook overluid uitgeroepen hebbe, dat dit rechtzinnig was; evenwel legde hij, ten aanzien van andere stellingen, zijnen argwaan niet af. Op zijne terugreize, zoo verhaalt het HIËRONYMUS (†), verspreidde hij overäl deze beschuldigingen tegen hem, beroemde zich, hem tot zwijgen gebracht te hebben, en gaf verscheidene schriften tegen hem en zijne vrienden in het licht. Thans schreef HIËRONYMUS den meergemelden Brief, waar in hij zich volkomen zuivert tegen de beschuldigingen, van aan de dwalingen van ORIGENES verkleefd te zijn. Maar te gelijk toont zijn stijl, dat hij, ééns getergd zijnde, aan zijne driften geene palen wist te zetten. Hij geeft VIGI-

LAN-

(*) *Epist.* XXXVI. *pag.* 276. *sqq.*

(†) *L. c. pag.* 277. *Epist.* XXXVII. *pag.* 279.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

LANTIUS niet nog den naam van *Broeder*, en zegt, dat hij als een Christen niet een' Christen wil spreken, maar scheldt hem te gelijk als een onnozel dom mensch, die, in plaats van VIGILANTIUS, (een wakende,) liever DORMITANTIUS, (een slaaper of dromer,) mogt heten; in welke laffe toespeling HIËRONYMUS vrij wat aartigheid moet gevonden hebben, omdat hij ze in zijne overige schriften tegen VIGILANTIUS meermalen herhaalt. In dezen eersten twist, evenwel, ontdekt toch ook VIGILANTIUS, indien men in alles op HIËRONYMUS, zijnen vijand, staat kan maken, den heerschenden geest van zijnen tijd, den geest van Kettermakerij; maar van een geheel anderen aart was de twist, die, weinige jaren daar na, tusschen hen op nieuw ontstond. Omtrent het jaar 404, schreef VIGILANTIUS een Boek, waar in hij verscheidene soorten van Bijgelovigheden, met eene koenheid, die tot nog toe zonder voorbeeld was, aantastte. Voornaamlijk keurde hij af *de verëering der Martelaren en derzelver overblijfzelen of reliquiën*; noemende, volgends HIËRONYMUS (*), de Christenen, welke daar deel aan namen, *Aschlieden*, (*Cinerarii*,) en *Afgodendienaars*. „ Waar toe," vraagt hij in eene plaats, welke HIËRONYMUS bewaard heeft (†), „ is het „ nodig, dat gij iet, ik weet niet wat, hetwelk gij „ in eene kleine vaas rond draagt, niet alleen zoo „ hoog *verëert*, maar zelfs *aanbidt?* Waar toe „ *bidt*

(*) *Epist.* XXXVII. *l. c. pag.* 278.

(†) *Libr. adv. Vigilant. l. c. pag.* 282.

„ *bidt* gij het ſtof, hetwelk in linnen gewonden is, „ *aan*, en kust hetzelve?" Op eene andere plaats beklaagt hij zich, dat men, onder voorwendzel van Godzaligheid, eene *bijkans Heidenſche gewoonte* in de Kerken had ingevoerd, dat men, bij heller zonneſchijn, eene menigte waschkaarsſen aanſteekt, en waar ſlechts, ik weet niet wat, ſtof in eene kostbare vaas, met lijnwaad omwonden, gevonden wordt, hetzelve kust en aanbidt. „ Deze menſchen," vervolgt VIGILANTIUS, „ bewijzen toch den Zaligen „ *Martelaren* eene groote eere, dat zij zich ver„ beelden, hen met eenige geringe waschkaarsſen te „ verlichten, daar het Lam, hetwelk midden in den „ troon is, hen, met al den glans zijner Majeſteit, „ verlicht!" Maar, wanneer HIËRONYMUS 'er op laat volgen: „ Hij beklaagt zich, dat de overblijf„ zelen der Martelaren in kostbare ſpreiën gerold, „ maar niet in een laken of hairen kleed gebonden en „ op den misthoop geworpen worden, opdat men „ den dronken en ſlaperigen VIGILANTIUS alleen „ aanbidde," dan is dit zeker niet anders, dan eene gevolgtrekking, om hem haatlijk te maken. Eer kan men als waarheid aannemen, wanneer HIËRONYMUS (*) hem elders beſchuldigt, dat hij ook de Christenen afgehouden hebbe, om de Kerken, aan de Martelaren gewijd, te bezoeken. De zielen der Martelaren en Apostelen waren, volgends hem, in den ſchoot van ABRAHAM, of in eene plaats van verkoeling, of onder den Altaar van God, en konden

(*) *Comment. in Jeſ. C. LXV. T. III. Opp. p.* 482.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den dus, al wilden zij ook, bij hunne graven niet tegenwoordig zijn. Eindelijk dacht VIGILANTIUS ook niet gunstig over de wonderwerken, welke in de Kerken der Martelaren gebeuren zouden (*). Zelfs bleef hij bij deze hoofdäanvallen niet, maar ook verwierp hij *den Nachtgodsdienst in de Kerken*, wegens de buitensporigheden, welke daar bij voorvielen, alleen wilde hij de *Paasch-vigiliën* uitzonderen. Hij berispte het, dat men zijne *bezittingen verkocht*, en het geld aan den *armen* schonk; als ook dat men zoo vele *aalmoessen* naa *Jerusalem* zond. Ook zag hij het *vasten*, waar op zich de strengheid der Monnikendeugd bijzonder verhief, met andere oogen aan. Maar voornaamlijk verzette hij zich tegen den *Ongehuwden Staat*, wekkende de *Geestelijken* op, om te trouwen. Dus kon hij ook geen vriend zijn van het *Monnikenleven*. Indien, vraagde hij, alle menschen zich willen opsluiten, wie zal dan de Kerken bezoeken? Wie zal wereldsche menschen winnen? Wie zal de zondaren tot deugd vermanen. Eindelijk wordt hij nog beschuldigd, dat hij het zingen van het *Halleluja* in de Kerken enkel tot Paaschen bepaalde (*). Het ontbrak VIGILANTIUS niet aan goedkeuring. De Bisschop, onder wiens Kerspel hij hoorde, belette hem ten minsten niet; andere Bisschoppen, waar over HIËRONYMUS zich bitter beklaagt, werden zelfs deelnemers in zijne overtredingen. Maar onder hen, die

(*) *Advers. Vigilant. l. c. pag.* 285.

(†) *L. c. pag.* 281, 288. *cet.*

die met zijne gevoelens kwalijk te vrede waren, bevonden zich twee Ouderlingen, RIPARIUS en DESIDERIUS, die daaröm ook van dezelven eenig bericht aan HIËRONYMUS overgeschreven. Deze schreef daar op in de eerste hitte, die men bijkans woede zou kunnen noemen, eenen Brief aan RIPARIUS, Ouderling te *Tarraco*, in *Spanje*, in welken hij de gevoelens van VIGILANTIUS, zoo ver zij tot zijne kennis gekomen waren, wederlegt, volgends zijne gewoonte, onder schelden en raazen, stijf en sterk beweerende, dat de Christenen de overblijfzelen der *Martelaren* wel vereërden maar niet aanbaden. Hij noemt hem een' *Jood* en *Samaritaan*, en verwondert zich, dat zijn Bisschop dit onnut vat niet met de Apostolische, ja met eene *ijzeren roede* verbrijzelt; dat hij hen niet overgeeft *tot verderf des vleesches*, opdat de geest behouden worde. „Ik kan, zegt hij, zoo groote ontheiliging niet geduldig aanhooren. Ik heb de lans van PINEHAS, den ernst van ELIAS, den ijver van SIMON van *Kana*, de strengheid van PETRUS, die ANANIAS en SAPFIRA doodde, en den standvastigen moed van PAULUS, die den Toveräar ELYMAS, wanneer deze de wegen des Heeren wederstond, gelezen. *IJver voor God is geene wreedheid!*" enz. Daar deze Kerkleeräar dus duidelijk het vonnis uitsprak, dat VIGILANTIUS verdiende, *aan het leven gestraft te worden*, was het, in de daad, geheel overtollig, hem te wederleggen. HIËRONYMUS echter, die zijn uitgebreid aanzien, zijne bekwaamheid en sterkte in het overwinnen van Ketters kende, ontbood de

schrif-

III BOEK. VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

schriften van VIGILANTIUS, tegen wien hij nog eens oude vete had, gelijk wij gezien hebben, ten einde dezelve opzettelijk te wederleggen. Dezelve in het jaar 406 ontvangen hebbende, stelde hij, in éénen nacht, een geschrift ter wederlegging op, waaröm hij ook van deze beide Ouderlingen verzocht was (*), en hetwelk niet min hevig en vol schelden en schimpen is, dan de bovengemelde Brief. In de eerste plaats wederlegt hij daar in 's mans gevoelen over *het huwlijk der geestlijkheid*; maar breedvoeriger zijne stelling over *de veréering der Martelaren en derzelver Overblijfzelen*, alwaar hij wederöm ontkent, dat de Christenen dezelve aanbidden. Ook zegt hij, dat VIGILANTIUS lastert, wanneer hij zegt, dat zij *waschkaarsfen aansteken op klaaren dag voor de Martelaren*. Zonder eenige betrekking tot de *Overblijfzelen* derzelven, zegt hij, worden in alle Oostersche Gemeenten, wanneer het Euängelie zal voorgelezen worden, bij zonneschijn, lichten opgestoken; niet om de duisternis te verdrijven, maar tot kenmerken van vreugde. ô Monster! roept HIERONYMUS uit, dat naa het uiterste einde der aarde behoorde gebannen te worden! gij spot met de Overblijfzelen der Martelaren, en lastert de Gemeente van CHRISTUS! Daar na verdedigt HIËRONYMUS *den Godsdienst bij nacht*, en wordt vuurig, als hij komt tot het verdedigen der *wonderwerken*, die in de Kerken der Martelaren zullen gebeuren. Dat VIGILANTIUS een vijand van het *vasten* was, verklaart HIË-

(*) *Libr. adv. Vigilant. l. c. pag.* 280.

HIËRONYMUS daar uit, dewijl hij zal gemeend hebben, dat, wanneer soberheid en onthouding in *Galliën* de overhand kregen, zijne herbergen en kroegen niets meer opbrengen, en dat de *Nachtwaakingen des Duivels*, de dronkene zuippartijën, niet verder van hem zouden kunnen gehouden worden. Op soortgelijke wijze wederlegde HIËRONYMUS de gevoelens van VIGILANTIUS, waar in wij, onder anderen, wel met genoegen zien, dat hij het *aanbidden der Martelaren* en derzelver *Overblijfzelen* verwerpt, maar daarom heeft hij nog niet bewezen, dat VIGILANTIUS geene redenen gehad hebbe, om de *vereering* derzelven een *aanbidden* te noemen. HIËRONYMUS had, niet met schelden en schimpen, maar met bedaard onderzoek, moeten aantoonen, dat van zoodanig Bijgeloof de denkwijze der Christenen van dien tijd algemeen vrij was, en dat niet de daadlijke aanroeping der Heiligen en het Godsdienstig vertrouwen op hunne Overblijfzelen, niettegenstaande alle tegengestelde verklaringen van sommige Leeraaren, bij deze of gene gelegenheid, door hunne toegevenheid, goedkeuring en voorbeeld, zoo veel veld gewonnen hadden, dat ontkennen en schelden hier volstrekt niets baten konden. Veel meer schrikte hij nu, door zijne bevigheid, elken deugdzamen Christen af, van alle onderzoek, daar, door zijn gezag en handelwijze, VIGILANTIUS, van wien wij verders niets meer lezen, zedert eeuwen lang, op de lijst der *Ketteren* is geplaatst geworden, tot dat eene laatere nakomelingschap, met meer vrijheid en billijkheid, geöordeeld en den man recht gedaan heeft.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Wij

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Algemeene aanmerking over de Geschiedenis van het Bijgeloof onder de Christenen. Wat men voor Bijgeloof te houden hebbe.

Wij kunnen deze Geschiedenis van den voortgang des Bijgeloofs onder de Christenen, geduurende dit Tijdperk, niet sluiten, zonder nog eene en andere algemeene aanmerking hier bij te voegen. De eerste aanmerking is: Zedert de tijden der Kerkhervorming is de *algemeene Geschiedenis van het Bijgeloof* onder de Christenen een voornaam twistpunt geworden tusschen de *Protestanten* en *Roomsch-Katholijken*. Daar beiden eene zeer ongemeene hoogachting hadden voor de aanzienlijke Kerkleeräaren der vier of vijf eerste eeuwen, viel het beiden bezwaarlijk te erkennen, dat het Bijgeloof door hen zou gedragen, gebillijkt, en zelfs bevorderd zijn. De *Protestanten* deeden, om die reden, hun best, om, door zachter uitlegging, zoo veel mogelijk, het aanstootlijke uit hunne schriften te doen verdwijnen, en bepaalden zich voornaamlijk, om zulke plaatzen uit hen te verzamelen, in welke zij zich als *getuigen der waarheid* vertoonden, die alles aanwendden, om het verbasteren van den Godsdienst door Bijgeloof tegen te werken. De Roomschgezinden integendeel willen, het geen de *Protestanten* als *Bijgeloof* aanmerken, niet daar voor erkennen, maar zien hetzelve veel meer aan als het oudste en onveränderd Christendom. Men ziet, dat hier veel aankomt op de bepaling, wat men door *Bijgeloof* te verstaan hebbe. Volgends AUGUSTINUS (*), is voor *Bijgelovig* te verklaren, „ alles, wat de men„ schen ondernemen, om Afgoden te maken, of „ te

(*) *De Doctr. Christ. Libr.* II. *Cap.* 20.

„ te vereeren; of om aan eenig schepzel, of een „ deel van het geschapene, Godlijke eere te bewijzen; of om zekere raadplegingen en verbindtenissen met de booze Geesten aan te duiden (*)." Twee eeuwen vroeger had TERTULLIANUS (†) eene naauwkeuriger bepaling gegeven van *Bijgeloof*. Van bijgelovige en nutteloze gebruiken bij het gebed, (*vacuæ observationes*,) sprekende, zegt hij: *Zij werden zonder eenig bevel van den Heere of de Apostelen* verricht, en hij voegt 'er bij: „ Want zulke „ dingen worden niet tot den *Godsdienst*, maar tot „ het *Bijgeloof*, gerekend, nademaal zij *gekunsteld* „ en *gedwongen* zijn, meer eenen *vernuftigen* dan „ verstandigen en redelijken pligt uitmaken, en reeds „ daaröm moeten vermijd worden, *omdat zij de* „ *Christenen aan de Heidenen gelijk maken*." Voor den onpartijdigen beslist de onbevooröordeelde Geschiedenis genoeg, daar zij ons bericht, wanneer? waar in? en waaröm? de Christenen van de allereerste grondregelen en gewoonten in hunne Godsdienstoefeningen zijn afgeweken (§). Het

(*) JOHAN BAPTISTA THIERS, Doctor der Godgeleerdheid en Pastoor te *Vibraye*, *Traitè des superstitions selon l'Ecriture sainte, les Decrets des Conciles, et les sentimens des saints Peres, et des Theologiens Parys* 1679, vermeerderd en verbeterd 1697, in twee Deelen Octavo. PETER LE BRUN, Pater van het *Oratorium*: *Histoire Critique des Pratiques Superstitieuses, qui ont séduit les peuples et embarrassès les sçavans Amsterd.* 1733. IV Deelen in 8. (†) *De Oratione C.* 12. *T.* IV. *Opp. p.* 14.

(§) JOANNES DALLÆUS, of DAILLER *adversus Latinorum*

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Overeenkomst van het Christelijk met het Heidensch Bijgeloof

Het gene TERTULLIANUS aanroert, van de gelijkheid van zoodanige bijgelovige Christenen met de Heidenen, verdient in de tweede plaats onze aanmerking. Wij hebben reeds in ons IVde *Deel*, *Bladz.* 84. aangemerkt, hoe zedert de tijden van KONSTANTYN *den Grooten* de Christenen de Heidenen in de uitwendige pracht en ſtaatlijkheid van den Godsdienst hebben begonnen na te volgen; wij hebben hetzelfde aangemerkt, ten aanzien van de *vereering der Heiligen* (*), en derzelver *Overblijfzelen* (†); over het algemeen hebben de Proteſtantſche Schrijvers niet verzuimd, van deze aanmerking gebruik te maken tegen de Roomschgezinden, dat hunne Kerkplegtigheden van eenen Heidenſchen oorſprong zijn (§). Doch ook deze zelve maken geene

rum de cultus religioſi objecto traditionem, Disputatio, qua demonſtratur, vetuſtisſimis ad a. DCCC. *Christianis ignotos et inuſitatos fuisſe eos cultus, quos nunc in Romana Communione ſolent Eucharistiæ, Sanctis, Reliquiis, Imaginibus et Crucibus deferre Genevæ* 1664. 4. *De Imaginibus Libri* IV. *Lugd. Bat.* 1642. 8. JACOB BASNAGE: '*Histoire de l'Egliſe, Troiſieme Partie, contenant ce qui regarde ſon culte Libr.* XVII-XXIII. *Tom.* II. *pag.* 907-1385.

(*) Boven *Bladz.* 169. (†) *Bladz.* 190.

(§) Hier toe behooren PETER MUSSARD, een Predikant te *London*: *Conformitès des Ceremonies modernes avec les anciennes, ou l'on prouve par des Autoritès incontestables, que les Cèremonies de l'Egliſe Romaine ſont empruntèes des Paijens*, 1679. herdrukt *Amſterdam* 1744.

ke zwarigheid, deze stelling te erkennen, hoewel zij het gevolg, door de Protestanten daar uit afgeleid, loochenen. Zoo hebben POLYDORUS VERGILIUS, DU CHOUL, BARONIUS, BONA, en vele anderen, geöordeeld; ja sommigen van hen gingen zelfs verder, dan hunne strengste partijën begeerden, met oogmerk, om hunne Kerkgebruiken het aanzien van oudheid bij te zetten. ALEXANDER AB ALEXANDRO (*), vond de eerste spooren van het misöffer in het *onbloedig offer*, hetwelk NUMA POMPILIUS onder de Romeinen invoerde. MAROLLES (†) vergeleek met dit misöffer *het geheiligd brood*, bij TIBULLUS (§) enz. DU CHOUL (**) ziet, in de gewoonte der Heidensche Priesters, bij de Romeinen, die hunne zonden beleden, eer zij offerden, het voorbeeld van de gewoonte der Roomsch-Katholijke Geestelijken, om te biechten, vóór dat zij den Altaar naderen. De stoutste van allen onder de Roomschgezinde Schrijvers, *Don* CLAUDE DE VERT, Generaal-Visitator der Orde van *Clugny* in *Frankryk* (††) geloof-

1744. 8vo. en CONYERS MIDDLETON Doctor in de Godgeleerdheid en Bibliothekaris der Universiteit van *Cambridge: Lettre écrite de Rome.*

(*) *Genial. dier. Libr.* II. *Cap.* 22.

(†) *Mémoires* P. I. *pag.* 215.

(§) *Libr.* III. *El.* 4. *v.* 10. *far pium.*

(**) *De la religion des anciens Romains pag.* 240.

(††) In zijn Boek *Explication simple, litterale et historique des Cérémonies de l'Eglise, à Paris* 1708 en 1710. IV *Deelen* 8vo.

P 2

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

loofde, dat het gebruik, *om het Heilig Avondmaal den ſtervenden* tot *viaticum*, (*teerkost*,) te geven, van denzelfden oorſprong zij, als het gebruik der Heidenen, *om den overledenen een ſtuk geld in den mond te ſteken*; als ook dat de *Christenen* alleen daaröm den *wierook* in den openbaren Godsdienst hebben aangenomen, omdat de Heidenen daar door den *ſtank*, die van de *offerdieren* ontſtond, plagten *weg te nemen*. De geleerde Bisſchop WARBURTON (*), heeft ondertusſchen tegen het gevoelen, dat zoodanige gebruiken en plegtigheden der Christenen van de Heidenen oorſpronglijk zouden wezen, eene algemeene en zeker niet ongegronde aanmerking gemaakt, te weten, dat men verkeerd de gebruiken van het ééne volk van dergelijke bij een ander volk zou afleiden, dewijl derzelver bron in ſoortgelijke omſtandigheden, bij beiden gemeen, gelegen kan zijn; en dit zou, volgends hem, in het tegenwoordig geval, te meer klemmen, nademaal het Christelijk Bijgeloof eerst ontſtaan *zal zijn*, eenige eeuwen, nadat het Heidendom zijne kracht reeds verloren had, om deze inſchiklijkheid van de Christenen te verwachten (†). Hoe zeer echter zijne hoofdäanmerking gegrond, en van verſcheidene gebruiken en plegtigheden waar zij, dat zij onder de Christenen aan verkeerde denkbeelden omtrent den Godsdienst, aan heiligen ledigganq, aan zucht voor het

(*) *Godlijke zending van* MOSES.

(†) MIDDLETON heeft zijne bedenkingen beäntwoord: *Postſcript à la Lettre de Rome. pag.* 277-308.

het zinlijke en geheimzinnige, zijn toe te schrijven, evenwel kan men niet ontkennen, dat, bij zeer veel anderen, de Christenen ze van de Heidenen hebben overgenomen, het zij, dat zij ze uit het Heidendom, bij hunne bekeering, behielden, of dat zij dezelve bij hunnen Godsdienst heiligen, en als het ware, verbeteren wilden. Zoo erkent reeds EUSEBIUS (*), dat KONSTANTYN, ten einde den Christelijken Godsdienst aan de Heidenen smaaklijk te maken, den uitwendigen-sieraad, met welken deze den Godsdienst bekleed hadden, op den Christelijken heeft overgebracht. De zaak is ook in het algemeen zoo klaar, dat, gelijk wij gezien hebben, Roomschgezinde Schrijvers ze niet hebben ontkend; wij behoeven ook niet te herhalen, het gene ons in de Geschiedenis, ten aanzien van de *Feesten* der Marteláren, en andere *Heiligen*, derzelver *vereeringen*, de plegtige *omgangen* met hunne *beenderen* enz., reeds is voorgekomen, die ten minsten aan het Christendom een Heidensch voorkomen gegeven, en het in den grond veranderd hebben; als of de Godzaligheid in het waarnemen van zulke *Feesten* en plegtigheden bestond. Tot in de *vierde* eeuw toe hadden de Christenen eenen afkeer van het ontsteken van wierook, bij Godsdienst-oefeningen, hetwelk zij, als iet Afgodisch, beschouwden. Maar ten tijde van AMBROSIUS vond men 'er geene zwarigheid meer in. Waarschijnlijk hadden de Christenen, reeds ten tijde van TERTULLIANUS, van den wie-

(*) *De Vita Constant.* M. *L.* II. *C.* 37.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wierook gebruik gemaakt; tot het zuiveren van de ellendige vergaderplaatzen, in welke zij zich moesten behelpen (*), maar allengs gewenden zij zich, om het gebruik daar van als iet Godsdienstigs te beschouwen, en zij, zoo wel als de Heidenen, ontstaken reukwerk voor de Standbeelden van KONSTANTYN, gelijk FILOSTORGIUS hun verwijt (†), waaröm ook de Jonge THEODOSIUS, in het jaar 425, verbood (§), deze soort van verëering niet meer aan de Beelden der Keizeren te bewijzen, maar alleen ter eere van God aan te wenden. Het *Heidensch Wijwater* was, nog ten tijde van Keizer JULIANUS (**), voor de Christenen verfoeilijk, en men leest wel in het leven van HILARION, door HIËRONYMUS (††), van zeker wonderwater, doch hetwelk met wijwater niet vermengd moet worden, even min als het water in bronnen of bakken, welke men in de Voorhoven der Kerken, tot wassching, naar het algemeen gebruik, in het Oosten had (§§), maar in het vervolg is het *wijwater* in gebruik gebracht, waarschijnlijk om het Heidensch *zuiverings-* of *wijwater* door een ander te overtreffen, hetwelk, door het Christelijk gebed, geheiligd was,

(*) MARTINI *de Thuris in Vett. Christian. Sacris usu Lipf.* 1752. 4. (†) *Ep. H. E. L.* II. *C.* 18.

(§) *Cod. Theodos. Libr.* XV. *tit.* 4. *de Imaginibus Imperial. l. un.* (**) Zie ons IV. *Deel, Bladz.* 460.

(††) *Pap.* 80. *Opp. Tom.* IV. P. II.

(§§) EUSEB. *Hist. Eccles. Libr.* X. *C.* 4. CHRYSOSTOM, *Homil.* LII. *in Matth. T.* I. *Comment. in s. s. p.* 566.

was. Het besluit, uit dit alles opgemaakt, zal dan wel zijn, dat men den oorsprong van vele latere plegtigheden der Christenen uit het Heidendom, in het algemeen, niet kan ontkennen, maar tevens, in bijzonderheden, een behoorlijk onderscheid moet maken, alzoo anderen van de Jooden zijn overgenomen, anderen weder uit verkeerde Godsdienstbegrippen en zinlijke vooröordeelen ontstaan zijn.

III BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Godsdienst-Leer der Christenen. Geloofsbelijdenis van de tweede algemeene Kerkvergadering. Godsdienstige verschillen. Ketterijën. Berichten van aanzienlijke Kerkleeräaren. enz.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bij alle deze verbasteringen en afwijkingen van het oude eenvoudige Christendom, verbeeldden zich de *Katholijke* Christenen, die thans boven de *Ariäansche* bovendreven, dat zij niet anders te doen hadden, dan de *Rechtzinnigheid* der Godsdienst-Leere te handhaven, en te bewaren; hetwelk hun, bij het beslisfend gezag der Heilige Schriften, de onveränderlijke overëenstemming met de openbare Geloofsbelijdenisfen der Oude Kerk, en de uiterste zorgvuldigheid der meest geächte Leeräaren der Kerk, gemaklijk voorkwam.

Overgang tot de Godsdienst-Leere der Christenen.

Hoe zeer ook de Geloofsbelijdenis, op de algemeene Kerkvergadering van *Niceë* vastgesteld, door de

Geloofsbelijdenis

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

der tweede algemeene Kerkvergadering, de eerste te Konstantinopolen.

de *Ariäansche* twisten en verschillen was aangevochten, zij was bij de *Katholijken* als een dierbaar pand behouden, en werd in de tweede algemeene Kerkvergadering, welke de eerste te *Konstantinopolen* is, in het jaar 381, bevestigd. Deze Kerkvergadering werd, in dat jaar, saamgeroepen door den Keizer THEODOSIUS *den Grooten*, ten einde de rust en orde in de Kerk, die zedert eenigen tijd veel geleden hadden, te herstellen; maar voornaamlijk, om het geloof van *Nicea* te bevestigen, eenen Bisschop voor *Konstantinopolen* te verkiezen, en de *Macedoniänen*, zoo veel mogelijk, met de *Katholijken* te vereenigen (*). Op deze vergadering kwamen 150 *Katholijke* en 36 *Macedoniäansche* Bisschoppen bijéén, alle Oosterlingen, zijnde van het Westersch Rijk, hetwelk thans door den Keizer GRATIANUS geregeerd werd, niemand tegenwoordig, misschien om den verren afstand, en dewijl de te behandelen onderwerpen meest de Oostersche Kerken betroffen, hoewel de naarijver tusschen den Bisschop van *Rome* en *Konstantinopolen* 'er ook iet kan toegebracht hebben. Wij hebben reeds, bij gelegenheid, gezien, wat deze Kerkvergadering al verricht hebbe (†), en zullen in het vervolg nog meer van

(*) Men zie van dit laatste breeder ons IVde *Deel*, *Bladz.* 370.

(†) Men zie hare besluiten omtrent klagten tegen eenen Bisschop ingebracht, in ons Vde *Deel*, *Bladz.* 256. bij den oorsprong der *Patriarchen ald. Bladz.* 262. en omtrent den rang van den Bisschop van *Konstantinopo-*

van hare verrichtingen moeten spreken. Thans bepalen wij ons, tot het gene zij, rakende de leere, heeft vastgesteld. In haren eersten *Canon* of Kerkregel (*), verördent zij, dat het Geloof, hetwelk te *Nicea* was vastgesteld, onveränderd bewaard, en alle zoo wel *Ariäansche* als andere met hetzelve strijdende partijën met den Kerkeban gestraft zullen worden. Maar in den *zevenden Canon* (†) bepaalt de vergadering, hoe men zich bij het weder aannemen der Ketters, die de waare leere weder omhelzen, gedragen zal.

Geloofsbelijdenis dezer Kerkvergadering.

In het bijzonder heeft deze Kerkvergadering eene Geloofsbelijdenis opgesteld, in welke wel de Geloofsbelijdenis van *Niceë* ten grond gelegd, maar evenwel hier uitgebreid, daar weder verkort werd (§): „ Wij geloven, zegt de vergadering, in *éénen God*, „ den Almagtigen Vader, den Schepper van Hemel „ en Aarde, van alle zichtbare en onzichtbare din- „ gen; en in *éénen Heer* JESUS CHRISTUS, den „ eeniggeborenen Zoon van God, die uit den Va- „ der vóór alle tijden geboren is; licht uit licht; „ waarächtig God uit den waarächtigen God; ge- „ boren, niet gemaakt; *éénswezens met den Vader*; „ door wien alles gemaakt is; die, om ons men- „ schen,

polen, *Bladz*. 262. de vraag over hare bekrachtiging door den Bisschop van *Rome Bladz*. 280, 335.

(*) HARD. *Act. Conc. T.* I. *p.* 809. (†) *L. c. p.* 811.

(§) Zij is bewaard in de Handelingen der Kerkvergadering van *Chalcedon*, in het jaar 451, en staat bij HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 814.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ schen, en om onze zaligheid, van den Hemel is
„ nedergedaald, en het vleesch aangenomen heeft,
„ uit den Heiligen Geest en de Maagd MARIA, en
„ een mensch is geworden; die voor ons gekruist
„ is onder PONTIUS PILATUS, en geleden heeft,
„ is begraven, en ten derden dage opgestaan, naar
„ de Schrift; die ten Hemel is gevaren, en zit aan
„ de rechtehand des Vaders; van waar hij zal we-
„ derkomen, met heerlijkheid, om levenden en doo-
„ den te oordeelen; en in den *Heiligen Geest*, *den*
„ *Heer*, *den levendmaker; die van den Vader uit-*
„ *gaat; die met den Vader en den Zoon gemeen-*
„ *schappelijk aangebeden en verheerlijkt moet wor-*
„ *den; die door de Profeeten gesproken heeft. Eene*
„ *Heilige*, *Katholijke*, *en Apostolische Kerk;* wij
„ belijden *éénen Doop* tot vergeving der zonden;
„ wij verwachten eene Opstanding der Dooden, en
„ een leven in de toekomende Wereld, Amen."
Men ziet, hoe deze Geloofsbelijdenis breedvoeriger is, dan die van *Nicea*, in het leerstuk van den *Heiligen Geest*, hetwelk thans tegen de *Macedonianen* moest gehandhaafd worden. Eenige Schrijvers der Roomsche Kerk hebben verders de Grieken van later tijd beschuldigd, dat zij achter de woorden: *die uitgaat van den Vader*, de woorden, *en van den Zoon*, hebben uitgelaten, terwijl wij zien zullen, hoe de Grieken den Latijnen, bijzonder na de IXde eeuw, hebben verweten, dat zij deze woorden, *en van den Zoon*, 'er ingevuld hebben (*).

Over

(*) CHR. WILH. FRANC. WALCH *Bibl. Symbol. vet.* p. 94.

Over deze leere zelve van den *uitgang des Heiligen Geestes*, waren ook de *Griekfche Kerkleeräars*, toen deze *Sijnode* te *Konftantinopolen* gehouden werd, onderling niet ééns. EPIFANIUS (*) fchijnt, volgends JOANN. XVI, 14, 15. onderfcheid te maken, fchrijvende; *de Heilige Geest gaat uit van den Vader, en neemt van den Zoon*, maar anderen maken geheel geen onderfcheid: CYRILLUS van *Alexandrië* (†), leert uitdruklijk, dat de Heilige Geest zoo wel van den Zoon, als van den Vader, uitgaat, (προχεῖται, προεισι.) THEODORETUS (§) wederöm, noemt deze ftelling, dat *de Heil. Geest van den Zoon uitgaat*, godloos en godslasterlijk enz. In de Latijnfche Kerk twijfelde men minder aan de waarheid dezer leere (**). AMBROSIUS heeft intusfchen het woord *uitgaan* gebruikt voor *gezonden worden* (††).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De Kerkvergadering hare handelingen befloten hebbende, verzocht, in eenen Brief, die nog voorhanden is (§§), den Keizer, dat hij alles, wat zij, op zijn bevel, verricht had, wilde goedkeuren, welke goedkeuring ook terftond volgde (***), waar door zij

De Kerkvergadering door den Keizer goedgekeurd, en als

(*) *Haeres.* LXXIV.

(†) *Caten.* PP. *in Joann.* XVI. *p.* 394, en in eenen Sijnodalen Brief bij HARDUIN. *Act. Concil. T.* I. *p.* 1292.

(§) *Reprehenf. in* XII. *Capitt. Cyrilli Anathematism.* IX. *Tom.* III. *Opp. pag.* 718.

(**) AUGUST. *de Trinit. L.* IV. *p.* 587. *T.* VIII. *Opp.*

(††) *De Spir. S. Libr.* I. *C.* 11. *T.* II. *Opp. p.* 625.

(§§) Bij HARDUIN. *l. c. pag.* 808.

(***) SOCRAT. *H. E. L.* V. 8. SOZOM. *H. E. L.* VII. *C.* 9.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eene algemeene Kerkvergadering erkend.

zij eene *algemeene*, (*Oecumenische*,) Kerkvergadering werd, wier besluiten in alle de Gemeenten kracht hadden, te weten, in de *Oostersche* Kerken, want in het Westen, alwaar GRATIÄAN regeerde, en van waar geene Bisschoppen tegenwoordig waren, werd haar gezag niet terstond erkend, te minder, omdat de Bisschoppen te *Rome* niet wel te vrede waren over den derden Regel of *Canon*, waar in de Kerkvergadering aan den Bisschop van *Konstantinopolen* den rang terstond na den Bisschop van *Rome* had toegekend (*); spoedig evenwel werd zij ook in het Westen aangenomen, en zelfs GREGORIUS I, Bisschop van *Rome*, rekent haar onder de *algemeene* (†).

Wet van Keizer THEODOSIUS omtrent het geloof

In het Vde *Deel*, *Bladz*. 262. *aant*. hebben wij gezegd, dat de Keizer THEODOSIUS de besluiten dezer Kerkvergadering ten aanzien der Bisdommen heeft bevestigd, doch het jaar te voren 380 had hij eene nog gewigtiger wet gegeven, om het *Katho-*

(*) Zie Vde *Deel*, *Bl*. 780. Vergel. *Bl*. 330. volgg.

(†) In het Vde *Deel*, *Bladz*. 367. hebben wij het ongunstig oordeel van GREGOR. *Nazianz*. over de Kerkvergaderingen, en dus ook over deze, medegedeeld. Men zie verder de Geschiedenis dezer Kerkvergadering bij RICHER *Hist. Concil. General. T*. I. *C*. 5. *pag*. 169-197. TILLEMONT *Memoires etc. T*. IX. *p*. 471-500. *ed. Paris*. Over de Geloofsleuze, (*Sijmbolum*,) onder den naam van het *Niceïsche* of *Niceïsch-Konstantinopolitaansch* bekend, en ook bij de Protestanten in achting zie men J. CASP. SUICER. *Sijmbolum Nicæno Const. expositum etc Traj. ad Rhen*. 1708. 4to.

tholijk geloof, in zijn geheel gebied in het Oosten, het heerschende te maken. „ Wij willen," zegt hij in deze wet, „ dat alle volken, welke onder „ onze genadige regering ftaan, zich aan dien „ Godsdienst houden, welks voortplanting tot op „ den tegenwoordigen tijd bewijst, dat de Godlijke „ Apostel PETRUS de *Romeinen* daar in onderwe- „ zen heeft, van welken ook bekend is, dat de „ Bisfchop DAMASUS, en de Bisfchop van *Alexan-* „ *drië*, PETRUS, een man van Apostolifche Hei- „ ligheid, dien volgt, opdat wij, naar aanwijzing „ der Apostelen, en der Euängelie-leere, de eeni- „ ge Godheid des Vaders, des Zoons, en des H. „ Geestes, onder dezelfde Majefteit, en Godzalige „ Drieëenheid, mogen geloven. Die genen, welke „ deze wet gehoorzamen, zullen den naam van „ *Katholijke Christenen* aannemen; maar de overi- „ gen, die wij voor *krankzinnigen* en *razenden* „ verklaren, zullen de fchande der *Ketterfche leere* „ dragen: hunne onrechtmatige vergaderingen zul- „ len geene *Kerken* heeten: en zij zullen eerstlijk „ door de Godlijke wraak, maar vervolgends ook „ door de ftraffe, tot welke wij, naar den wille „ Gods, befluiten mogten, geftraft worden (*)." De Gefchiedfchrijver SOZOMENUS, die deze wet ook aanhaalt (†), voegt 'er bij, dat de Keizer, in het begin zijner regering over het Oosten, te *Thesfaloni-*

III BOEK VII Hoofdft.
na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijner onderdanen.

(*) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *t.* 1. *de fide Cathol. l.* 2. *C. Iuft. L.* I. *t.* 1. *de Summa Trinit. et fide Cathol. leg.* 1. (†) *Hist. Eccles. L.* VII. *C.* 4.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nica, de Hoofdstad van *Illyricum*, ziek geworden, door den Bisschop dier plaats ASCHOLIUS in het Christendom onderwezen en gedoopt, en daar op weder gezond was geworden. Van dezen Bisschop vernam de Keizer de groote tweedragt, die onder de Christenen in het Oosten heerschte. Hij geloofde derhalven, dat het, ter bewerking van eensgezindheid, nodig ware, dat hij zijn eigen geloof aan zijne onderdanen voordroeg, opdat het niet schijnen mogt, als of hij hun geweld wilde aandoen, indien hij hun op eens voorschreef, hoedanige Godsverëering zij hadden aan te nemen. Doch, wat hier ook van ware, en hoe zeer de roem van rechtzinnigheid der Kerk van *Rome* medebracht, dat de Christenen tot overëenstemming met dezelve in het geloof werden opgewekt; en alhoewel het oogmerk des Keizers duidlijk is, dat hij het gevoelen van *Niceë* wilde doen gelden, zulk eene wet was, met dit alles, van een zorglijk uitzicht. De rechtzinnigheid in de leere afhanglijk te maken, van één of twee Bisschoppen, kon van ongelukkige gevolgen zijn voor den Godsdienst; de vrijheid van denken werd binnen te enge palen besloten; en de Christelijke zachtmoedigheid en redelijke verdraagzaamheid streden openlijk met de harde verklaring en bedreiging van den Keizer; maar neemt iemand den verregaanden ijver des Keizers, voor het gene hij voor het waar geloof hield, alleen in aanmerking, dan moge BARONIUS en zelfs GOTHOFREDUS deze wet eene gouden wet noemen.

Menig- En deze wet staat niet ééns onder de *zes en zestig*,

tig, die van het jaar 326 tot 435, en dus uit een tijdvak van niet veel meer dan 100 jaren, in den *Codex* van THEODOSIUS, als Keizerlijke bevelen omtrent de *Ketters* geplaatst zijn (*); zelfs behoeft men niet te denken, dat deze verzameling volledig is; daar 'er niet meer dan twee onder zijn van KONSTANTYN *den Grooten*, geene enkele van zijne Zoonen; maar van het jaar 372 af, zijn deze wetten zoo menigvuldig, dat men 'er van THEODOSIUS *den Grooten* alleen *vijftien*, van ARKADIUS *twaalf*, en van HONORIUS *achttien* vindt. Uit deze wetten heeft GOTHOFREDUS (†) een lijst van meer dan *dertig Ketterſche gezindheden* getrokken, welke daar in gemeld worden.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476. —— vuldige wetten tegen de Ketters.

Ten aanzien van deze wetten, verdient aangetekend te worden, het *denkbeeld*, wat een *Ketter* zij, in eene wet van ARKADIUS van het jaar 395 (§), dus opgegeven, dat men daar onder ook te begrijpen hebbe, (*qui vel levi argumento a judicio Catholicæ religionis et tramite detecti fuerint deviare*,) „ zulken, die ontdekt worden, zelfs in kleinigheden (**), van de leere en het pad van den Katholijken Godsdienst af te wijken." Te weten, reeds

Van gestrengen inhoud.

(*) *Libr.* XVI. *Cod. Th. t.* 5. *de Hæreticis.*

(†) *Paratitlon ad* 4. *tit. p.* 116. *T.* VI. P. I. *ed. Ritt.*

(§) *L. c. l.* 28. en gedeeltelijk *Cod. Iuſt. L.* I. *t.* 5. *de Hæreticis et Manichæis et Samaritis.*

(**) *Levi argumento* zou ook kunnen zijn, *met het geringſte vermoeden*, *het geringſte blijk.* Doch wij kiezen het zachtste.

reeds in de derde eeuw begon men het oude onderscheid tusschen *Ketter* en *Scheurmaker* uit het oog te laten, en beiden onder ééne klasse te rangschikken. De Kerkvergadering van *Konstantinopolen* nam dit onderscheid geheel weg. „ Wij noemen," deze is de uitspraak dier vergadering, „ die genen *Ketters*, die zoo wel voor dezen uit de „ Kerk uitgesloten, als die door ons in den ban „ gedaan zijn; maar bovendien *ook die genen, welke zich wel vertonen, als of zij het gezond geloof beleden; maar die zich van ons gescheiden* „ *hebben, en tegen onze wettelijke Bisschoppen,* „ (*κανονικοις ἡμων επισκοποις,*) vergaderingen hou- „ den." Volgends dit besluit en de wet van ARKADIUS, liep dus elk, wie het waagde, eenige Godsdienstmening van *Katholijke* Bisschoppen tegen te spreken, of eenig Kerkgebruik derzelven af te keuren, gevaar, van op de Ketterlijst gesteld te worden. Verklaart THEODOSIUS *de Groote*, de Ketters voor *onzinnigen* en *razenden*, niet zachter zijn de uitdrukkingen in andere wetten van dezen tijd; hun wordt niet alleen *dwaasheid*, maar bovendien *woede, godloosheid, trouwloze gezindheid, hardnekkigheid,* een *schandelijke en verfoeilijke Godsdienst, ontwijding van het heilige,* en dergelijke meer, te last gelegd. In eene wet van het jaar 381, weet de bovengemelde THEODOSIUS geene scheldwoorden genoeg uit te denken, om de Ketters zwart te maken: (*Photinianæ labis contagio, Ariani Sacrilegii venenum, Eunomiæ perfidiæ crimen, et nefanda, monstrosis nominibus auctorum, prodigia sectarum.*)

rum.) Met deze en dergelijke haatlijke namen gingen ook wetten en straffen naar evenredigheid gepaard. Omtrent deze straffen, maakte THEODOSIUS *de Jonge*, in eene wet van het jaar 428 (*), de volgende bepalingen, na ten grondslag gelegd te hebben, dat niet alle Ketters met dezelfde strengheid behoren gestraft te worden. (*non omnes eâdem austeritate plectendi sunt.*) Vooreerst gebood hij, dat de Ketters terstond alle de Kerken aan de Rechtzinnigen, (*Orthodoxis*,) zullen terug geven, die zij hun ontnomen hadden. Verders legt hij hun eene boete op van tien ponden gouds, indien zij voor zich nog meer Geestelijken zouden inwijden. Wat de vrijheid betreft, om *Kerken* te hebben: De *Ariänen*, *Macedoniänen*, en *Apollinaristen*, zullen 'er *volstrekt geene* mogen hebben *in de steden*, om dat zij van de bron der waarheid leugen geloven. De *Novatiänen* en *Sabbatiänen* zullen zich met de gene, die zij thans hebben, vergenoegen, en *geene nieuwe vermogen te bouwen*. De *Eunomiänen*, *Valentiniänen*, *Montanisten*, of *Priscilliänisten*, (dus genoemd naar de beruchte *Montanistische* vrouw, PRISCILLA,) de *Frygiërs*, (insgelijks eene benaming der gemelde gezindte,) de *Marciänisten*, of liever *Marciöniten*, de *Borboriänen*, (eene *Gnostische* partij,) de *Massiliänen*, *Euchiten* of *Enthusiästen*, de *Donatisten*, *Audiänen*, *Hydroparastaten*, *Askodrogiten*, (anders *Taskodrugiten*,) *Fotiniänen*, *Pauliänen*, *Marcelliänen*, en de tot de *hoog-*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Libr.* XVI. *Cod. Th. t.* 5. *de Haeret. l.* 65.

III BOEK VII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hoogste ondeugendheid gestegene Manicheën, zullen *nergens* in het *Roomsche Rijk*, vrijheid hebben, om *in gemeenschappelijke vergaderingen te bidden.* In het bijzonder behoorden de *Manicheën* zelfs *uit de steden verdreven* te worden. Want dezen allen, zegt de Keizer, moet geene plaats gelaten worden, waar den *Elementen* zelve ongelijk zou geschieden; (waarschijnlijk door verontreiniging van lucht en aarde, met Kettersche gebruiken en plegtigheden.) Verders verbiedt hij den Ketters allen toegang tot openbare ambten en bedieningen, alleen de lastposten en krijgsdienst uitgezonderd. (*Militia Cohortaliana et Castrensis.*) Zij zullen geene begiftigde gestichten kunnen oprichten, noch *Testamenten* of uitersten wil maken mogen. Tevens worden alle de voorgaande wetten tegen de Ketters bevestigd; en eindelijk hun verboden, geene vrijlieden, noch hunne lijfeigenen, tot hunne dwalingen te verleiden, of hen in de uitoefening van den Katholijken Godsdienst te verhinderen. Van de overige wetten in dit Tijdvak, tegen de Ketters uitgekomen, zullen wij nog alleen aanmerken, dat THEODOSIUS *de Groote*, in het jaar 381, den Ketters verbood, eenige Kerken in de steden te bezitten, op straffe van ten lande uitgebannen te zullen worden (*), dit bevestigde deze Keizer, in het jaar 383, met dit bijvoegzel, dat de Ketters zich niet zul-

(*) *Cod. Th. de Haeret. l. 6. Cod. Just. de Summa Trinit. etc. l. 2.* Vergel. SOZOMEN. *Hist. Eccles. L.* VII. C. 6. THEODORET. *H. E. L.* V. *C.* 16.

zullen verstouten, meer aanhangelingen te maken; dat zij zelfs in geene bijzondere huizen vergaderingen zullen houden; en dat ieder één, ingevalle zij hier tegen handelen, bevoegd zal zijn, hen uit één te jagen (*).

Elk begrijpt ligtelijk, dat deze ijver der Keizeren tegen de Ketters niet altijd uit eigene overtuiging voortgevloeid, maar door de Geestlijken is aangevuurd geworden. De *Katholijke* Bisschoppen hadden thans ten Hove zoo veel invloed, als de *Ariaansche* te vooren bij KONSTANTIUS en VALENS, en bedienden zich van denzelven, om hunne partijen onder te brengen. Wanneer de besluiten der Kerkvergaderingen door de Ketters waren goedgekeurd, scheen het noodzaaklijk gevolg dezer goedkeuring, dat zij door Keizerlijke wetten gehandhaafd en bevestigd werden. Ja, hoe de Bisschoppen zich van zeldzame middelen wisten te bedienen, om hun oogmerk te bereiken, leert het volgend gedrag van AMPHILOCHUS, Bisschop van *Iconium* (†). Deze had THEODOSIUS *den Grooten* verzocht, dat hij alle vergaderingen van *Ariänen* in de steden wilde verbieden; als de Keizer dit verzoek, hetwelk hem te hard scheen, weigerde in te willigen, begaf de Bisschop zich weder ten Hove, en bewees wel den behoorlijken eerbied aan den Keizer, maar geheel geenen aan des Keizers Zoon, ARKADIUS, dien de Vader, kort te voren, in

De ijver der Keizeren aangevuurd door de Bisschoppen.

(*) C. *Th. l. c. l.* 11. SOZOM. *H. E. L.* VII. *C.* 12.
(†) SOZOM. *H. E. L.* VII. *C.* 6. THEOD. *L.* V. *C.* 36.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in het jaar 383, in den ouderdom van zes jaren, den titel van *Augustus* of Keizer gegeven had, en die thans daar bij stond; ten minsten de Bisschop behandelde en streelde den Jongen Prins enkel als een kind, en noemde hem zijn' Zoontjen. De Keizer, zich hier door beledigd vindende, verweet den Bisschop zijne lompheid, maar ontving van denzelven dit antwoord: „ Gij ziet, ô Keizer, dat gij „ de beschimping van uwen Zoon niet verdragen „ kunt, zonder hevig boos te worden op hen, „ die zich tegen hem vergrijpen. Geloof dus, dat „ de Almagtige God insgelijks de genen verfoeit, „ die zijnen eeniggeborenen Zoon lasteren, en dat „ hij hen, als ondankbaren jegens hunnen Verlos„ ser en Weldoener, haat." De Keizer bewonderde het gedrag van den Bisschop, en vaardigde terstond de wet uit, waar bij alle vergaderingen der Ketteren verboden werden.

Gevoelens der Kerkvaderen van dien tijd, over vervolging en verdraagzaamheid

Bij zoodanig gedrag der Bisschoppen, en harde behandeling der Ketters, door de Opper-Vorsten, bevreemdt men zich, dat men bij den Kerkelijken Geschiedschrijver SOCRATES (*) leest, *dat het de gewoonte der Rechtzinnige Kerk niet is, iemand te vervolgen*. In de daad, men kan bijna niet anders denken, of de *Katholijken* moeten een geheel ander denkbeeld gemaakt hebben van *vervolging*, wanneer dezelve hen trof, en wanneer zij die den *Ketters* aandeeden. Het zij zoo, dat sommigen van dezen onrustige hoofden waren, die verwarringen aanrichten

(*) *Hist. Eccles. Libr*, VII. *Cap*. 3.

ten in de Kerk en den Staat, en die daarom verdienden in toom gehouden te worden, maar 'er waren 'er toch ook, die niets liever wenschten, dan, zonder iemand te beledigen, God naar hunne denkbeelden, in ſtillen vrede, te vereeren, en in dat geval noemde toch SOCRATES (*) zelf het eene *vervolging*, wanneer lieden, die gerust en ſtil leven, op eenigerlei wijze geſtoord worden. Waarlijk, zoodanige grondregels van onverdraagzaamheid gaven ook aan de Ketters recht, wanneer zij invloed verkregen ten Hove, om, op hunne beurt, tegen de *Katholijken* te handelen, die, in zulke gevallen, van onrecht klaagden en ſchreeuwden. Toen de *Christenen*, in vroeger tijd, in het ſchool van lijden geoefend werden, had TERTULLIANUS reeds (†) den Heidenen verweten, dat zij eene ſnoodheid bedreven, wanneer zij den menſchen *de vrijheid van Godsdienst* wilden benemen, en hij toonde hun, dat zij dus tegen het natuurlijke recht handelden, hetwelk allen menſchen toekwam (§). CYPRIANUS dringt insgelijks op deze vrijheid ten ſterkſten aan, en beroept zich ten dien einde op het voorbeeld van JESUS zelven (**). HILARIUS wist den Ariaansch-gezinden Keizer KONSTANTIUS zeer gepast te herinneren, dat God de Heer der Wereld geene gedwongene gehoorzaamheid behoeve, *geene gedwongene belijdenis begeere* (††). Op gelijke wijze, zegt

ATHA-

(*) *L.* III. *C.* 12. (†) *Apologet. C.* 24.
(§) *Ad Scapul. C.* 2. (**) *Ep.* LIX. *p.* 130. *Ep.* IV. *p.* 9.
(††) *Ad Constantium Aug. L.* I. *p.* 1221.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ATHANASIUS (*), dat het niet alleen onbetaamlijk, maar ook een bewijs is van lieden, die hunne eigene zaak wantrouwen, dwang en geweld in Godsdienst-zaken te gebruiken; en (†), dat het *aan den Godsdienst eigen is, niet te dwingen, maar te overreden.* Hier kan men nog AMBROSIUS bijvoegen, die, ten ernstigsten, inscherpt, dat CHRISTUS, bij de uitbreiding van zijnen Godsdienst, geenen dwang, maar alleenlijk zacht onderwijs gebruikt wil hebben (§). Alle deze Schrijvers hadden zich toen, over de verdrukkingen der *Ariänen*, hunne tijdgenoten, te beklagen. Derhalven was het voor hunnen geest duidlijk, dat geweld en dwang de echte Christelijke middelen niet waren, door welke het waar geloof gestaafd, en de dwalingen bestreden moesten worden.

Vervolg.

Maar deze zelfde Leeraars, en anderen van hunnen tijd, waren toch niet ongenegen, om zich van zulke dwangmiddelen tegen de Ketters te bedienen, wanneer zij de magt in handen hadden, terwijl zij hen zelfs *geene burgerlijke verdraagzaamheid* waardig keurden. In deze gevallen ziet men hen zich op allerhande wijze keeren en wenden, om de tegenstrijdigheid met zich zelven af te weeren, welke de nakomelingschap, niettegenstaande alle hunne pogingen, nogthans in hen ontdekt. Zoo leerde GREGORIUS *van Nazianzus* (**), dat men moedig voor den

(*) *Hist. Arian. ad Monach. T.* I, P. I. *Opp. p.* 363.
(†) *Ibid. pag.* 384.
(§) *Comm. in Luc. L.* VII. *C.* 10, *T.* III. *Opp. p.* 100.
(**) *Orat.* XIV. *Tom.* I, *Opp. pag.* 220.

den Godsdienst moet strijden, doch met gronden, niet met wapenen. Nog duidelijker drukt hij zich elders uit (*): „ Volgends onze wet zal niemand „ met geweld geleid of gedwongen worden, maar „ elk behoort vrijwillig te gaan." Elders (†) bidt hij hartlijk voor de Ketters, dat de Heilige Drieëenheid hen allen eindelijk bekeeren moge, al zou hij zelf daar door eenig verlies lijden aan de Godlijke genade. Met deze zijne liefde jegens de Ketters, moet echter overeenstemmen zijn verzoek aan eenen Keizerlijken Bevelhebber, om de *Apollinaristen*, Ketters, die, tegen de wetten, zich eenen Bisschop verkozen hadden, ten minsten zacht, te straffen (§). Hij bewees ook aan NEKTARIUS, Bisschop van *Konstantinopolen*, dat door zijne toegevendheid voor de gemelde gezindte, welke zich aangematigd had, *Godsdienstige vergaderingen* te houden, het grootste ongeluk voor de Kerk ontstaan was (**).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS was eenigen tijd lang op eenen goeden weg. Hij geloofde in het eerst, gelijk hij zelf, in het jaar 408, bekent (††), dat men niemand tot de éénheid met CHRISTUS dwingen mogt; dat men zich van het Woord bedienen, met redentwisten strijden, met gronden overwinnen moest, wilde men van openbare Ketters geene geveinsde Rechtzinnigen maken. Maar, vervolgt hij, zijne ambtgenoten hadden hem het voorbeeld van de stad, waar hij Bis-

Gevoelen van AUGUSTINUS over de verdraagzaamheid omtrent de Ketters

(*) *Orat.* VIII. *p.* 148-149. (†) *Orat.* XIII. *p.* 202.
(§) *Ep.* LXXVII. *p.* 831. *l. c.* (**) *Orat.* XLVI. *p.* 721.
(††) *Epist.* XCIII. *Tom.* II. *Opp. pag.* 180.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bisschop was, tegengesteld, welke voor dezen geheel *Donatistisch* geweest was; maar naderhand, uit vreeze voor de Keizerlijke wetten, zoo volkomen tot de *Katholijke* Kerk overgegaan was, dat men denken zou, dat zij nooit buiten dezelve geweest was enz. En nu besteedde AUGUSTINUS, in den langen Brief, uit welken het voorgaande ontleend is, alle zijne scherpzinnigheid, om de geweldige handelingen tegen de Ketters te rechtvaardigen. Indien men tegen zulke voormalige wreede vijänden niets *doen*, maar hen *dulden* wilde, zou men in de daad kwaad met kwaad vergelden. Door strengheid behouden, zullen zij ons te hartlijker danken, hoe meer zij gevoeld hebben, dat zij niet verschoond zijn geworden. Vervolgends haalt hij verscheidene plaatzen der Heilige Schrift aan, onder anderen het zeggen in het Euängelie: *Dwingt ze om in te komen*. De Apostelen gaven zulken over aan de magt des Satans. Ja, bij zulken, die, onder den naam van CHRISTUS, als verleidde schapen, omdwalen, wordt eene *gematigde strengheid en eene zachtmoedigheid waargenomen*, opdat zij door *verbanning uit het land, en vele boeten*, vermaand worden, te leeren, de Heilige Schrift boven menschlijke verhalen en lasteringen te stellen. Tegen de Heidensche Afgoderijën hebben de Keizerlijke wetten de doodstraffe gesteld, maar de kastijdingen der Ketters zijn zoo zacht, dat zij meer vermaand worden, hunne dwalingen te verlaten, dan dat zij de verdiende straffen ondergaan; alhoewel die genen onder hen, welke tegen de erkende waarheid strijden, erger

ger zijn dan de Afgodendienaars. Eenigen tijd daar na vond hij, in het jaar 417, nieuwe gelegenheid, om deze gewaande gronden te herhalen, en te versterken. 'Er waren nog altijd *Katholijken*, die geloofden, dat men niet met Keizerlijke wetten en dwangmiddelen tegen de *Donatisten* te werk moest gaan. Deze laatstgemelden wierpen ook aan hunne vijänden tegen, *dat men niemand met recht vervolgen kon, en dat deze de waare Kerk is, niet, die vervolging oefent, maar, die vervolging lijdt.* Hier tegen schreef AUGUSTINUS eenen langen Brief (*), die ook het opschrift draagt *van de verbetering der Donatisten*, (*de Correctione Donatistarum*,) in welken hij even ijverig aandringt, dat de Kerk de verlorene zonen mag en moet dwingen, tot derzelver behoud, om terug te keeren (†).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Haat en partijdigheid tegen de Ketters opgewekt.

Andere Kerkleeräars van dezen tijd gaven zich niet ééns zoo veel moeite, om bewijzen of verschoningen voor de onverdraagzaamheid tegen de Ketters op te zoeken, maar sloegen een' veel korter weg in, door van dezelven steeds met de hoogste verfoejing te spreken. Alles wat van de Ketters kwam, was snoodheid, vijändschap tegen God en den Godsdienst, oorspronglijk van den Duivel, *meer dan*

(*) *Epist.* CLXXXV. *Tom.* II. *Opp. pag.* 489.

(†) Men vergelijke hier de aanmerkingen van BAYLE *Comm. Philos. sur les paroles de J. C. Contrains les d'entrer* P. III. *pag.* 9. *sqq.* en BARBEYRAC *Traitè de la Morale de Peres de l'Eglise Cap.* XII. *pag.* 190. *Cap.* XVI. *pag.* 303. *sqq.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den *Duivelsch ongeloof* (*). Kerkvergaderingen zelve verklaarden, dat zij *geene Christenen* waren, en men vermaande de *Katholijken* de *verkering met de Ketters*, zoo veel mogelijk, te mijden; en dus werden *haat* en *partijdigheid* den Christenen tegen de *Ketters* ingeboezemd. Daar nu somtijds, gelijk wij boven zagen, aan elk éénen vrijgelaten werd, hunne vergaderingen te stooren, daar tegen verscheiden soorten van Ketters, of wel tegen allen, zekere gerechtelijke onderzoekers, (*Inquisitores*,) en door de Overheid zelve aangemoedigde aanbrengers, (*Delatores*,) besteld werden (†), werd in de daad alle geleerd of Christelijk gematigd wederleggen van dezelve overbodig. De *magthebbende* of *heerschende Kerk*, (ἡ κρατουσα Εκκλησια, *Ecclesia Dominans*,) zoo als zij van de Geschiedschrijvers met nadruk genoemd wordt, die na de dood van Keizer VALENS, in het jaar 378, steeds de overhand aan het Hof behield, had veel krachtiger middelen bij de hand, om de Ketters te beteugelen, dan wederleggingen en twistschriften. Men bracht ook, gelijk wij reeds zeiden, thans *Scheurmakers* en *Ketters* onder ééne klasse. Al wie in de Kerk van CHRISTUS eene ongezinde en slechte denkwijze aannam, (*morbidum aliquid pravumque sapiunt*,) indien zij, niettegenstaande de pogingen, om hen te verbeteren, hardnekkig bij hunne schadelijke leerstellingen

(*) Zoo drukt zich GREGORIUS *van Nazianzen* uit, *Orat.* XLII. *pag.* 695. *Tom.* I. *Opp.*

(†) *C. Th. tit. de Haeret. l.* 9. 15. 31. 35.

gen bleven, (*pestifera et mortifera dogmata*,) waren *Ketters*, en behoorden onder de uitwendige vijanden der Kerk (*). Niet beter is het, wanneer HIËRONYMUS schrijft: „ Wie de Schrift anders „ verstaat, dan de zin des Heiligen Geestes, in „ welken zij geschreven is, vordert, die kan, al„ hoewel hij zich niet van de Kerk gescheiden „ heeft, een *Ketter* genoemd worden, en doet de „ werken des vleesches, nademaal hij het ergste ver„ kiest (†)." Deze zin des Geestes zou toch wel in vele gevallen geen andere zijn, dan dien de *Katholijke* Leeräars hadden aangenomen; en hunne uitlegging van den Bijbel te verlaten, zou dus reeds Ketterij wezen. Op eene andere plaats (§) schrijft hij: „ Men maakt tusschen *Ketterij* en *Scheuring* „ dit onderscheid, dat *Ketterij* eene *valsche leere* „ bevat; maar *Scheuring* eene scheiding van de „ Kerk door *oneenigheid tusschen de Bisschoppen*, „ (*propter episcopalem dissensionem*,) veroorzaakt. „ Dit kan ook in het eerst, gedeeltlijk, dus ver„ staan worden. Maar elke *Scheuring* bedenkt zich „ zekere *Ketterij*, opdat het den schijn hebbe, als „ of zij zich, met recht, van de Kerk gescheiden „ had." Als men bedenkt, hoe ligt elke verdeeldheid, op dezen voet, tot Ketterij gemaakt kon worden, begrijpt men van zelf, hoe de *Katholijken* heb-

(*) AUGUST. *de Civitate Dei L.* XVIII. *C.* 51.

(†) *Comment. in Epist. ad Gal. Tom.* IV. *Opp. Cap.* 5. P. I. *pag.* 302.

(§) *Comment. in Ep. ad Tit. C.* 3. *p.* 439. *l. c.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hebben kunnen vastſtellen, dat elke afwijking van hunne leerſtellingen, gebruiken, en Bisſchoppen, *Ketterij* was; en hoe zij geweldige middelen, ter beteugeling der Ketters, ter hand konden nemen.

Zachter hulpmiddelen tegen de Ketters. De H. S. het gezag der Kerk, het gezag der Kerkleeräaren.

De *Katholijken* hadden echter ook zachter middelen, welke zij gebruikten, bij het wederſtaan en beſtrijden der Ketteren. De Heilige Schrift bleef, in naam ten minſten, het hoofdmiddel, maar zij, die 'er gebruik van maakten, vonden ligtelijk hunne gevoelens in dezelve, omdat zij hunne vooröordeelen en opgevatte meningen daar in brachten, en die door geheimzinnige en leenſpreukige uitleggingen weder uit de Schrift afleiden; op dezelfde wijze gingen ook niet zelden de zoogenoemde Ketters te werk, en de ſtrijd bleef dus onbeslist. Een ander bolwerk vonden de *Katholijken* voor zich in het *gezag der Kerk*, of in de *menigte*, en elkanderen opvolgende *reeks* van *oude en eerwaardige Leeräaren*, die deels afzonderlijk, deels op *Kerkvergaderingen* vergaderd, het geloof hadden voortgeplant, waar tegen de *Ketters* ſlechts weinige nieuwe Leeräars konden ſtellen. En dit gezag der Kerk en Leeräaren ſcheen zoo veel te gewigtiger, omdat men dit *menschlijk gezag* niet *onäfhanglijk* wilde gemaakt hebben van het *gezag der* Heilige Schrift, voor zoo ver de Kerk onderſteld werd, het geloof der Apostelen onveränderlijk bewaard te hebben. Ondertusſchen ſcheidde men ſpoedig het één van het ander, alzoo men zich, in dit goed vertrouwen, vergenoegde, met het *getuigenis* en de *uitſpraak der Kerkleeräaren alleen* aan te halen, of juist dien *zin* der

der Heilige Schriften alleen wilde erkennen, welken deze *Leeräaren* daar aan gegeven hadden. Onder de regering van THEODOSIUS, in het jaar 383, werd eene proeve genomen (*), om dit gezag der *Katholijke Leeräaren*, tot beschaming der Ketters, te gebruiken. Men ontnam, ten dien tijde, den *Ariänen*, in verscheidene steden, niet zonder onrustige bewegingen, hunne Kerken. De Keizer van deze opschuddingen ééns vooräl een einde willende maken, deed de Bisschoppen van alle de partijën tot een mondgesprek te *Konstantinopolen* bijëenkomen, en raadpleegde met NECTARIUS, den Bisschop dezer Hoofdstad, om, door een naauwkeurig onderzoek der waarheid, eindelijk den vrede in de Kerk te herstellen. Deze, hier over verlegen, deelde des Keizers voorstel mede aan AGELIUS, Bisschop der *Novatiänen* te *Konstantinopolen*, die met hem in de geloofsleere overëenkwam. Maar deze vrome man, wien het aan bekwaamheid en vaardigheid haperde, om over den Godsdienst te zintwisten, droeg deze zaak aan zijnen Voorlezer SISINNIUS op, een' kundig, welbespraakt, en in de uitlegging der Heilige Schrift en Wijsbegeerte geöefend man. SISINNIUS, overtuigd, dat, door zoodanige gesprekken, de twisten niet beslist, maar dat de *Ketters* nog eer daar door twistzieker werden, bedacht een ander middel. Wetende, dat de oude Kerkleeräars aan den Zoon van God geen begin van bestaan toeschreven, maar hem altijd eeuwig, gelijk den Vader, genoemd hadden,

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) SOCRAT. *Hist. Eccles.* L. V. C. 10.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den, raadde hij NECTARIUS zich, in plaats van alle redentwisten, op het getuigenis der oude Kerkleeräaren te beroepen, en den Keizer aan de hoofden der verschillende partijën de vraag te laten voorleggen, welke *achting* zij hadden voor die *Kerkleeräaren, die vóór het ontstaan der Kerklijke verschillen geleefd hadden?* Deze raad werkstellig gemaakt zijnde, verklaarden zij allen hunne achting voor dezelven; maar nader gevraagd, of zij hen ook als geloofwaardige getuigen der Christelijke leere wilden aannemen? verdeelden zich de partijën, en velen vonden zwarigheid, zich daaromtrent rondborstig te verklaren. Hier op nam de Keizer andere maatregelen. Hij gebood, dat alle de partijën hem hunne Geloofsbelijdenis schriftelijk zouden overleveren, gelijk zulks dan ook door NECTARIUS en AGELIUS, als ook door de *Ariäansche*, *Eunomiäansche*, en *Macedoniäansche* Bisschoppen, geschiedde. De Keizer deze opstellen aangenomen hebbende, sloot zich in een vertrek, en bad God, dat hij hem, in het beöordeelen der waarheid, wilde bijstaan. Vervolgends las hij alle deze schriften, verwierp of scheurde alle, in welken de Drieëenheid gescheiden werd, en verklaarde zich eenvoudig voor het geloof van hun, die de eenswezenheid des Zoons met den Vader beweerden, waaröm hij ook de *Novatiänen* in het bezit hunner Kerken bevestigde. Wanneer de Bisschoppen der andere partijën door hunne aanhangers berispt werden wegens hunne oneënsgezindheid, keerden zij wel treurig terug, maar vertroostten hunne aanhangers nogthans bij geschrif-

schrifte, omdat van hun zoo vele tot de *Katholijken* overgingen, met de woorden: dat 'er velen geroepen, maar weinigen uitverkozen waren. Dus luidt het verhaal van SOCRATES. Hoe het zij, ons blijkt hier uit, hoe de *Katholijken* den kortsten en voor hun zekersten weg vonden, in het getuigenis der oude Kerkleeräaren, terwijl de andere partijën misschien voorzagen, dat de *Katholijken* alleen zulke Kerkvaders zouden laten gelden, die met het leerstelzel van *Niceë* overëenstemden, met verwerping van anderen, zoo als, bij voorbeeld, ORIGENES, waaröm zij huiverig waren, zich aan zoodanig getuigenis der oude Kerkleeräaren te onderwerpen.

Wijze van redentwisten tegen de Ketters, κατ οικονομιαν.

In ons IIIde *Deel*, *Bladz.* 157, hebben wij een uitmuntend voorbeeld, van eene edele wijze van redentwisten met dwalenden, verhaald, van DIONYSIUS, Bisschop van *Alexandrië*; hoe ver men, in deze tijden, van dit uitmuntend voorbeeld zij afgeweken, leert de Geschiedenis, die ons reeds bericht heeft, op welke wijze de *Rechtzinnigen* zich, met *openbaringen*, *wonderwerken*, en *heilige overblijfzelen*, tegen de *Ariänen* geloofden te mogen behelpen; deze waren echter slechts een gedeelte van eene *wijze*, *om den Godsdienst te verdedigen*, welke thans de overhand nam. In de onderstelling, dat men de *rechtzinnigheid* onbetwistbaar aan zijne zijde had, en dat alle middelen geöorloofd waren, om een goed oogmerk te bereiken, ontzag men zich niet van drogredenen, verdrajingen, onwaarheden, en van alle kunsten der Redenrijkkunde, om partijën in verlegen-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

genheid en verwarring te brengen, te bedienen. Men noemde dit met den naam van οικονομια, *huishouding*, *schikking*, *inschiklijk onderwijs*. Deze *leerwijze* was, zoo min als derzelver benaming, *eene uitvinding der Christenen*. De *Wijsgeren*, bijzonder de *Sofisten* der Grieken en Romeinen, kenden en gebruikten de zaak reeds lang, en Keizer MARKUS AURELIUS (*) noemt het eene οικονομια, wanneer iet, met een ander oogmerk, ondernomen en gedaan wordt, dan in den eersten opslag schijnt, zonder dat men echter behoeft te beweeren, dat de Christenen deze leerwijze, zoo min als andere *vrome bedriegerijën*, (*piæ fraudes*,) uit deze bron alleen geput hebben (†). Deze *Christenen* zochten eene verdediging van deze handelwijze, in het voorbeeld zelf van CHRISTUS en de Apostelen, die, gelijk zij zich verbeelden, ten minsten eenigermate daar van gebruik gemaakt hadden, door zich naar de Jooden te schikken (§). Zij beriepen zich, ten dien einde, op de plaatzen MATTH. XXIV. 36. MARK. XIII. 36. waar in CHRISTUS zegt, dat hij den tijd van het laatste Oordeel niet wist. Τυτο οικονομικως; „ dus *wendt hij voor*, om onzer zwakheid wille," zegt BASILIUS (**). HILARIUS (††) noemt het

(*) *De rebus suis L.* XI. §. 18. *Conf.* GATAKER. *ad h. l. p.* 330. (†) Vergel. ons IIde *Deel*, *Bladz.* 92.

(§) CLEMENS *van Alexandrië Strom. Libr.* VI. *pag.* 675. TERTULLIAN. *de Præscript. Cap.* 48.

(**) *Epist.* VIII. *Tom.* III. *Opp. pag.* 8.

(††) *De Trinit. Libr.* IX. *pag.* 1032-1034.

het *dispensatio*, (eene wijze schikking,) en poogt te bewijzen, dat deze eene *geheimnisvolle onwetendheid* van den Zaligmaker geweest zij, (*Sacramentum nesciendi*,) eene *schikking* van zwijgen, (*dispensatio tacendi*,) opdat naamlijk anderen den tijd des laatsten Oordeels van hem niet verder zouden begeeren te weten. HIËRONYMUS en AUGUSTINUS hebben onderling Brieven gewisseld, over de bestraffing van PETRUS door PAULUS, welke HIËRONYMUS uit deze leerwijze verklaard had, willende, dat PETRUS slechts *in schijn* zich van de Heidenen had onttrokken, om den Jooden te behagen, terwijl PAULUS daartegen zijnen Mede-Apostel slechts *in schijn* bestrafte, om de Heidenen te voldoen, ten einde beide Joden en Heidenen behouden werden (*). AUGUSTINUS, wien deze uitlegging niet geviel, schreef daar over éénen anderen Brief aan HIËRONYMUS, hem aanwijzende, dat zijne verzachtende inschiklijkheid der Apostelen, (*dispensatio*,) in den grond niet anders was dan een gedienstige leugen. (*officiosum mendacium.*) HIËRONYMUS wilde hem ten laatsten niet meer antwoorden, opdat, gelijk hij hem kort daar na schreef (†), hunne benijders, en in-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Comment. in Epist. ad Gal. Cap.* 2. *T.* IV. P. I. *Opp. pag.* 242. AUGUSTIN. *Ep.* XL. *T.* II. *Opp. pag.* 63. Het antwoord van HIËRONYMUS staat *ibid. Epist.* LXXV. *pag.* 427. en in HIËRONYM. *Opp. Tom.* IV. P. II. *pag.* 617. En het wederantwoord van AUGUSTINUS in zijne *Opp. l. c. Ep.* LXXXII. ook in HIËRON. *Opp. l. c p.* 629. (†) *Ep.* LXXIX. *Opp. l. c. p.* 644.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

inzonderheid de Ketters, niet mogten zeggen, dat zij beiden als vijanden met malkanderen twistteden. Zelfs omtrent tien jaren daar na, omtrent het jaar 415, schijnt hij zijne denkwijze omtrent het gedrag der Apostelen veränderd te hebben (*). HIERONYMUS zelf gebruikte ondertusschen deze leerwijze zonder bedenken, wanneer hij tegen de Ketters kampte. Hij schrijft zelf, in zijn verdedigingsschrift aan PAMMACHIUS, dat hij van ARISTOTELES en GORGIAS geleerd heeft, dat 'er verscheidene soorten van voordragt zijn; onder anderen zij het geheel iet anders, maar de gewoonte van het *Kampschool*, (γυμναστικως,) of op de wijze van eenen *Leeraar*, (δογματικως,) te schrijven. Op de eerstgemelde wijze, zwerft men, bij het antwoorden van partij, rond; men brengt dan dit, dan wat anders, voor den dag; men behandelt de bewijzen naar goeddunken; *men spreekt anders, en doet anders*; enz. Maar in de andere wijze is zekere oprechtheid nodig, en een ongedekt hoofd. Het is toch iet anders, te ondervragen, iet anders, te bepalen; in het eerste geval moet men twisten, maar hier onderwijzen. Op gelijke wijze verdedigt BASILIUS (†) GREGORIUS *den Wonderdoener*, tegen zekere Ketters, die uit zijne *Verklaring des Geloofs* de stelling afleidden: *dat de Vader en de Zoon, wel in het denkbeeld of begrip*, (επινοια,) *twee, maar in persoon*, (ὑποστασει,) *slechts één zijn*. „Zij hebben," zegt hij,

(*) *Libr.* I. *Dialogi adversus Pelagianos T.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 498. (†) *Ep.* CCX. *T.* III. *Opp. p.* 316.

hij, ,, niet bedacht, dat GREGORIUS dit niet in ,, den *strengsten leerstijl*, (δογματικως,) maar zoo ,, als het voor zijnen *twist* met ÆLIANUS voegde, ,, (αγωνιςικως,) gezegd heeft." Op dezelfde wijze heeft ATHANASIUS ook DIONYSIUS *van Alexandrië* verdedigd, tegen betichtingen van onrechtzinnigheid, met de aanmerking, dat hij dit κατ' οικονομιαν geschreven had (*). Meermalen en breedvoerig spreekt voornaamlijk CHRYSOSTOMUS, van deze leerwijze, welke hij zelfs in eene Kerkleerreden, onder den naam van eene *nederlating*, (συγκαταβασεως,) verklaart, en daar uit de ééne en andere handeling van God, die in den Bijbel voorkomen, tracht op te helderen (*).

Beöordeeling dezer leerwijze

Wanneer men, ten aanzien van deze leerwijze, alles behoorlijk overweegt, zal het blijken, dat men een *schrander* en *wijs schikken*, naar de geringer kundigheden, vooroordeelen, en neigingen der menschen, of naar zekere omstandigheden van tijd en personen, hetwelk met de onpartijdigste waarheidsliefde bestaan kan, te ver getrokken heeft; waardoor men der waarheid en den Godsdienst ongelooflijk veel nadeels toebracht. Wanneer, bij voorbeeld, HIËRONYMUS schrijft, dat ORIGENES, METHODIUS, EUSEBIUS, en APOLLINARIS, zich genoodzaakt

(*) ATHANAS. *de Sententia Dionys. Alexandr. T.* I. *Opp. P.* I. *pag.* 243.

(†) *Homil.* III. *in Ep. ad Tim. T.* VI. *Comm. in N. T. p.* 637. *in Cap.* I. *ad Gal. T.* V. *l. c. p.* 781. *Vergl. de Sacerdotio L.* I. *T.* IV. *Opuscul. p.* 12.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zaakt hadden gezien, om tegen CELSUS en PORFYRIUS bij te brengen, *niet het gene zij dachten, maar het gene*, tegen hunne tegenwerpingen, *gezegd moest worden*, kunnen wij nog heden uit het werk van ORIGENES tegen CELSUS, als ook uit andere oude verdedigers van het Christendom, die HIËRONYMUS hier insgelijks noemt, oordeelen, hoe ver het hun met deze kunstſtreken gelukt zij, den Godsdienst waar voordeel te doen. Men gebruikte, gelijk wij zagen, deze leerwijze bijzonder ook, om de plaatzen en gezegden van ouder Leeräaren te redden, en die met de Rechtzinnigheid overeën te brengen. Beter had men gedaan, indien men erkend had, dat zij, door misſlag of overhaasting, of gebrek aan Wijsbegeerte, hier en daar hadden gefeild. Trouwens, noch bij die ouderen, noch bij dezen, uit de IVde eeuw, zijn tegenſtrijdigheden iet zeldzaams; allerminst bij eenen HIËRONYMUS, die zoo zeer gewoon is, het eerst het beste, hetwelk hem zijn geheugen, zijne verbeeldingskracht, zijne drift of gramſchap, ingaven, op te ſchrijven. Ondertusſchen moeten wij niet denken, dat deze Kerkleeräars altijd zich van deze leerwijze bediend hebben, zoodat wij nooit zeker zouden kunnen zijn, welke de waare gevoelens van hun hart waren; even min als wij alle hunne daadlijke misſlagen, welke zij, in het verdedigen van den Godsdienst, begaan mogten hebben, aan het gebruik dezer leerwijze moeten toeſchrijven. Zij beriepen zich, bij voorbeeld, op onëchte en ondergeſchovene ſchriften; daar uit nogthans moeten wij niet beſluiten, dat zij, wetens en wil-

willens, hunne Lezers daar mede wilden bedriegen. Ligtgelovigheid en gebrek aan oordeelkunde misleidden hen zelven meermalen, en dan dwaalden zij ter goeder trouw (*).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Menigte van twisten over de leere.

Nooit was, in de voorgaande eeuwen, zoo veel als thans, over den Godsdienst getwist. Oude Ketterfche en Scheurzieke gezindheden, die reeds vroeger ontftaan waren, en nieuwe, welke van tijd tot tijd opkwamen; twisten over het Geloof en de Rechtzinnigheid van overledene en nog levende Leeräaren; gewigtige Leerftukken, die vervalscht zouden zijn; Kerkgebruiken en Godzalige oefeningen, welke beftreden werden; Heidenen en Jooden, doch veel minder dan Christenen, aan welke men dwalingen of aanftootlijke gevoelens toefchreef, hielden de Leeräaren van dezen tijd onöphoudelijk bezig; terwijl de lust, om Ketterijën te ontdekken, of te vermenigvuldigen, te wederleggen, en te vernietigen, de heerfchende was. Bij dit alles onderftelde men, dat de *Rechtzinnigheid* der *Katholijke* Kerk volkomen onberispelijk en ontegenfpreeklijk gevestigd was, hier door werd alle bedaard onderzoek en toenemen in de kennis der waarheid geftremd, en de *Geloofsleere* fteeds *afhanglijk gehouden van de Godgeleerde twisten* der Leeräaren. In Geloofsftuk-

(*) Men zie verder over deze leerwijze JS. CASAUB. *in Not. ad Greg. Nysf. Ep. ad Euftathiam etc. p.* 75, 93. DALLÆUS *de Usu PP. C.* VI. *p.* 150. *Disput. adv. Latinor. Tradit. etc. p.* 568. SUICER. *Thes. Eccles. T.* II. V. *Οικονομικως et* V. *Συγκαλαβασις.* enz.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

stukken, die nog door geene Ketters waren aangetast, schoon zij als wezenlijke deelen van het Christendom geleerd werden, heerschte meer vrijheid en minder eenparigheid in de wijze van derzelver voordragt en verklaring. Men dacht nog niet *aan een volledig samenstel der Godsdienstleere* en *Zedenkunde*, alleen eene volledige *Wederleggende Godgeleerdheid*, zoo verre de twisten onder de Christenen zich hadden uitgebreid, bestond reeds eenigermate. Met dit alles, kon deze overhellende neiging tot twisten en de ijver, om alle vorige dwalingen in den Godsdienst te kennen, eenig goed stichten.

Geschiedkundige berichten omtrent de Ketters.

...Trouwens, aan welbehandelde verschillen, is de waarheid niet zelden hare uitbreiding verschuldigd, ook begon men zich, ten dezen tijde, toe te leggen, om geschiedkundige berichten te verzamelen, van den oorsprong en voortgang van oude dwalingen en Ketterijën. Zedert het bericht van de Ketterijën der twee eerste eeuwen, waarschijnlijk van eene latere hand, gevoegd achter het werk van TERTULLIANUS, (*de præscriptionibus hereticorum*,) was geen geschrift van dezen inhoud verschenen. Maar omtrent het einde der vierde eeuw, stelden EPIFANIUS in de Grieksche, en FILASTRIUS in de Latijnsche Kerk, zoodanige Ketterlijsten op, uit welke AUGUSTINUS, omtrent het jaar 428, een uittrekzel maakte. Onder dezen is het werk van EPIFANIUS het oudste, wijdlopigste, en geleerdste. Maar FILASTRIUS verwierf zich grooter invloed, door zijne volledigheid, daar niemand onder de oude Leeräaren het in de *Kettermakerij* zoo ver gebracht

gebracht heeft. Een beknopt verslag van hem en zijn werk zal hier niet overtollig zijn, dewijl hij niet alleen, als rechtzinnig Bisschop en wonderdoener, *een Heilige* geworden is, maar ook, omdat zijn werk, hoe vol beuzelingen en gebreken ook, het geliefdste Handboek in later tijd bij de *Latijnsche* Kerk voor de *Ketter-Geschiedenis* geworden is, zoodat men, nog duizend jaren na zijne dood, elk gevoelen, het welk op zijne geduchte lijst stond, zonder eenige tegenspraak, voor *Ketterij* hield.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

FILASTRIUS, of FILASTER, (misschien uit het Latijnsche *Filaster*, *een Stiefzoon*,) was uit een onbekend Gewest in het Westersch Keizerrijk geboren. Tot *Presbijter*, (*Priester*,) gewijd, deed hij lange reizen door het grootste gedeelte des Romeinschen Rijks, op welke hij Heidenen en Jooden, maar nog meer de Ketters, inzonderheid de *Ariänen*, zocht te bekeeren; waarom hij ook dikwijls geslagen en mishandeld werd. Te *Mediolanum*, (*Milaan*,) verzette hij zich tegen den *Ariaanschen* Bisschop AUXENTIUS, en te *Rome* haalde hij, door zijne twistredenen, velen tot het Katholijk geloof over. Eindelijk, werd hij Bisschop te *Brixia*, (thans *Brescia*, in het *Venetiäansche*,) en overleed, omtrent het jaar 387, of wat laater. GAUDENTIUS, zijn opvolger in het Bisdom, van wien wij de meesten dezer bijzonderheden hebben, roemt in eene Lofreden, op zijnen gedenkdag gehouden, zijnen ijver voor den Godsdienst, veräcbting der wereld, minzaamheid, milddadigheid, geduld, en andere deugden, in welke hij heeft uitgemunt.

FILASTRIUS.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

munt. Hij noemt hem reeds den beschermer der gemeente, (*patronus noster;*) maar, omtrent het midden der IXde eeuw, wist een ander Bisschop dezer stad, RAMPERTUS, die zijn lijk in eene andere Kerk liet bijzetten, ook verscheidene wonderen te verhalen, welke, bij deze gelegenheid, en naderhand, op zijne voorbede, zouden geschied zijn. Zijn bericht, en dat van GAUDENTIUS, staan voor de uitgave van FILASTRIUS, door FABRICIUS. Zedert is deze Bisschop één der Beschermheiligen van *Brescia.*

Zijn werk over de Ketterijën.

Zijn werk over de *Ketterijën*, (*Liber de Hæresibus*,) is in twee hoofdäfdeelingen, als het ware, verdeeld. De eerste bevat in 28 Hoofdstukken de *Kettersche* gezindheden vóór CHRISTUS komst, en de andere die na CHRISTUS, in 122 andere Hoofdstukken. Ondertusschen verstaat hij, door CHRISTUS *komst*, zijn *lijden*, en verwart voorts de tijden zoo onder één, dat men niet weet, wat men van zijne kennis in de Geschiedkunde maken zal. Dus plaatst hij in de eerste plaats de *Ophitæ*, *Serpentini*, (*Slangenbroeders*,) die in de IIde Christeneeuw thuis hooren, gelijk wij, op zijne plaats, gezien hebben. Op dezen laat hij de *Cajanen* en *Sethiänen* volgen, twee andere gezindten van *Gnostieken*. De vierde Ketter is DOSITHEUS, een Jood, te onderscheiden, en ouder dan DOSITHEUS, die ons insgelijks reeds onder de Ketters is voorgekomen. Tot leerling van dezen DOSITHEUS, maakt hij SADDOK, van wien de *Sadduceën*, die hij met de *Epikureën* vergelijkt, en tegen welke de *Fari-*

sen overstaan. De *Samaritanen* hebben dezen naam van den Koning SAMARIUS, of van eenen Zoon van KANAÄN. De Ketterij der *Nazareën* neemt de Wet en de Profeeten aan, maar stelt de rechtvaardigmaking alleen in eene vleeschlijke vervulling der geboden. De *Essenen* hebben eene levenswijze van Monniken.

Eenige volgende Ketters zijn aan FILASTRIUS alleen eigen, en in de daad zeldzaam genoeg. De *Heliögnosti*, (*Zon-aanbidders*,) die ook *Devictiaci* genoemd worden, (een onverstaanbare naam, waar voor *Cotelier Heliactiaci* leest,) aanbaden, volgends hem, de Zon. — Andere Ketters zijn de *Kikvorschen-verëerers*, (*Ranarum Cultores*,) die de Kikvorschen aanbaden, met welke God vóór dezen *Egypte* strafte. — De *Muizen-verëerers*, (*Musoritæ*,) aanbaden de Muizen, met welke de *Filistijnen* geplaagd werden. — Verders zijn 'er *verëerers van de Vlieg-Accaron*, (*Muscaäcaronitæ*,) in de stad *Ekron*. — *Troglodyten* zijn Joodsche Ketters, die in verborgene holen woonden, en den Afgoden wierookten. — Eene andere gezindte diende de *Koningin* of *Lukgodin des Hemels*, die in *Afrika* de *Hemelsche* heette: (*Regina*, *Fortuna Coeli*, *Coelestis*.) Nog telt onze Schrijver tot de Kettersche aanhangen onder de Jooden de *Baäliten*, de *Astariten*, die BAAL, eenen Koning van *Tyrus*, en eenen man ASTAR, en den CHAMOS verëerden; de aanbidders van MOLOCH en REMFAN, en die aan zekeren TOFEL, in het Dal des Zoons ENNON, hunne kinderen opöfferden. Zeldzame Ketters zijn de

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Puteörita, die diepgegravene putten eerbiedigden, welke de Schrijver uit de woorden bij JEREMIA gesmeed heeft: *Zij verlaten mij, de bron van levend water, en houwen zich zelven putten of bakken uit, die geen water houden.* (*puteos* of *lacus detritos.*) Nog vindt hij vóór CHRISTUS de Ketterij der genen, die de koperen slang aanbaden; der zeventig Joodsche Oudsten, bij EZECHIËL, die aan Afgodsbeelden rookten; van vrouwen, die den Egyptischen Vorst THAMUS beweenden; de *Beliten*, vereerers van den Koning BELUS; anderen, die den valschen Profeet BILEAM eerbied bewezen; Ketters, die van eene waarzegster Godspraken verwachtten, gelijk SAUL van de Tooveresse te *Endor*; zulken, die ASTAR en ASTAROTH dienden, en eindelijk de *Herodiänen*, die in HERODES den MESSIAS verwachtten.

Na deze Ketterijën van die oude tijden, in welke de Duivel, gelijk hij zich uitdrukt, als een veldhoen, volgends de vergelijking bij JEREMIA, vreemde eijeren, als zijne eigene, uitbroedde, plaatst hij die, welke na de komst van CHRISTUS ontstaan zijn. De eerste stichters derzelven zijn SIMON *Magus*, of de Tovenaar, MENANDRUS, SATURNINUS en BASILIDES, hier volgt hij EPIFANIUS, naar wien hij ook NICOLAUS *van Antiöchië* beschrijft. Eene andere Ketterij is, die het verraad van JUDAS een goed werk noemt, waar door ons het heil van JESUS dood bezorgd is. Hier op volgen CARPOCRAS, CERINTHUS, HEBION, VALENTINUS, PTOLEMÆUS, SECUNDUS, HERACLIÖN, MARCUS, COLORBASUS, CERDON, MARCIÖN, LUCANUS, APELLES, en TATIANUS.

De

De naaste Ketters in deze reeks zijn de *Cataphrygers.* — THEODOTUS van *Byzantium* — die, welke een Μελχισεδεκιανοι staande bielden, of dat de Zoon in den Vader, gelijk een kleiner vat in een grooter, gaat; — de vereerers van MELCHISEDEK, als eene groote kracht Gods; — de *Noëtiänen* — SABELLIUS, van wien de *Sabelliänen*, *Patripassiänen*, *Praxiänen*, en *Hermogeniänen*, afstammen; — SELENEUS en HERMIAS, (eigenlijk HERMOGENES, tegen wien TERTULLIANUS geschreven heeft,) die God ligchaamlijk, en de stoffe met God even eeuwig maakten enz. — De *Proclianiten* en *Hermiöriten*, die onder anderen de komst van CHRISTUS in het vleesch loochenden, en geene opstanding of laatste oordeel verwachtten. — De *Floriänen* of *Karpocratiänen*, ook *Militen*, omdat zij uit den soldatenstand waren, die in hunne vergaderingen, na het licht uitgeblazen te hebben, zich vleeschlijk met malkanderen vermengden, om de woorden te vervullen: *wast en vermenigvuldigt.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Daar op maakt hij gewag van de Ketterij over het *Pascha*, waar bij sommigen beweerden, dat men dit altijd op den 14den van *Nisan* of *Maart* vieren moest. — De Ketterij der *Chiliönetiten* leert, dat wij, na de wederkomst van CHRISTUS, weder, gelijk thans, duizend jaren, vleeschlijk zullen leven, kinderen teelen en eten. — Andere Ketters verwerpen het *Euängelie* en de *Openbaring* van JOANNES, en schrijven die aan CERINTHUS toe. — De naastvolgende zijn de *Manicheën*, naar MANES, of TURBO, een *Twister*, want dit zal de beteekenis

zijn

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijn van het Perſisch woord *Mani*, den naam hebbende, en die ook in *Spanje* zich verſchuilen. — De *Patriciänen*, wier aanvoerer zekere PATRICIUS te *Rome* was, beweerden, dat het menschlijk ligchaam van den Duivel gemaakt was. — De *Symmachiërs* zijn leerlingen van SYMMACHUS, en verwachten ook geen oordeel. — PAULUS van *Samoſata*; FOTINUS; de *Ariänen*; *Semi-Ariänen*, die hij beſchrijft, gelijk andere oude Schrijvers de *Macedoniänen* doen; en de *Eunomiänen*, wier ſtichter hij eenen leerling van ARIUS noemt.

Zonder een' bijzonderen ſectennaam, haalt hij thans die genen aan, welke den Verloſſer eene waare redelijke menschlijke ziel ontzeiden; een gevoelen van vele *Ariänen*; maar bijzonder ook der *Apollinaristen*. — *Tropiten* noemt hij zulke Ketters, die, in plaats eener vereëniging der Godlijke en menschlijke natuur in CHRISTUS, veel meer eene verändering der eerſte in de laatſte verdichtten (*). — Nog heeft FILASTRIUS eene Ketterij van zulken, die zeiden, dat CHRISTUS, bij zijn lijden, de menschlijke natuur afgelegd heeft, en dus niet met dezelve opgeſtaan, en ten Hemel gevaren is (†). — Verders verhaalt hij van de *Aëriën*, naar zekeren AËRIUS, die in *Pamfylië* zeer talrijk waren, en naar hunne ont-

(*) Dit gevoelen heeft TERTULLIANUS reeds wederlegd. *de Carne Christi Cap.* X.

(†) Dit heeft hij waarſchijnlijk weder genomen uit TERTULLIANUS, die *l. c. Cap.* XXIV. dit gevoelen insgelijks wederlegd heeft.

onthouding, ook *Enkratiten* heeten. — Van de *Borboriänen*, zegt hij, dat zij zeer Godloze Ketters waren, die, het toekomend oordeel niet gelovende, zich in het flijk, (βοϱβοϱος,) der zonden wentelden. — De naam van *Artotyriten*, in *Galatië*, duidt reeds Ketters aan, die *brood* en *kaas*, in het Heilig Avondmaal, gebruikten. — In het zelfde land waren ook *Askodrogiten*, die eenen opgeblazenen lederzak, (ασκος,) in hunne Kerk zetten, dien toedekken, en rond denzelven drinkende, en woelende, gelijk de Heidenen op de *Bacchus*-Feesten, rondgaan, omdat zij de woorden van den Heiland, dat *men nieuwen wijn in nieuwe lederzakken doet*, niet verſtaan. — De *Pasſaloryuchiten* leggen den vinger in den neus, op den mond en de lippen, om een beſtendig ſtilzwijgen aan te duiden, en DAVID na te volgen, daar hij bidt, dat God zijn' mond en lippen wil bewaren. (*Pſ.* XLI. 3.) Hij zegt niet, dat deze naam afkomt van πασσαλος, (*een prop*,) en ϱυγχος, (*een ſnuit.*) — De *Aquariën*, (*Waterdrinkers*,) bedienen zich, in het H. Avondmaal, van *water*, in plaats van wijn. – Andere Ketters beweeren, dat 'er nog heden *Profeeten* en *Profeetiën* zijn. — De *Colluthiänen*, in *Egypte*, hebben hunnen naam van zekeren COLLYTHUS, en leeren, dat het kwaad in de Wereld niet van God beſchikt wordt, omdat zij niet weten, dat het door zijne toelating geſchiedt, en dat het voor de menſchen nuttig is. — Eene andere Ketterij gelooft, dat de *Wereld niet verändert*, maar altijd in denzelfden ſtaat blijft. — De *Barrevoeters*, (*Excalceati*,) willen,

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men, hier toe gebracht, dat *de ziel eerst* onder den naam van *verstand in den Hemel* geweest is; maar *naderhand*, omdat zij naar het aardsche verlangde, *op aarde gekomen*, en toen eerst *ziel* genoemd is. — Hier op komt voor het gevoelen van de *Manicheën* en *Gnostieken*, Heidensche Dichters en *Stoïsche* Wijsgeren, dat de *beesten* even zoo wel *Verstand* en *Rede* hebben, als de menschen. — De Ketterij, dat *booze Koningen en Vorsten*, *zulks niet door hunnen eigenen wil, maar door Gods bevel*, *geweest zijn*, — die, volgends welke de *aardbevingen uit natuurlijke oorzaken ontstaan.* — De ijdelheid van HERMES TRISMEGISTUS, en sommige Dichters, die aan de *gestarnten namen* durven geven. — De Ketterij, welke *vóór de spraakverwarring van Babel maar ééne taal* erkent. — De Ketterij, dat *de Joodsche of eene Heidensche taal*, (waarschijnlijk de *Grieksche*,) *de eerste van allen* geweest is. — De Ketterij, dat *van de komst van* CHRISTUS, *tot het einde der Wereld*, niet meer dan *driehonderd vijf en zestig jaren verlopen* zullen. — Eene andere, dat de *Reuzen* vóór den Zondvloed uit de vermenging der Engelen met vrouwen ontstaan zijn. —

Wat gewigtiger schijnt de 108ste Ketterij te zijn, ingevolge van welke de *Heidensche Godsdienst van God zelven oorspronglijk zal wezen.* — Nog uitvoeriger wederlegt hij de Ketterij, *dat de Christenen een jonger Godsdienst-Genootschap zouden zijn dan de Jooden en Heidenen.* — Zoo stelt hij ook het gevoelen als Kettersch voor, dat de *zielen* niet daaglijks van God door CHRISTUS geschapen; maar

op

op eene natuurlijke wijze voortgeplant worden. —— Eene andere Ketterij gelooft, *dat het getal der jaaren, die zedert het begin der Wereld verlopen zijn, onzeker is.* — Insgelijks eene, volgends welke de *dagen hunne namen*, naar de *Planeten*, (*Solis*, *Luna etc*,) met de Schepping der Wereld van *God zelven* ontvangen hebben — het gevoelen van *ontallijke Werelden* — eene andere, volgends welke ADAM *en* EVA *blind zouden geweest zijn, vóórdat zij van den Verboden Boom geproefd hadden.* — Eene Ketterij uit *Exod.* IV. 24. ontstaan, *welke de schuld der kinderen op de ouders terug brengt.* — Een verkeerd begrip van *het vijfde Boek van* MOSES, als of daar in niet herhaald werd, het gene in de vier eerste Boeken begrepen is. — En nog eene dwaling, afgeleid uit *Ps.* LI. 7. dat DAVID in die plaats een wettig huwelijk onrecht en zonde genoemd zal hebben.

III. BOEK. VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bij de 118de Ketterij, heeft men moeite, om ernstig te blijven. Hier zijn de Ketters zij, die *niet gelooven, dat* NOÄCH *de aarde, na den Zondvloed, onder zijne drie Zonen verdeeld heeft.* — Na deze volgen de Ketters, die de overstroming onder DEUKALION en PYRRHA ouder maken dan den Zondvloed van NOÄCH. — Anderen leeren, *dat de menschen volgends de* XII *Tekenen van den Dierenkring geboren worden*; of dat men met de *Starrenwichelaren* de lotgevallen der menschen uit de plaatzing der gestarnten moet afleiden, onder welke zij geboren worden. — Thans volgt de dwaling, dat de *zielen* van woekeraars, en andere *Booswichten*, *in*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

booze geesten, wilde dieren, en slangen overgaan. — Het gevoelen, dat CHRISTUS ter *Helle* nedergedaald, daar aan alle menschen, zich na de dood daar bevindende, verkondigd heeft, dat zij zalig zouden worden, indien zij hunne zonden beleden. — Insgelijks de valsche verbeelding, aangaande de menschlijke *ziel*, van de oude Wijsgeeren, dat zij of uit vuur, of uit water, of uit nevels, of uit eene grove stoffe, of uit eene bron, of uit *Atomen*, of uit de lucht ontstaan, en niet van God *uit niet* geschapen is. —

Dus vaart FILASTRIUS, in het onderéénmengen van belangrijke dwalingen, met de nietsbeduidendste invallen, voort, tot het einde van zijn Boek toe. Dus is de 124ste Ketterij, welke hij heeft kunnen opspooren, *dat de Verlosser eerst bij den Vader geweest is*, en *naderhand eerst gegenereerd is geworden.* — Daar op gewaagt hij van andere Ketters, die geloofden, dat FARAO *waarlijk van God verhard is geweest.* Hier spreekt hij vrij duidelijk van *eenen vrijën wil* des menschen, schoon hij daar bij die nederigheid aanprijst, dat *wij het grootste van God verwachten moeten.* Niemand mag dus zeggen: Ik kan een *Martelaar*, ik kan een *Apostel* worden! hij moet 'er altijd bijvoegen: Indien God het wil! — De Ketterij der *Manicheën*, *Gnostieken*, en *Nikolaïten*, die niet willen erkennen, dat DAVID een *Profeet van* CHRISTUS is. — Ook is het eene gewigtige Ketterij, (*error non modicus*,) dat *sommigen niet alle de Psalmen aan* DAVID *toeschrijven*, en dat zij *zich aan de schikking der*

Psal-

Psalmen stonten, *omdat die niet naar de tijds-opvolging der gebeurenissen* gesteld is. — Andere Ketters verklaarden de plaats, waar God tot KAÏN zegt, dat hij over zijne booze gedachten behoorde te heerschen, valschlijk zoo, *hij behoorde over zijnen Broeder te heerschen*. — Even dus verstonden velen eene andere plaats van KAÏN verkeerd, als of hij gezegd had: *Ik zal harder gestraft worden*, *als ik losgelaten zal worden*. — Men vond ook Ketters, die geloofden, *dat de Starren aan den Hemel vastgemaakt waren*, en niet uit hare rijke bewaarplaatzen van God daaglijks worden opgeroepen.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Twee andere Ketterijën waren tegen Bijbelboeken gericht, waar van de éène *den Prediker van* SALOMO, — de andere het *Hooglied* verwierp. — Sommigen droegen het Kettersch gevoelen voor, dat *de Godsdienst der Aardsvaderen geene achting verdient*. — Ook waren 'er Ketters, die zich op het *Evenbeeld Gods* veel lieten voorstaan. — Andere Ketters wierpen de vraag op: *Waaröm God niet altijd op dezelfde wijze*, maar op zoo velerleië wijze, en *in zoo verscheidene talen*, *tot de menschen gesproken heeft?* — De Ketterij, welke door de *vier dieren in de Profeeten wezenlijke dieren*, van allerhande gedaante, verstond, *die God geloofd en geprezen zouden hebben*, scheen den Schrijver ook eene wederlegging waardig. — Nog uitvoeriger wederlegt hij de dwaling, als of de *Ceremoniëele wet enkel vleeschlijk verstaan* moet worden.

Niet min dan *vijf Ketterijën* haalt FILASTRIUS aan, enkel *over de Grieksche Vertalingen van het*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Oude Verbond. Eerst noemt hij Ketters, die *de Overzetting der tweeënzeventig heilige en hoogstwijze mannen verächten.* — Dan volgen Ketters, die *de Overzetting van* XXX *mannen verkiezen.* Wat hij daar mede wil, is naauwlijks te gisfen; misfchien heeft hij daar mede gemeend de Overzetting der LXX, door LUCIANUS nagezien, welke door de letter Λ in de Handfchriften wordt aangeduid, welke letter tevens het getal XXX aanwijst, door eenen onnozelen misflag (*). Even lomp is zijn misflag, ten aanzien der *zesde Griekfche Overzetting*, die ORIGENES te *Nikopolis* gevonden had, wanneer hij van eene Ketterij fpreekt, die *eene Overzetting van zes mannen* gebruikt hebbe, en van het Katholijke Geloof zal afgeweken zijn: Dat anderen aan de Vertalingen van THEÖDOTIÖN en SYMMACHUS de voorkeuze gaven boven die oudfte, welke in de *Katholijke* Kerk geëerd wordt, is bij hem insgelijks Ketterij. Eindelijk heet ook Ketterij, wanneer fommigen van eene *Griekfche Overzetting, die in een vat gevonden was*, (hij bedoelt die, welke ORIGENES te *Jericho* ontdekte,) gebruik maakten, in plaats van de *Alexandrynfche.*

Onder de acht overige Ketterijën van deze zoo lange lijst, wordt de 143fte daar in gefteld, dat fommigen, tot groot nadeel van hunne zaligheid, geloofden, dat in de plaats *Exod.* XXII. 28. verboden wordt, *dat men de vreemde Goden niet vloeken*

(*) Vergel. HODY *de Bibl. text. Origg. p.* 632.

ken zal. — Eene andere Ketterij verstond het letterlijk, wanneer van MELCHIZEDEK gelezen wordt, dat hij *zonder Vader en zonder Moeder* was. — Uit een verkeerd verstaan van ZACH. VIII. 19. waar van vier Joodsche vastendagen in zoo vele maanden gesproken wordt, was men tot de dwaling verleid, *dat men geheele weeken, of vele maanden achter één, vasten moest.* — De volgende Ketterij hield het voor letterlijk waar, dat SALOMO, volgends *Hoogl.* VI. 8. *zestig Koninginnen en tachtig Bijwijven en Maagden zonder getal* gehad zal hebben. Andere Ketters gelooven, dat het *inädemen* of *inblazen*, hetwelk aan ADAM gebeurde, hetzelfde geweest zij, waar mede CHRISTUS zijne Apostelen, na zijne Opstanding, begunstigde. — Verders was 'er eene Ketterij, welke het *meetsnoer* ZACH. II. 1. met hetwelk de Engel *Jerusalem* mat, woordelijk verstaan wilde hebben. — De beschrijving der *Cherubim* en *Serafim* JES. VI. 2. gaf ook nog aanleiding tot eene bijzondere Ketterij. — Eindelijk houdt hij zich nog lang bezig met het Ketterisch gevoelen, dat één der *Engelen* JES. VI. 6. den Profeet JESAIA, *met de gloejende kool*, waar mede hij deszelfs mond aanraakte, werklijk *gereinigd* heeft.

Beöordeeling van dit werk van FILASTRIUS.

In de daad, men heeft slechts zeer weinig kundigheden nodig, om de verwarring van denkbeelden, tijden, en gebeurenissen, de menigvuldigste proeven van onkunde, de jammerlijkste verdrajing der Heilige Schrift, zoo vele hersenschimmen van Ketterijën, en bovenäl het bijna geheel gebrek van oordeel, te erkennen, welke in dit geheele geschrift

van FILASTRIUS uitblinken; en dit alles in eenen slechten Latijnschen stijl; zonder dat men het één en ander genoegzaam met den geest van zijnen tijd kan verschonen, of met zijnen ijver en goeden wil. Jammer is het, dat wij een zoo slecht geschreven werk, tot de Geschiedenis der Godsdiensttwisten, nodig hebben, en nog zou hij zijne Lijst hebben kunnen vermeerderen, indien hij 'er de dwalingen, welke men aan ORIGENES toeschreef, en eenige anderen had bijgevoegd, doch welke hij misschien niet voor dwalingen aangezien, of 'er geene kennis van gehad zal hebben. AUGUSTINUS, die, met eenige voorzichtigheid, niet weinig uit FILASTRIUS ontleend heeft, oordeelt zeer gematigd van hem, „ dat hij, in „ geleerdheid, veel te kort schiet bij EPIFANIUS; „ doch dat beiden over de vraag: *Wat is Ketterij?* „ niet op dezelfde wijze gedacht hebben; gelijk het „ ook moeilijk is, dit te bepalen (*).”

EPIFANIUS. De andere Kerkleeräar, van wien wij hier eenig nader bericht moeten geven, omdat men, bij hem en in zijne schriften, alles bij één vindt, wat men op het einde der IVde, en het begin der Vde eeuw, *goed* en *slecht*, in de *Polemiek*, of strijdvoerende, wederleggende, Godgeleerdheid der Christenen had, is EPIFANIUS; die zich, door zijnen ijver voor de rechtzinnigheid, de heiligheid van leven, zijne geleerdheid en verdiensten, eenen naam in de gantsche Kerk verworven heeft, welken zijne groote fouten en zelfs nog zijne laatste verrichtingen niet in staat wa-

(*) *Epist.* CCXXII. *Tom.* II. *Opp. pag.* 622.

waren te verminderen. HIËRONYMUS en AUGUSTINUS waren, ten dezen tijde, in de Westersche Kerk vermaard, als verdedigers van den Godsdienst, maar het was zoo ver af, dat zij zijnen roem verduisterden, dat zij, door hem, als den voornaamsten voorganger in Godgeleerde twisten, aan te prijzen, dien te meer verbreidden.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Berichten van zijne Levensgeschiedenis.

EPIFANIUS werd, tusschen de jaaren 310 en 320, te *Besanduke*, een vlek in het gebied der stad *Eleutheropolis*, in *Palæstina*, geboren. Als men eene oude Levensbeschrijving van hem, die PETAVIUS het eerst in de *Grieksche* Taal heeft uitgegeven (*), kon gelooven, zou men van hem veel zonderlings kunnen verhalen, daar niemand van zijne tijdgenoten, en kort na hem geleefd hebbende Schrijvers, iet van vermelden. Doch, alhoewel twee vrienden en reisgenoten van EPIFANIUS, als Schrijvers van dezelve, genoemd worden, is zij zoo vol van onwaarschijnlijke, openbaar valsche, of ongerijmde wonderverhalen, dat zelfs het waare, hetwelk zij mogt bevatten, daar door geheel onbruikbaar wordt (†). Met meer zekerheid kan men zijne Geschiedenis ontlenen, uit zijne eigene schriften, uit verscheidene plaatzen van HIËRONYMUS (§), uit SO-

CRA-

(*) EPIFAN. *Opp. Tom.* II. *pag.* 318.

(†) TILLEMONT *Mémoires Tom.* X. *Notes sur St. Epiphane pag.* 803. *Hist. et la vie de St. Epiphane à Paris* 1738. 4to. waar van de Abt JAC. GERVAIS voor Schrijver gehouden wordt.

(§) *De Viris Illustr. Cap.* 114. *et in Epistolis.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

CRATES (*), SOZOMENUS (†), en andere Schrijvers van die tijden, zonder dat men echter vergeten mag, omtrent berichten, die het bovennatuurlijke als iet heel gewoons aanhalen, op zijne hoede te wezen. Reeds vóór zijn twintigste jaar was hij een Monnik, en leefde als zoodanig zeer streng, bijzonder in *Egypte*, alwaar ANTONIUS, hun vermaard voorbeeld, nog in leven was. Daar is ook waarschijnlijk gebeurd, het gene hij zelf verhaalt (§), dat de *Gnostieken* hem door vrouwspersonen van hunne partij zochten te verleiden, doch vergeefs. Hij bracht daartegen deze Ketters bij den Bisschop aldaar aan, die hen spoedig uit die stad dreef. Wedergekeerd naa *Palæstina*, omtrent het jaar 330, stichtte hij, niet ver van zijne geboorteplaats, een Klooster, waar van hij de opsteller was, en waar in hij meer dan 30 jaren in Monniken-Godsvrucht leefde; wordende in deze levenswijze te meer versterkt door zijne vriendschap met HILARION, den algemeenen Vader der Kluizenaars en Monniken in *Palæstina*. Ook werd hij in dit Klooster tot *Presbijter*, Ouderling of Priester, gewijd (**). Naardien zijn Bisschop te *Eleutheropolis* een vriend der *Ariänen* was, terwijl hij voor het *Katholijk* geloof ijverde, brak hij de Kerkelijke gemeenschap met denzelven af, en verbond zich nader met andere, door

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 10, 12.

(†) *H. E. L.* VI. *C.* 32. *L.* VII. *C.* 27. *L.* VIII. *C.* 14, 15. (§) *Hær.* XXVI. *T.* I. *Opp. p.* 99. *sqq.*

(**) HIËRON. *Ep.* XXXIX. *T.* IV. *P.* II. *Opp. p.* 337.

door de *Ariänen* vervolgde Bisschoppen. Behalven de werken van Godsvrucht, hield hij zich, in zijn Klooster, ook onledig met de Godgeleerdheid, en las de Schriften der Christen-Leeräaren, met allen vlijt. Eindelijk werd hij, in het jaar 367, door de gezamenlijke Bisschoppen van het Eiland *Cyprus*, tot Bisschop der Hoofdstad *Konstantia*, het oude *Salamis*, verkozen. Zijn oude vriend HILARION bracht toen zijne laatste dagen in *Cyprus* eenzaam door. Een oud bericht, hoewel niet volkomen geloofwaardig (*), van een bezoek dezer beide vrienden, verdient hier, om deszelfs leerzaamheid, eene plaats. Men zette hun op den disch vogels voor; maar HILARION weigerde daar van te eten, omdat hij, zedert het begin van zijn *Asketisch* leven, niets gegeten had, hetwelk leven ontvangen had. *En ik*, gaf EPIFANIUS, waarschijnlijk om de aanwezende Geestelijken te onderwijzen, ten antwoord, *heb, zoo lang ik deze levenswijze volg, nooit toegelaten, dat iemand, die iet tegen mij op het hart had, zich te slapen legde; zoo als ik zelf nooit ben gaan slapen, wanneer ik twist met een' ander had. — Mijn Vader!* riep HILARION uit, *de regel, welken gij hebt waargenomen, is voortreflijker, dan de mijne.* EPIFANIUS bleef ook als Bisschop zijn voormalig Kloosterleven achtervolgen, maar werd spoedig ontwaar, dat de zwakheid van zijn ligchaam, deze harde levenswijze niet langer verdragen kon, nogthans begunstigde hij dezelve op zijn Eiland zoo sterk,

(*) *In Vitis* PP. *per Rosweidum L.* V, *C.* 4. *p.* 568.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

sterk, dat het met Monniken en Kloosters vervuld werd. Ook plantte hij het Christelijk Geloof met allen ijver voort, zelfs buiten *Cyprus*, in andere Landen, waar toe hem de kennis der *Syrische*, zijne Moedertaal, der Hebreeuwsche, Egiptische, Grieksche, en eenigermate ook der Latijnsche Talen niet weinig behulpzaam was. Zes en dertig jaaren bekleedde hij het Bisschoplijk ambt, met zoo veel waardigheid, dat men hem wondervermogens, en Godlijke openbaringen, toeschreef. Hij was jegens de armen zoo milddaadig, dat hij ééns alle de inkomsten zijner Kerk, die zeer rijk was, had weggeschonken; maar toen 'er nu aan alles gebrek was, zegt SOZOMENUS, bracht een onbekende aan den Deurwaarder der Kerk een zak met goudstukken; zoo voorzag God onmidlijk in dezen nood. Een geval van twee bedelaars, van welken de één zich dood veinsde, terwijl de ander EPIFANIUS om eene gifte aansprak, om zijnen makker te begraven, doch welke nu in de daad overleden was, is ons insgelijks voorgekomen van GREGORIUS *den Wonderdoener* (*), evenwel zegt SOZOMENUS weder, is dit van EPIFANIUS daarom niet ongelooflijk. In de verzameling van de levens der Vaderen (†), staat nog een voorbeeld van de buitengewone begrippen, welke men zich van EPIFANIUS gemaakt heeft. Twee Egiptische Monniken, die zich zelven, uit een misverstand van JESUS gezegde, ontmand hadden

(*) Zie ons IIIde *Deel*, *Bladz.* 227.

(†) *Vit. PP. Libr.* V. *Cap.* 15. *pag.* 629.

den (*), waren door den Aardsbisschop van *Alexandrië* uit de Kerkgemeenschap gesloten; zij, zich hier over bezwarende, brachten hun beklag in bij de Bisschoppen van *Jerusalem*, *Antiöchië*, en *Rome*, door welke allen zij werden afgewezen. Thans besloten zij zich bij EPIFANIUS te vervoegen, als bij eenen Profeet, bij wien geen aanzien des persoons plaats had. Doch, toen zij zijne stad naderden, openbaarde God hem, wie zij waren; waar op hij hun liet aanzeggen, dat zij niet in de stad zouden komen. De uitspraak van zulken man bracht hen eindelijk tot berouw en veröotmoediging. Ook dit maakte God aan EPIFANIUS bekend; die hun nu verlof gaf, om bij hem te komen; hen in de Kerkgemeenschap weder aannamen, en ook ten hunnen behoeve aan den Aardsbisschop van *Alexandrië* schreef, om hun als zijne kinderen insgelijks vergiffenis te schenken. In zoo hoog aanzien stond EPIFANIUS, maar niet geringer dacht men van zijne geleerdheid en bekwaamheid, om het Rechtzinnig Geloof tegen de Ketters te verdedigen. Men beweegde hem daarom, door verzoeken en bidden, omtrent het jaar 374, tegen hen geschriften in het licht te geven. Reeds vroeger had hij eene gezindte van *Tegenstrevers der Maagd* MARIA schriftelijk bestreden, en met hen en de *Collyridiänen* getwist (†). Zijne werken maakten eenen algemeenen

(*) Dit deden ten dezen tijde verscheidenen van dezelven EPIFAN. *Expos. fid. Cathol. C.* 13. *p.* 1095. *Tom.* I. *Opp.* (†) Boven *Bladz.* 185.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nen opgang, ook werd hij zelfs daadlijk werkzamer door zijne deelneming in de openbare belangen der Kerk, en in bijzondere verschillen; gelijk wij, in het vervolg, op zijne plaats zien zullen. Omtrent het jaar 376, deed hij eene reize naa *Antiöchië*, om de oneenigheid te stillen, welke daar over de leerstellingen van APOLLINARIS ontstaan was; en in het jaar 382 was hij lid der talrijke Kerkvergadering, welke toen te *Rome* gehouden werd, over de *Meletiaansche* scheuring te *Antiöchië*. Hier te *Rome* kreeg hij kennis aan de oude PAULA, die hem in strengheid van *Ascetische* levenswijs nog overtrof. Ten laatsten wikkelde hij zich diep in de twisten, die over ORIGENES waren uitgeborsten. Zedert het jaar 394 verklaarde hij zich openlijk tegen verscheidene leerstellingen van dezen Kerkvader; geraakte daar over in verdrietelijke verschillen met JOANNES, Bisschop van *Jerusalem*, en THEOFILUS, Bisschop van *Alexandrië*; hij verzoende zich wel in het jaar 401 met THEOFILUS, maar verbond zich toen, tot zijne schande, met dezen Bisschop, éénen der onwaardigsten, die dit ambt bekleedden, tegen éénen der eerwaardigsten, JOANNES CHRYSOSTOMUS, Bisschop te *Konstantinopolen*, omdat deze de leerstellingen van ORIGENES niet wilde veröordeelen; zelfs reisde hij in persoon, in het jaar 402, naa de gemelde Hoofdstad, om hem, eenigermate, tot verändering in zijne denkwijze te noodzaken; hier gedroeg hij zich, in verscheidene opzichten, zeer onbetaamlijk en onvoegzaam, tot hij, op zijne terugreize, in het jaar 403, in den ouderdom

dom van meer dan 90 jaren, zijn leven op zee verloor.

Zijne achting en beöordeling van zijn karakter.

Deze zwakheden van zijne laater jaren, indien deze naam niet te zacht is voor dezelve, verminderden nogthans zijne achting en roem niet. Brandende ijver tegen Ketters en Dwalingen, voorät wanneer deze gepaard ging, met den schijn van Godvruchtige zelfsverloochening, was, in dien tijd, genoegzaam, om alle misstappen en verkeerdheden te bedekken. HIËRONYMUS, een vriend en verëerer van EPIFANIUS, dien hij eenen vriend van bijna alle Bisschoppen, en een overblijfzel der oude heiligheid noemt (*), verzekert ook (†), dat men hem alleen verschoonde, alhoewel de *Ariänen* in het geheele Rijk de overhand hadden, en dat de regerende Kettersche Vorsten zich zouden geschaamd hebben, zulken man te vervolgen. Als hij ééns te *Jerusalem* met den Bisschop aldaar langs straat ging, drong het volk rondöm hem, en bracht hem de kinderen, om die te zegenen, sneed hem stukjens van den zoom van zijn kleed, en wachtte in de Kerk tot 's avonds, om hem te hooren prediken (§). Na zijne dood liep 'er zelfs een gerucht, dat bij zijn graf Duivelen uitgedreven, en vele ziekten genezen werden (**). Men kan derhalven geene vrijë beoordeeling omtrent hem, uit zijnen leeftijd, verwachten. Alleen SOCRATES misschien uitgezonderd, die be-

(*) *Epist.* XXXVIII. *Tom.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 313.
(†) *Pag.* 308. *sq.* (§) *L. c. pag.* 312.
(**) SOZOMEN. *Libr.* VII. *Cap.* 27.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bekent (*), dat hij even eenvoudig als Godvrugtig, of ligt te bedriegen geweest is. In het gemeen lieten zich de *Asceten* op deze eenvoudigheid van hart en zeden veel voorstaan, en meenden, dat uitstekende Godsdienstkennis en deugd hier mede zeer wel kon gepaard gaan. Ondertusschen kan men niemand kwalijk nemen, dat hij twijfelt, of zulk soort van menschen alles recht gezien, gehoord, of ondervonden hebbe, wat zij voor waar hielden, en verhaalden. De goedhartigste man kent de wereld en de menschen het minst, en kan dus ligtelijk bedrogen, en door vooröordeelen weggesleept worden; en waarlijk EPIFANIUS heeft in zijne schriften en handelingen meer dan te veel blijken van zulke hoedanigheden gegeven.

Zijne schriften. Het Plegtanker.

Zijn eerste gewigtige werk schreef EPIFANIUS, in het jaar 374, op begeerte van vele Leeräaren in *Pamfylië*, *Psidië*, en *Egypte*, die van hem een onderwijs en een behoedmiddel tegen de zich meer en meer verbreidende *Ariäansche* en *Macedoniäansche* gevoelens verlangden te hebben. Dit werk noemde hij Αγκυρωτος, of *het Plegt-anker*, „omdat hij," gelijk hij zelf elders zegt (†), „daar in, uit de „geheele Heilige Schrift, de waarächtige leere Gods „verzameld, en het Heilig Apostolisch en Profeetisch Geloof der Vaderen, hetwelk, van het be„gin af, tot op zijnen tijd toe, in de Heil. Kerk „van God gepredikt is geworden, als het ware, „als

(*) *Libr.* VI. *Cap.* 10. *H. E.*

(†) *Panar. Hæres.* LXIX. *T. I. Opp. pag.* 751.

„ als een *anker* voor die genen, welke 'er gebruik „ van willen maken, duidlijk voorgedragen had, „ om hunne gemoederen te schragen en te bevestigen, ten einde zij niet, door de uitvindingen „ des Duivels, rondgedreven worden, en door de „ onstuimige baaren, welke de Kettetijën in de Wereld zoo menigvuldig opruijen, schade lijden „ mogten." Hoofdzaaklijk echter was zijn oogmerk, de leere der Godlijke Drieëenheid, die toen het meest werd aangevochten, met eenige andere Geloofsleeringen, tegen derzelver tegenstrevers te handhaven (*). Hij begint, met de bepaling, „ dat één God de Vader, en de eenige waare God „ is, nademaal de eenige eeniggeborene uit den „ eenigen, en de eenige Heilige Geest uit even den„ zelfden; maar in het algemeen de Drieheid in de „ Eenheid, en één God, Vader, Zoon en Heilige „ Geest is; elk is waarächtig God, en de Drieheid „ wordt in éénen Geest geteld. — De Zoon is al„ tijd, niet met den Vader vermengd; noch deszelfs „ Broeder; maar de echte Zoon van den Vader ge„ teeld; de natuurlijke Zoon, en geen aangenome„ ne. De Zoon is éénswezens met den Vader; „ niet nevens, met zijn wezen, (συνουσιος,) maar „ *éénswezens*, dat is, niet buiten den Vader ge„ teeld: en het is een band van het Geloof, dit „ woord, (ὁμουσιος,) van hem te gebruiken. Het „ slaat de kracht van SABELLIUS te neder; waar „ dit woord plaats vindt, daar toont het *één* we„ zen,

(*) *Ancoratus pag.* 5-125. *Tom.* II. *Opp.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ zen, (ὑποστασις,) aan; en dat in dit wezen de „ Vader is, de Zoon is, de Heilige Geest is; „ (συνποσατος,) het drukt maar ééne Godheid uit; „ zoodat, van even dezelfde, God, uit God, de „ Zoon, en God de Heilige Geest, maar niet meer „ Goden zijn. Wij zeggen, God de Vader, God „ de Zoon, en God de Heilige Geest; en niet „ Goden. — De Zoon is de Eengeborene, waar- „ achtig God uit den waarächtigen God, die niet „ den naam des Vaders heeft, maar ook voor den „ Vader niet vreemd is. — En een eenige, (μονογενης,) Heilige Geest, die noch den naam des „ Zoons, noch de benaming des Vaders heeft; „ maar de Heilige Geest genoemd wordt, en voor „ den Vader niet vreemd is." — Op deze wijze vult hij de *twaalf* eerste Hoofdstukken van dit werk, hetwelk, in het geheel, uit *honderd één en twintig* Hoofdstukken bestaat. De verdédiging van de Godheid van den Heiligen Geest geeft hem nu aanleiding, om niet alleen de tegenstrijdige dwalingen te wederleggen, maar tevens *alle zoogenoemde Ketterijën*, van de eerste tijden der Wereld af, tot op zijnen tijd toe, in *clasfen* verdeeld, aan te haalen: eene lijst, welke met zijn werk *over de Ketterijën* gevoeglijk zal kunnen vergeleken worden. Vervolgends keert hij weder tot de verdediging der bovengemelde leere der Drieëenheid terug. Vervolgends komt hij bijzonder, tot eene verdediging der Godheid van CHRISTUS, tegen de *Ariänen*. Daar na spreekt hij van *Allegorische* Verklaringen, bij voorbeeld, van het *Paradijs*, en wederlegt ORIGENES, die

die beweerde, dat 'er *volstrekt geen Paradijs op Aarde is*. Hij spreekt van het Beeld van God: „ De mensch," zegt hij, „ werd zekerlijk naar „ het Beeld Gods geschapen: alleen wij willen de „ Godlijke genadegaven niet te nieuwsgierig door- „ snuffelen, en dus ook niet onderzoeken, hoe de „ menschen *het Evenbeeld Gods* ontvangen hebben. „ Wij zeggen niet, dat het *ligchaam* naar dat Beeld „ gevormd is; wij stellen het ook niet in de *ziel*, „ of in het *verstand*, of in de *deugd*. Nogthans „ zeggen wij ook niet, dat het ligchaam of de ziel „ niet het Beeld Gods is. Dus is wel dat gene „ in den mensch, hetwelk naar dit Beeld is; maar „ hoe, dat weet God alleen." — Van het Beeld Gods komt hij weder op het *Paradijs*, en verklaart hetzelve letterlijk, ten welken einde hij de vier rivieren van hetzelve aanwijst; onder dezen zegt hij van den *Phison*, dat deze, „ de *Ganges* is, bij „ de Grieken *Indus* genoemd, die het groote en „ kleine *Evilat*; of het Land der *Elymeërs*, door- „ loopt, het groote *Ethiöpië* doorkruist, en naa „ het Zuiden gaat, maar eindelijk, omstreeks *Ga- „ des*, zich in den grooten Oceäan ontlast. „ De „ tweede rivier," vervolgt hij, „ de *Cheon*, is „ even zichtbaar en niet Allegorisch; het is de „ *Nyl*, gelijk men uit JES. II. 18. ziet, enz." — „ Indien 'er geen wezenlijk *Paradijs* was, dan „ is 'er ook geene van deze Rivieren geweest; dan „ was 'er geen ADAM en EVA; dan zijn 'er in het „ geheel geene menschen. Maar nu zijn wij toch „ allen van ADAM oorspronglijk." — Om dit laatste

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te bewijzen, brengt hij het Geslachtregister bij van ADAM tot CHRISTUS, en verhaalt ons van JOSEF, den Man van MARIA, dat hij, bij zijne eerste Vrouw, vier Zoonen, JAKOBUS, JUDAS, SIMON, en JOANNES, als ook twee Dochters, ANNA en SALOME, verwekt heeft. Van de gevoelens van ORIGENES, en van het gezegde van dezen Schrijver, dat de Zoon den Vader, de Heilige Geest den Zoon, en de Engelen den Heiligen Geest zoo min zien kunnen, als deze van de menschen gezien worden, gaat EPIFANIUS op nieuw over tot het bewijzen van deze leere, *dat in den Vader, Zoon, en Heiligen Geest, niets verscheidens, maar dat de Heilige Drieëenheid van denzelfden rang en wezen is*, ten welken einde hij een aantal plaatzen uit de Heilige Schrift aanhaalt, en op zijne wijze opheldert. En hier mede gelooft de Schrijver deze leere, ten nutte der Gelovigen, en tot wederlegging der Ketteren, voldoende bewezen te hebben. Maar, vervolgt hij, dewijl de vastigheid van ons Geloof, op de vaste belijdenis van de Menschwording van onzen Heiland, als ook op de zekere hoop van de Opstanding der Dooden en onze wedergeboorte, rust: zoo brengt hij nu een dergelijk bewijs bij voor deze leerstukken. De Heer zelf, zegt hij, de Heilige, die zich in het Godlijk wezen bevindt, (*ἐνυπόστατος*,) de Heilige Verlosser kwam van den Hemel, en verwaardigde de werkplaats der Maagd, om ons heil te voltooien. Van haar geboren, en van den Heiligen Geest ontvangen, nam hij het *vleesch* aan, zonder zijne Natuur te veränderen;

maar hij nam de menschheid, vleesch en ziel, tot de Godheid op, naardien hij volkomen van den Vader was. Maar hij vormde zich ook tot eenen volkomenen mensch uit de *Godsbaarster*, (Θεοτοκος,) MARIA, door den Heiligen Geest. — Van de Opstanding der Dooden, handelende, bericht hij, dat eerst vóór korten tijd, sommigen, die in *Egypte*, en andere Landen, bij de *Asceten* bijval vonden, even als de *Hiëraciten*, geleerd hadden, *dat niet ons vleesch, maar een ander, in deszelfs plaats zal opstaan.* Tegen dezen, de mogelijkheid der Opstanding aanwijzende, haalt EPIFANIUS ook den Vogel FENIX aan, die zich na vijf honderd jaaren verbrant, en uit zijne assche weder herrijst. — Eindelijk komt hij tot een besluit, met het oplossen van eenige tegenwerpingen der *Manicheën* en *Marcioniten*, tegen de Heilige Schrift, bij voorbeeld, dat dezelve God somtijds naar iet laat vragen, en dus zijne Alwetendheid beperkt; over de beroving der *Egyptenaren* door de *Israëliten*; over der *Israëliten* recht op het Land *Kanaän*. De *Arianen* en *Sabellianen* betwistten wel de verborgenheden der Heilige Kerk, maar, tot wederlegging der laatsten, is reeds de verschijning der Drieëenheid bij den Doop van CHRISTUS genoegzaam; en de eersten behoeft men alleen te wijzen tot de plaats JOANN. IX. 10. Eindelijk, zijn tegen de genen, die de Godheid van den Heiligen Geest loochenen, de bewijzen uit het Gebed der drie mannen in den gloejenden oven, die den Zoon en den Heiligen Geest niet op de lijst van schepzelen plaatsten; uit het driemaal Heilig der

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Engelen, en uit *Handel.* V. 3, 4. 1 *Korinth.* II. 10. van kracht en genoegzaam. Na eene vermaning aan de Leeraaren, om dit Geloof, hetwelk de Maagd Gods, de Kerk, van de Apostelen ontvangen heeft, te bewaaren, voegt EPIFANIUS hier de *Niceïsche Geloofsbelijdenis*, en nog eene andere bij, welke hij, met alle Rechtzinnige Leeräaren, en de geheele Katholijke Kerk, overëenstemmend met het voorheengemelde, inzonderheid aan de Doopelingen, tot een behoedmiddel tegen nieuw ontstane Dwaalleringen, overgeeft. Deze laatste Geloofsbelijdenis, (*Sijmbolum*,) bevat duidelijk de grondtrekken van die zoo vermaarde, welke zeven jaaren daarna door de Kerkvergadering *te Konstantinopolen* is aangenomen, en welke wij hier voor hebben bijgebracht. Ondertusschen is het niet gelooflijk, dat men hier in de aanleiding van EPIFANIUS alleen gevolgd is. De *Niceïsche Geloofsbelijdenis*, welke de *Konstantinopolitaansche* vergadering vermeerderde, was, in den grond, uit de Geloofsbelijdenis der *Katechumenen*, bij hunnen Doop, ontstaan. Zedert hadden voornaamlijk de *Macedonianen* zulke Leerstellingen voorgedragen, welke, in de leere van den Heiligen Geest, noodzaaklijk, nader bepaalde bijvoegzelen bij deze Geloofsbelijdenis vorderden. Nu kunnen verscheidene Bisschoppen, zoodanige nadere bepalingen, ten behoeve der Doopelingen, gemaakt hebben, en daaromtrent overeengekomen zijn, zoodat de Kerkvergadering des te minder zwarigheid vond, om ze in de Niceïsche Geloofsbelijdenis in te lasschen. Uit dit beknopt bericht van dit werk van EPIFA-

NIUS, kan men ligt besluiten, hoe omslachtig, hoe verward, en hoe vol van overtollige bijvoegzelen, hetzelve is, terwijl de uitleggingen van Bijbelplaatzen, in hetzelve voorkomende, veelal onnozel zijn. Bijkans nergens wordt éene nieuwe baan tot onderzoek hier geöpend, en waar de Schrijver iet ongewoons wil zeggen, struikelt hij doorgaands.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn werk over de Ketterijën.

Evenwel werd EPIFANIUS, kort na het voltojen van dit werk, door ACACIUS en PAULUS, twee Ouderlingen en Kloostervoogden of Abten, (Ἀρχιμανδρίται,) bovenmaten nederig, als *een nieuw Apostel*, en *een andere* JOANNES, wiens voorbidding bij God hen en alle Monniken ongemeen versterken zou, verzocht, nadat zij de namen der Ketteren van hem gehoord hadden, om hun ook de leere van elken derzelven bekend te maken. In zijn antwoord aan hen, geeft hij eerst reden, waaröm hij dit van hun begeerde werk πανάριον, (Apothekars-kistjen, of Genees-kistjen,) noemt; te weten, omdat daar in de geneesmiddelen tegen den vergiftigen steek der Kettersche Slangen bijëengezameld waren. Vervolgends verzoekt hij alle goedgunstige Lezers, dat zij het hem vergeven, indien hij, bij zijnen ijver tegen de Ketters, harde woorden, als Bedriegers, en dergelijke meer, gebruikt hebbe; want, dit zij bij hunne bestrijding noodzaaklijk geweest, en trekt ook anderen gemaklijker van hunne gemeenschap af. Dit werk, het uitvoerigste en merkwaardigste, hetwelk in de oude Kerk, tot het *kennen*, en te gelijk tot *wederlegging* der *Ketterijën* geschreven is (*), is door

(*) *T.* I. *Opp.* EPIF. *p.* 1-1108.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

door den Schrijver zelven in *drie Boeken* verdeeld, en deze weder te samen in *zeven Afdeelingen*. 'Er worden *tachtig Ketterijën* in beschreven en bestreden. *Twintig* van dezen behooren tot de tijden vóór CHRISTUS geboorte. Daar onder worden als *Hoofdsoorten* opgegeven, het *Barbarismus*, *Scythismus*, *Hellenismus*, *Judaïsmus* en *Samaritanismus*, hebbende den Schrijver deze verdeling en benamingen ontleend uit *Kolosf.* III. 11. alwaar *Griek* en *Jood*, *Barbaar* en *Scyth*, genoemd worden. Uit deze leidt hij de XV overigen af, als ondersoorten of takken. De *zestig Ketterijën* na CHRISTUS, worden zonder eenige rangschikking zoo onder één gemengd en doorgelopen, dat de *Simoniänen* de eerste plaats, en de *Masfaliänen* de laatste beslaan.

Men ziet reeds uit deze opgave, dat behoorlijk bepaalde denkbeelden, en over het geheel eene rijplijk overdachte wijze van voordragt, geheel niet de zaak van dezen Schrijver geweest is. — *Ketterij* is bij hem alles, wat van de heerschende Godsdienstleere van zijnen tijd afweek, het zij zulks van Christelijken, Joodschen, of Heidenschen oorsprong ware. In een' tijd, wanneer men zich van alle kanten met Ketters omringd meende te zien, had men behoorlijk dienen te schiften en onderscheiden, wat te vooren gebeurd was, welke Ketterijën thans in vergetelheid gebracht, welke van geen belang of welke meer gewigtig waren. Men had *misvattingen* van *dwalingen*, welmeenende voorslagen van *verbetering* van moedwillig *vervalschen van het Geloof*, armhartige *woordentwisten* van daadlijke aan-

aanvallen op *Hoofdleerstukken*, moeten onderscheiden. Twisten en verschillen over de *Kerkentucht*, over de *rechten* en *pligten* der *Leeraaren*, over *den uitwendigen Godsdienst* en oefeningen der Godzaligheid, en zelfs vele uitlegkundige verschillen, hadden niet in ééne klasse behoren geplaatst te worden, met de *leerstellige* of *zedenlijke*, zoo ver deze wezenlijke deelen van den Godsdienst waren. Men had de *bron* der dwalingen, en de wijze, op welke zij daar uit waren voortgevloeid, behoren te onderzoeken, indien men ze ons geschiedkundig had willen leeren kennen — want van eene wederlegging spreken wij hier niet. — Maar van dit alles heeft EPIFANIUS heel weinig, en van een groot gedeelte van hetzelve niets gedaan.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476

De eerste van alle Ketterijën is, bij EPIFANIUS, het *Barbarismus*, of de staat van wildheid en onbeschaafdheid, van ADAM tot NOÄCH, gedurende tien menschengeslachten of leeftijden. Men had toen *geenen naam van eene Ketterij*, de menschen hadden geenen voorganger, maar elk maakte zich zijnen eigenen wil ten voorschrift. Door het *Scythismus* verstaat hij den toestand der Wereld, van NOÄCH, tot een weinig na den Torenbouw van *Babel*, of tot aan PHALEG en REGU; doch ook toen was 'er geene eigenlijk gezegde *Ketterij*, maar alleen Godzaligheid of Godloosheid. Daartegen begint de Schrijver het *Hellenismus* met SERUG, of de *Afgoderij*, welke van andere volken tot de *Grieken* gekomen, onder hen bijzondere partijën, (*αἱρέσεις*,) heeft doen ontstaan. Van dezen beschrijft

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

EPIFANIUS 'er vier: de *Pythagoreërs* of *Peripatetici*; de *Platonische*; de *Stoïschen*, en de *Epikureën*. Doch de geheele beschrijving is te kort en onnauwkeurig. Hij bestrijdt enkele van hunne bijzondere leerstellingen, zoo als de zielsverhuizing, en het *noodlot* der *Stoïcynen*. Maar, in plaats van behoorlijke wederlegging, haalt hij allerhande bijzonderheden aan uit het Oude Testament. — Dus komt hij tot de Ketterij der *Samaritanen*, die hij, na de Opstanding der Dooden tegen hen verdedigd te hebben, in vier partijën verdeelt; de *Esfenen*, de *Sebueërs*, en de *Gorthenen*. De *Dositheërs* weeken meest van de andere *Samaritanen* af, doordien zij de Opstanding der Dooden geloofden, en een streng leven leidden. Thans eerst volgt het *Judaïsmus*, of *Joodendom*, alhoewel onze Schrijver de *Samaritanen* reeds uit het Joodendom had afgeleid. In hetzelve vindt hij *zeven* gezindten. De *Sadduceën*, de *Schriftgeleerden* of *Schrift-uitleggers*, de *Fariseën*. De *Hemerobaptisten*, die hunnen naam hebben, omdat zij zich, *daaglijks*, tot zuivering van zonden, gewoon waren, te waschen. De *Nazareën*, deze zullen Jooden geweest zijn, uit het *Overjordaansche*, die beweerden, dat de gewoone vijf Boeken van MOSES onëcht waren, maar dat zij de echte bezaten. De *Osfenen*, dat is, *Stouten*, *vasten*, verwierpen de meeste Schriften der Oude Profeeten. Met hen vereenigde zich, ten tijde van TRAJANUS, een Bedrieger, ELXAI, naar wien zij *Elcesaïten* genoemd werden, en die hun allerhande zeldzame denkbeelden van CHRISTUS en van den Gods-

Godsdienst inboezemde (*). De zevende Joodsche partij waren de *Herodiänen*, die HERODES voor den MESSIÄS hielden.

III. BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Vervolgends begint hij de Geschiedenis der *Christelijke Ketterijën*, met een bericht van CHRISTUS en de *Apostelen*, en loopt in de *tweede Afdeeling* des *eersten Boeks*, de volgenden gezindten door; de *Simoniänen*, *Menandriänen*, *Saturniliänen*, *Basilidiänen*, *Nikolaïten*, *Gnostiken*, *Carpokratiëns*, *Cerinthiänen*, *Nazareën*, *Ebiöneën*, *Valentiniänen*, *Secundiänen*, en *Ptolemaïten*. Tot een voorbeeld, hoe hij zich, in het wederleggen van deze en andere Ketterijën, gewoon is te gedragen, willen wij het volgende, bij verkorting, overnemen. Dus stelt hij, tegen het voorgeven der *Saturniliänen*, dat de Wereld, zonder Gods bewilliging, door de Engelen geschapen is, dezen grond, dat, dewijl God dit gemaklijk had kunnen verhinderen, men veelëer de Schepping der Wereld aan hem moet toeschrijven. Bij BASILIDES merkt hij wel heel goed aan, dat deszelfs aanhang ontstaan zij, door aanleiding der vraag: Van waar het kwaad zijnen oorsprong heeft? Maar hij vergenoegt zich, daartegen aan te merken, dat in het begin alles goed geweest is; dat de mensch wel kwaad doen kon, en ook gedaan heeft; maar dat men daaröm geenszins aan een zelfstandig boos wezen denken mag. In de beschrijving van de *Gnostieken* is zoo veel verwarring, dat daar door voornaamlijk het vooröordeel bevestigd is, als of de-

(*) Zie ons. III. *Deel*, *Bladz.* 53.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de *Gnostieken* eene bijzondere gezindte geweest waren, niet, dat men dezen gemenen naam aan vele gezindheden gegeven had. Integendeel leidt hij de *Gnostieken* van den stichter der *Nicolaïten* af, bij slot verzekerende, dat zijne berichten van hen des te zekerer waren, omdat hij zelf in gevaar geweest was, door de *Gnostieken* verleid te worden. Bij gelegenheid der *Carpocratiänen* verhalende, dat ten tijde van den Bisschop ANICETUS, te *Rome*, een vrouwspersoon aldaar velen tot die gezindte had overgehaald, laat hij eene lijst volgen van de Roomsche Bisschoppen, van PETRUS en PAULUS af, welke beiden aldaar die waardigheid zullen bekleed hebben. CERINTHUS laat hij op CARPOCRATES volgen, en maakt hem eenen tijdgenoot van den Apostel PAULUS. Terwijl *hij het met zich zelven niet eens is*, of CERINTHUS de Opstanding der Dooden geloochend hebbe, gelooft hij toch, dat PAULUS dit leerstuk, 1 *Kor.* XV. tegen hem beweerd heeft, maar ook zal PAULUS daar nog eene andere dwaling hebben wederlegd, van die genen, die wel de *Opstanding van* CHRISTUS, maar niet *van andere Dooden*, geloofden. Zulke lieden vond men in *Asië*, inzonderheid in *Galatië*. Sommigen van dezen stierven zonder gedoopt te zijn, welken doop anderen voor hen op zich namen, opdat zij maar niet, indien zij éens opstonden, onder de heerschappij des Wereldscheppers zouden vervallen. En hier op, naar eene mondelijke overlevering, zal doelen, het gene de Apostel schrijft van *een Doopen over de Dooden.* — De *Nazoreën* onderscheidt hij van de bovengemelde *Na-*

tarein, en van de *Christenen*, die anders ook wel dezen naam voeren. Bij deze gelegenheid onderzoekt hij de vraag, waarom CHRISTUS, een nakomeling van DAVID, deszelfs troon niet bezeten heeft? en beweert, dat deze *troon* eigenlijk het *Priesterdom* der Heilige Kerk is; *ja, dat* CHRISTUS *het Rijk van* DAVID, *te gelijk met het Priesterdom, aan de Hoogepriesters der Katholijke Kerk genadig overgelaten heeft.* — Uitvoerig en heftig behandelt hij de *Ebiöniten*, tegen welke hij bewijst, dat CHRISTUS geen bloot mensch geweest is, uit *Jes.* VII. 14. LXVI. 6. *Jer.* XVII. 9. *Luk.* I. 35. enz. — Met de *Valentiniänen*, bijzonder met SECUNDUS en PTOLEMEUS, welke uit deze gezindte kwamen, houdt hij zich insgelijks lang op.

In de *derde Afdeeling des eersten Boeks*, houdt zich de Schrijver met nog andere *Gnostieken* partijën onledig; met de *Marcosianen*, *Colorbasianen*, *Heracleöniten*, *Ofiten*, *Cajanen*, *Sethianen*, *Archontiken*, *Cardomanen*, *Marciöniten*, *Lucianisten*, *Apelliänen*, *Severianen*, en *Tatianen*. Onder de bijzonderheden, welke in deze Afdeeling voorkomen, is deze, dat hij, door de *tachtig Bijwijven* in het *Hooglied*, *tachtig Ketterijën* verstaat; als ook, dat de Duivel, vóór de komst van CHRISTUS in de Wereld, nooit tegen dezen zijnen Heer lasteringen uitgeworpen heeft, of oproerig geweest is; omdat hij uit de Profeeten wist, dat zondaren, die zich bekeeren, door CHRISTUS verlossing zouden ontvangen; maar toen hij zag, dat hij bij den Verlosser geene barmhartigheid te hoopen had, toen heeft

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heeft hij niet alleen hem gelasterd, maar ook de menschen daar toe verleid, om in plaats van den waaren God eenen Nietgod te zoeken. Ook heeft hij, in deze Afdeeling, de veränderingen, welke MARCION, in het *Euangelie* van LUKAS, en in tien *Brieven* van PAULUS, welke hij alleen voor echt erkennen wilde, gemaakt heeft, vlijtig bijëenverzameld enz.

In de *eerste Afdeeling des tweeden Boeks*, volgt een andere reeks van Ketters: de *Enkratiten*; de *Frygiërs*, of *Montanisten*, of *Taskodrugiten*; de *Quintillianen*, *Pepuzianen*, *Priscillianen*, en *Artotyriten*, (alle bijzondere namen der *Montanisten*;) de *Tessareskaidekariten*, of *Quartadecumanen*; de *Alogen*; de *Adamianen*; de *Sampseën*, of *Elkiseën*; de *Theödotianen*; de *Melchizedekianen*; de *Bardesanisten*; de *Noëtianen*. De *Valesiën*, (naar eenen VALENS, van wien EPIFANIUS erkent, niet te hebben kunnen ontdekken, waar hij zich opgehouden, of wat hij geleerd heeft;) de *Katharen*; gesticht door NABATUS, (NOVATUS;) de *Angelici*, van welken hij, insgelijks, alleen den naam aanvoert, zonder te weten, waaröm zij dus genoemd, of welke hunne dwalingen geweest zijn; de *Apostolici* of *Apotaktiten*; de *Sabellianen*, en tweederleië *Origenianen*. Men ziet dus ook uit deze Afdeeling, dat de Schrijver zich bijzonder beijverd heeft, om het getal der Ketterijën te vergroten. Onder de bijzonderheden dezer Afdeeling behoort, dat hij als zeker stelt, dat de dag van JESUS lijden de *twintigste Maart* geweest is, voorts geeft hij; als het

het geboortejaar van CHRISTUS op, het twee en veertigste jaar van AUGUSTUS, en zijn geboortedag, den zesden *Januarij* enz.

De *tweede Afdeeling* van het *tweede Boek* bevat slechts vijf Ketterijën: die van PAULUS van *Samosate*; de *Manicheïsche*, de *Hiëracitische*, de *Meletiäansche* Scheuring, en het *Ariänismus*, welk laatste EPIFANIUS, bijzonder wijdlopig, wederlegt.

Vervolgends geeft hij in de *eerste Afdeeling* van het *derde Boek*, een *Geschiedkundig* en *Wederleggend* verslag van de *Audiänen*, *Fotiniänen*, *Marcelliänen*, *Semi-Ariänen*, de *Pneumatomachen*, (of *Macedoniänen*,) de *Aëriänen* en *Aëtiänen*.

De laatste Afdeeling van dit werk, of de *tweede* van het *derde* Boek, bevat de *Demoriten*, welke anders *Apollinaristen* genoemd worden; de *Antidikomariäniten* en *Kollyridiänen*, en eindelijk de *Massaliänen*.

Hier komt eene zeldzame toepassing voor van de plaats *Hooglied* VI. 8. in welke de *zestig Koninginnen* zullen zijn, die zielen, welke reeds voor dezen in de Geslachtlijsten genoemd zijn, of de 62 Geslachten van ADAM op CHRISTUS. De *tachtig Bijwijven* zijn zoo vele *Ketterijën*; en de *Maagden zonder getal* de verscheidene Wijsgeerige gezindten en levenswijzen. Hier geeft EPIFANIUS eene lijst op van stichters van Wijsgeerige secten, van THALES af tot op EPIKURUS, wier leerstelsels hij kortelijk beschrijft. Tot de *Maagden zonder getal* rekent hij ook de zonderlingen onder de Christenen, voornaamlijk onder de Monniken. Sommigen, zegt hij, heb-

III Boek VII Hoofdst. Na C. G. Jaar 363. tot 476.

hebben zich zelven een streng leven voorgeschreven; en gaan openlijk met lange haairen rond; andere heilige Broeders blijven in zak en assche te huis; nog anderen bereiken de volkomenheid door bovenmatig vasten en lijden om Gods wille; maar 'er zijn 'er ook, die uit jeugdige ligtvaardigheid tegen de waarheid handelen. Zoo wachtte zich zekere ZACHEUS, die onlangs in den bergächtigen oord van *Jerusalem* overleed, dat hij nooit met iemand gemeenschappelijk bad, en hoewel hij niet meer dan een Leek was, wijdde hij het Avondmaal in. Twee anderen, bij den berg *Sinai*, en in *Egypte*, verstoutten zich, het ambt van eenen Bisschop waar te nemen. Vele anderen ontmannen zich tegen de wet, uit jeugdige roekeloosheid. Wederöm zijn 'er anderen van de *Katholijke* partij, die zich onderwinden, bijzondere famenkomsten te houden, en zonder last van eene algemeene Kerkvergadering, die genen nog ééns te doopen, die van de *Ariänen* tot hen overkwamen. Anderen dragen kluisters tegen het gebod der Kerk: en wat dergelijke eigendunklijke handelingen meer zijn. Maar de *eenige Duive*, en *Heilige Maagd*, zoo gaat EPIFANIUS voort, belijdt God, den Vader, Zoon en Heiligen Geest, elken als volmaakt; eene Drieheid van hetzelfde wezen, en die niet vermengd is; maar den uit den Vader waarächtig geborenen Zoon en den Heiligen Geest, die voor den Vader en den Zoon niet vreemd is; eene Drieheid, welke altijd was, geen toevoegzel behoeft, niets minder in zich bevat, en tot ééne Eenheid, en éénen oorsprong Gods, en des Vaders,

ders, terug geleid wordt. — Met één woord, hij haalt hier weder eene vrij uitvoerige, ook met Bijbelsche bewijzen, op zijne wijze, voorziene Geloofsbelijdenis der *Katholijke* Kerk, hoofdzaaklijk over de Drieëenheid en over CHRISTUS, aan, welke met dergelijke plaatzen uit zijne Schriften naauwkeurig overëenstemt.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Eindelijk oordeelt EPIFANIUS het nog dienstig, het één en ander ten besluit te zeggen, van de *wetten en inrichtingen der Rechtzinnige Kerk*, waar van wij nog verslag moeten doen, omdat men hier bij hem meer bij één vindt, dan bij eenig ander Schrijver van dezen tijd. De grondslag, dus begint hij, en als het ware, de hoogste trap in de Kerk; is *het Maagdelijk leven*, hetwelk van velen geöefend en geprezen wordt. Op dit volgt terstond *het eenzaam leven*, (ἡμονάζειν,) hetwelk eene menigte van de beide kunnen leidt. Na dit is de *onthouding* tot dezelfde loopbaan gegrond. Daar op komt de *Weduwlijke Staat*. Ook de kuische *Huwlijke Staat* heeft na deze standen plaats, en geniet groote eere; voornaamlijk het *huwelijk*, hetwelk niet herhaald wordt, en zich naar de voorschriften schikt. Evenwel, wanneer een getrouwd man, na de dood zijner vrouw, of eene vrouw, na de dood van haren man, ten tweedemale wil trouwen, is hun zulks geöorloofd. Doch, de kroon en moeder van dit alles is het *Priesterschap*, hetwelk grootendeels uit *Maagdelijke Personen*, of ten minsten uit *eenzaam levenden* bestaat: en, wanneer daar toe geene geschikte Monniken gevonden worden, zoo verkiest men

Wetten en inrichtingen der rechtzinnige Kerk volgends EPIFANIUS.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men zulken, die *zich*, of van *hunne eehte vrouwen onthouden*, of, nadat zij éénmaal in huwlijk geleefd hebben, *weduwnaar* gebleven zijn. Daartegen kan die gene, die zich in een *tweede huwlijk* bevindt, noch *Bisschop*, noch *Presbijter*, (Priester of Ouderling,) noch *Diakon*, of *Subdiakon*, worden; alschoon hij zich ook van zijne vrouw onthield, of weduwnaar zij. Alleen de *Voorlezers* kunnen zoo wel uit ongehuwde personen, als uit Monniken, Onthoudenden, Weduwen, kuische getrouwde mannen, ja zelfs, wanneer het de nood vereischt, uit zulken genomen worden, die, na de dood hunner eerste vrouw, weder getrouwd zijn. Want een *Voorlezer* is geen Priester; maar als het ware enkel een Schrijver van het Godlijk woord. De *Diakonessen* zijn enkel tot bezorging der vrouwen aangesteld, om der eerbaarheid wille, wanneer zij, of bij den Doop, of bij het beschouwen van derzelver Ligchamen (*), gebruikt worden. Zij moeten slechts eenmaal getrouwd en onthoudend zijn; of na het eerste huwlijk Weduwen, of aanhoudend Maagd wezen. Op alle deze rangen volgen de *Exorcisten* en *Hermeneuten*, die zoo wel bij de Voorlezingen, als Kerkleerredenen, uit de ééne taal in de andere overzetten; de *Kopiaten*, die voor het ter aarde bestellen der lijken zorgen; insgelijks de *Deurwachters*, en alle verdere beämbten, om de goede orde te onderhouden, ingesteld.

Van

(*) In ziekelijke omstandigheden, gelijk men uit eene andere plaats *Heres.* LXXIX. *C.* 3. *p.* 1060. ziet.

Van de onderscheidene standen der Christenen gaat EPIFANIUS over tot hunne *Godsdienstige Vergaderingen.* Hier meldt hij vooreerst, dat dezelve door de *Apostelen* zelven op den *vierden* en *zesden dag* der week, en op den *Zondag*, vastgesteld waren (*).

EPIFANIUS beschrijft vervolgends het *vasten* van zijne Christelijke Tijdgenoten. Op den vierden en op

(*) PETAVIUS (*Animadvers. ad Exposit. Fidei Tom.* II. *Opp. Epiphan. pag.* 354.) twijfelt met recht aan de waarheid van dit bericht. Maar schijnt min gelukkig te zijn, in het beweeren, (*l. c. pag.* 352.) dat de Christenen, geduurende de groote vasten vóór Paasschen, het Heilig Avondmaal, uitgezonderd Zondags en Zaturdags, niet openlijk met malkanderen gebruikt hebben; maar nog ongelukkiger is hij, in het beweeren, (*l. c. p.* 355.) dat de eerste Christenen, niet altijd, wanneer het Avondmaal gevierd werd, aan hetzelve deel hebben genomen. Het zij zoo, dat CASAUBONUS de woorden επακȣειν της ευχαριστιας bij EUSEB. (*Hist. Eccles. Libr.* VII. *C.* 9.) verkeerd verklaard heeft, van het gebruiken des Heiligen Avondmaals, maar zij betekenen toch, *het aanhooren van het Dankgebed*, na het Avondmaal, waar op de geheele Gemeente overluid *Amen* zeide. Vruchteloos beroept hij zich ook op HIËRONYMUS, die zijnen toehorer vermaant *quotidie audiat Misfam*, hetwelk hij vertaalt, *het Heilig Avondmaal daaglijks te hooren*, maar PETAVIUS wist immers, dat *Misfa* toen niet enkel *het H. Avondmaal*, maar ook den *geheelen Godsdienst*, of ook andere *hoofddeelen* van den Godsdienst aanduidde. HIË-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

op den zesden dag der week, schrijft hij, wordt daaröm tot de negende uur gevast, omdat de Heere op den eerstgemelden gevangen, maar op dezen gekruist is geworden. Dit vasten wordt het geheele jaar door waargenomen; uitgezonderd in de 50 dagen tusschen Paaschen en Pinksteren, gedùurende welke, niet gevast, en het Gebed niet knielend gedaan wordt. Maar, in plaats der vergaderingen, welke op de gemelde twee dagen, tot om negen uuren gehouden worden, houdt men die dan, even als op Zondag, des morgens. Ook is het op het Feest *Epifania*, toen de Heer in het vleesch geboren is, niet geöorloofd, te vasten, al valt het op den vierden of zesden dag der week. Evenwel plegen de genen, die zich, vrijwillig, met een goed voornemen, oefenen, ten allen tijde, alleen Zondags en in de genoemde vijftig dagen, uitgezonderd, te vasten en te waaken. Want, het is ongerijmd, op Zondag, welken de Kerk met vrolijkheid gevierd wil hebben, te vasten. Daaröm neemt ook de Kerk het veertigdaagsche vasten vóór de zeven vierdagen van Paaschen waar; maar niet op de daartoe behoorende Zondagen. De zes laatste dagen vóór dit Feest brengt elk één door, met droog eten, (ξηροφαγια;) dat is, hij gebruikt slechts tegen den avond brood, zout,

RONYMUS zegt ook onmidlijk daar op, dat zijne hoorders in de zesdaagsche vasten *daaglijks*, ten minste Zondags, hunne gaven in de Kerk behoorden te offeren, en het Avondmaal te gebruiken, (*Offeratis et Communicetis. Serm.* XXXIV.)

zout, en water. De ijverigsten houden met dit vasten twee, drie, vier dagen aan; anderen zelfs onafgebroken deze gehele week door, tot op het aanlichten van het Paaschfeest toe. Zij houden zes waaknachten, en even zoo vele Godsdienstige vergaderingen, welke in dezen gehelen vastentijd van de negende uur tot den avond duuren. Maar, op eenige plaatzen, waakt men enkel dien nacht, welke op den vijfden dag der laatste week volgt, en onmidlijk vóór het *Pascha* gaat. Wederöm wordt, in sommige gewesten, op den vijfden dag dezer week, het Heilig Avondmaal, (eigenlijk de vereëring van CHRISTUS *lijden*, *λατρεια της οικονομιας*,) op de negende uur gebruikt; en op deze wijze wordt het volk ontslagen, hetwelk bij het droog eten blijft. Elders integendeel, wordt het Avondmaal niet eer gevierd, dan wanneer de Zondag van *Pascha* verschenen, en om dezen tijd het volk heengezonden is.

Wat de overige geheime Godsdiensten en andere inwendige gebruiken betreft, zegt EPIFANIUS verder, zij worden naar de leere van het Euängelie en der Apostelen waargenomen. Aan de *overledenen* wordt bij name gedacht, wanneer de gebeden gesproken, en het Heilig Avondmaal gehouden wordt. Ook worden, in de Heilige Kerk, de *Morgengezangen* en *Gebeden*, insgelijks de *Avond-Psalmen* en *Gebeden*, bestendig gesproken. Sommige *Monniken* wonen in *steden*; maar anderen onthouden zich in Kloosters, afgezonderd van de menschlijke samenleving. Velen van hun behaagt het, lang haair te dragen, om hunne levenswijze te doen uit-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

munten; zeker uit eigen goeddunken, zonder eenig bevel van het Euängelie, of voorbeeld der Apostelen. PAULUS heeft veel meer deze dragt afgeschaft. 'Er zijn nog andere zonderlinge levenswijzen, welke in de *Katholijke* Kerk waargenomen worden; daar, bij voorbeeld, sommigen zich geheel van vleesch onthouden, van viervoetige dieren, van vogelen en visschen, ook van eijeren en kaas. Daaröm zijn 'er zulke verschillende levenswijzen, omdat elk naar zijn eigen werk loon ontvangen zal. Velen dus onthouden zich alleen van viervoetige dieren, maar eten vogelen, en het overige. Anderen gebruiken ook geen gevogelte, maar wel eijeren en visch; nog anderen, niet ééns eijeren. 'Er zijn anderen, die zich van visch onthouden, maar daartegen kaas eten; wederöm anderen, die zelfs dit niet, of wel niet ééns brood eten. Velen onthouden zich van boomvruchten en alle gekookte spijze. Velen liggen op den blooten grond; anderen gaan barrevoets; nog anderen dragen een' verborgen haairen zak, te weten, met een goed oogmerk, om der deugd en boete wil. Want het is onbetaamlijk, zoo als sommigen doen, openlijk in zulken zak rond te loopen: het zelfde mag men zeggen van de genen, die openlijk kluisters dragen. Zeer velen maken volstrekt geen gebruik van het bad. Sommigen hebben de Wereld geheel verloochend, en zich kleine ligte handwerken bedacht, om geen lui leven te leiden, noch hun brood, ten bezwaar van anderen, te eten. Meestendeels oefenen zij zich in het zingen van Psalmen, in onöphoudlijke Gebeden, in het lezen en van buiten leeren der H. Schrift.

Het

Het laatste, hetwelk EPIFANIUS van de Christenen van zijnen tijd beschrijft, zijn hunne *zeden*. De gemeenschappelijke vrucht der Heilige Kerk, zegt hij, in gastvrijheid, menschlievendheid, en milddadigheid jegens elk en een ieder, wordt allen aanbevolen. In plaats der verouderde Besnijdenis in CHRISTUS heeft zij den Doop; en rust op den grooten *Sabbath*, in plaats van den kleinen. Zij onthoudt zich van de gemeenschap met alle Ketterijen; zij verbant de hoererij, echtbreuk, het wellustig leven, afgoderij, moord, en alle overtreding der wet; *Magie* en Tooverij, Starrenwichelarij, (deze noemt hij ἀςρονομία, in plaats van ἀςρολογία,) bijgelovige voorbeduidzelen, voorzeggingen en bezweeringen, gedenkcedels, die men *Phijlacteriën* noemt, de schouwplaatzen, het paardenrennen, de vermaken der jagt, muzijkspelen, alle lasteren en kwaadspreken, alle kijverijen, ondeugden, onrechtvaardigheden, hebzucht en woeker. De lieden, die wereldsche bezigheden hebben, acht zij juist niet hoog; zij wijst hun slechts de laatste plaats onder alle hare leden aan. Vrijwillige gaven neemt zij alleen aan van die genen, die niemand beledigen, en de wet niet overtreden; maar eerlijk leven. Zij beveelt, dat men zoo vlijtig en aanhoudend, als mooglijk is; ook met kniebuiging op de bestemde dagen, het gebed tot God opzende. In sommige gewesten worden ook op den Sabbath Godsdienstige vergaderingen gehouden. Doch, dit wordt niet van alle, maar alleen van de uitmuntendste Christenen waargenomen, dat zij geheel en al niet zweeren, niet

 schel-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

scheiden, noch vloeken, alles overëenkomstig het voorschrift des Verlossers; en midsdien ook, zoo veel hun mooglijk is, volstrekt niet liegen. Zeer velen verkopen ook hunne goederen, en geven het geld aan de armen.

Herhaling of kort uittrekzel van zijn werk over de Ketterijën.

EPIFANIUS heeft zelf van dit werk een *Uittrekzel* of korte *Herhaling* der hoofdzaken, (Ἀνακεφαλαίωσις,) opgesteld en nagelaten (*), waar in hij wel eene eenigzins andere orde volgt; maar de natuurlijkste, zoo min als in zijn groot werk, getroffen heeft. Wat FILASTRIUS, op zijn voorbeeld, ten aanzien der *algemeene Kettergeschiedenis*, verricht, en hoe deze EPIFANIUS nog overtroffen heeft, in de zucht, om recht vele Ketterijën te ontdekken, hebben wij hier voor reeds gezien.

AUGUSTINUS over de Ketterijën.

Nader bij EPIFANIUS blijft AUGUSTINUS, in een Boek, omtrent het jaar 428 geschreven (†). Hij was zeker, onder alle soortgelijke Schrijvers, de gematigdste en geschiktste tot dit werk; maar ook deze Kerkvader, onzeker, wat men voor Ketterij te houden hebbe, vermengt grove dwalingen met verschillen over Kerkentucht of Kerkplegtigheden. Hij laat wel de Ketterijën vóór CHRISTUS geboorte weg, maar neemt, al te ligtgelovig, veel over van FILASTRIUS, waar hij nog het één en ander van zijn eigen voegt, ontleend uit eenen ongenoemden, uit EUSEBIUS, en andere bronnen; doch

(*) *Opp. Tom.* II. *pag.* 126-157.

(†) *De Hæresibus ad Quodvultdeum Liber*, *Tom.* VIII. *Opp. pag.* 1, *sqq.*

doch over het algemeen met te weinig overleg en oordeel. Onder de gezindten, die hij bij EPIFANIUS en FILASTRIUS voegt, zijn de *Luciferiänen*, welke hij erkent, door deze beide Schrijvers voorbijgegaan te zijn, omdat zij hen enkel als *Scheurmakers* beschouwden; maar hij had bij eenen ongenoemden gevonden, dat zij geloofden, dat de ziel door overstorting voortgeteeld wordt, en dat zij van vleesch, en de zelfstandigheid van vleesch is. Verders noemt hij de *Joviniänisten*, de *Arabische* Ketters, de *Helvidiänen*, als ook de *Paterniänen*, (volgends anderen *Venustiänen*,) welke de onderste deelen des ligchaams voor een werk des Duivels uitgegeven, en daaröm aan alle ondeugden, die met dezelve begaan worden, volle vrijheid gelaten hebben. Ook staan de *Tertulliänisten* op zijne lijst, aanhangers van den beroemden TERTULLIANUS, die eerst in zijnen tijd te *Karthago* geheel opgehouden, en hunne Kerk aldaar aan de *Katholijken* overgelaten hadden. Van TERTULLIANUS zelven zegt hij, dat hij de ziel, ja God zelven, voor *ligchaamlijk* hebbe gehouden. Doch hij was daaröm nog geen Ketter, omdat hij door *ligchaam* verstaan had, iet, hetwelk daadlijk bestond. Maar daaröm was hij een Ketter, omdat hij tot de *Katafrygiërs* was overgegaan, en het huwlijk, als hoererij, veröordeeld, en afzonderlijke vergaderingen gehouden, en beweerd had, dat de zielen van slechte menschen na de dood in *Demons* veränderden, en dat de natuur der ziel van den éénen op den anderen werd voortgeplant. Hier op gewaagt AUGUSTINUS van eenen Ketterschen aan-

 hang

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hang ten platten lande bij *Hippo*, welken hij daarom den *Boerschen*, (*rusticana*,) noemt; zij was toenmaals reeds te niet gelopen. In het *Punisch* werden zij *Abeloniërs* genoemd. Sommigen noemden hen naar ABEL, ADAMS Zoon, *Abeliänen* of *Abeliten*. Zij leefden als man en vrouw, maar onder de gelofte van kuischheid, en namen één jongetjen en meisjen van anderen tot kinderen aan, die vervolgends op dezelfde wijze met malkanderen leefden. Na dit verhaal, waar mede men, in de Geschiedenis der Ketterijën, naauwlijks iet weet aan te vangen, volgt ten laatsten eene beschrijving der *Pelagiänen*. Achter deze 88 Ketterijën vindt men nog in één Handschrift van dit Boek, de *Timotheänen*, *Nestoriänen*, en *Eutychiänen*, aangestipt. Dan het is even zeker, dat dit Bijvoegzel niet van AUGUSTINUS is, als dat een dergelijk geschrift, hetwelk HIËRONYMUS, volgends de verzekering van AUGUSTINUS, van de Ketterijën heeft nagelaten, in dien vorm, als het thans voorhanden is, dezen niet tot Schrijver heeft.

THEODORETUS over de Ketterijën.

Omtrent twintig jaren na AUGUSTINUS dood, schreef THEODORETUS zijn werk *over alle Ketterijën*, *of onderzoek van leugen en waarheid*, (*κατα πασων των αἱρεσεων, ἡ ψευδους και αληθειας διαγνωσις*,) in *vier Boeken*, met een *kort begrip der Godlijke Leere in het vijfde Boek* (*). Hij heeft van allen het kleinste getal van *Kettersche Gezindten*: niet meer dan *zes en vijftig*. Hij munt in ve-

(*) *Tom.* IV. *Opp. pag.* 280-481.

vele opzichten uit boven zijne voorgangers in dit vak; hij is vrij van de herhalingen en uitweidingen van EPIFANIUS; moet niet vergeleken worden met den onkundigen Ketterjager FILASTRIUS; hij heeft meer bronnen, dan AUGUSTINUS; ook schrijft hij geregelder en bepaalder dan zij allen. Maar hij verwart, even als zij, *Ketters* en *Scheurmakers*, nietsbeduidende en belangrijke gevoelens onderling; de *Duivel* is bij hem de stichter en uitvinder van alle dwalingen, en hij bevordert de verbittering der *Christenen* tegen derzelver eigenlijke uitvinders meer dan te veel. Men zou hier ook nog kunnen bijvoegen VINCENTIUS *van Lirinum*, om zijne *waarschuwing tegen de Ketterijën*, (*Commonitorium adversus Haereses*,) maar hij is van laater tijd, en zal dus eene geschikter plaats in het vervolg vinden.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Andere schriften van EPIFANIUS.

De overige schriften van EPIFANIUS verdienen minder opmerkzaamheid. Evenwel heeft zijn Boek *over de gewigten en maten, van welken bijzonder in de Heilige Schrift melding gemaakt wordt*, (περι μετρων και σταθμων) (*), veel nuttigs, hoe zeer het tevens ook spooren genoeg van zijn zwak oordeel in zich bevat. In dit geschrift, hetwelk omtrent het jaar 392 opgesteld is, geeft hij eerst op, wat al den inhoud van de Schriften der Profeeten uitmaakt: Leering, vermaning, bedreiging, klagten, gebeden, voorzeggingen, enz.; hij heldert eenige tekens op in de Afschriften der Grieksche Overzetting en des Ouden Verbonds, welke dan de lotge-

(*) *Tom*, II. *Opp. pag.* 158-184.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gevallen des Joodschen volks, dan CHRISTUS, dan eene duistere plaats enz., aanwijzen. Vervolgends verklaart hij de *Accenten*, *Kritische* en *Grammatische Tekenen*, bij voorbeeld, den *Asteriscus*, *Obelus*, *Lemniscus*, enz. Dit leidt hem tot de verdiensten van ORIGENES in dit vak, eene lijst der Boeken des Ouden Testaments, en de Geschiedenis der Griekfche Overzetting der *Alexandrynen*, waar in hij de verdichtzelen van ARISTEAS herhaalt. Hij weidt verder uit in de opvolgingen der PTOLEMEUSSEN in *Egypte*, en der Romeinsche Keizeren, en in de Geschiedenis der overige Grieksche Vertalers, AQUILA, SYMMACHUS, THEODOTIO; hij geeft verslag van de *Hexapla* van ORIGENES. Nu komt, eindelijk, in het kleinste en laatste gedeelte van dit werk, de verklaring der Bijbelsche, en ook andere Maten en Gewigten, welke, schoon niet volkomen voldoende, echter grootendeels vrij bruikbaar is. Maar deze breekt EPIFANIUS af, deels door eene beschrijving der Zesdaagsche Schepping; deels door eene herhaalde lijst der Boeken des Ouden Verbonds; waar bij hij vindt, dat, gelijk deze XXII in getal zijn, God ook even zoo vele werken in die zes dagen volbracht heeft, en dat 'er even zoo vele geslachten van ADAM tot JAKOB voorkomen; hetwelk alles hij als vol geheimen beschouwt.

Een geschrift van EPIFANIUS, *van de twaalf Edelgesteenten in den Borstlap van Aäron*, is uitgegeven door CONRAD. GESNER (*), eene andere wat lan-

(*) In zijn *Opus de omnium Fossil. Gen. Zur.* 1565. 8vo.

langer uitgave staat in de werken van EPIFANIUS, uitgegeven door PETAVIUS (*). Doch het één en ander houdt men enkel voor een uittrekzel uit zijn eigenlijk werk, hetwelk PETRUS FRANCISC. FOGGINI het eerst, in eene oude Latijnsche Vertaling, naar een gebrekig *Vaticaansch* Handschrift, te *Rome* in het jaar 1743. 8vo. in het licht gebracht heeft. Het gene de Schrijver van den naam, het vaderland, de natuurlijke gesteldheid, en het menigerlei gebruik van elk edelgesteente zegt, heeft zijne waarde; maar de geestelijke betekenissen, welke hij 'er bijvoegt, verdienen geene aanmerking.

Ook zal nog de *Uitlegging* van EPIFANIUS *over* SALOMON's *Hooglied*, in een Latijnsche Vertaling, voorhanden zijn, welke dezelfde FOGGINI te *Rome*, in het jaar 1750 in 4to., insgelijks heeft uitgegeven. Maar het verdient de moeite niet, om 'er verder ons mede op te houden; de geheele uitlegging bestaat enkel in eene *mystieke* willekeurige verklaring van het *Hooglied*, met volstrekte verwaarlozing van den letterlijken zin.

Zijn Brief aan den Bisschop JOANNES van *Jerusalem*, en een andere, aan HIËRONYMUS gezonden, zal ons in het verhaal der verschillen over ORIGENES voorkomen. Eene kleine brok van zijne verklaring van het Euängelie van JOANNES (†), en *zeventien zinspreuken*, (*apophthegmata*) (§), verdie-

(*) *Tom.* II. *pag.* 225.

(†) In COMBEF. *Auct. Noviss. Bibl. Patr. T.* I. *p.* 300.

(§) In COTELER. *Monum. Eccl. Gr. T.* I. *p.* 426.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dienen weinig aanmerkingen. Twijfelächtig of wel zonder grond aan hem toegeschreven zijn: Een Boek *van de Profeeten, derzelver dood en begravenisse. De Natuurkenner,* (φυσιολογος,) of *van de natuur der dieren en vogelen*, en *acht Kerkleerredenen* enz. De volledigste uitgave zijner werken is die van PETAVIUS te *Parys*, in twee Foliobanden, in het jaar 1622, naderhand in 1682 herdrukt (*). JAKOB GERVAIS heeft de Geschiedenis en het leven van EPIFANIUS beschreven, (*l'Histoire et la vie de St. Epiphane &c. à Paris* 1738 in groot 4to.) waar achter hij gevoegd heeft eene *verdediging van den Heiligen* EPIFANIUS, *tegen de lasteringen, met welke de nieuwer Ketters hem zwart gemaakt hebben.* Deze *nieuwe* Ketters lopen uit op den eenigen ABRAHAM SCULTETUS, die, (in zijne *Medulla Theologiæ PP. pag.* 711. *sq.*) beweerd had, dat EPIFANIUS verscheidene leerstukken, bij de Roomsche Kerk in zwang, niet gekend, of wel duidlijk verworpen heeft, terwijl men dezelve veeléer aantreft bij de Ketters, op de lijst van dezen Kerkleeräar. Het gene wij van EPIFANIUS gezegd hebben, zal genoeg doen zien, dat deze overëenstemming, of afwijking, niet zoo gemaklijk is aan te wijzen, en dat een onderzoek deswegens de moeite niet beloont.

Verschil-

Na deze algemene berichten, welke ons de denk-

(*) Men vergelijke over EPIFANIUS TILLEMONT *Memoir. Tom.* X. *St. Epiphane pag.* 484-521. *Notes sur St. Epiphane pag.* 862. DU PIN *Nouvelle Biblioth. des Aut. Eccles. Tom.* II. *pag.* 295, 302.

denkwijze der Kerkleeraren, omtrent de Ketterijen en Dwalingen, en hunne handelwijze omtrent dezelve, in het algemeen, genoeg hebben kunnen leeren, komen wij tot het verhaal der geschillen, die ten dezen tijde, met ongemene drift, gevoerd zijn; zoo wel over *oudere* als *nieuwlings opgekomene* leerstukken; een verhaal, in de daad, van een min gunstig voorkomen voor het Christendom van dien tijd, maar daaröm te noodzaaklijker, omdat velen van deze verschillen eenen zoo merklijken invloed op het Christelijk Leerstelsel van volgende eeuwen gehad hebben. Van de oude geschillen kwamen thans die over de waarde der Godgeleerde gevoelens van ORIGENES weder ter bane, in welken EPIFANIUS eene hoofdrol gespeeld heeft, hoewel niet grootlijks tot zijne eer bij onpartijdigen.

—— len over ORIGENES.

ORIGENES door velen aangemerkt als de voorlooper van ARIUS; doch door anderen verdedigd.

ORIGENES, die, door zijne geleerdheid en werkzaamheid, zich bij den Christelijken Godsdienst zoo verdiend had gemaakt, dat men zijne misslagen en dwalingen, welke hij mogt gekoesterd hebben, daarvoor had behooren te vergeten, werd, reeds kort na zijn overlijden, van velen op eene onwaardige wijze aangevallen, waar tegen het verweerschrift van PAMFILUS zijnen goeden naam naauwlijks kon beveiligen (*). Evenwel bleef ORIGENES in achting, bij allen, die waare geleerdheid beminden. De aanzienlijkste geleerden der IVde eeuw, zoo als EUSEBIUS *van Cæsareä*, DIDYMUS, BASILIUS *de Groote*, GREGORIUS *van Nazianzus*, CHRYSOSTOMUS, HIË-

RO-

(*) Zie ons IIIde *Deel*, *Bladz.* 275. volgg.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

RONYMUS, en meer anderen, waren of zijne bekende leerlingen, of dankten hem hunne godgeleerde kundigheden. De hevige twisten met de *Ariänen* hadden zelfs eenigermate, als het ware, eenen stilstand tusschen de verëerers en vijänden van ORIGENES voortgebracht; alhoewel men hem echter al spoedig in dezelven poogde te betrekken. De *Ariänen* naamlijk trachtten (*), hunne gevoelens, met het gezag van dezen grooten man te bevestigen. EPIFANIUS (†), verzekert, met even zoo vele woorden, dat ARIUS en zijne aanhangers, alles uit ORIGENES ontleend hebben; en HIËRONYMUS (§) beweert zelfs, dat de *Nicëäsche* Kerkvergadering ORIGENES, als de bron van ARIUS, hoewel zonder hem te noemen, veröordeeld hebbe. Ondertusschen, de gevoelens van ORIGENES over de *Drieëenheid*, zoo ver wij die uit zijne schriften kennen, waren wel niet *Nicëisch*, maar ook niet *Ariäansch* te noemen. SOCRATES voegt ook bij zijn bericht, dat BASILIUS van *Cesareä*, en GREGORIUS van *Nazianzus*, het voorgeven der *Ariänen* wederlegd en aangetoond hebben, dat zij ORIGENES kwalijk verstaan hadden. ATHANASIUS zelf (**) merkt aan, dat men onderscheid moet maken tusschen het gene ORIGENES, onderzoekend, en ter oefening, geschreven heeft, en wat hij stellig leert,

(*) SOCRATES *Hist. Eccles. L.* IV. *C.* 26.

(†) *Heres.* LXIV. *C.* 4. *T.* I. *Opp. p.* 527.

(§) *Ep.* XLI. *p.* 343. *T.* IV. *Opp.* P. II.

(**) *Epist. de Decretis Nicænæ Synodi Cap.* 27. *Tom.* I. P. I. *Opp. pag.* 183.

leert, en brengt vervolgends eene plaats uit ORIGENES bij, ten bewijze, dat hij, zoo wel als DIONYSIUS van *Alexandrië*, en andere *Kerkvaders*, geleerd heeft; *dat het Woord even eeuwig is met den Vader, en van geen ander Wezen, of eene andere Zelfstandigheid*, (ουσιας η υποστασεως,) *dan de Vader.* ——

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ORIGENES door EPIFANIUS op zijne Ketterlijst geplaatst.

Evenwel plaatste EPIFANIUS ORIGENES op zijne groote Ketterlijst. „ Daar zijn lieden," zegt hij (*), „ die *Origenisten* heeten: Zij zijn wel niet overäl „ verspreid; maar volgen evenwel terstond op de „ *Sabelliänen*, en andere Ketters van deze tijden. „ Van waar zij hunnen naam gekregen hebben? van „ ORIGENES, met den bijnaam ADAMANTIUS? of „ van één' ander, is mij geheel onbekend (†)." — Na eene korte wederlegging dezer gezindte, komt EPIFANIUS tot de dwalingen van ORIGENES (§), wiens geschiedenis en eene aanwijzing van 's mans verdiensten hij vooräf laat gaan. „ Zijne Ketterij," zegt deze Schrijver, „ vestigde zich eerst in *Egypte*; maar thans zijn haar de voornaamste Monniken en Kluizenaars toegedaan. Zij is erger dan „ alle anderen: want, alhoewel zij haare aanhan- „ gers

(*) *Hæres* LXIII. *Tom.* I. *Opp. pag.* 520.

(†) Hij had even zoo goed, als naderhand AUGUSTINUS, *de Hær. C.* 42. stellig kunnen zeggen, dat deze gezindte niets met den grooten ORIGENES gemeen had. Elk voelt derhalven het haatlijke van deze gewaande onkunde; maar dit lag nu eenmaal in het plan van zijne Ketterjagerij. (§) *Hæres.* LXIV.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

„ gers geene schandelijke zeden oplegt; zij tast echter de Godheid zelve door schandelijke gevoelens „ aan. ORIGENES verstout zich, eerstelijk, te beweeren, dat *noch de eeniggeboren Zoon den Vader*, *noch de Geest den Zoon*, noch de Engelen „ den Geest, noch de Menschen de Engelen zien „ kunnen. Hij leidt wel *den Zoon* uit *het wezen* „ *des Vaders* af; maar houdt hem te gelijk voor „ *geschapen*; zoodat hij *enkel uit genade den naam* „ *van Zoon van God* draagt. Verders gelooft hij, „ dat *de menschlijke zielen vóór het ligchaam be-* „ *staan hebben*, en *Engelen*, of hooger krachten, „ *geweest* zijn; maar dat zij door God *tot straffe* „ *wegens hare zonden in dit ligchaam zijn opge-* „ *sloten*." Verders rekent EPIFANIUS tot de dwalingen van ORIGENES, dat hij leerde, dat ADAM *het Godlijk Beeld* verloren heeft; en dat daaröm in de Schrift staat, God maakte hem en EVA rokken van vellen, waar door men het ligchaam verstaan moet. Ook verwrikt hij *de Opstanding der dooden*, nademaal hij die dan erkent, dan ontkent, dan weder slechts een deel des ligchaams laat opstaan. Eindelijk verändert hij alles in *Allegorie* of Leenspreuk, bij voorbeeld, het Paradijs enz. Voor het overige weet hij geene andere bron der dwalingen van ORIGENES op te geven, dan dat hij niets het minste in de Heilige Schrift onverklaard heeft willen laten.

PACHOMIUS ijvert tegen ORIGENES.

Zeldzaam mag het voorkomen, het gene EPIFANIUS hier verhaalt, van de genegenheid der Monniken voor ORIGENES, daar hunne onwijsgerige herssens niet geschikt waren voor de Wijsgeerige onderstel-

ftellingen van dezen Kerkleeraar. Maar zijne *Mystische Godgeleerdheid*, op welke toch het geheele *Asketisch* of afgezonderd leven gegrond is, waar aan hij zoo veel geärbeid, en die hij door Wijsgeerige gronden onderfteund had, deed hem hunne goedkeuring erlangen (*); ook hadden ORIGENES en de volmaaktfte *Asceten* het zelfde vaderland, *Egypte*. Hoe het zij, zijne fchriften moeten al vroeg bij deze Monniken gelezen zijn geworden, dewijl PACHOMIUS, de ftichter van het Kloosterleven, hun die al vroeg uit de handen zocht te nemen, zelfs wierp hij ééns een deel der fchriften van ORIGENES, hetwelk hij bij eenen Monnik gevonden had, in het water, zeggende, dat hij die even zoo gevaarlijk achtte, als Boeken, in welke de Afgoderij geleerd wordt (†). Hij verbood aan zijne Monniken niets te lezen van alles, wat ORIGENES over den Bijbel gefchreven had; ja met niemand verkeering te houden, die zijne fchriften las; met verzekering, dat al wie ORIGENES fchriften las, en zijne gevoelens aannam, onfeilbaar in de hel zou geftoten worden. Op zijn fterfbed liet hij alle Opzieners der Kloosters bij zich komen, en verbood hun, met de aanhangers van ORIGENES en MELETIUS geene gemeenfchap te houden.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dus wankelend ftond de goede naam van ORIGENES, Heyige

(*) MOSH. *Comm. de reb. Christ. ante Constant.* M. *p.* 612.

(†) De onbekende Levensbefchrijver, die voor een' tijdgenoot van PACHOMIUS wil gehouden zijn, *in Act. SS. Menf. Maii Tom.* III. *in Append. pag.* 75. *fq.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

twist over hem tusschen vier aanzienlijke Kerkleeräars.

NES, omtrent het einde der IVde eeuw, toen een zeldzame en hevige twist over hem ontstond, aan welken inzonderheid vier aanzienlijke Kerkleeräars van dezen tijd een levendig aandeel namen, één van welken, de geleerdste in de Westersche Kerk, van eenen ijverigen bewonderäar van ORIGENES zijn hevigste tegenstander werd; terwijl over het geheel het oordeel der heerschende Kerk over ORIGENES allengs ongunstiger uitviel. De vier bedoelde Leeräars waren EPIFANIUS, dien wij reeds als *Asceet*, Bisschop, Schrijver en aanvoerer van alle Kettermeesters hebben leeren kennen; HIËRONYMUS, die ons insgelijks reeds in zoo vele toneelen van geleerde werkzaamheid, Godsdienst-ijver, hevige twisten, zwakheden en driften, is voorgekomen; RUFINUS, van wien, onder de Geschiedschrijvers van deze eeuw, melding is gemaakt; en JOANNES, Bisschop van *Jerusalem*. Van dezen had EPIFANIUS zich al vroeg, in zijne schriften, als een' tegenkanter van ORIGENES vertoond. Maar de drie overige waren geene geringe veréërers van denzelven; HIËRONYMUS en RUFINUS leefden ook een' tijd lang, in het Kerspel van JOANNES, met hem in alle eendragt, en onderling in vertrouwlijke vriendschap. ——

Berichten van JOANNES Bisschop van Jerusalem.

JOANNES, Bisschop van *Jerusalem*, wien wij aan den Lezer kenbaar maken willen, oefende zich, in zijne vroegere jaaren, in den Monniksstand; hij werd vervolgends *Presbijter* te *Jerusalem*, en reeds in zijn dertigste jaar Bisschop van deze Gemeente. Dit ambt bekleedde hij, van het jaar 386 tot 417,

van-

wanneer hij overleed. THEODORETUS (*), noemt hem een bewonderenswaardig man, ook verwekt zijne vriendschap met CHRYSOSTOMUS een goed vooroordeel voor hem. HIËRONYMUS spreekt wel met veráchting van zijne geleerdheid, en beschuldigt hem niet duister van *Ariänerij*, ja schijnt hem zelfs te verwijten, dat, wanneer zeker *Ouderling* in de Kerk, den Heiligen Geest God noemde, hij de ooren stoppende, met de zijnen spoedig was heengelopen (†), maar hij schreef dit alles op eenen tijd, toen hij zeer tegen hem verbitterd was, na hem te vooren geëerd, en aan geene Ketterij schuldig verklaard te hebben. GENNADIUS (§), bericht van dezen Bisschop, dat hij een Boek *tegen de lasteraars van zijne gevoelens*, (*adversus obtrectatores studii sui*,) geschreven, en daar in aangetoond hebbe, dat hij wel den Geest, maar niet de Leerstellingen van ORIGENES was toegedaan. Jammer, dat dit Boek verloren is gegaan; thans moeten wij ons steeds met de verhalen van 's mans partijën behelpen. Alhoewel de ouden van geene andere schriften van dezen Bisschop JOANNES gewag maken, heeft echter de *Carmeliter* Monnik P. PETER WASTEL, een vrij dik Deel in *Folio* onder zijnen naam uitgegeven te *Brussel* 1743, met den volgenden tijtel: JOANNIS NEPOTIS SYLVANI, *Hiërosolijmarum Episcopi* XLIV. *Opera omnia, quæ hactenus incogni-*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 35.

(†) HIËRON. *Ep.* XXXVIII. *T.* IV. P. II. *Opp. pag.* 308, 310. (§) *De Viris Illustr. Cap.* 30.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gnita, inveniri potuerunt. De zonderlinge naam aan hem hier toegekend, is ontleend uit de verhalen van NICEFORUS CALLISTUS (*), van zekeren Bisschop NEPOS te *Jerusalem*, welke verhaalen over het algemeen de oude Schrijvers vlak tegenspreken. Het oogmerk van WASTEL was zijne *Carmeliten* orde met dezen Bisschop te vereëeren, die te vooren *Abt der Carmeliten* zal geweest zijn. Bij deze verzameling voegde WASTEL nog als een tweede Deel *Vindiciarum Libri tres*, in welke verscheidene goede aanmerkingen voorkomen, omtrent den twist over ORIGENES, alschoon door de Jesuiten PAPEBROCH (†), en JANNING (§), op oordeelkundige gronden bewezen is, dat deze gewaande schriften van JOANNES, niet van dezen *Jerusalemschen* Bisschop oorspronglijk zijn.

Berichten nopens RUFINUS.

RUFINUS, wien sommigen verkeerd RUFFINUS noemen, verdient hier insgelijks eenig bericht, daar hij vrij dieper dan JOANNES, in deze twisten is ingewikkeld geweest. — TYRANNIUS RUFINUS kwam, omtrent het jaar 330, te *Concordia*, eene stad niet ver van *Aquileja*, in *Opper-Italië*, ter Wereld. Langen tijd leefde hij te *Aquileja* in een Klooster; ook werd hij daar, omtrent het jaar 371, gedoopt; zijnde hij en HIËRONYMUS toen reeds vertrouwde vrien-

(*) *H. E. L.* XII. *C.* 24. *L.* XIV. *C.* 30.

(†) *Act.* SS. *Mens. April. T.* I. *pag.* 780. *Tractat. Prælim. ad T.* III. *Maii p.* XX. *sq.*

(§) *Apologia pro Papebrochio præmissa act.* SS. *Mens. Jun. T.* I. *p.* XL. §. 49. *sq.*

vrienden. Kort daar na ondernam RUFINUS eene reize naa het Oosten, om de Monniken aldaar nader te leeren kennen. Te *Alexandrië* kreeg hij kennis aan de oude MELANIA, wier naam in de Monniks-Geschiedenis van deze tijden zoo beroemd is. Op de tijding hier van, schreef HIËRONYMUS, die zich toen reeds in de Woestijnen van *Syrië* begraven had, aan eenen vriend te *Jerusalem*, wien hij eenen Brief voor RUFINUS toezond, dat deze hem toch met RUFINUS niet mogt vergelijken; in RUFINUS, die zich eerst gewasschen had, (doelende op zijnen Doop,) zou hij de duidlijkste kenmerken van heiligheid vinden; terwijl hij, integendeel, naauwlijks den glans zijner zeden verdragen kon, en met alle vuiligheid van zonden bevlekt was (*). In *Egypte* bezocht RUFINUS MAKARIUS, en andere vermaarde Kluizenaars van het *Nitrisch* Gebergte. Ten dezen tijde, zedert het jaar 372, werden de *Katholijken* in *Egypte*, zelfs de van de Wereld geheel afgezonderde *Asketen*, door den Ariäanschgezinden Keizer VALENS hard gedrukt. RUFINUS beschrijft niet alleen deze vervolging; maar telt zichzelven ook onder de genen, die, geduurende dezelve, gevangenis en ballingschap geleden hebben (†). Het is waar, HIËRONYMUS heeft dit naderhand, toen zijne genegenheid veränderd was, voor een' leugen verklaard, en 'er mede gespot (§), maar dewijl toch anderen,

(*) *Epist.* II. *pag.* 4.

(†) *H. E. Libr.* II. *Cap.* 34. *et Apol. ad Anastas.*

(§) *Apol. adv. Ruf. L.* II. *p.* 389. *T.* IV. P. II. *Opp. p.* 389.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ren, gelijk HIËRONYMUS zelf erkent (*), RUFINUS eenen *Martelaar* genoemd hebben, waar mede SOCRATES (†) overëenstemt; zoo kan dit ontkennen van een' verbitterden tegenpartij dit bericht toch niet ongelooflijk maken. Geduurende zijn zesjarig verblijf in *Egypte*, genoot RUFINUS onder anderen het mondeling onderwijs van DIDYMUS, den zoo geächten Leeräar te *Alexandrië* (§). Vervolgends begaf hij zich met MELANIA, omtrent het jaar 378, naa *Jerusalem*, om zich geheel aan het Monniksleven toe te wijden. Hier leefde hij, met andere Monniken in Kluizen, die op den Olijfberg waren aangelegd. Hij en zijne vriendin, die ook een Klooster te *Jerusalem* gesticht had, ontvingen de Bisschoppen, Monniken, en de Christenen in het gemeen, die uit Godsvrucht deze plaatzen bezochten, en stonden hun met alle nodige behoeften bij. Even zoo weldaadig betoonden zij zich jegens de Geestlijkheid aldaar; en verzoenden bovendien Kerkelijke scheuringen en twisten (**). In dit verblijf werd ook de oude vriendschap tusschen HIËRONYMUS, die zich midlerwijl te *Bethlehem* had nedergezet, en RUFINUS, nog meer versterkt. JOANNES, Bisschop van *Jerusalem*, benoemde dezen laatsten, omtrent het jaar 390, of wat laater, tot *Presbijter*. Maar kort daar na ontstond tusschen deze oude vrienden een he-

(*) *Apolog. Libr.* III. *pag.* 453-463.

(†) *Hist. Eccles. L.* IV. *C.* 22.

(§) RUFIN. *Hist. Eccles. L.* XI. *C.* 7, 8.

(**) PALLAD. *Hist. Lausf. Cap.* 118.

hevige twist over ORIGENES. Deze eindigde wel in het jaar 397, en kort daar na reisde RUFINUS, met MELANIA, naa *Rome*; maar door zekere schriften, welke hij daar in het licht gaf, werd de verdoofde twist op nieuw ontstoken. Omtrent het begin des jaars 399, keerde hij naa *Aquileja* terug, alwaar hij eenige jaaren vlijtig arbeidde, deels aan overzettingen der schriften van ORIGENES, deels aan zijne eigene verdediging tegen HIËRONYMUS. Eindelijk besloot hij, andermaal met MELANIA naa *Palæstina* te reizen; waar toe de verwoestingen van *Italië* door ALARIK veel kunnen toegebragt hebben. Reeds was hij, met zijne vriendin en hare familie, in *Sicilië* aangeland, en zag van dit Eiland het verbranden der stad *Rhegium* door de *Gothen*, toen de dood, in het volgende jaar 410, van zijne reizen en onrusten een einde maakte.

Schriften van RUFINUS.

Onder alle de schriften van RUFINUS, heeft zijne Kerkgeschiedenis, in welke hij die van EUSEBIUS vertaald, veränderd en vervolgd heeft, bij de nakomelingschap de meeste vermaardheid verworven; welk werk hij, op begeerte van CHROMATIUS, Bisschop van *Aquileja*, ondernomen, en in het jaar 402 voltooid heeft (*). Een ander geschiedkundig werk

(*) Zie ons I. *Deel*, *Bladz.* LII. en vergelijk FONTANINI *Hist. Letter. Aquil. pag.* 343. *et* 356. alwaar hij eene lijst van alle de uitgaven van dit werk heeft. In het jaar 1740 heeft PETER THOMAS CACCIARI een Carmeliet, eene zeer goede uitgave van alle de elf Boeken dezer Geschiedenis bezorgd, en RUFINUS wegens dezelve ver-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werk van RUFINUS, *Vitæ Patrum, five Historia Eremitica*, heeft, offchoon meer dan twintig malen gedrukt, veel minder verdienfte dan zijne Kerkgefchiedenis. Sommigen hebben het, verkeerdelijk, aan PETRONIUS, Bisfchop van *Bononië* (*), anderen, zelfs reeds in de Vde eeuw, aan HIËRONYMUS, toegefchreven, die 'er evenwel zelf met geringächting van fpreekt (†). „RUFINUS," zegt hij, „heeft „daar vele Monniken in opgeteld, die zulks nooit „geweest zijn; en die het wezenlijk waren, zijn „zeker van de Bisfchoppen als *Origenisten* veröor„deeld geworden." Met meer recht had hij het kunnen berispen, wegens het fabelächtige en zonderlinge, hetwelk in dit werk heerscht (§). Belangrijker voor dit Tijdperk is de *Verklaring* van de zoogenoemde *Apostolifche Geloofsbelijdenis*, (*Expofitio Sijmboli*,) welke RUFINUS, op dringend verzoek van zekeren Bisfchop LAURENTIUS, heeft opgefteld, en waar in hij naauwkeurig het verfchil opgeeft, zoo als het in de Kerk van *Rome*, in die van *Aquileja*, en in de *Oosterfche* Kerken in gebruik was; hoewel de *Godgeleerde* verklaring zelve flechts eene matige waarde heeft. Nog in het jaar

398,

verdedigd tegen HUETIUS *de Claris Interprett. pag.* 245. In het jaar 1745 kwam het eerfte Deel uit van alle de fchriften van RUFINUS te *Verona* door DOM. VALLARSI.

(*) GENNAD. *de Script. Eccles. Cap.* 41.

(†) *Epist.* XLIII. *pag.* 476.

(§) Het ftaat ook in HERIB. ROSWEID. *Vitæ Patrum etc. Libr.* X.

398, schreef RUFINUS in het Klooster *Pinetum*, op begeerte van zijnen vriend, den *Presbijter* PAULINUS, naderhand als Bisschop van *Nola* zoo beroemd geworden, *twee Boeken over de Zegeningen der* XII *Patriärchen*, (*Libri* II. *de Benedictionibus* XII *Patriärcharum*,) *Gen.* XLIX. welke hij, in eenen drieledigen zin, den *Geschiedkundigen*, *Zedenlijken*, en *Verborgenen* of *Mystischen* verklaart. Twee opstellen *over het Geloof*, (*Libellus de fide duplex*,) behooren hem niet toe, en even min zekere uitleggingen over den Bijbel, (*Commentarii in* LXXV *Davidis Psalmos*, *in Hoseam*, *Joelum et Amos.*) Van zijne geschriften in den twist van ORIGENES, zullen wij vervolgends spreken moeten. Zeer veel heeft hij uit het *Grieksch* in het *Latijn* vertaald; behalven de Kerkelijke Geschiedenis van EUSEBIUS, verscheidene Boeken van ORIGENES, een gedeelte van het Verweerschrift van PAMFILUS, voor denzelven, ook nog *acht Homiliën* van BASILIUS *den Grooten*, en *tien* van GREGORIUS van *Nazianzus*, de *Recognitiones*, die aan CLEMENS den *Romein* worden toegeschreven, den *Canon Paschalis* van ANATOLIUS, Bisschop van *Laödiceä*, de *Zedenlijke Voorschriften*, (*Liber centum Sententiarum*,) *voor de Monniken*, van den Monnik EVAGRIUS, die, in het jaar 399, in de Woestijnen van *Nitria* overleed, en andere dergelijke kleine stukjens van denzelven, het Boek van den Martelaar PAMFILUS, *tegen de Starrenwichelaars*, (*Sententiæ adversus Mathematicos*,) als ook het *Zedenlijk Handboek* van den *Pythagorischen* Wijsgeer SIXTUS of XYSTUS, (*Enchiridion*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Sixti.) Andere vertalingen, die op zijnen naam gesteld worden, zoo als die van de Geschiedboeken van JOSEFUS, zijn voor het minst twijfelächtig. Over het algemeen prijst niet alleen GENNADIUS (*) zijne bekwaamheid in zijne vertalingen uit het Grieksch, maar men maakte 'er ook in de Westersche Kerken, zelfs gedeeltlijk bij den openbaren Godsdienst, veel gebruik van. Meesterlijk zijn zij wel niet; ook matigt hij zich die vrijheid *in* veränderen en weglaten, die hij bij EUSEBIUS en ORIGENES gebruikt, insgelijks niet zelden bij de overigen aan; en de keuze der vertaalde werken had gelukkiger kunnen wezen. Met dit alles waren velen derzelven van algemeen nut, en bevatten ook veel nieuws voor de Westersche Kerk; en over het geheel ontbreekt het haar niet aan *duidlijkheid.*

Karakter van RUFINUS.

RUFINUS was zeker een ijverig godvruchtig man, volgends de grondbeginzelen van het Monnikenleven. Hij bezat geene groote geleerdheid; maar des te meer arbeidzaamheid; *hij* had eenen gedrongen niet onäangenamen stijl; geene uitstekende scherpzinnigheid, maar niet weinig gezond verstand; hetwelk echter somtijds in de hitte des strijds verduisterd werd. Het gene HIËRONYMUS bij anderen gelukte, hen door zijne magtspreuken onherroepelijk tot Ketters te maken, gelukte hem nogthans bij RUFINUS niet, die wel den eernaam van *Heilig* daar door bij de nakomelingschap verloor, maar nogthans door de aanzienlijkste Rechtzinnigen van zijnen,

(*) *De SS. Eccles. Cap.* 17.

nen, en den daarop volgenden tijd, voor een echt ledemaat van hun Kerkgemeenschap erkend is geworden.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De hoofdpersonen, in den twist over ORIGENES, ons dus nader bekend zijnde, zal de Geschiedenis dezer twisten zelve des te verstaanbaarer wezen. JOANNES van *Jerusalem*, RUFINUS, en HIËRONYMUS, waren tot het jaar 394 toe, even groote vereerers van ORIGENES, en 'er was geen schijn, dat tusschen hen over de waarde en goeden naam van dezen Leeraar ooit twist zou hebben kunnen ontstaan. HIËRONYMUS inzonderheid had zich alle de Boeken van ORIGENES eigen gemaakt, verscheidenen daar van in het Latijn vertaald; zich volgends hem tot de uitlegging der Heilige Schrift gevormd, en altijd met lof van hem geschreven. Hij wenschte zelfs eens (*), „ dat hij ORIGENES in kundigheden der Heilige Schrift gelijk mogt wezen, al „ zou hij dan ook zoo gehaat moeten zijn, als „ hij." In eenen Brief, niet lang voor het jaar 392 aan zijne vriendin PAULA geschreven, geeft hij eene lijst van zijne schriften; verzekert, dat niemand zoo veel heeft kunnen lezen, als ORIGENES geschreven heeft, en voegt 'er bij: „ Maar hoe is hij voor „ allen dezen arbeid beloond? De Bisschop DEMETRIUS veroordeelde hem; de stad *Rome* keurde „ dit vonnis goed, en hield eene vergadering tegen „ hem, niet om de nieuwigheid zijner leere, niet „ wegens eenige Ketterijën, zoo als thans de woe-

Overgang tot de twisten over ORIGENES. HIËRONYMUS tot hier toe een vereerer van ORIGENES.

„ den-

(*) *Praef. in Quaest. Hebr. in Genes. T.* II. *Opp. p.* 507.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ dende Honden zich tegen hem voorstellen; maar, „ omdat zij den roem zijner Welsprekendheid en „ Wetenschap niet verdragen konden; omdat, als „ hij sprak, zij allen voor stom gehouden wer- „ den (*)."

ATERBIUS geeft aanleiding tot de twisten.

Doch, om dezen tijd, viel 'er het één en ander voor, hetwelk HIËRONYMUS, zo al niet geheel van gedachten omtrent ORIGENES deed veränderen, ten minsten bij hem geheel andere uitspraken over ORIGENES, volmaakt strijdig met de voorige, voortbragt. ATERBIUS, een man, dien men niet verder kent, kwam thans met anderen te *Jerusalem*. Geheel woedend, zoo schrijft HIËRONYMUS (†), verweten dezen aan RUFINUS, dat hij de dwalingen van ORIGENES was toegedaan; tevens besloten zij uit de vriendschap van HIËRONYMUS *met hem*, dat deze dezelfde gevoelens koesterde. De laatste stelde hen te vrede, door de gemelde leerstellingen te veröordeelen; RUFINUS, integendeel, sloot zich in zijne woning op, zonder ATERBIUS te willen zien. Nu geeft wel HIËRONYMUS, als de reden van dit gedrag, op, dat RUFINUS zijn voorbeeld niet had willen volgen, noch door een tegenstrijdig gedrag zich als een' Ketter had willen openbaren; hij verzekert bovendien, dat, indien ATERBIUS niet spoedig de stad verlaten had, hij den stok gevoeld zou hebben, met welken RUFINUS gewoon was, de honden af te weeren. Doch, deze gisfingen hebben uit den mond

(*) *Epist.* XXIX. *Tom.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 68.

(†) *Advers. Rufin. L.* III. *pag.* 466. *sq. l. c.*

mond van eenen Tegenſtrever weinig of geen gewigt; zoo veel ziet men uit zijn verhaal, dat hij en zijn toenmalige vriend de beſchuldiging van het *Origenismus*, op eene heel verſchillende wijze, hebben opgenomen; wie hunner tot de meeste eere, zal de Lezer zelf ſpoedig beſliſſen.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hoe weinigbeduidend deze aanval van ATERBIUS ook ware, HIËRONYMUS gezindheid omtrent ORIGENES kreeg daar door echter een ſchok. Hier volgde kort daar op, in het jaar 394, een tweede, die meer betekende. VIGILANTIUS (*) beſchuldigde hem zoo wel mondeling, als in zijne ſchriften, dat hij een aanhanger was van ORIGENES. Hier tegen verdedigde zich HIËRONYMUS, in eenen Brief aan VIGILANTIUS (†), in het jaar 396, even zoo driftig als bitter. Hij verklaart in dien Brief, dat hij ORIGENES gelezen heeft, even ééns als APOLLINARIS, en andere uitleggers, wier Boeken de Kerk niet in allen deele aanneemt. „ ORIGENES," vervolgt hij, „ is een Ketter; wat raakt mij dat? „ Ik ontken immers niet, dat hij in de meeste „ Leerſtukken, een Ketter is. Hij heeft omtrent „ de Opſtanding der Dooden, over den ſtaat der „ Zielen, over de bekeering des Duivels, gedwaald; „ en het gene nog gewigtiger is, hij heeft, in zij„ ne verklaring van JESAÏA beweerd, dat de Zoon „ van God en de Heilige Geest *Seraphim* zijn. In„ dien ik niet zeide, dat hij gedwaald heeft, en „ zulks

HIËRONYMUS door VIGILANTIUS van Origenisterij beſchuldigd

(*) Zie in dit *Deel*, *Bladz.* 217.

(†) *Epist.* XXXVIII. *pag.* 275.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ zulks met den banvloek bekrachtigde; dan zou „ ik een deelgenoot van zijne dwaling wezen. — „ Doch, hij heeft tevens de Heilige Schrift op vele „ plaatzen goed verklaard. — Wanneer ik dus het „ goede van hem vertaald, en het slechte of afgesneden, of verbeterd, of verzwegen heb: moet „ men het mij te last leggen, waarom de Latijnen „ door mij zijn goed hebben, en zijn slecht niet „ kennen?"

EPIFANIUS komt te Jerusalem. Zijne handelwijze aldaar.

HIËRONYMUS was, op deze wijze, reeds vuurig genoeg, om, uit vreeze voor den naam van onrechtzinnigheid, zich ijverig tegen ORIGENES te verklaren. Maar hij vergat alle palen, toen EPIFANIUS, reeds voorheen beroemd, als deszelfs partij, in het jaar 394, te *Jerusalem*, alles tegen ORIGENES in beweging poogde te brengen. *Het is niet onwaarschijnlijk*, dat EPIFANIUS, juist met dat oogmerk, thans daar gekomen was, om den voortgang van het aanzien en leere van ORIGENES te keer te gaan. De Bisschop JOANNES onthaalde hem in zijne woning, en verzekerde naderhand met eenen eed, dat EPIFANIUS daar nooit met hem over ORIGENES leerstellingen gesproken had; ook gedroeg hij zich vriendelijk omtrent RUFINUS, wien hij tot den kus des vredes en het gemeenschappelijk gebed toeliet. Maar kort daar na hield hij, in de Kerk der Opstanding, die gebouwd was ter plaatze, waar CHRISTUS was opgestaan, eene Predikatie tegen ORIGENES; of in den grond tegen den tegenwoordigen Bisschop JOANNES. Hoe partijdig hier ook het verhaal van HIËRONYMUS is, verdient het echter eene plaats,

plaats, van wege de toen voorgevallene onvoegzame en zelfs belagchlijke toneelen. „ Gij en uw aanhang," (hij spreekt JOANNES aan (*), „ gaaft „ door hondsch grijnzen, door den neus te snuiten, het hoofd te krabben, en door wenken, te „ kennen, dat gij den ouden man voor simpel „ hieldt. Hebt gij hem niet, voor het graf des „ Heeren, door eenen afgezondenen *Aartsdiaken* laten bevelen, om van zulke dingen voortäan af te „ zien? Welk Bisschop heeft dit ooit zijnen *Ouderling*, (*Presbijter*,) voor de Gemeente geboden? Hebt gij niet, toen gijlieden vervolgends „ van de Kerk der Opstanding, (*Anastasis*,) naa „ de *Kruiskerk*, (*Crux*,) gingt, en 'er een groote „ hoop menschen van allerleiën ouderdom en geslacht te hoop liep, hem de kinderen aanbood, „ de voeten kuste, den zoom van het kleed afknipte, als hij in dit gedrang niet voortgaan, „ zich ter naauwernood op de been kon houden, „ van nijd gedreven, tegen hem, als eenen roemzuchtigen ouden uitgevaren, en u niet geschaamd, „ hem in het gezicht te zeggen, dat hij met opzet „ zoo langzaam voortging? Herïnner u toch dien „ dag, toen het volk, enkel op hoop, van EPIFANIUS „ te zullen hooren prediken, tot het eerste namiddag-uur werd opgehouden, wat gij toen gepredikt hebt! Gij spraakt naamlijk, in woedenden „ toorn, tegen de *Anthropomorfiten*," (dus noemde men de Tegenstrevers van ORIGENES, die, in de daad,

(*) *Epist.* XXXVIII. *pag.* 312.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

daad, om zich van zijne begrippen te onderscheiden, tot zoo ruwe denkbeelden van God vervielen,) „ die, met boersche eenvoudigheid geloven, dat „ God zulke ledenmaten heeft, als hem in de H. „ Schrift toegeschreven worden. Toen keerdet gij „ oogen en handen, en het geheele ligchaam, naar „ dien ouden man, omdat gij hem van deze zoo „ dwaaze Ketterij verdacht wildet maken. Nadat „ gij vermoeid, met droogen mond, achterwaards „ gebogenen nek, en bevende lippen, zweegt; en „ de wenschen des geheelen volks eindelijk vervuld „ werden; wat heeft u toen die eenvoudige en onnozele „ oude man gedaan? Hij stond op, om aan te „ wijzen, dat hij een weinig spreken wilde, groette „ de Gemeente met stem en hand, en zeide: *Alles wat mijn Broeder, naar zijn ambt, en mijn „ Zoon, naar zijne jaaren, daar gesproken heeft, „ tegen de Ketterij der Anthropomorfiten, heeft hij „ goed en rechtzinnig gesproken. Ik veroordeel ze „ ook zelf, maar, het is billijk, dat wij even zoo, „ als wij deze Ketters veröordeelen, ook de verkeerde Leerstellingen van* ORIGENES *veröordeelen.*" „ Gij zult nog wel onthouden hebben, welk algemeen gelagch en toeroepingen van goedkeuring „ toen volgden." Hoe zeer hier alles ten voordeele van EPIFANIUS verhaald wordt, zal toch elk één zulken aanval op den Bisschop in de vergadering van zijne eigene Gemeente moeten afkeuren.

EPIFANIUS veroorzaakt

Deze gebeurenis, bij welke EPIFANIUS zoo openlijk het sein tot den strijd gegeven had, sleepte gewigtige gevolgen na zich. EPIFANIUS kwam in het Kloos-

Klooster te *Bethlehem*, waar in HIËRONYMUS leefde, met alle blijken van misnoegdheid, over de Predikatie van JOANNES, met wien, hij zich beklaagde, te overhaast Kerkgemeenschap gehouden te hebben. Het gehele Klooster verzocht hem naa *Jerusalem* te keeren, gelijk hij ook deed, maar den volgenden nacht reeds reisde hij weder voort, zonder met den Bisschop aldaar gesproken te hebben. Kort daar na schreef hij herhaalde keeren aan de Monniken te *Bethlehem*, van hen eischende, dat zij geene Kerklijke gemeenschap met hunnen Bisschop zouden houden, ten zij hij zich vooräf, ten aanzien van zijn Geloof, voldoende verklaarde. Allen volgden zij EPIFANIUS; ook zelfs HIËRONYMUS, de voornaamste onder hen. RUFINUS integendeel, die tevens Monnik en *Presbijter* was, bleef aan JOANNES gehecht; en hier door leed zijne vriendschap met HIËRONYMUS den eersten schok. Deze scheuring in de Gemeente van *Jerusalem* strekte zich wel niet uit tot de gewoone Leeräaren of Oudsten, maar verwekte evenwel groote onrusten.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eene scheuring.

EPIFANIUS vergrootte deze onrusten, dat hij, een Buitenlandsch Bisschop, voor de Monniken in het Bisdom van *Jerusalem*, eenen Priester of Ouderling, (*Presbijter*,) inwijdde; het zij, dat de *Monniken*, die als zoodanig geenen openbaren Godsdienst mogten bedienen, geenen zoodanigen Leeräar hadden, of liever, dewijl de *Ouderlingen* van den Bisschop JOANNES, aan die *Scheurzieke* Monniken dra de oefening van hun ambt zouden geweigerd hebben, en HIËRONYMUS, schoon *Priester*, niet ge-

EPIFANIUS verördent eenen Ouderling of Priester in het Bisdom van JOANNES.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

negen was, om de pligten van het Leeräar-ambt te vervullen; waar in hem VINCENTIUS, een andere Monnik aldaar, die insgelijks *Presbijter* was, navolgde. Nu had HIëRONYMUS eenen jonger Broeder, van bijna dertig jaren, PAULINIANUS, in het Klooster bij zich, die den Bisschop van *Jerusalem* reeds zedert eenigen tijd ontweek, omdat deze hem ook tot *Presbijter* benoemen wilde. Volgends verzekering van EPIFANIUS (*), begeerden de Monniken te *Bethlehem* zelve dezen tot hunnen Leeräar, omdat zij niemand hadden, die den openbaren Godsdienst kon bedienen. (*Domini sacramenta conficere.*) Als dan deze PAULINIANUS, met de Kerkedienaren van het Klooster, en andere Monniken, eens bij EPIFANIUS in een Klooster onder het Kerspel van *Eleutheropolis*, waar hij zich thans onthield, kwam, om hem over zeker misnoegen te vrede te stellen, liet deze den eerstgemelden, staande den Godsdienst, in de naburige Kerk, als hij 'er minst om dacht, door onderscheidene Kerkendienaars vatten, en hem den mond toehouden, opdat hij niet om CHRISTUS wil zou smeeken, hem los te laten. Vervolgends wijdde hij hem tot *Diakon*, en noodzaakte hem, hoe zeer hij beweerde, zulks onwaardig te zijn, dit ambt aan te nemen, door hem zijnen pligt jegens God, en verscheidene Bijbelplaatzen, onder het oog te brengen. Naauwlijks had PAULINIANUS dit aangenomen, of EPIFANIUS liet

(*) EPIFAN. *Opp. Tom.* II. *pag.* 312. HIëRONYM. *Ep.* CX. *pag.* 822.

liet hem andermaal met de grootste moeite den mond dicht houden, en wijdde hem tot *Presbijter*; waar bij hij weder dezelfde gronden aanvoerde, om hem tot het aannemen te noodzaken. Door dezen aanval op zijne rechten was de Bisschop JOANNES zeer verstoord, en nam voornaamlijk kwalijk, dat men PAULINIANUS had ingewijd, die niet ééns de vereischte jaaren had, dreigende tevens aan de verstafgelegene Bisschoppen te zullen klagen: Ook zegt HIËRONYMUS, dat JOANNES zijnen Ouderlingen verbood, de *Katechumenen* van het Klooster te *Bethlehem* te doopen; dat hij allen, die PAULINIANUS als *Presbijter* erkenden, van den ingang der Kerk der Opstanding uitgesloten, overledenen van deze partij geene begravenis vergund, en zelfs zijn best gedaan hebbe, om HIËRONYMUS door de Hooge Overheid uit *Palæstina* te doen bannen (*).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ondertusschen komen de partijën van JOANNES in hunne verhalen niet altijd overeen. Men had JOANNES, tot vermeerdering van zijn misnoegen, gemeld, dat EPIFANIUS, bij het openbaar Kerkgebed, aan hem met deze woorden gedacht: *Heere! verleen aan* JOANNES, *dat hij rechtzinnig zij in het Geloof!* Hier op schreef EPIFANIUS aan hem: „Houd ons niet voor zoo lomp en boersch, dat „wij dit uitdruklijk zouden hebben kunnen zeg„gen! Want, alhoewel ik dit altijd in mijn hart „bid; echter heb ik het, opprecht gesproken, an„deren nooit laten hooren, opdat het niet schijne, „als

EPIFANIUS zonderling gedrag in het openbaar gebed.

(*) *Ep.* XXXVIII. *p.* 333. *Ep.* XXXIX. *p.* 338.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ als of ik u, mijn Geliefdste! gering achtte. Maar „ wanneer wij het volledig gebed, na de verrich- „ ting van den Godsdienst, spreken, zeggen wij „ voor allen, en ook voor u: *Bewaar hem, die* „ *de waarheid leert!* of ook dus: *Verleen hem,* „ *Heer! en behoed hem, dat hij de waarheid leert!* „ naarmate de gelegenheid en de samenhang der re- „ den het mede brengt. Daarom smeek en bid ik „ u, mijn Geliefdste! aan uwe voeten gebogen, „ vergun het mij en u, dat gij, gelijk 'er geschre- „ ven staat, behouden wordt van het verkeerd ge- „ slacht, en verwijder u van de Ketterij van ORI- „ GENES, en van alle Ketterijën, mijn Geliefdste! „ Want ik zie, dat uw geheel misnoegen daar uit „ ontstaan is, omdat ik gezegd heb: Gij moest „ den Vader van *ARIUS, ORIGENES* naamlijk, die „ ook de Wortel en Vader van andere Ketterijën „ is, niet prijzen." — Deze Brief behelst nog meer zeldzame plaatzen, in welke EPIFANIUS niet kan gezegd worden, heel zuiver voor de vuist te spreken. Ondertusschen werd deze Brief, die RUFINUS naderhand aan HIËRONYMUS heeft toegeschreven, zeer gretig in *Palæstina* gelezen (*), en kort daar na door HIËRONYMUS, op verzoek van eenen *Italiäanschen* Bisschop EUSEBIUS, in het Latijn vertaald. EUSEBIUS had deze vertaling, die volgends HIËRONYMUS, met haast, in de pen voorgezegd was, anderhalf jaren, tot zijn bijzonder gebruik, wanneer hij hem ontvreemd, en aan de partijën van EUSEBIUS en HIËRO-

(*) HIËRON. *Epist.* XXXIII. *pag.* 248.

RONYMUS naa *Jeruſalem* overgebracht werd. De laatstgemelde gaf naderhand te verſtaan (*), dat wel de Bisſchop JOANNES aanleiding tot dezen dief-ſtal kon gegeven hebben; elders beſchuldigt hij 'er RUFINUS mede (†). Hoe het zij, men verweet HIëRONYMUS, dat de vertaling niet getrouw was, waar tegen deze zich verdedigde in eenen langen Brief: *over de beste wijze van vertalen*, aan PAMMACHIUS (§).

JOANNES doet pogingen, tot bijleggen der geſchillen.

Geduurende dezen tijd, of tot in het jaar 396, verantwoordde de Bisſchop JOANNES zich niet ſchriftelijk tegen EPIFANIUS, over welke bedaardheid EPIFANIUS zich zeer beklaagde (**); ook vond HIëRONYMUS dit zeer onvoeglijk, daar zoo vele Broeders en Monniken in *Palæſtina* de Kerkgemeenſchap met hem hadden afgebroken (††). Evenwel ſchijnt het gedrag van JOANNES bedachtzaam en verſtandig geweest te zijn. Eene veroordeeling der Leerſtellingen van ORIGENES, die men van hem verwachtte, kon hij niet geven; eene ontſchuldiging derzelve zou hem nog meer verdacht gemaakt, en eene algemene verklaring van zijne Rechtzinnigheid zijne partijën niet voldaan hebben. Inmiddels verzocht hij THEOFILUS, Bisſchop van *Alexandrië*, die voor een' vriend van ORIGENES gehouden werd, de eensgezindheid weder te herſtellen; waar toe ook RUFINUS

(*) *L. c.* (†) *In Rufin. Libr.* III. *pag.* 439.
(§) *De optimo genere interpretandi Epist.* XXXIII. *pag.* 248. (**) HIëRON. *Ep.* XXXVIII. *p.* 334.
(††) *L. c. pag.* 308.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voor een' *Ketter* of *Scheurmaker*, hebbe uitgemaakt, behoort, naar allen fchijn, tot deze tijden. Nog bepaalder verhaalt SOCRATES (*), en SOZOMENUS (†), dat de *Alexandrynfche* Bisfchop dien van *Cyprus* van het *Anthropomorphismus* befchuldigd heeft. Dus verwekte de twist, die tot hier toe alleen *Palæftina* ontrust had, thans ook te *Rome* bewegingen; alwaar de Brief van JOANNES eenen vrij nadeligen indruk tegen EPIFANIUS veröorzaakte, hoe zeer deze aan den Bisfchop SIRICIUS fchreef, dat JOANNES van *Jerufalem* zich, op zijne befchuldigingen, niet veräntwoord had.

HIëRONYMUS fchrijft eene verdediging tegen JOANNES.

Om deze reden, befloot HIëRONYMUS, op aandrang van zijnen vriend PAMMACHIUS, zichzelven, en zijnen vriend EPIFANIUS, tegen JOANNES, Bisfchop van *Jerufalem*, te verdedigen. *Dit deed hij*, in eenen vrij uitvoerigen Brief (§), waar uit wij reeds vele bijzonderheden ontleend hebben; in hoe verre HIëRONYMUS, in dezen vrij fcherpen Brief, den *Jerufalemfchen Bisfchop*, naar billijkheid, behandeld hebbe, is moeilijk te beflisfen; doch niet alleen een geleerd *Origeniäan*, maar elk ander doordenkend Lezer zou op de Bijbelfche zoo wel als wijsgeerige bewijzen van HIëRONYMUS vrij veel kunnen aanmerken. WASTEL heeft dezen Brief voor onëcht verklaard (**), maar de geleerden daar niet van kunnen overtuigen. Naar-

(*) *H. E. L.* VI. *C.* 10. (†) *H. E. L.* VIII. *C.* 14.

(§) *Epist.* XXXVIII. *ad Pammachium*, *adverf. Hær. Johann. Hierof. Episc. pag.* 306. *fq.*

(**) *Vindiciar. Libr.* III. *art.* 2. *pag.* 509. *fq.*

Naardien de afgevaardigde van THEOFILUS geene verzoening bewerkt had, schreef deze Bisschop des te dringender en zachtmoediger daar over aan HIËRONYMUS. Deze antwoordde hem weder in eenen wijdlopigen Brief (*), waar in hij te kennen geeft, dat hij, met alle zijne genegenheid tot vrede, denzelven, wegens de kwaade gezindheden van den Bisschop van *Jerusalem*, alleen niet herstellen kon. Tevens doet hij denzelven eenige verwijtingen, evenwel geen ééne, betreffende het *Origenismus*; hij verdedigt zich zelven en zijnen Broeder, die, naar zijn gevoelen, eenvoudig aan EPIFANIUS onderworpen moest blijven; hij verlangt van zijne partij enkel een liefderijk gedrag, en voegt 'er eindelijk bij, dat hij de rechtzinnige Bisschoppen, (*Pontifices et Sacerdotes Christi*,) wel als Vaders vereërt; maar dat zij zich niet tot heeren en meesters moeten opwerpen. THEOFILUS kwam kort daar na, in persoon, in *Palæstina*, zoo als men uit eene plaats van HIËRONYMUS (†) besluit (§), hoewel geheel onzeker (**), maar zoo veel ziet men uit denzelven, dat HIËRONYMUS den Bisschop, op eene beleefde wijze, zijn ongenoegen over deszelfs gedrag betuigt, en verklaart, dat de zachtheid, waar mede deze de Ketters verdroeg, of zocht te bekeeren, aan vele Heiligen mishaagde, nademaal zij daar door slechts in hunne roekeloosheid versterkt werden. Even-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

THEOFILUS wend pogingen aan ter verzoening.

(*) *Epist.* XXXIX. *pag.* 334.

(†) *Epist.* LVIII. *pag.* 597.

(§) MARTIANAY *Vie de St. Jerôme pag.* 418.

(**) TILLEMONT *Mémoires Tom.* XII. *pag.* 198.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De verzoening wordt getroffen.

Evenwel was het misschien deze bedaardheid, of ook de overhelling van den *Alexandrynschen* Bisschop jegens de zoogenoemde *Origenisten*, en de standvastigheid van den Bisschop JOANNES, welke de verzoening der twistende partijën bewerkte, op eenen tijd, als men zulks het minst verwacht zou hebben. Deze volgde, naar allen schijn, nog in het jaar 397. Men weet echter van de middelen van bevrediging en de voorwaarden der verzoening niets, dan het geen HIËRONYMUS zelf (*), naderhand, aan RUFINUS geschreven heeft: „ Wij hebben de Kerkgemeenschap met ulieden vernieuwd; „ (*pacem dedimus*,) maar niet de Ketterij aangenomen. Wij gaven malkander de hand, en verzelden u bij uw vertrek; zoodat wij ulieden voor „ Rechtzinnigen, maar niet *ons zelven voor Ketters* erkenden." Dus schijnen de partijën, zonder hunne gevoelens te veränderen, over en weder beter van elkanderen geöordeeld te hebben. Inzonderheid leefden de Bisschop van *Jerusalem* en HIËRONYMUS zedert in onderlinge goede verstandhouding. De laatstgemelde stelde zelfs, in het volgende jaar, aan THEOFILUS voor (†), dat hij niet misnoegd behoorde te zijn over JOANNES, als die noch moed noch wil had, om hem te beledigen.

De twist vernieuwd tusschen

Tusschen HIËRONYMUS en RUFINUS duurde echter deze vrede niet heel lang. RUFINUS was, kort na de getroffene verzoening, uit *Palæstina* vertrokken,

(*) *Adverf. Rufin. L.* III. *T.* IV. P. II. *Opp. p.* 462.

(†) *Epist.* LIX. *pag.* 598.

ken, en te *Rome* gekomen. Hier arbeidde toenmaals één zijner vrienden, de Monnik MACARIUS, aan eene wederlegging der Starrenwichelarij, en der Heidensche Leere, wegens het noodlot, (*adversus Mathematicos.*) Deze vraagde RUFINUS (*), wat ORIGENES over deze onderwerpen gevoeld had. Deze antwoordde, dat zulks moeilijk was te bepalen, maar dat PAMFILUS, in zijn verweerschrift voor ORIGENES, het één en ander daar over had aangemerkt. Dit gaf aanleiding tot een verzoek van MACARIUS, dat RUFINUS dit stuk voor hem wilde vertalen, waar aan deze, na eenige weigering, voldeed (†). Het geen van deze vertaling is overgebleven, naamlijk het eerste *Boek* van dit verweerschrift, vindt men, met eene geleerde inleiding, in de werken van ORIGENES (§), naar de Benedictiner uitgave. In de Voorreden verschoont RUFINUS zich, voornaamlijk door zijne eigene Geloofsbelijdenis op te geven, in welke hij zich het langst ophoudt bij de Opstanding der dooden, om de woordenzifterij tusschen *vleesch* en *ligchaam*, waar mede hij vrij duidlijk HIËRONYMUS in het oog heeft, te keer

HIËRONYMUS en RUFINUS.

(*) Zie RUFIN. *Invectiv. in Hiëron. Libr.* I. *pag.* 360. *Tom.* IV. P. II. *Opp. Hiëronymi.*

(†) Hier komt zaaklijk het bericht mede overëen van GENNADIUS (*de SS. Eccles. Cap.* 28.) hoewel HIËRONYMUS aan RUFINUS hier bij een kwaad oogmerk toeschrijft, om de dwalingen van ORIGENES te verbreiden. *Apolog. adv. Rufin. Libr.* I. *pag.* 357.

(§) *Tom.* IV. *Opp. ad Origenem spectantia p.* 17.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

keer te gaan, verklarende, dat deze woorden bij hem hetzelfde betekenden. Achter zijne vertaling voegde RUFINUS nog een aanhangzel (*), waar in hij zich veel moeite geeft, om te bewijzen, dat de schriften van ORIGENES door de Ketters vervalscht zijn geworden. Dit bewijst hij uit de tegenstrijdige gevoelens, die men in dezelve ontmoet, en uit het geen de Schriften van andere Christen-Schrijveren bejegend is, en hij besluit, dat alles, wat in de schriften van ORIGENES, strijdig met het Katholijk Geloof, voorkomt, van de Ketters ingelascht is geworden. Deze bewijzen zijn echter verre van dit stuk te voldingen, even gelijk aan den anderen kant HIËRONYMUS niet uitgemaakt bewezen heeft, het geen hij beweerde, dat de schriften van ORIGENES in het geheel geen' overlast van *de Ketters geleden* hebben. HIËRONYMUS dreef, over het geheel, bij dit onderzoek, de partijdigheid en hevigheid, veel te ver. Thans ontkende hij, het geen hij zelf te voren (†), verhaald had, dat PAMFILUS deel had gehad aan dit verweerschrift van ORIGENES, en wilde hetzelve nu aan EUSEBIUS toekennen, die daarmede het oogmerk zou gehad hebben, ORIGENES met zich, als met eenen *Ariäan*, te doen overëenstemmen. Met dit al bleven de geleerden onder de Christenen van die en de volgende tijden, over de zaak

(*) *Epilogus in Apologeticum S. Pamphili Martyris ad Macarium; seu Liber de Adulteratione Librorum Origenis pag.* 48. *sqq. l. c.*

(†) *De Viris Illustrib. Cap.* 75.

zaak zelve, steeds verdeeld. SULPICIUS SEVERUS (*) schrijft, dat voortreflijke en zeer geleerde mannen hier omtrent verschilden; VINCENTIUS *van Lirinum* wil niet op zich nemen te wederspreken, dat de schriften van ORIGENES vervalscht zijn (†). En de Schrijver van den *Prædestinatus* (§) neemt als bekend aan, dat de Ketter sche partij der *Apelliten*, naar welgevallen, de Boeken van ORIGENES, van wien zij volkomen overwonnen waren, veränderd had, om sommige Christenen daar door te misleiden. Zoo noemt hij eenen Dwaalleeräar in *Bithynië*, AMPULLIANUS, die een Boek van ORIGENES zou verdicht hebben, om zijne dwaling daar mede te bevestigen. Het is waar, dat de berichten van dezen ongenoemden Schrijver niet alle geloof verdienen; doch men ziet 'er uit, dat dit gevoelen, hoe zeer door HIËRONYMUS tegengesproken, nog lang heeft stand gehouden.

RUFINUS vertaalt het werk van ORIGENES over de beginselen. Gevolgen daar van.

Op deze eerste vertaling van RUFINUS, volgde spoedig, insgelijks ten gebruike van zijnen vriend MACARIUS, eene andere van het ten ergsten beruchte werk van ORIGENES περι αρχων; en deze maakte eigenlijk één einde van zijne vriendschap met HIËRONYMUS. In de voorrede gemeld hebbende, dat zeer vele Christenen, ten einde de Heilige Schrift beter te leeren verstaan, van geleerde mannen begeerd hadden, ORIGENES Latijn te doen spreken, ver-

(*) *Dialog.* I. *Cap.* 6, 7.

(†) *Commonit. adv. Hæres. C.* 23. *pag.* 78.

(§) *Libr.* I. *C.* 22. *in* SIRMONDI *Opp. T.* I. *p.* 274.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vervolgt hij: „ Ook onze Broeder en Ambtgenoot," (bedoelende HIËRONYMUS,) „ werd door „ den Bisschop DAMASUS daar om verzocht, hij „ vertaalde ook werklijk twee Leerredenen van hem „ over het *Hooglied*, en voegde 'er zoo schitterende lofspraken bij, dat ieder een nog begeeriger „ werd, om meer van dezen Schrijver te lezen „ enz." Vervolgends geeft hij te kennen, dat hij, op het voorbeeld van zijne voorgangers, bijzonder van den bovengemelden man, die, toen hij meer dan zeventig *Homiletische* schriften van ORIGENES, en het een en ander van zijne uitlegging over de Apostolische Boeken vertaalde, al het aanstootlijke zoodanig opgeruimd had, dat de Latijnsche Lezer 'er niets van ontwaar kon worden, insgelijks bedacht was geweest, *om niets te laten staan*, waar in ORIGENES zichzelven tegenspreekt, als zijnde dit Boek voornaamlijk van de Ketters vervalscht, en ook één der duisterste en moeilijksten. Dit alles meldde hij, opdat men hem over dit werk niet zou lasteren; en hij *bidt* tevens *ieder een, die zijn Boek zal afschrijven of lezen, in het aangezicht Gods, des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geestes*, ook bij de hoop des toekomenden Rijks, bij de geheiligde Leere der Opstanding der Dooden, bij het Eeuwig Vuur, hetwelk voor den Duivel en zijne Engelen bereid is, indien hij ook niet in deze plaats van onuitbluschlijk vuur wil komen, *dat hij bij dit Boek niets toevoege, niets daar afneme*, 'er niets invulle, of verandere, maar alles heel naauwkeurig naar het Handschrift, hetwelk hij gebruikt, afschrijve.

RU-

RUFINUS had zijne Overzetting nog niet geheel beschaafd, of openlijk bekend gemaakt, toen zij hem ontvreemd werd, en PAMMACHIUS in handen viel. RUFINUS beschuldigde EUSEBIUS van *Cremona* (*) van dezen diefstal, en te gelijk, van vervalsching van zijn Handschrift; ja hij gaf zelfs te verstaan, dat HIËRONYMUS denzelven misschien naa de Hoofdstad gezonden had, om hem tot zijnen beschuldiger te gebruiken (†). Zoo veel is zeker, dat beide HIËRONYMUS en RUFINUS hunne bijzondere vrienden te *Rome* hadden, en dat, bijzonder onder de aanhangers van den eerstgemelden, zich verscheidene lieden, zoo mannen als vrouwen, bevonden, die als brakken der rechtzinnigheid, terstond alarm bliezen, wanneer dezelve in eenig gevaar scheen te komen. De toenmalige Bisschop SIRICIUS was RUFINUS niet ongenegen, en gaf hem, naa *Aquiléja* reizende, een aanbevelings-brief mede, tot verzekering der Kerkgemeenschap, waar toe RUFINUS, zoo als HIËRONYMUS verzekert (§), de ligtgelovigheid van dezen Bisschop misbruikte. Evenwel waren de vrienden van HIËRONYMUS veel werkzamer, en onder deze de vermaarde MARCELLA, het eerste voorbeeld van Nonnen te *Rome*, zoodat HIËRONYMUS aan haar het begin der roemrijke zege toekent, die over deze Ketters, (de *Origenisten*,) be-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

HIËRONYMUS schrijft eenen Brief tot zijne verdediging.

(*) Hij is boven *Bladz.* 340. reeds genoemd.

(†) *In Rufin. L.* III. *T.* IV. P. II. *Opp. Hiër. p.* 462.

(§) *Epist.* XCVI. *Epitaphium Viduæ Marcellæ pag.* 782. *l. c. sqq.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

behaald is. PAMMACHIUS en OCEANUS, twee vrienden van HIËRONYMUS, zonden hem de Overzetting van RUFINUS toe (*), waar bij zij niet vergaten, *zijne Heiligheid*, (HIËRONYMUS,) eenen wenk te geven, dat derzelver opsteller, in de Voorreden, op eene bedekte wijze van hem gewaagd, en hem in vermoeden gebragt heeft, als of hij met hem van het zelfde gevoelen was; zoodat het nodig ware, dat hij zich tegen deze beschuldiging verdedigde; meer was 'er niet van doen, om HIËRONYMUS in het harnas te jagen, die volstrekt niet dulden wilde, dat men hem in gezelschap met ORIGENES prijzen zou. In zijn antwoord aan zijne beide vrienden (†), veräntwoordde hij zich, en verklaarde, dat men hem groot onrecht aandeed, wanneer men hem voor eenen aanhanger van ORIGENES hield. Deze veräntwoording is niet zeer gelukkig geslaagd, immers RUFINUS, die met lof van hem sprak, had hem niet regelrecht voor eenen aanhanger van ORIGENES verklaart. Ook wederspreekt hij meermalen zich zelven, zoodat men reden vindt, om te geloven, dat hij voor dezen een *Origenist* geweest zijnde, thans volstrekt niet wilde, dat iemand dit van hem geloofde.

RUFINUS veränt-woording aan ANASTASIUS.

Ondertusschen behield alles nog het voorkomen van goede gezindheid. HIËRONYMUS antwoordde op eenen Brief, waar in RUFINUS zich over zijne vrienden te *Rome* schijnt beklaagd te hebben, vrij vrien-

(*) *Ep.* XL. *inter Epistt. Hiëron. p.* 341. *l. c.*
(†) *Epist.* XLI. *pag.* 341.

vriendelijk (*). RUFINUS, die niet meer te *Rome* was, ontving dezen Brief eerst twee jaren daar na; maar hij kreeg dien aan PAMMACHIUS en OCEANUS onder het oog, waar op hij geloofde, eene verdediging van zich zelven schuldig te wezen. Hier bij kwam, dat hij een' magtigen tegenpartij vond in den Roomschen Bisschop ANASTASIUS, die in het jaar 398 zijne waardigheid aanvaard had. Deze daagde RUFINUS ter veräntwoording naa *Rome*. Doch, deze ontschuldigde zich, dat hij zijne familie, welke hij, na eene afwezendheid van dertig jaren, naauw weder zag, niet zoo schielijk verlaten kon; tevens verdedigde hij zich in eene schriftelijke *veräntwoording*, bij dezen Bisschop (†), waar in hij eene breedvoerige en ontwikkelde belijdenis van zijn geloof aflegt. HIËRONYMUS schreef dit achterblijven van RUFINUS toe aan de bekommering van eenen Ketter, die liever afwezend veröordeeld, dan tegenwoordig overtuigd wilde worden (§). Uit verscheidene plaatzen van HIËRONYMUS zien wij ook, dat RUFINUS zich wel beroemd hebbe, dat zijne Geloofsbelijdenis zelfs van *Italiäansche* Bisschoppen gunstig is opgenomen, maar ANASTASIUS veröordeelde ORIGENES als een Ketter, doch

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Epist.* XLII. *pag.* 348.

(†) *Apologia pro fide sua ad Anastasium Tom.* V. *Opp. Hieron. pag.* 259. *sq.* en met eene Voorreden en Aanmerkingen van CONSTANT in deszelfs *Epist. Rom. Pontiff. pag.* 715. *sqq.*

(§) *Epist.* XCVI. *pag.* 282.

III BOEK VII HOOFDST. van C. G. jaar 363. tot 476.

doch hoe hij zich verder omtrent RUFINUS gedragen hebbe, is niet bekend. Ondertusschen, alzoo de Bisschop van *Jerusalem*, JOANNES, zich voor RUFINUS verklaard had, antwoordde ANASTASIUS hem, in het jaar 401, in een' Brief, welke nog voorhanden is (*), maar dezen Bisschop van *Rome* weinig eer aandoet. In het begin van denzelven overlaadt hij *zijne Heiligheid*, in tegenstelling van zijne eigene *geringheid*, met uitsporige lofspraken. Vervolgends, terwijl hij bekent, vóór de vertaling der schriften van ORIGENES niet geweten te hebben, *wie* ORIGENES *geweest is*, *noch wat hij geschreven heeft*, veroordeelt hij denzelven, en verheugt zich, dat ook de Keizers het lezen van zijne schriften verboden hebben; waar omtrent wij anders nogthans geene zekerheid hebben. Hij eindigt met te verklaren, dat RUFINUS hem zoo vreemd is, dat hij niet ééns begeert te weten, wat hij doet, of waar hij is; hij mag zelf toezien, hoe hij *vrijgesproken* kan worden. Uit dit laatste woord hebben sommige Roomschgezinden, zonder den minsten grond, besloten, dat RUFINUS door dezen Bisschop in den Kerkenban gedaan zou zijn; de Bisschop bedoelt enkel eene vrijspreking van die beschuldigingen, dat RUFINUS de dwalingen van ORIGENES zou hebben goedgekeurd.

RUFINUS, wien HIËRONYMUS een afschrift van dezen Brief overzond, kon niet gelooven, dat een Bis-

(*) *In Hieronym. Opp. Tom.* V. *pag.* 260. *et apud* CONSTANT. *l. c. pag.* 719.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bisschop, wiens voorzaat hem voor rechtzinnig verklaard had, hem onschuldig en afwegend zoodanig had kunnen mishandelen, en hield den Brief daaröm voor een werk van HIËRONYMUS (*). Doch de ijver tegen ORIGENES begon nu te *Rome* alle palen te buiten te gaan. Zekere FAUSTINUS beweerde zelfs, dat men volstrekt geene schriften van hem lezen moest. HIËRONYMUS vond dit wel hard, maar voegde 'er al te inschiklijk bij: Als de vrienden en de partijën van ORIGENES volstrekt geen' middenweg wisten te houden, dan wilde hij toch liever de godvruchtige domheid, dan de geleerde lastering verkiezen (†).

RUFINUS schrijft eene verdediging.

Ondertusschen arbeidde RUFINUS aan eene uitvoerige verdediging tegen de beschuldigingen van HIËRONYMUS, die in het jaar 410 te *Rome* uitkwam, doch alleen ten gebruik van zijne vrienden (§). In het *eerste* Boek van deze verantwoording zoekt RUFINUS zijne rechtzinnigheid buiten twijfel te stellen; in het *tweede* weert hij andere beschuldigingen van HIËRONYMUS af.

Door HIËRONYMUS beäntwoord.

Dit verweerschrift, hetwelk tevens als een aanval kon beschouwd worden, waar in hij zijnen tegenstrever veel waarheid, doch niet zonder hevigheid en

(*) HIËRON. *in Rufin. L.* III. *p.* 455, 462, 468. T. IV. P. II. *Opp.* (†) *Ep.* LVI. *p.* 589.

(§) *Apologia* of zoo als zij ook verkeerd genoemd wordt, *Invectivarum in D. Hieronymum Libri* II. *pag.* 350. *Tom.* IV. P. II. *Opp. Hieronym.* en nog eens *Tom.* V. *Opp. pag.* 261.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en bitteren fpot voorwierp, kon niet onbeäntwoord blijven; hoe zeer het alleen voor zijne vrienden gefchreven was. HIËRONYMUS ontvong 'er uittrekzels van, en zonder te wachten, tot hij het geheel gezien had, ftelde hij terftond eene *verdediging op in twee Boeken* (*), in het *eerfte*, van welken hij de hem gemaakte tegenwerpingen beäntwoordt, en in het *tweede* het verweerfchrift van RUFINUS tegen den Bisfchop van *Rome* doorloopt.

Brief van RUFINUS aan HIËRONYMUS

In geleerdheid, vernuft, en welfprekendheid, en in de gave van bitter en fijn de fpot te fteeken, toont HIËRONYMUS, in deze veräntwoording, ver boven RUFINUS uit te munten; maar te gelijk heerscht 'er zoo veel onbefcheidenheid, fchelden, en zucht, om gelijk te hebben in, dat in deze vergelijking RUFINUS juist niet *veräChtelijk wordt*; ook fchijnt hij, door zijn volgend gedrag, den roem van grooter gematigheid te verdienen. Toen hem een Koopman uit het Oosten de veräntwoording van HIËRONYMUS bragt, vergenoegde hij zich, aan dezen eenen bijzonderen nadruklijken Brief te fchrijven (†), welken hij met den wensch eindigde, dat HIËRONYMUS den vrede mogt beminnen!

HIËRONYMUS fchrijft nog eene veränt-woording.

Denzelfden wensch gaf ook CHROMATIUS, Bisfchop van *Aquileja*, aan HIËRONYMUS te kennen, tevens begeerende, dat hij nu den ftrijd niet verder wilde voortzetten. Maar HIËRONYMUS, hoog en duur betuigende, dat hij tegen dank de pen had

(*) *Apologia adverf. Rufin. Libri.* II. *Tom.* IV. P. II. *Opp. pag.* 349. (†) HIËRON. *adv.* RUFIN. *L.* III. *p.* 435.

had moeten opvatten, gaf nog, omtrent het jaar 410, eene uitvoerige verdediging in het licht (*). Hier roept HIËRONYMUS, na vele hevigheid en spotternijën, eindelijk uit: „ Welke stichting voor de „ Toehorers, dat twee oude mannen met elkander „ wegens Ketters vechten! Voornaamlijk, daar beiden voor Rechtzinnig willen doorgaan. Laat ons „ de Ketters niet meer verdedigen, dan zal 'er ook „ geen twist tusschen ons wezen. — Vergeef mij, „ dat ik de Geleerdheid en Bijbel-oefening van ORIGENES, in mijne jeugd, eer ik nog zijne Ketterij „ naauwkeurig kende, geprezen heb; ik wil het u, „ op mijne beurt, vergeven, dat gij, met uw grijze „ hoofd, een verweerschrift voor zijne Boeken op„ gesteld hebt." Met dit alles blijft, volgends den gehelen inhoud van dit werk, het besluit altijd het zelfde: RUFINUS moet in alle betwiste punten denken, als HIËRONYMUS; anders is hij een Ketter, en eene verzoening is onmogelijk.

III BOEK VII. Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

HIËRONYMUS mishandelt RUFINUS nog na deszelfs dood.

Men weet niet, of RUFINUS deze laatste verdediging van HIËRONYMUS gezien, of beäntwoord heeft. Zij schijnt de laatste geweest te zijn, in dezen twist. Ondertusschen kon HIËRONYMUS zijnen tegenstrever RUFINUS, nog na deszelfs dood, in het jaar 410, geene rust gunnen. Nog in het jaar na zijn overlijden, schildert hij hem onder den naam van *Grompot*, (*Grunnius*,) met de veraächtelijkste trekken, als een' trotschen en armhartigen Babbelaar, die van binnen een NERO, van buiten een CATO, geheel dub-

(*) *Adverf. Rufin. Liber* III. *pag.* 435. *sq.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dubbelzinnig en tegenstrijdig, een nieuw soort van Monster geweest was (*). Om dien tijd, kon de ze tachtigjarige Monnik, in eene verklaring van den Bijbel, zich van de volgende verfoeilijke spotternij, over zijnen dooden vijand, niet onthouden: „ De „ *Scorpioen* wordt tusschen ENCELADUS en PORFY„ RIUS van *Sicilië's* grond gedrukt; en die veel„ hoofdige *Hydra* heeft eindelijk éénmaal opgehou„ den, tegen ons te blazen (†)."

Lof van RUFINUS bij zijne tijdgenoten. Voortreflijk gezegde van AUGUSTINUS over dezen twist.

Niettegenstaande alle de hevigheid van HIËRONYMUS, bleef echter RUFINUS, bij de meeste rechtzinnige Bisschoppen van *Italië*, geächt. CASSIANUS prijst hem niet alleen als een' *vromen Monnik*, (*christianæ philosophiæ vir*,) maar ook als een' aanzienlijk Leeraar, (*haud contemnenda Ecclesiasticorum Doctorum portio*) (§). Voornamelijk gedroeg zich AUGUSTINUS, bij dezen twist, op eene waardige wijze. Terstond in het begin, verzocht hij HIËRONYMUS, van hem te mogen weten, welke dan de dwalingen van ORIGENES waren, over welke men streed (**). Naderhand de twistschriften van HIËRONYMUS aan hem terug zendende, schreef hij hem, in dezen zin (††): „ Nadat ik uw antwoord „ gelezen heb, smartte het mij zeer, dat tusschen „ zoo geliefde en vertrouwde personen, die door

„ eenen,

(*) *Epist.* XCV. *Tom.* IV. P. II. *Opp. pag.* 776.

(†) *Prol. in Ezech. Proph. T.* III. *Opp. pag.* 698.

(§) *De Incarn. Domini L.* VII. *C.* 27. *p.* 802.

(**) AUGUST. *ad Hier. in hujus Opp. T.* IV. P. II. *p.* 606.

(††) AUGUST. *Ep. ad Hier. in Hier. Opp. l. c. p.* 615.

„ eenen, bijna in alle gemeenten bekenden, band „ van vriendschap vereënigd waren, een zoo groot „ kwaad van tweedragt heeft kunnen ontstaan. — „ Het is ten hoogsten smartelijk voor mij, dat tus- „ schen ulieden, die, met afwerping van alle las- „ ten, den Heere volgt, en samen in dat Land „ leeft, waar in hij, als mensch verkeerende, zei- „ de: *Mijnen vrede geve ik u; mijnen vrede late* „ *ik u*; onder ulieden, mannen van rijpen ouder- „ dom, die in het woord des Heeren thuis zijt, „ zulk een twist heeft kunnen ontstaan. — Wee „ mij, dat ik u beiden niet ééns ergens ontmoeten „ kan! Misschien zou ik, van smart en vrees „ doordrongen, ulieden te voet vallen, weenen, „ zoo veel ik kon, bidden, zoo sterk ik u bemin, „ dan elk op zich zelven, dan voor den anderen, „ en ook voor anderen, inzonderheid voor de zwak- „ ken, voor welke CHRISTUS gestorven is, die u- „ lieden, gelijk als op het toneel dezes levens, met „ hun groot gevaar, beschouwen, dat gij toch van „ ulieden niet zulke dingen wildet uitstrooijen, die „ gij eenmaals, als gij weder ééns zijn zult, niet „ zult kunnen uitwisschen, of dan zelve schrikken „ zult te lezen."

III BOEK. VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Nieuw toneel van dezen twist in Egypte, door de schuld van THEOFILUS van

Met de dood van RUFINUS, eindigde het eerste toneel van dezen heilloozen en volstrekt onnutten twist, die bijzonder *Palæstina* en *Italië* ontrust, en ORIGENES in grooter haat gebragt had dan ooit, maar in welken de vijänden van ORIGENES, en de ijverige voorstanders der Rechtzinnigheid, zich doorgaans als slechter menschen hadden vertoond, dan

Alexandrië.

zijne vrienden. Doch, bijna ten zelfden tijde opende zich een twede toneel in *Egypte*, hetwelk van daar zich uitbreidde tot *Konstantinopolen*, en hetwelk nog veel ergerlijker vertoningen opleverde dan het eerste. EPIFANIUS speelde op hetzelve weder eene aanmerklijke rol, maar de hoofdperfoon, die op verscheidene plaatzen oproer en verwarring stichtte, was THEOFILUS, Bisschop van *Alexandrië*.

Berichten van THEOFILUS Bisschop van Alexandrië.

Deze THEOFILUS heeft zulken flechten naam nagelaten, onder de Leeräaren van dezen tijd, dat, alhoewel HIËRONYMUS hem ten uiterften prijst, evenwel de latere Roomschgezinde Schrijvers zwarigheid gemaakt hebben, hem den tijtel van *Heilig* te geven. In zijne vroegere jaren schijnt hij, onder de Kluizenaars en Monniken van het *Nitrisch* Gebergte in *Egypte*, geleefd te hebben, naderhand werd hij te *Alexandrië* bekend, toen hij, waarschijnlijk, *Presbijter* was geworden. Toen schijnt ook zijn *Paasch-cirkel*, (*Cyclus Paschalis*,) opgesteld te zijn. RUFINUS roemt 'er op, dat hij hem, ten dezen tijde, tot Leeräar gehad heeft. Na de dood van TIMOTHEUS, Bisschop van *Alexandrië*, in het jaar 385, volgde hij dezen in deze waardigheid op, welke hij langer dan 27 jaren bekleed heeft.

Voorbeeld van zijne onoprechtheid.

Zijn ondernemende en listige geest vertoonde zich zedert bij vele gelegenheden. Toen Keizer THEODOSIUS, in het jaar 388, Oorlog voerde met MAXIMUS, zond THEOFILUS éénen zijner Ouderlingen, ISIDORUS, met eenen Brief en Geschenken, met last, om dezelven over te leveren, aan den genen, die de overhand bekomen zou. Toen deze Brief te *Rome*

aan

aan dezen Ouderling ontvreemd werd, door den Voorlezer, die hem verzelde, en dus deze dubbelzinnigheid ontdekt was geworden, ſpoedde hij zich naa *Alexandrië* terug. THEOFILUS wilde hem beloneri, met hem aan het Bisdom van *Konſtantinopolen* te helpen, maar de eerſte Staatsdienaar had daar toe reeds JOANNES CHRYSOSTOMUS beſtemd, en liet aan THEOFILUS kortäf alleen de keuze over, om dezen tot Bisſchop in te wijden, of zich tegen de zware beſchuldigingen te veräntwoorden, door verſcheidene Bisſchoppen tegen hem ingebracht; en hij vond goed, het eerſte te doen (*).

Zijne gierigheid en hebzucht.

Wij hebben, hier voor (†), van zijnen ijver, in het verwoesten der Heidenſche Tempelen te *Alexandrië*, geſproken; de beſchuldiging, door de Heidenen aangevoerd, dat de eigenbaat en gierigheid hem daar toe hadden aangeſpoord, ontvangt vrij wat ſterkte, uit de ſchetze, welke de Christen Schrijvers van hem gegeven hebben. ISIDORUS van *Peluſium* (§) klaagt uitdruklijk over zijne geldzucht, en buitenſporige neiging tot het ſtichten van Gebouwen, waar mede men ook PALLADIUS mag vergelijken (**).

Zijn karakter.

Men beſchrijft hem algemeen, als een' zeer ſtout, hevig en onbuigzaam man, die volſtrekt geenen tegen-

(*) SOCRATES *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 2. SOZOMENUS *Hist. Eccles. Libr.* VIII. *Cap.* 2.

(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 17.

(§) *Libr.* I. *Epist.* 152. *pag.* 47.

(**) *Dialog. de Vit. S. Joh. Chryſost. p.* 51. *et* 137.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gestand kon dulden, en zich dan van geweldige, dan van listige middelen, tot zijne oogmerken bediende. Hij zond zelfs Geestelijken naa *Konstantinopolen*, die het Hof omkochten, opdat hij Stadhouders van *Egypte* naar zijnen zin kreeg. Met dit alles bezat hij veel verstand, werkzaamheid en moed. Zeer ijverig was hij, om alles overhoop te werpen, wat met zijne rechtzinnigheid en Godsdienstbegrippen streed. Eenmaal echter wijdde hij eenen man, SYNESIUS, tot Bisschop in, die verklaarde, dat hij geene Opstanding der dooden geloofde (*).

Zijne schriften. Eén zijner eerste schriften was de *Paasch-cirkel*, die hij, op begeerte van Keizer THEODOSIUS, had uitgerekend. Hij begon denzelven met het jaar 380, en bepaalde 'er voor 418 jaren de maand en den dag in, op welken het Paaschfeest jaarlijks inviel; dezelve diende voor DIONYSIUS, den uitvinder der gewone Christelijke Jaartelling, in de zesde eeuw, tot eenen grondslag. Van denzelven is niets meer voorhanden; behalven een klein opstel van THEOFILUS, over eene tafel van 100 jaren, die hij, met de daar toe behorende bewijzen, en eenen Brief aan den Keizer zond (†). THEOFILUS kondigde voorts, ouder gewoonte, jaarlijks het Paaschfeest door bijzondere rondgaande Brieven of Predikatiën aan. Hij heeft ook eenige merkwaardige Kerklijke Voorschriften

(*) Zie *Deel* V. *Bladz.* 202.

(†) In AUG. BUCHER *Comm. de Doctr. Temp. in Victorium Aquit. et Alios antiquos Canon. Paschal. SS. p.* 471.

ten of Regelen nagelaten (*); onder anderen dezen, dat het overschot der *vrijwillige gaven*, (*τα προσφερομενα εις λογον θυσιας*,) nadat 'er het *Heil. Avondmaal*, (*τα μυστηρια*,) van gehouden was, enkel onder de Geestlijken, en de Geloovigen, die zich bij hen bevonden, maar niet onder de *Katechumenen*, verdeeld moeten worden.

THEOFILUS is eerst ORIGENES genegen.

Wij hebben boven gezien, dat THEOFILUS, aan den voorigen twist over ORIGENES deel nemende, zich jegens deszelfs vrienden vrij genegen toonde; waar van ook het zenden van zijnen Afgevaardigden ISIDORUS, en de door hem bevorderde stilstand van dezen twist, in het jaar 397, bewijzen opleveren. Zelfs had hij zekeren *Egyptischen* Bisschop of Ouderling, PAULUS, die een vijand der Origenisten was, afgezet, en genoodzaakt naa *Palestina* te vluchten (†).

Hij gaat allengs tot de andere partij over. Zijn haat tegen ISIDORUS.

Doch zedert sloeg de driftige en onrustige geest van THEOFILUS tot de andere partij over. Vooreerst raakte hij in twist met den bovengemelden ISIDORUS, te vooren zijnen gunsteling; de Geschiedschrijvers geven van deze verandering verscheidene oorzaken op. Volgends SOCRATES (§) wilde THEOFILUS den *Archipresbijter* PETRUS te *Alexandrië* afzetten, onder voorwendzel, dat hij eene *Manicheesche* vrouw tot het Avondmaal had toegelaten. Deze daartegen beweerde, dat de vrouw rechtzinnig was,

(*) *Can.* in BEVEREGII *Synod. T.* II. P. I. *p.* 170-173.
(†) HIERON. *adv. Rufin. Libr.* III. *pag.* 453.
(§) *Hist Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 9.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

was, en dat THEOFILUS zelf tot hare toelating aan het Avondmaal bewilligd had, ten dien einde zich op het getuigenis van ISIDORUS beroepende, die dit ook bevestigde, waar van het gevolg was, dat de één zoo wel als de ander van hunne bedieningen afgezet werden SOZOMENUS voegt hier nog eene andere bijzonderheid bij, uit den mond van een geloofwaardig man: ISIDORUS en PETRUS, naamlijk, zouden beiden geweigerd hebben, te getuigen, dat de Zuster van den Bisschop door zeker iemand tot erfgename was aangesteld. Ook wilde ISIDORUS geen geld, hetwelk hij, ter bezorging der armen, gebruikte, afstaan, tot het bouwen van eene Kerk; waar bij PALLADIUS (*) nog deze omstandigheid voegt, dat ISIDORUS van eene aanzienlijke Weduwe 1000 Goudstukken ontvangen had, *om daar voor*, heimlijk en zonder weten van THEOFILUS, klederen voor de armen te kopen; maar deze, daar achter gekomen zijnde, beschuldigde ISIDORUS, in de vergadering zijner Geestelijkheid, uit misnoegen deswegens, van sodomiterij, volgends een klaagschrift, hetwelk hij reeds vóór 18 jaren ontvangen had, kocht, om de beschuldiging te staven, een jong mensch om, en stootte ISIDORUS eindelijk uit de Kerk. Deze, voor erger beducht, ontweek bij de Monniken in het *Nitrisch* Gebergte, zijnde toen reeds 80 jaren oud, alwaar hij zeer streng leefde (†).

Partij-

Onder deze Monniken van het *Nitrisch* Gebergte,

(*) *Dial. de Vit. S. Joh. Chrysost. pag.* 51.

(†) PALLAD. *Hist. Lauf. Cap.* 1. *sq.*

te, waren toenmaals twee partijën, welke ook tot de twisten over ORIGENES betrekking hadden. De vraag was: of God een ligchaam had van menschlijke gedaante, dan of hij veel meer onligchaamlijk zij, en geene menschlijke noch eenige andere gedaante heeft (*)? Het redelijke gevoelen der laatsten was uit de regelen der uitlegkunde van ORIGENES geput; maar de eersten sterkten zich, door den afkeer, welke algemeen plaats had van 's mans *Allegorische* Uitleggingen; hunne aanhangers werden gemeenlijk *Anthropomorfiten* genoemd.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Schap onder de Monniken. Anthropomorfiten.

Onder de Monniken en Kluizenaars van het *Nitrisch* Gebergte, waren thans bijzonder vermaard vier Broeders, om hunne ligchaamslengte, de *Lange Broeders* genoemd, door den roem van hunne kennis en Godzaligheid (†). Dewijl zij ook door de *Ariänen* vervolging geleden hadden, waren zij ongemeen geächt. THEOFILUS verëerde hen op eene bijzondere wijze, en benoemde DIOSKORUS, zeer tegen deszelfs wil, tot Bisschop van *Heroopolis*, gelijk ook zijne beide jongste Broeders zich insgelijks, hoe ongeern ook, tot Leeräaren in de Hoofdstad van *Egypte* moesten laten aanstellen. Van alle deze Broeders werd AMMONIUS nog het meest bewonderd, men zeide van hem, dat niemand zoo zeer

De Lange Broeders vrienden van ORIGENES door THEOFILUS eerst begunstigd.

(*) SOCRATES *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 7. SOZOMENUS. *Hist. Eccles. Libr.* VIII. *Cap.* 11.

(†) SOCRAT. *l. c. et L.* IV. *C.* 23. SOZOM. *l. c. C.* 12. *L.* VI. *C.* 30. RUFIN. *Vit. PP. L.* II. *C.* 23. en PALL. *H. Lauf. C.* 12. *p.* 117. *Dial. de Vit. Chryf. p.* 156.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zeer meester was van zijne driften; doch dit was hij op eene wijze, welke geen verstandig mensch zal billijken. Hij beteugelde onreine gedachten en lusten, door, met een gloejend ijzer, dan het een, dan het ander lid te branden, waarschijnlijk niet zonder ijdele eerzucht. Op begeerte van zekere gemeente, om hem tot Leeraar te hebben, liet TIMOTHEUS, toen Bisschop van *Alexandrië*, hem met geweld vatten, om hem, zelfs tegen dank, tot dit ambt in te wijden. Als alle tegenstand vruchteloos was, greep AMMONIUS eene schaar, waar mede hij zich het linke oor afsneed, voorwendende thans, daar hij verminkt was, ongeschikt te zijn tot deze bediening. TIMOTHEUS bleef aanhouden, en zeide hem te zullen wijden, al had hij ook den neus afgesneden; doch moest van zijn oogmerk afzien, toen AMMONIUS, met eenen eed, dreigde, zich zelven de tong te zullen afsnijden.

THEOFILUS wederlegt de Anthropomorfiten.

Alle deze vier Broeders waren vrienden van ORIGENES; inzonderheid AMMONIUS; THEOFILUS, even ééns gezind, nam de gelegenheid waar, om in den jaarlijkschen *Paasch-Brief*, in het jaar 399, de Ketterij der *Anthropomorfiten* te bestrijden (*). Dit verwekte onder de Monniken in geheel *Egypte* de hevigste bewegingen. De meesten beschuldigden THEOFILUS van eene booze dwaling, en zijn Brief werd, inzonderheid, van de *Sketische* Kluizenaars en Monniken zoo verfoeid, dat hij slechts in ééne

(*) GENNADIUS *de Viris Illustr. Cap.* 33. CASSIANUS *Coll.* X. *Cap.* 2. *pag.* 383.

eene enkele gemeente derzelven mogt worden voorgelezen.

THEOFILUS verlaat de partij van ORIGENES

Eene groote menigte Monniken toog zelfs naa *Alexandrië*, verwekte daar een oproer, en dreigde THEOFILUS om het leven te brengen. Deze, in zijne ontsteltenis, besloot hen te bedaren, al zou het ook zijn ten koste van zijne voorige gevoelens, ten minsten van zijne oprechtheid. Hij ging hun dan te gemoet, en sprak hen met de Bijbelsche bewoording aan: *Ik zie uw aangezicht, als zag ik Gods aangezicht.* (*Gen.* XXXIII. 10.) Deze kunstgreep deed eene spoedige werking. De Monniken twijfelden nu niet, of de Bisschop dacht van de menschlijke gedaante van God, even als zij; zij vorderden nu, dat hij ook de Boeken van ORIGENES zou veroordeelen, anders zouden zij hem, als een' vijand van God, behandelen. En ook hier toe was THEOFILUS schielijk klaar; de Monniken nu niet meer te eisschen hebbende, keerden naa hunne Kluizen terug (*).

Hij vervolgt de Origenisten.

Van nu af aan, nam THEOFILUS de partij der *Anthropomorfiten* tegen ORIGENES, waarschijnlijk om door hen zijn gezag te staven, te meer, omdat hij reeds niet alleen met ISIDORUS, maar ook met de *Lange Broeders* in de war geraakt was, die hij nu te sterker vervolgen kon. AMMONIUS en eenige andere Monniken hadden hem verzocht, ISIDORUS weder in de Kerklijke Gemeenschap aan te nemen. Dit beloofde hij, maar deed het niet. Toen zij hier

(*) SOCRAT. *H. E. L.* VI. *C.* 7. SOZOM. *L.* VIII. *C.* 11.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

hier op hun verzoek herhaalden, liet hij 'er éénen van in de openbare gevangenis werpen; waar op de overigen zich naa ISIDORUS begaven, en bij hem bleven. THEOFILUS liet den gevangenen wel los, maar hitste de andere partij tegen hen op, waar uit de schandelijkste twisten onder de Monniken ontstonden (*). DIOSKORUS haatte hij, omdat de Monniken hem zoo genegen waren. Maar de beide jongste *Lange Broeders* beledigden hem daar mede, dat zij niet langer hunne bediening te *Alexandrië* wilden behouden, omdat zij zich ergerden over zijne geldzucht. Nu waarschuwde hij de *Anthropomorfiten*, dat zij tegen hen op hunne hoede moesten zijn (†); en aan de naburige Bisschoppen schreef hij, dat zij sommigen der aanzienlijkste Monniken in het *Nitrisch* Gebergte *uit hunne* Kluizen moesten verdrijven. Als deze hier op, met hunne Ouderlingen, te *Alexandrië* kwamen, om den Bisschop naar de reden van zijn vonnis te vragen, voer hij in toorn tegen hen uit, wierp AMMONIUS zijnen mantel, (ωμοφοριον,) om den hals, als of hij hem wilde afkloppen, ook gaf hij hem oorvijgen en vuistslagen in het gezicht, dat 'er het bloed uitsprong, schreeuwende: *Ketter! verdoem* ORIGENES! Deze keerden hier op naa hunne Woestijnen terug.

Zijn Brief aan de

Maar kort daar na, in het jaar 400, veröordeelde THEOFILUS in eene Kerkvergadering te *Alexandrië*

(*) SOZOM. *H. E. L.* VIII. *C.* 12.

(†) SOCRAT. *H. E. L.* VI. *C.* 7.

drië, de ftellingen van ORIGENES, en derzelver aanklevers, inzonderheid de *Lange Broeders*, uitgezonderd DIOSKORUS, hen zelfs van toverij befchuldigende (*). Zelfs deed hij in perfoon eene reis naa *Nitrië*, om de *Origenisten* geheel te onderdrukken (†). In laater tijden heeft men eenen Brief van THEOFILUS aan de Bisfchoppen in *Palæftina* en *Cyprus* in het licht gebracht (§), welke veel licht over de werkzaamheden van dezen Bisfchop verfpreidt; ook geeft hij in denzelven eene lijst der dwalingen van ORIGENES, waar hij alles wat mogelijk is, bijëenraapt, en voorts zijn gedrag en het gedrag van zijne partijën in dat licht voorftelt, dat het recht geheel aan zijne zijde fchijnt te ftaan.

III BOEK VII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bisfchoppen in Palæftina en Cyprus.

Ook liet hij niet na, aan andere aanzienlijke Leerăars te fchrijven, en hen op te wekken, om zijne pogingen te onderfteunen, bijzonder aan HIËRONYMUS en EPIFANIUS, die deze opwekking minst nodig hadden. Aan den eerften fchreef THEOFILUS (**), dat eenige booze en woedende lieden, die de Ketterij van ORIGENES in de *Nitrifche* Kloosters wilden voortplanten, met den Profeetifchen fikkel

Zijn fchrijven aan HIËRONYMUS en EPIFANIUS.

(*) PALLAD. *Vit. Chryfost. pag.* 55. SULPIC. SEVER. *Dial.* I. *Cap.* 6. HIËRON. *ad Ctefiph. adverf. Pelagian. pag.* 476. *in Epistt. l. c.*

(†) Men heeft nog een brok van een' Sijnodalen Brief over, hier toe behoorende, in MANSII *Coll. Ampl. Concilior. Tom.* III. *pag.* 971.

(§) *In Hier. Opp. ed Vall. T.* I. *p.* 537. *ap.* MANS. *l. c. p.* 979.

(**) HIËRON. *Ep.* LX. *p.* 598. *T.* IV. P. II. *Opp.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

kel waren afgehouwen, volgends de vermaning des Apostels: *Bestraf hen scherp!* HIËRONYMUS (*) beäntwoordde zijnen Brief met de grootste lofspraken over zijnen ijver, en de verzekering, dat hij reeds de Westersche Christenen te vooren tegen deze Ketterij had gewaarschuwd. Men oordeele over den stijl dezes Briefs uit deszelfs aanhef: „ De „ stem *uwer Zaligheid* heeft de geheele Wereld „ door gedonderd, en wegens de blijdschap van „ alle de Gemeenten van CHRISTUS, heeft het vergift des Duivels gezwegen.” HIËRONYMUS noemt hem den *zeer Lieven en Zaligsten*, (*Papa amantissime et beatissime*) enz. In eenen naderen Brief berichtte hem THEOFILUS, dat de *Origenisten* in *Egypte* geheel uitgedelgd waren (†). Aan EPIFANIUS schreef hij (§), dat de onbevlekte Kerk van CHRISTUS de uit hare holen voortkruipende slangen van ORIGENES, met het Euängelisch zwaard nedergehouwen, en de andere hoopen der *Nitrische* Monniken van die pest bevrijd had. Hij verzoekt EPIFANIUS de Bisschoppen van zijn Eiland te doen bijeenkomen, en dan een' *Sijnodalen* Brief aan hem, aan den Bisschop van *Konstantinopolen*, en anderen af te zenden, opdat ORIGENES en deszelfs Ketterij, met name, gemeenschappelijk veröordeeld worde. Nademaal ook AMMONIUS en zijne Broeders naa *Konstantinopolen* gevaren waren, om zich daar te versterken, begeerde hij, dat EPIFANIUS ook éénen zij-

(*) *Ep.* LXI. *l. c.* (†) *Ep.* LXII. *l. c. p.* 599.
(§) HIËRON. *Ep.* CXI. *p.* 829. *l. c.*

zijner Geestelijken derwaards zond. — Hier over gaf EPIFANIUS aan HIËRONYMUS zijne blijdschap te kennen (*), dat *Amalek* met tak en wortel uitgeroeid, en te *Refidim* de zegetekenen van het Kruis opgericht waren.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ORIGENES door verscheidene Bisschoppen veröordeeld.

Men kan ligt begrijpen, hoe veel de vereenigde pogingen van drie zoo driftige hoofden, als THEOFILUS, HIËRONYMUS, en EPIFANIUS waren, moesten uitwerken. Zeer vele (†) Bisschoppen veröordeelden, op hun gezag, ORIGENES, en verklaarden hem voor een' Ketter. De Bisschoppen op eene Kerkvergadering te *Jerusalem* (§), DIONYSIUS, Bisschop van *Lydda*, of *Diospolis*, in *Palæstina*; ANASTASIUS van *Rome*, SIMPLICIANUS van *Milaan*; CHROMATIUS van *Aquileja* enz. (**).

THEOFILUS vervolgt de Monniken.

Uit de aangehaalde Brieven van THEOFILUS zal men reeds vermoeden, dat hij tegen de *Origeniänen* en *Nitrische* Monniken geweld gebruikt, en dat zijn *Profeetische Sikkel* niet alleen in Bijbelbewijzen bestaan zal hebben. Andere Schrijvers geven ons hier van volkomene zekerheid (††). Volgends hun verhaal, zocht THEOFILUS onder de Monniken in elk Ge-

(*) *Epist. Hieron.* LXIII. *pag.* 599.

(†) *Alle* Oostersche en Westersche, zegt HIËRONYMUS *Apol. adv. Ruf. Libr.* II. *pag.* 417. *l. c.*

(§) Hun Brief aan THEOFILUS is door VALLARSI in het licht gegeven. HIËRON. *Opp. T.* I. *p.* 549.

(**) HIËR. *l. c. p.* 551-552. *adv. Ruf. l. c.*

(††) PALLAD. *de Vit. Chrys. p.* 55. SOCRAT. *Hist. E. L.* VI. *C.* 7. SULPIC. SEVER. *Dial.* I. *p.* 246.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Gewest vijf van de slechtsten uit, van welken hij 'er één' tot Bisschop van een of ander vlek inwijdde, hetwelk hij tot eene Bisschoppelijke Stad verhief; van de overigen maakte hij 'er één' *Presbijter*, en de andere Kerkendienaren. Vervolgends liet hij zich van dezen een verzoekschrift openlijk in de Kerk overhandigen, tegen AMMONIUS, en zijne beide jonger Broederen. Deze verzoekschriften leverde hij, met zijn eigen, bij den Stadhouder van *Egypte* in, verzoekende hem, de gemelde Monniken uit *Egypte* te jaagen; HIËRONYMUS spreekt ook van twee Keizerlijke bevelen ten dien einde (*). Hoe het zij, THEOFILUS nam, met bewilliging des Stadhouders, in schijn, eenige Soldaten, maar ook een nog grooter hoop gemeen gepeupel en dronkene bedienden mede, met welke hij eerst op DIOSKORUS aanviel. Dezen liet hij door *Ethiöpische* Slaven uit zijnen Bisschoplijken Zetel drijven; vervolgends deed hij de Cellen der drie andere Broeders, die men in eenen waterbak verborgen had, uitplunderen en verbranden; waar bij zelfs Afschriften des Bijbels, andere Boeken, een kleine Jonge, en het Brood en Wijn, ten gebruike van het Heilig Avondmaal gewijd, door het vuur verteerd werden. De zich schuil gehouden hebbende Monniken namen de vlucht naa *Palæstina*, gevolgd van 300 andere, behalven verscheidene Ouderlingen en Kerkendienaren, in *Egypte*. Men weet niet zeker, of deze allen *Origenisten* geweest zijn, ook kan het waar wezen, het

(*) *Adv. Ruf. L.* I. *p.* 361, 363. *L.* III. *p.* 455.

het gene THEOFILUS verhaalt, in zijnen rondgaanden Brief, dat eenigen van deze Monniken zich tegen hem verzet, en met knuppels in de handen eene Kerk bemagtigd hebben, in welke hij, met zijn gevolg, gaan wilde. Het zekerst is, dat THEOFILUS deze gevluchten ook in *Palæstina* geene rust verleende. In zijnen rondgaanden Brief, verzocht hij de Bisschoppen, hen niet te dulden, waar aan zij voldeeden, gelijk wij gezien hebben. Hij schijnt ook afgevaardigden naa *Palæstina* gezonden te hebben, om deze *Basilisken* uit hunne sluiphoeken op te spooren (*). Zelfs JOANNES van *Jerusalem* durfde hen niet ontvangen. Zij gingen dan van *Jerusalem* naa het Noorden van *Palæstina*, en eindelijk voor een gedeelte naa *Konstantinopolen*. Onder alle de Bisschoppen liet zich EPIFANIUS het gemakkelijkst van allen overhalen, om de *Origenisten* te vervolgen (†).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Geduurende deze twisten, in het jaar 401, begon THEOFILUS, ook in zijne *nieuwe Paaschbrieven*, aan alle de *Egyptische* Bisschoppen, ORIGENES te bestrijden. Alle deze Brieven, waar van wij 'er nog drie over hebben, in eene Latijnsche Vertaling (§), zijn enkel gedenkstukken van ruwen ijver, wien het geheel ontbreekt aan billijkheid en matigheid, als ook aan doorzicht in het ontvouwen der wederzijdsche leer-

Drie Paasch-Brieven. van THEOFILUS.

(*) HIëRON. *Ep.* LIX. *p.* 597.

(†) SOCRAT. *H. E. L.* VI. *C.* 10. SOZOM. *L.* VIII. *C.* 14.

(§) In de werken van HIëRONYMUS *Libri tres Paschales in Hieron. Opp. T.* IV. P. II. *p.* 691.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leerstellingen, met één woord, aan de noodzaaklijkste eigenschappen. In den *derden* der nog overig zijnde Brieven, die in het jaar 404 t'huis hoort, zegt THEOFILUS onder anderen (*), dat de menschen, uit kracht van hunnen vrijën wil, kwaad of goed kunnen doen. Ook dringt hij ten sterksten aan, dat de Christenen zich in de *vasten* van *Vleesch* en *Wijn* behoorden te onthouden, en alleen *moeskruiden* en *water* te gebruiken. Hier moet men in het oog houden, dat toen nog *vasten* niet anders betekende, dan *zich van alle voedzel onthouden*, *tot den ondergang der Zon toe.* Maar ook dan wil THEOFILUS, dat de *Egyptische* Christenen, niet wijn en vleesch, maar groenten en water zullen gebruiken. Eindelijk bericht ons GENNADIUS (†), dat THEOFILUS, nog een groot Boek *tegen* ORIGENES geschreven heeft, waar in hij alle deszelfs leerstukken veroordeelt.

De twist slaat over naa Konstantinopolen. CHRYSOSTOMUS schrijft ten voordeele der vervolgde Monniken.

Terwijl THEOFILUS zijn best deed, om door zijne *Paaschbrieven* en geweld den *Origenisten* in *Egypte* den doodsteek te geven, sloeg de twist over naa *Konstantinopolen*, alwaar dezelve ergerlijke tonelen opende. In het jaar 401 kwamen ISIDORUS, *de Lange Broeders*, en in het geheel vijftig der verdrevene Monniken, in deze Hoofdstad aan, en zich bij den Bisschop JOANNES CHRYSOSTOMUS, die niets wist van alles, wat in *Egypte* was voorgevallen, vervoegende, smeekten zij hem, het bij THEOFILUS zoo ver te brengen, dat zij in hunne

Kloos-

(*) *Pag. 718. l. c.* (†) *De Vir. Illustr. C. 33.*

Kloosters terug mogten keren, zullende zij anders genoodzaakt zijn, tot fchande der Kerk, zich tot den Keizer te wenden, en dien de buitenfporige handelwijze van dezen Bisfchop bekend te maken. CHRYSOSTOMUS ontving hen vriendelijk, nam op zich, over hen aan zijnen Broeder THEOFILUS te fchrijven, hun intusfchen een verblijf aanwijzende, terwijl eenige vrome vrouwen voor hun onderhoud zorgden. Ook vernam hij naar hen bij eenige Geestelijken van THEOFILUS, die zich te *Konftantinopolen* bevonden, welke hem berichtten, dat deze lieden veel hadden uitgeftaan. Echter was hij zoo voorzichtig, dat hij hen wel tot den Godsdienst, maar niet tot het H. Avondmaal, toeliet. Vervolgends fchreef hij aan THEOFILUS, dat hij hem, als zijnen Zoon en Broeder, het genoegen wilde doen, om deze Monniken weder in de gemeenfchap der Kerk te ontvangen (*).

Gewelddig gedrag van THEOFILUS.

Maar THEOFILUS, wel verre van daar toe te bewilligen, ook misleid door een valsch bericht, als of CHRYSOSTOMUS terftond aan deze Monniken alle de rechten der Kerkgemeenfchap had medegedeeld, zond veel meer lieden naa *Konftantinopolen*, met een Klaagbrief tegen de Monniken, waar in zij, als Ketters en Toveraars, werden voorgefteld. Zij daartegen verklaarden niet alleen, gereed te zijn, om alle dwalingen te vervloeken; maar leverden ook aan CHRYSOSTOMUS een verzoekfchrift over, waar in

(*) PALLAD. *de Vit. Chryfost. pag.* 58. SOCRAT. *Hist. Eccles. L.* IV. *C.* 10. SOZOM. *L.* VIII. *C.* 13.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in zij de menigvuldige geweldenarijën van THEOFILUS ophaalden; ja zelfs, zegt PALLADIUS, eenige punten aanvoerden, welke ik mij schaam, voor de eenvoudigen te noemen, om hen niet van het geloof afkerig te maken; en welke misschien ook van de meer volmaakten niet zouden geloofd worden. CHRYSOSTOMUS, hen vergeefs gepoogd hebbende, te bewegen, om deze klagten, welke zoo slechte gevolgen konden hebben, te laten blijven, berichtte aan THEOFILUS, dat zij hem beschuldigd hadden, en de stad niet verlaten wilden. Deze vol toorn, sprak nu den ban uit tegen DIOSKORUS, en schreef aan CHRYSOSTOMUS terug, dat hij behoorde te leren, dat, volgends de voorschriften der *Niceensche* Kerkvergadering, geen Bisschop zich tot Richter buiten zijn Kerspel mogt opwerpen. Deze echter verdiende dit verwijt niet, dewijl hij zich geheel geen gezag boven den Bisschop van *Alexandrië* aangematigd had (*).

THEOFILUS wordt bij het Hof aangeklaagd.

Veel meer vermaande CHRYSOSTOMUS de Monniken van weêrskanten tot vrede, tot hij zich, ziende dat zulks vruchteloos was, ten laatsten met de gehele zaak niet meer bemoeide. Thans leverden de verdrevene Monniken hun beklag tegen THEOFILUS, en hunne overige hier aanwezende partijën, bij het Hof in, en baden bijzonder de Keizerin in eene Kerk, dat de klagten der, tegen hen afgezondene Monniken gerichtlijk onderzocht, en THEOFILUS genoodzaakt mogt worden, zich in persoon voor CHRYSOSTOMUS

(*) PALLAD. *l. c. p.* 60. *sq.* SOCRAT. *et* SOZOM. *l. c.*

MUS te veräntwoorden. Dit één en ander hun toegestaan zijnde, vertrok een Bode van Staat naa *Alexandrië*, om den Bisschop te ontbieden; terwijl zijne Monniken, die zich te *Konstantinopolen* bevonden, omtrent de beschuldigingen verhoord werden. Dewijl zij buiten staat waren, dezelve te bewijzen, werden zij in de gevangenis gezet, alzoo de Richters geene borgtogt van hen wilden aannemen. Sommigen stierven in de gevangenis, maar anderen, die THEOFILUS met geld vrij kreeg, werden, omdat men hen als Lasteraars bevonden had, op een Eiland gebannen (*).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

EPIFANIUS mengt zich in het verschil.

THEOFILUS, die zijn vertrek zoo lang uitstelde, als mooglijk was, zocht zich inmiddels met de hulp van andere Bisschoppen te versterken; ook zond hij een aantal van *Egyptische* Bisschoppen, die geheel aan hem gehecht waren, voor uit naa *Konstantinopolen*. Niemand echter stond zijne oogmerken zoo zeer ten dienst, als de oude EPIFANIUS, enkel uit hoofde van deszelfs brandenden haat tegen ORIGENES. EPIFANIUS, thans een man van omtrent 90 jaren, lang gewoon, als de aanzienlijkste Leeräar der Oosterfche Christenen beschouwd te worden, verbeeldde zich, dat, het gene hij, bij deze twisten, zeggen of doen zou, beslissend zou wezen. Door THEOFILUS, hoewel deze hem voorheen verketterd had, aangevuurd, beriep hij eene vergadering der Bisschoppen op *Cyprus*, door welke hij het lezen der schriften van ORIGENES deed verbieden.

(*) PALLAD. *l. c. pag.* 62.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dèn. Hetzelfde bewerkte THEOFILUS, op eene Sijnode te *Alexandrië*, en thans alles durvende wagen, bepraatte hij EPIFANIUS met weinig moeite, om naa *Konstantinopolen* te reizen, waar deze eigenlijk niets te doen had; doch waar THEOFILUS meer dienst van hem hoopte te hebben (*).

EPIFANIUS reist naa Konstantinopolen.

EPIFANIUS, wanende, dat een man als hij, zich slechts behoefde te vertonen, om alles af te doen, zeilde, in het midden van den winter des jaars 402, naa *Konstantinopolen*, verzeld van zijnen Aartsdiakon en andere Geestelijken van zijn Kerspel; brengende tevens het besluit der vergadering mede, die onder zijne voorzitting gehouden was. Zoodra hij aangeland was, hield hij, in eene Kerk ten platten lande, eene Godsdienstige vergadering, in welke hij, op verzoek van eenige tegen CHRYSOSTOMUS kwalijkgezinde Monniken, eenen *Diakon* voor hun Klooster inwijdde. Eén inbreuk op de rechten van een' ander Bisschop, die voor EPIFANIUS niet vreemd was. CHRYSOSTOMUS, zonder zich daar over moeilijk te tonen, zond veel meer, toen hij in de stad kwam, zijn geheele Geestelijkheid, om hem te verwelkomen, ook liet hij hem nodigen, om in het Bisschoppelijk huis zijn verblijf te nemen. Doch EPIFANIUS sloeg niet alleen deze uitnodiging af, maar verklaarde ook, dat hij geene Kerkgemeenschap met CHRYSOSTOMUS kon houden, voordat deze de *Lange Broeders* uit de stad verdreven, en de veroordeeling der schriften van ORIGENES eigenhandig on-

(*) SOCRAT. *l. c. C.* 10. SOZOM. *l. c. C.* 14.

ondertekend zou hebben. CHRYSOSTOMUS gaf tèn antwoord, dat in dit ſtuk niet verder gedaan kon worden, tot dat de Kerkvergadering, daar over uitgeſchreven, beſlist zou hebben (*).

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363, tot 476.

Hier op deed EPIFANIUS zijn best, om de overige Bisſchoppen, die zich te *Konſtantinopolen* bevonden, op zijne zijde te brengen. Sommigen van dezen ondertekenden de veröordeling der ſchriften van ORIGENES, die hij hun voorlegde, anderen weigerden. Onder deze laatſten was ook THEOTIMUS, een Bisſchop uit *Scythië*, dat is, *Opziener* der Gemeente te *Tomi*, en andere langs de Zwarte Zee. Deze, die groten roem van Godzaligheid en zelfs van Wonderwerken had, antwoordde aan EPIFANIUS op zijn voorſtel: „Ik wil iemand, die voor „lang ontſlapen is, niet beſchimpen; ook verſtoute „ik mij zelven niet, iet zoo ſchandelijks te doen, „dat ik zou veröordeelen, het gene onze voorvaders niet verworpen hebben: voornaamlijk, dewijl ik weet, dat 'er geene ſlechte leere in de „Boeken van ORIGENES bevat is (†)." CHRYSOSTOMUS liet wel, bij herhaling, zijne woning en de gemeenſchap van openbaren Godsdienst aan EPIFANIUS aanbieden, maar deze bleef ſteeds op zijne oude voorwaarden ſtaan. In een onbezonnen vertrouwen op zijn aanzien, beledigde hij zelfs de Keizerin. Haar Zoon ziek geworden zijnde, liet zij

Zijn gedrag al-daar.

(*) *Vita Epiphan. Opp. Tom.* II. *pag.* 373. SOCRAT. *l. c. C.* 12, 14. SOZOMEN. *l. c.*

(†) SOCRAT. *l. c.* SOZOM. *l. c. C.* 14.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zij hem verzoeken, om voor den jongen Prins te bidden. Hij gaf tot bescheid: de Prins zou in het leven blijven, indien de Keizerin DIOSKORUS en de met hem verbondene Ketters de stad uitdreef; haar dus hare verdraagzaamheid verwijtende. Doch zij zond hem ten antwoord: „Wil God mij mijnen „Zoon ontnemen, het zij zoo! Indien gij dooden „levend kondt maken, zou uw *Aartsdiakon* niet „gestorven zijn." Eindelijk besloot EPIFANIUS, aangehitst door de vijänden van CHRYSOSTOMUS, het gemene volkjen tegen dezen in beweging te brengen. Ten dien einde wilde hij in eene zeer talrijke Godsdienstige vergadering in de Apostel-Kerk den Kanzel beklimmen, en in aller tegenwoordigheid, eerst de Boeken van ORIGENES veröordeelen, vervolgends DIOSKORUS en *zijne aanhangers* in den Ban doen, en eindelijk ook op CHRYSOSTOMUS, als derzelver beschermer, losgaan. Doch deze Bisschop geloovende, dat het meer dan tijd was, om een zoo buitenspoorig gedrag palen te zetten, zond éénen zijner Ouderlingen, SERAPION, EPIFANIUS, die reeds op weg was naa de Kerk, te gemoet, die hen voorhield, hoe veel hij reeds tegen de Kerkelijke wetten ondernomen had, en hem waarschuwde, dat hij zelf wel gevaar kon loopen, indien het gemeen eenen opstand maakte. SERAPION, die als een heethoofd beschreven wordt (*), zal waarschijnlijk zijnen last scherp genoeg hebben verricht, altoos EPIFANIUS verschrik-

te

(*) SOZOM. *Hist. Eccles.* VIII. *Cap.* 9.

te 'er zoo van, dat hij niet in de Kerk durfde komen (*).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn vertrek en dood.

Zedert zag hij ook van zijne hevigste ontwerpen af, en verzoende zich met de *Lange Broeders*. Toen dezen hem, op bevel der Keizerin, een bezoek gaven, vraagde AMMONIUS hem, waaröm hij hen van *Origeniäansche* dwalingen beschuldigde, daar hij immers zelf bekende, nooit iet van hunne schriften gelezen, noch van hunne leerlingen gehoord te hebben. EPIFANIUS moest bekennen, dat hij hen enkel op het verhaal van anderen beöordeeld had. „ Maar zoo hebben wij, ten uwen aanzien, niet „ gehandeld, " zeide AMMONIUS; „ wij hebben „ uwe leerlingen meermaalen gehoord, en uwe „ Boeken gelezen, onder anderen *het Anker des* „ *Geloofs*. Als velen u scholden, en voor een' „ Ketter wilden uitmaken, hebben wij voor u, „ zoo als billijk was, als voor onzen Vader, ge„ streden, en u verdedigd. Gij hadt ons dus ook „ niet, op een bloot gerucht, moeten veröordee„ len." EPIFANIUS stond beschaamd, en behandelde hen zeer beleefd. Kort daar na ging hij terug op reize naa *Cyprus*; doch met welke gezindheden omtrent CHRYSOSTOMUS, kan men niet met zekerheid bepalen. Want, alhoewel de ongenoemde Schrijver van zijn leven (†) verzekert, dat hij de Keizerin vooräf vermaand hebbe, haren onrechtvaardigen haat tegen den gemelden Bisschop af te leg-

(*) SOCRAT. *l. c.* C. 14. SOZOM. *l. c.* C. 14, 15.

(†) *Vit. Epiph. l. c.* C. 62.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leggen, en toen hij haar onverzetlijk vond, liever zich hebbe willen verwijderen, dan in de maatregelen tegen hem deel te nemen, weten echter SOCRATES of SOZOMENUS hier niets van. Veeleer verhalen zij, hoewel met twijfeling aan de waarheid van dat gerucht, dat EPIFANIUS, zoo als hij stond scheep te gaan, aan CHRYSOSTOMUS had laten zeggen: „ Ik hoop, dat gij niet als Bisschop sterven „ zult," en dat deze hem heeft laten antwoorden: „ Ik hoop, dat gij nooit weder in uw Vaderland „ zult komen." Beide is gebeurd; doch waarschijnlijk zijn deze gezegden eerst uitgedacht, nadat het geval plaats had. Men voegde 'er nog bij (*), dat hij tegen de Bisschoppen, die hem tot aan zee uitgeleide deeden, zal gezegd hebben: „ Ik laat u „ de Stad, het Paleis, *en den Schouwburg*; maar „ ik ga voort, want ik moet mij haasten." De Geschiedschrijver, die dit verhaalt, is daarom zeer geneigd, om te gelooven, dat God aan EPIFANIUS zijne op handen zijnde dood bekend hebbe gemaakt. Deze volgde ook werklijk op zee, in het jaar 403.

THEOFILUS komt te Konstantinopolen.

Niet lang na het vertrek van EPIFANIUS, kwam THEOFILUS, die zich van hem had willen bedienen, te *Konstantinopolen* aan. De Keizerin, wier ongenade CHRYSOSTOMUS zich op den hals had gehaald, wendde zich thans geheel op de zijde van zijnen tegenstreever, die ook onder weg reeds zeide, dat hij naa de Hoofdstad ging, om den Bisschop aldaar af

(*) SOZOMEN. *l. c. Cap.* 15.

af te zetten (*). Met hem lieten zich te gelijk vele andere Bisschoppen te *Chalcedon*, eene stad van *Bithynië*, tegen over *Konstantinopolen* liggende, vinden; die hij gedeeltelijk daar bij Brieven ontboden had, gedeeltelijk de vijänden van CHRYSOSTOMUS, voornaamlijk zulken, die deze van hun Bisdom ontzet had. Met dezen beraadslaagde THEOFILUS, over de zekerste middelen, om CHRYSOSTOMUS uit den weg te helpen. Eindelijk begaven zij zich allen naa *Konstantinopolen*, werwaards THEOFILUS vele *Egyptische* en *Indische* kostbaarheden medebracht, om daar mede aanhangers te winnen. Niemand van de Geestelijkheid dier stad verwelkomde hem, omdat zij wisten, dat hij als een vijänd van hunnen Bisschop kwam. Ook vermijdde THEOFILUS, geduurende de drie weeken van zijn verblijf alhier, volstrekt CHRYSOSTOMUS te zien; en alhoewel deze hem nodigde, om met zijn gevolg in het Bisschops huis te wonen, nam hij liever in de voorstad zijn' intrek. Even min bezocht hij de Kerk, zoo als nogthans de nieuw aangekomene Bisschoppen terstond deeden. Daar tegen smeedde hij onöphoudlijk streeken tegen CHRYSOSTOMUS, terwijl hij de aanzienlijken met geld, anderen door gastmaalen en vlijën op zijne zijde bracht. CHRYSOSTOMUS, die volstrekt niet begrijpen kon, waar mede hij dezen haat verdiend had, deed intusschen vergeefsche moeite, om tot een gesprek met hem te komen (†).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ei-

(*) PALLAD. *in Dialog. p.* 72.

(†) PALLAD. *l. c. pag.* 12. *sq. pag.* 64. *sq.* SOCRAT. *l. c. C.* 15. SOZOM. *l. c. C.* 16.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Groot-moedig-heid van CHRYSOSTOMUS.

Eigenlijk was THEOFILUS alleen in de Hoofdstad gekomen, om zich tegen zijne beschuldigers te verantwoorden. En in de daad, de Keizer gaf thans last aan CHRYSOSTOMUS, om den Bisschop van *Alexandrië*, over de menigvuldige geweldenarijën, waar van hij beschuldigd werd, te verhooren. Doch CHRYSOSTOMUS dacht te grootmoedig, dan dat hij zich van dit aangeboden en wettig middel zou bediend hebben, om zijnen vijänd te grond te helpen. „ Uit eerbiedige hoogächting, " schrijft hij aan den Bisschop van *Rome* (*), „ zoo wel voor „ de wetten onzer Voorvaderen, als voor den man „ zelven, en dewijl wij zijnen Brief in handen had„ den, waar in hij schreef, Kerkelijke zaken moe„ ten in het Landschap zelf onderzocht en afge„ daan worden, waar *zij voorgevallen zijn*, heb„ ben wij dit beöordeelen niet aangenomen, maar „ op het nadruklijkst van de hand gewezen."

Drift van THEOFILUS. Kerkvergadering op den Eik.

THEOFILUS daartegen vervolgde zijn ontwerp met des te vijändiger hevigheid. Hij was nu zeker, door de Keizerin, door verscheidene Bisschoppen, en andere Geestelijken, ook door eenige Grooten, die allen, uit verschillende oorzaken, misnoegen tegen CHRYSOSTOMUS hadden opgevat, ondersteund te zullen worden. Vooröerst dan hitste hij twee Kerkendienaaren, die CHRYSOSTOMUS, om grove misdaaden, had afgezet, op, om klaagschriften tegen hem in te leveren, door hun hoop te geven, dat zij hunne ambten weder zouden krijgen. In hetzel-

(*) Bij PALLAD. *l. c. pag.* 12. *sq.*

zelve was niets waars, dan dat CHRYSOSTOMUS verördend had, dat de Christenen, na het gebruik van het Heilig Avondmaal, opdat zij niet iet daar van onverziens met het fpeekzel mogten uitwerpen, een mond vol water zouden gebruiken. THEOFILUS, deze klagten ontvangen hebbende, wendde zich met zijne aanhangers aan den Keizer, om een bevel verzoekende, dat CHRYSOSTOMUS zich daaromtrent voor hem zou veräntwoorden. Dit verkregen zij ook; maar vergaderden niet te *Konftantinopolen*, waar het onbefchaamde en onrechtvaardige van hun gedrag het gemaklijkst erkend of ook nagegaan kon worden; maar bij *Chalcedon*, op een Landgoed van den voormaligen Staatsdienaar, RUFINUS, *de Eik*, of *Eikenboom* genoemd, waar op men een Paleis, eene Kerk, en een Klooster vond (*). Hier hielden zij zich onledig, met het aannemen van alle klagten tegen CHRYSOSTOMUS, die zijne vijänden wilden aanbrengen, en een fchijnbaar onderzoeken van dezelven. FOTIUS (†) heeft ons de Handelingen van deze Kerkvergadering op *den Eik*, die in het jaar 413 gehouden werd, bewaard, waar uit men ziet, dat 'er 45 Bisfchoppen tegenwoordig zijn geweest, die twaalf zittingen tegen CHRYSOSTOMUS, en de dertiende tegen HERAKLIDES, dien hij tot Bisfchop van *Efeze* had ingewijd, gehouden hebben.

III BOEK VII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De eerfte befchuldiger tegen CHRYSOSTOMUS vóór Hande-

de-

(*) PALLAD. *l. c. p.* 65. SOCRAT. *l. c.*

(†) *Biblioth. Cod.* LIX. *pag.* 53.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

lingen dezer vergadering tegen CHRYSOSTOMUS.

deze Kerkvergadering was één van zijne Geestelijken, JOANNES. Deze bracht 29 *klaagpunten* tegen hem voort, van welken geen één enkele op de *Origeniäansche* verschillen betrekking had; ten ware men het zesde en negende daar toe wilde brengen, volgends hetwelke hij EPIFANIUS eenen *kraukzinnigen* of *kleinen Duivel* genoemd, en ook rechtzinnige lieden, die naar zijn' wil in de gevangenis gezet, en daar in gestorven waren, niet ééns de begravenis waardig geächt zou hebben. Al het overige betrof zijne zeden, en zijn gedrag omtrent Geestelijken, en in Kerkelijke zaken. Vervolgends zond de vergadering twee Bisschoppen aan CHRYSOSTOMUS, om hem ter verantwoording op te roepen. Thans bevonden zich juist veertig Bisschoppen bij hem, en onder dezen PALLADIUS, *uit wien* dit verhaal ontleend is (*), die niet min, dan CHRYSOSTOMUS zelf, verbaasd stonden, dat THEOFILUS van eenen, met zoo veel recht beschuldigden, op ééns de beschuldiger en richter van eenen onschuldigen had kunnen worden. CHRYSOSTOMUS vermaande hen, voor hem te bidden, omdat zijn einde op handen was. Men herinnerde zich een verspreid gerucht, dat zijne stoute vrijmoedigheid in het prediken hem zijn hoofd zou kosten. CHRYSOSTOMUS vermaande hen tot lijdzaamheid en standvastigheid; hij wilde niet, dat zij de Kerkelijke gemeenschap met zijne vijänden zouden afbreken, alleen verzocht hij hen, zijne afzetting, welke hij niet ver-

(*) *L. c. pag.* 66. *sq.*

verdiend had, niet te onderschrijven. Onder deze gesprekken, kwamen de afgevaardigden van het *Synode* aan, met eene schriftelijke indaging aan CHRYSOSTOMUS. Zijne vrienden zonden terstond daar op drie Bisschoppen uit hun midden, met twee Ouderlingen aan THEOFILUS, om hem, in hunnen naam, te waarschuwen, de Kerkelijke wetten niet zoo stout te overtreden, of scheuringen in de Kerk te veröorzaken; tevens lieten zij hem aanzeggen, dat hij veel meer schuldig was, zich voor hen te stellen, naardien 'er zeventig klaagpunten tegen hem aan hen waren overgeleverd; ook waren zij de meesten in getal, alzoo 'er bij hem in alles slechts 36 Bisschoppen uit één Land vergaderd waren, daar zij 40 sterk waren, uit verscheidene Landen, en daar onder zeven *Metropolitanen*. CHRYSOSTOMUS zelf antwoordde schriftelijk aan de tegen hem verbondene Bisschoppen, dat hij tot hier toe niet geweten had, dat door iemand eenige klagte tegen hem was ingebracht, dat hij, hoe zeer hij 'er op staan kon, om in zijne stad te recht gesteld te worden, echter voor hunne en elke andere vergadering zou verschijnen, indien men THEOFILUS en nog drie andere Bisschoppen, die zijne verklaarde vijanden waren, van het getal zijner richters uitsloot. Vervolgends werd de indaging tegen hem nog driemalen herhaald, zelfs verzochten zijne vijanden aan den Keizer, dat hij met geweld voor hunne rechtbank gebracht mogt worden.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dewijl CHRYSOSTOMUS bij zijne weigering vol-

Zij verhard-

III BOEK VII Hoofdst. IN C. G. Jaar 363. tot 476.

oordeelt CHRYSOSTOMUS.

hardde, ging de Kerkvergadering voort, met hare handelingen, zonder zich aan zijne afwezendheid te kreunen. Zij nam het klaagschrift van den Monnik JOANNES tegen HERAKLIDES aan, waar in deze beticht werd, een *Origenist*, en een *dief* te zijn, die desniettemin door CHRYSOSTOMUS tot Bisschop was aangesteld; als ook dat de klager veel van dezen laatsten, wegens de *Origenisten*, had moeten lijden. Na een oppervlakkig onderzoek van eenige punten van dit klaagschrift, en nog een ander, door zekeren Bisschop ISAACIUS ingeleverd, en na het verhoor van eenige getuigen, kwamen de bijëenvergaderde Bisschoppen tot een besluit, dat CHRYSOSTOMUS van zijn ambt behoorde outzet te worden. Zij schreven dit ook aan de Geestelijkheid te *Konstantinopolen*, en gaven 'er tevens den Keizer bericht van. Aan dezen stelden zij voor, dat CHRYSOSTOMUS van verscheidene misdaaden beschuldigd was geworden; maar dat hij, door zijn geweten terug gehouden, niet verschenen, en daaröm van hen afgezet was. Bovendien beschuldigden zij hem van de misdaad van gekwetste Majesteit, en verzochten, dat hij deswegens gestraft, en uit de stad gejaagd mogt worden (*).

CHRYSOSTOMUS uit Konstantinopolen

Drie dagen daar na werd CHRYSOSTOMUS wezenlijk, op bevel des Keizers, ter stad uitgeleid. Hij had wel nog langer op den bijstand van het volk kun-

(*) FOTIUS *l. c.* PALLAD. *l. c. pag.* 74. SOCRAT. *l. c. Cap.* 15. SOZOM. *l. c. Cap.* 17.

kunnen rekenen, hetwelk zijne verwijdering volstrekt niet wilde gedoogen, en zich zeer verbitterd toonde tegen THEOFILUS en zijne aanhangers, ja tegen den Keizer zelven, doch hij gaf zich vrijwillig over, om de reeds uitgeborstene onrusten niet te vermeerderen. Het gemeen geraakte echter in eene oproerige beweging, toen het de wegvoering van zijnen Bisschop vernam; en deze nam bijzonder toe, door de aankomst van THEOFILUS. Deze wilde nu ook den Bisschop HERAKLIDES veröordeeld hebben; alhoewel hij afwezend was. De aanhangers van CHRYSOSTOMUS beweerden, dat dit ten hoogsten onbillijk was; en raakten met de *Alexandriners* handgemeen, waar bij sommigen het leven verloren. Maar des te gemaklijker had THEOFILUS zich met de *Lange Broederen*, en in het algemeen met de *Nitrische* en *Sketische* Monniken verzoend, nog staande de Kerkvergadering. Men zeide hun, dat de vergadering zelve voor hen bad; hij vermaande hen enkel zich te bekeeren, en nam toen deze lieden, die hij zoo lang als Ketters vervolgd had, zonder meer van ORIGENES te gewaagen, in de Kerkgemeenschap weder aan, nadat zij hem om vergiffenis verzocht hadden. Hij had naamlijk zijn hoofdöogmerk aan een' anderen kant bereikt, en ISIDORUS had ook reeds de wereld verlaten (*).

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

verdreven.

De

(*) PALLADIUS *Dialog. Cap.* 15. SOCRATES *Hist. Eccles. Libr.* IV. *Cap.* 15, 17. SOZOM. *Hist. Eccles. Libr.* VIII. *Cap.* 17.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Wordt weder hersteld. Opnieuw gebannen. Sterft.

De overwinning van THEOFILUS was nogthans heel kort van duur, alzoo het Hof zich kort daar na genoodzaakt zag, om aan de onstuimige eischen van het volk toe te geven, en CHRYSOSTOMUS terug te roepen. Deze keerde onder de luidruchtigste toejuichingen des volks weder, hetwelk nu THEOFILUS zocht, om hem in zee te smijten. CHRYSOSTOMUS drong terstond aan op eene rechtmatige en talrijker Kerkvergadering, voor welke hij zijne zaak verdedigen wilde; maar zijn tegenstrever koos spoedig het hazepad naa *Egypte*; werwaards hem ook zijne meeste aanhangers verzelden. Hier werden zij van het graauw met vele scheldwoorden ontvangen. Evenwel weigerde THEOFILUS, op bevel des Keizers, te *Konstantinopolen* te komen, en zijnen beledigden tegenpartijder recht te laten geschieden; hij wendde voor, dat hij *Alexandrië* niet verlaten kon, omdat 'er anders, uit hoofde van de uitstekende genegenheid der inwoners jegens hem, een oploop zou kunnen ontstaan. Ondertusschen liet CHRYSOSTOMUS niet af, aan te dringen, op eene rechtbank van Bisschoppen. Omtrent 60 Bisschoppen, die te *Konstantinopelen* waren bijëengekomen, hadden reeds het gedrag der Kerkvergadering op den *Eikenboom*, tegen hem gehouden, voor vernietigd verklaard. Maar zijne omstandigheden veränderden kort hier na op nieuw, dewijl hij zich andermaal de ongenade der Keizerin op den hals haalde. Bij deze gunstige uitzichten keerden zijne vijänden zich terstond weder tot THEOFILUS, begeerende, dat hij zelf in de hoofd-

hoofdftad terug komen, of hun aanwijzen zou, hoe zij CHRYSOSTOMUS met kracht zouden kunnen aanvallen. Hij zond hun dan drie deugnieten van Bisfchoppen toe, met die wetten, welke de *Ariänen* (*), op de Kerkvergadering te *Antiöchië*, in het jaar 341, gemaakt hadden. Onder dezelven moest inzonderheid deze tegen CHRYSOSTOMUS dienen, dat een Bisfchop, die door eene Kerkvergadering was afgezet, en zich evenwel verftoutte, zijn ambt nog verder waar te nemen, hetzelve voor altijd verliezen, ja niet ééns verders ter verántwoording toegelaten zou worden. 'Er vereenigden zich wel 42 Bisfchoppen met CHRYSOSTOMUS. Maar zijne vijanden hadden, over het algemeen, zoo vele Bisfchoppen uit de aangrenzende *Afiätifche* Landfchappen naa *Konftantinopolen* opöntboden, dat het hun niet zwaar viel, om, op eene nieuwe Kerkvergadering, in het jaar 404, zijne afzetting, volgends den bovengemelden *Antiöchifchen* Kerkregel, te doen bekrachtigen. Nadien de Keizer ook volkomen tot de gevoelens zijner Gemaalin overging, werd dit vonnis fpoedig, met alle ftrengheid, voltrokken. CHRYSOSTOMUS werd, voor de twede keer, uit de ftad geleid, en in ballingfchap verzonden, in welke hij, na het doorftaan van vele rampen en moei-

III BOEK VII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) Dus zegt PALLADIUS *l. c. pag. 76, 68.* alhoewel deze Kerkvergadering niet enkel uit *Ariänen* beftaan had. Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 288.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De Westersche Kerken spreken vergeefs voor CHRYSOSTOMUS.

moeilijkheden, in het jaar 407, zijn leven eindigde (*).

Toen de vervolging zich tegen hem vernieuwde, en 'er in de Oostersche Kerk, hoe zeer hij 'er vele vereerers had, wegens den haat van het Keizerlijke Hof, geene bescherming meer voor hem te wachten was, hoopte CHRYSOSTOMUS in de Westersche Kerk nog eenige ondersteuning te vinden, alwaar hij aan de drie voornaamste Bisschoppen van *Italië*, INNOCENTIUS I, te *Rome*, VENERIUS te *Mediolanum*, (*Milaan*,) en CHROMATIUS te *Aquileja*, zoo wel zijne onschuld als zijn lijden voordroeg, hen verzoekende, de Kerkgemeenschap met hem te onderhouden, en zich ook openlijk tegen zijne vijänden te verklaren, zoo als hij zelf bereid was, zich voor eene onpartijdige Kerkvergadering te verdedigen. De gelijkluidende Brief, welken hij aan deze Bisschoppen afzond, is ons door PALLADIUS bewaard (†). Ook hebben wij te vooren reeds aangemerkt (§), dat CHRYSOSTOMUS zich met denzelven geenszins op eenigen Italiäanschen Bisschop, als Richter, beroepen hebbe. Doch te *Rome* was THEOFILUS hem reeds voorgekomen, hebbende hij aan INNOCENTIUS, door eenen Voorlezer van zijne Gemeente bericht, dat hij CHRYSOSTOMUS had afgezet. De Bisschop van

(*) PALLAD. *l. c. p.* 16. *sq.* 75. *sq.* SOCRAT. *l. c.* C. 16. SOZOM. *l. c.* C. 19. *sq.*

(†) *Dial. de Vit. S. Chrysost.* C. 2. *pag.* 10-22.

(§) V. *Deel*, *Bladz.* 284.

van *Rome* ftond verwonderd, dat die van *Alexandrië* dit alleen zou gedaan hebben, en hem geen bericht van eene Kerkvergadering, en andere omftandigheden, gegeven had. Maar toen hij den Brief van CHRYSOSTOMUS ontving, fchreef hij aan den éénen en anderen, dat hij in de Kerkelijke gemeenfchap met hen volftandig bleef; alleen keurde hij de veröordeeling van CHRYSOSTOMUS af, en begeerde het bijëenroepen van een onberispelijk *Sijnode* van Westerfche en Oosterfche Bisfchoppen, waar onder zich geene vrienden of vijänden van ééne der partijën bevinden zouden. Kort daar na brachten hem wel eenige afgevaardigden van THEOFILUS een uitvoerig verflag van de door hem gehoudene Kerkvergadering, maar INNOCENTIUS berispte, in zijn antwoord, op nieuw, eene zoo overhaaste handelwijze met eenen afwezenden; ook vermaande hij THEOFILUS, zich, indien hij een goed vertrouwen op zijne zaak had, voor een Christelijk *Sijnode* te ftellen, en aldaar zijne befchuldigingen, volgends de *Niceïsche* Kerkregelen, (want dat de *Roomfche* Kerk geene andere aannam,) aan te voeren. Hier op kwamen fteeds meer Geestelijken uit het Oosten, voornaamlijk van de vrienden van CHRYSOSTOMUS, te *Rome*, gedeeltelijk zelfs als vluchtelingen. Deze verhaalden de wreede mishandelingen, welke bij gelegenheid van zijne ballingfchap gepleegd waren. Dit gaf eindelijk aanleiding tot een vertoog van INNOCENTIUS aan den Keizer HONORIUS, die den *Itaäänfche* Bisfchoppen gebood, in eene vergadering

III BOEK VII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

 hier

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hier over te raadplegen. Hun besluit viel dusdanig uit, dat hij, voor de derde keer, in deze zaak, aan zijnen Broeder, den Keizer ARKADIUS, schreef, om hem de herstelling van CHRYSOSTOMUS aan te bevelen, voor wien zich alle de Westersche Bisschoppen verklaard hadden. Boven alles verzocht hij zijnen Broeder, THEOFILUS, die al dit kwaad zou gesticht hebben, ook tegen wil en dank voor eene Kerkvergadering van Westersche en Oostersche Bisschoppen te *Thessalonica* te doen verschijnen, opdat door dezelve de vrede weder hersteld mogt worden. Doch de Bisschoppen, en andere Geestlijken, die dezen Keizerlijken Brief, benevens Brieven der *Italiäansche* Bisschoppen, naa *Konstantinopolen* overbrachten, werden niet eens bij ARKADIUS tot het gehoor toegelaten, en keerden, onverrichter zaken, terug (*).

THEOFILUS schrijft een groot Boek tegen CHRYSOSTOMUS.

Omtrent dien zelfden tijd, toen het THEOFILUS gelukt was, CHRYSOSTOMUS geheel te doen vallen, omtrent het jaar 404, schijnt hij hem ook in een bijzonder tegen hem gericht groot Boek vervolgd te hebben. Dit Boek is niet meer voorhanden; maar FACUNDUS, een *Afrikaansch* Bisschop, omtrent het midden der zesde eeuw, en verstandiger dan zijne tijdgenoten, heeft 'er plaatzen uit bewaard (†). Deze ontschuldigt zich met de noodzaaklijkheid, welke zijn

(*) PALLAD. *l. c. pag.* 22-34.

(†) FACUND. HERMIAN. *Defens. trium Capitulor. L.* IV. *C.* 5. *pag.* 436. *Tom.* II. *Opp.* SIRMONDI.

zijn ontwerp medebracht, dat hij voorbeelden aanhaalde, uit een werk, hetwelk van de' lompste scheldwoorden krielde. THEOFILUS schreef daar in van CHRYSOSTOMUS, dat hij de Broederen met denzelfden onreinen geest vervolgd had, door welken SAUL geworgd werd; hij was godloos, pestig, krankzinnig, en woedend geweest, en had, op zijne onzinnigheid grootsch, zijne ziel aan den Duivel overgegeven; even als de *Satan*, had hij zich in een Engel des lichts veränderd, en als de Verrader JUDAS, aan CHRISTUS bezondigd, nademaal hij beweerde, dat de Verlosser, omdat hij kwalijk bad, niet verhoord was geworden; hij was geen Christen, nog slimmer dan de *Babylonische* Koning BELSAZAR, en dan de Afgoden in het gemeen; maar hij zal 'er ook in de eeuwigheid straffe voor lijden. FACUNDUS, dit en nog meer uitgekipt hebbende, voegt 'er goedhartig genoeg bij, hij wilde uit dit Boek CHRYSOSTOMUS niet leeren kennen, die zulke mishandeling geheel niet verdiend had; maar ook THEOFILUS niet, die vele bewijzen van zijne deugd gegeven had, en naar deze toevallige ziekte of razernij niet beöordeeld moest worden; maar wel leerde hij 'er uit, hoe ellendig het menschlijk leven zij: „ Want „ indien aan zulke mannen zoodanige dingen over„ komen zijn, wat moeten wij dan niet voor ons „ en ons gelijken zorgen?" Bij THEOFILUS was dit evenwel niets onverwachts. Maar men moet het droevig en schandelijk voor HIëRONYMUS noemen, dat hij zich van dezen Bisschop heeft laten gebruiken,

ken, om zulk een Boek in het *Latijn* te vertalen; opdat, zegt FACUNDUS, die genen, welke deze Taal spraken, zich daar uit een recht denkbeeld van CHRYSOSTOMUS zouden maken. Ook verdient hier eene plaats, uit eenen Brief van HIËRONYMUS aan THEOFILUS, aangehaald te worden (*), in welke de kruipende vrome met den verketterenden toon zoo natuurlijk gepaard gaat, als men het één en ander bij zulke lieden, ontelbare malen, bijéén gevonden heeft. „ Ik heb altijd gewenscht," schrijft hij, „ dat JOANNES, die voor dezen de Kerk van „ *Konstantinopolen* bestuurd heeft, aan God behagen mogt; en ik heb de oorzaken van het verderf, in hetwelk hij zich, op eene onvoorzichtige wijze, gestort heeft, volstrekt niet willen geloven. Maar dewijl hij, om *zijne andere ondeugden niet te gewagen*, de *Origenisten* tot zijne vertrouwlingen gemaakt, aan velen van dezelven Kerklijke Leer-ambten geschonken, en door deze misdaad den man Gods zaliger gedachtenis, EPIFANIUS, zeer bedroefd heeft, zoo heeft hij verdiend, te hooren: *Zij is gevallen, zij is gevallen, Babijlon!*"

THEOFILUS vervolgt CHRYSOSTOMUS

THEOFILUS veranderde niet van gezindheid omtrent CHRYSOSTOMUS, zelfs nadat deze reeds overleden was. Men weet (†), hoe één van zijne *Egyptische* Bisschoppen hem deswegens hevige verwijten heeft

(*) *Epist.* LXXXVIII. *pag.* 727.

(†) V. *Deel*, *Bladz.* 205.

heeft gedaan. Men vindt wel bij eenen Schrijver der VIIIste eeuw (*) een bericht, dat THEOFILUS, kort vóór zijn einde, in het jaar 412, voor een Beeld van CHRYSOSTOMUS, hetwelk hem vertoond werd, veel eerbied bewezen heeft. Maar, om niet te zeggen, dat men uit zoo laate tijden geen getuigenis kan aannemen, het wordt ook daar door verdacht, omdat de Zusters Zoon van THEOFILUS, en deszelfs opvolger in het Bisdom, CYRILLUS, van gelijke denkwijze als hij, den naam van CHRYSOSTOMUS, jaaren lang, niet in de Kerkeboeken geduld heeft. Bij alle de uitsporigheden van THEOFILUS moet toch zijn ijver voor de rechtzinnigheid, en zijne verbindtenis met derzelver voornaamste steunpilaren, EPIFANIUS en HIËRONYMUS, op velen van zijne tijdgenoten en naaste nakomelingen, eenen voor hem voordeeligen indruk gemaakt hebben. Velen der aanzienlijkste Leeraars en Kerkvergadering der Vde eeuw (†), hebben van hem met achting, zelfs onder den naam van den *Heiligen* THEOFILUS, gewaagd. Onder dezen zijn zelfs Bisschoppen van *Rome*, bij voorbeeld LEO I, alhoewel hij naauwlijks met deze gemeente weder tot gemeenschap gekomen is. Wij zullen in het vervolg gelegenheid hebben, om op te merken, dat CHRYSOSTO-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nog na zijne dood.

TO-

(*) JO. DAMASCEN. *de Imaginib. Orat.* III. *pag.* 385. *Tom.* I. *Opp.*

(†) Zie de lijst bij TILLEMONT *Mémoires Tom.* XI. *pag.* 441-499.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

TOMUS ook niet vrij geweest is van gebreken en misslagen; doch dit doet niets tot verontschuldiging van THEOFILUS, zoo ver wij thans oordeelen kunnen, dewijl hij door CHRYSOSTOMUS nooit beledigd was, nog bevoegd kon gerekend worden, om zich in alles, waar in deze anders dacht en handelde, dan hij, tot deszelfs Richter op te werpen.

Besluit van deze twisten.

Dus liep het *tweede toneel* der twisten over ORIGENES af, welke zonder eenig nut of voordeel voor de kennis of deugd der Christenen, maar integendeel, met onbetaamlijke driften, en ergernis van oprechte Christenen gevoerd waren. Misschien oordeelt deze of gene, dat zij niet verdienden, zoo uitvoerig te Boek gestagen te worden, en wij bekennen het, zo men op de belangrijkheid der zaak zelve ziet; doch aan den anderen kant hebben zij ons verscheidene vermaarde Leeraars en Voorstanders der Kerk in hun waar karacter leeren kennen, en niet min den geest dezer tijden, bijzonder met betrekking tot Kerkelijke en Godgeleerde twisten; de gereedheid, om partijën en aanhangen te stichten, aan te voeren, of te bestrijden; de geduchte magt, domheid en verbastering der Monniken; de zwakheid van het Keizerlijk gezag, bij binnenlandsche opschuddingen, tot welke de Godsdienst een voorwendzel aan de hand moest geven. De twist zelf werd, hoe zeer de naam van ORIGENES daar in gemengd was, niet gevoerd over de dwalingen van dezen Kerkleeraar, maar met persoonlijken haat tegen personen; dewijl zij, die als *Origenisten* beschul-

ſchuldigd werden, altijd betuigden, dat zij die dwalingen geenszins wilden voorſpreken of omhelsden, maar alleen beweerden, dat men hem ongelijk aandeed, door zijne menigvuldige verdienſten niet te erkennen, tevens aandringende, dat velen van deze dwalingen hem niet toebehoorden, maar door anderen in zijne ſchriften waren ingelascht. Daartegen hield zelfs THEOFILUS niet op, de ſchriften van ORIGENES te lezen, nadat hij die reeds openlijk verōordeeld had, en gaf één aan iemand, die zich over dit, met zich zelven onbeſtaanbaar gedrag, verwonderde, dit antwoord: „ dat deze „ ſchriften naar eene met menigvuldige bloe- „ men beplantte beemde geleken, van welken hij „ de goede plukte, en de ſtekelächtige ſtaan „ liet (*). ”

(*) SOCRATES *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 17.

Einde van het Zesde Deel.

